

**T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

DOKTORA TEZİ

**HEMŞEHRİ DERNEĞİ ÜYELERİNİN KENT KİMLİĞİNİN OLUŞUMUNA
ETKİSİNE İLİŞKİN ALGILARI: SAKARYA ÖRNEĞİ**

Hülya KAHRAMAN USTA

KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

**Şanlıurfa
2025**

**T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

DOKTORA TEZİ

**HEMŞEHRİ DERNEĞİ ÜYELERİNİN KENT KİMLİĞİNİN OLUŞUMUNA
ETKİSİNE İLİŞKİN ALGILARI: SAKARYA ÖRNEĞİ**

Hülya KAHRAMAN USTA

**KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ahmet KAYAN**

**Şanlıurfa
2025**

TEŞEKKÜR

Değerli danıőmanım Doç. Dr. Ahmet KAYAN'a desteği ve katkıları için teşekkür ederim. Tez izleme komitesinin değerli üyeleri Prof. Dr. Mithat Arman KARASU ve Doç. Dr. Mustafa ULUKAVAK hocalarıma bilgi, destek ve tecrübelerini paylaőtıkları için teşekkür ederim. Saha çalıőmamda verdikleri destek ve Sakarya ile ilgili bilgiye her ihtiyaç duyduğumda gosterdikleri ilgi için Sakarya TEİAŐ 5. Bölge Müdürlüğü iş arkadaşlarıma teőekkürlerimi sunmayı borç bilirim.

Akademik yolculuğum boyunca benden desteğini esirgemeyen kıymetli eőim Prof. Dr. Mehmet Emin USTA'ya, hayatımın anlamı ve neőesi olan sevgili ocuklarım Helin, Zehra ve İbrahim'e onlardan esirgediğim zamanlar için teşekkür ederim.

Bu tezi, okula gönderilmediği için sabahlara kadar ağlayan kız çocuğuna ithaf ediyorum. Bir tarafta çalışan, diğer tarafta evinin hanımı olan, üç çocuğunu ölesiye severek büyüten ve elli yaőında doktora bitiren bu kadının azminin, "kaderime razı oldum" sözünün arkasına saklanan kadınlara ilham kaynağı olmasını diliyorum.

Hülya KAHRAMAN USTA

Sakarya, 2025

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	iii
ÇİZELGELER DİZİNİ	iv
KISALTMALAR	v
1. GİRİŞ	1
1.1. Konunun Önemi.....	3
1.2. Özgün Değer	4
1.3. Araştırma Soruları.....	4
1.4. Çalışmanın Hipotezleri (Varsayımları).....	4
1.5. Amaç.....	5
1.6. Kavramsal Çerçeve ve Kuramsal Dayanaklar.....	6
1.6.1. Kent Kimliği.....	6
1.6.2. Kent Kimliğinin Oluşumuna Etki Eden Faktörler	9
1.6.2.1. Çevresel Kimlik	12
1.6.2.2. Toplumsal Kimlik	20
1.6.3. Kent Kimliğinin Oluşum Sürecinde Göçün Etkileri	28
1.6.4. Küreselleşme ve Yerelleşme Süreçlerinin Kent Kimliğine Olan Etkileri.....	32
1.6.5. Göç Kavramı	33
1.6.5.1. Zorunlu ve Gönüllü Göç	35
1.6.5.2. Düzenli ve Düzensiz Göç.....	35
1.6.5.3. İç Göç ve Dış Göç.....	36
1.6.5.4. Göçün Toplumsal Etkileri	38
1.6.6. Sivil Toplum Kuruluşları.....	42
1.6.7. Hemşehrilik	43
1.6.7.1. Hemşehri Dernekleri	45
1.7. Sakarya Hakkında Genel Bilgiler	48
1.7.1. Sakarya'ya Yönelik Göçler	51
1.7.2. Sakarya Kent Kimliği	56
1.7.2.1. Çevresel Kimlik Bakımından Sakarya Kent Kimliğinin İncelenmesi.....	57
1.7.2.2. Toplumsal Kimlik Bakımından Sakarya Kent Kimliğinin İncelenmesi.....	65
1.7.3. Sakarya'daki Hemşehri Dernekleri.....	92
1.7.4. Sakarya'daki Hemşehri Derneklerinin Kent Kimliğinin Oluşumuna Etkisi.....	94
2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR.....	100
3. GEREÇ VE YÖNTEM	107
3.1. Araştırmanın Yöntemi	107
3.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi	108
3.3. Veri Toplama Araçları	109

3.4. Verilerin Toplanması	115
3.5. Araştırmanın Sınırlılıkları ve Güçlükleri	115
3.6. Geçerlik ve Güvenirlik.....	116
4. BULGULAR.....	126
5. TARTIŞMA	159
5.1. Cinsiyet Değişkeni Açısından.....	161
5.2. Medeni Durum Değişkeni Açısından.....	161
5.3. Yaş Değişkeni Açısından.....	162
5.4. Eğitim Durumu Değişkeni Açısından.....	163
5.5. Doğum Yeri Değişkeni Açısından	165
5.6. Üye Olunan Hemşeri Derneği Değişkeni Açısından.....	168
5.7. Sakarya’da Yaşanılan Süre Değişkeni Açısından	170
5.8. Meslek Değişkeni Açısından	171
5.9. Etnik Köken Değişkeni Açısından	173
5.10. Boyutlar Arası Korelasyon Açısından	178
6. SONUÇLAR	182
7. ÖNERİLER.....	187
KAYNAKLAR	189
ÖZGEÇMİŞ	210
EKLER.....	211

ÖZET
DOKTORA TEZİ
HEMŞEHİRİ DERNEĞİ ÜYELERİNİN KENT KİMLİĞİNİN OLUŞUMUNA ETKİSİNE
İLİŞKİN ALGILARI: SAKARYA ÖRNEĞİ

Hülya KAHRAMAN USTA

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

Tez Danışman: Doç. Dr. Ahmet KAYAN

Yıl: 2025, 216 Sayfa

Bu çalışmada hemşehri derneklerinin kent kimliğinin oluşumuna etkisinin araştırılması amaçlanmıştır. Çalışma alanı olarak tarih boyunca farklı coğrafyalardan göç alan ve halen de göç almaya devam eden Sakarya seçilmiştir. Sakarya, aldığı göçler nedeniyle etnik, kültürel ve bölgesel farklılıkları içeren bir yapıya sahiptir. Bu çok kültürlü yapısı hemşehri derneklerinin çeşitliliğine de yansımaktadır. Bu araştırmanın evrenini hemşehri derneklerine üye olan 6353 kişi oluşturmaktadır. Araştırmanın amacına uygun olarak hemşehri derneği üyelerine araştırmacı tarafından geliştirilen 406 adet ölçek uygulanmıştır. Ölçeklere verilen cevaplar SPSS27 programı ile analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre hemşehri derneklerinin kent kimliğinin oluşumuna etkisine ilişkin katılımcı görüşlerinin demografik değişkenlere göre farklılık gösterdiği bulgulanmış ve hemşehri derneklerinin kent kimliğinin oluşumunda etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Bu sonuçlara dayanılarak kent kimliği bilincini geliştirici çalışmalar yapılması, kente ait estetik unsurların korunması ile özgün bir kimliğin oluşmasının sağlanması ve kent kimliği bileşenlerinin tanıtılması konusunda hemşehri derneklerinden destek alınması önerilmektedir.

ANAHTAR KELİMELER: Göç, Kent, Kent kimliği, Hemşehri, Hemşehri dernekleri.

ABSTRACT

DOCTORATE THESIS

**PERCEPTIONS OF HOMETOWN ASSOCIATION MEMBERS REGARDING THEIR
IMPACT ON THE FORMATION OF URBAN IDENTITY: THE CASE OF SAKARYA**

Hülya KAHRAMAN USTA

HARRAN UNIVERSITY

INSTITUTE OF GRADUATE EDUCATION

DEPARTMENT OF PUBLIC ADMINISTRATION

Thesis Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Ahmet KAYAN

Year: 2025, Page : 216

This study aims to investigate the impact of hometown associations on the formation of urban identity. Sakarya, a city that has received and continues to receive migrants from different geographical regions throughout history, was chosen as the study area. Sakarya has a diverse structure encompassing ethnic, cultural, and regional differences due to the migrations it has received. This multicultural structure is also reflected in the diversity of hometown associations. The population of this research consists of 6353 individuals who are members of hometown associations. In accordance with the research objective, 406 scales developed by the researcher were administered to members of hometown associations. The responses to the scales were analyzed using SPSS27 software. According to the analysis results, it was found that the participants' opinions regarding the influence of hometown associations on the formation of urban identity differed according to demographic variables, and it was concluded that hometown associations are influential in the formation of urban identity. Based on these results, it is recommended that support be sought from hometown associations in conducting studies to develop urban identity awareness, ensuring the preservation of aesthetic elements belonging to the city and the formation of a unique identity, and promoting the components of urban identity.

Keywords: Migration, The City, Urban identity, Citizenship, Citizenship associations.

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 3. 1. Scree Plot Grafiği.....	117
Şekil 3. 2. Toplam Ölçek Çok Faktörlü Modeli	120
Şekil 4. 1. Dernek Etkisi Faktörü Dağılım Grafiği.....	127
Şekil 4. 2. Toplumsal Kimlik Faktörü Dağılım Grafiği	128
Şekil 4. 3. Kentle Bütünleşme Faktörü Dağılım Grafiği	129
Şekil 4. 4. Kent Kimliği Faktörü Dağılım Grafiği.....	130
Şekil 4. 5. Toplam Ölçek Dağılım Grafiği	131
Şekil 4. 6. "Sakarya bir “...” kentidir." Sorusuna İlişkin Grafik	136
Şekil 4. 7. "Sakarya denince aklınıza ilk gelen (yer/mekân/bina vb.) hangisidir?" Sorusuna İlişkin Grafik	136
Şekil 4. 8. "Sakarya mutfağında daha çok göçmenlerinin mutfak kültürünün etkisi bulunmaktadır." Sorusuna İlişkin Grafik	137
Şekil 4. 9. "Sakarya’da misafirlerinizi gezdirmek için nerelere götürürsünüz? Öncelik sıranıza göre yazınız.” Sorusuna İlişkin Grafik	139

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 1. 1. Kent Kimliği Bileşenleri	11
Çizelge 1. 2. Sakarya'nın Yıllara Göre Nüfus Gelişimi (2000-2023)	50
Çizelge 1. 3. Sakarya Göç Oranları ve Net Göç Hızı	55
Çizelge 1. 4. Sakarya'da 1913-1914 Yıllarına Ait Etnik Grupların Oranı	66
Çizelge 1. 5. Sakarya'da 2007 Yılına Ait Etnik Grupların Oranı	67
Çizelge 1. 6. Sakarya'da Eğitim Durumu (2022-2023)	70
Çizelge 1. 7. Sakarya Yaşam Endeksi Tablosu (2015)	72
Çizelge 1. 8. Kişi Başına Düşen Gayrisafi Yurtiçi Hasıla Miktarları (2000-2023)	84
Çizelge 1. 9. İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Gayrisafi Yurt İçi Hasıla (2000-2023)	85
Çizelge 1. 10. İktisadi Faaliyet Kollarına Göre İstihdam Oranları (2009-2023)	88
Çizelge 1. 11. Toplam Kullanılan Tarım Alanı (1995-2023)	89
Çizelge 1. 12. İlçelerin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (2022)	91
Çizelge 1. 13. Sakarya'da Bulunan Hemşehri Dernekleri ve Üye Sayıları (2024)	93
Çizelge 3. 1. Araştırmanın Evren ve Örneklemine İlişkin Bilgiler	108
Çizelge 3. 2. Aday Madde Tablosu	111
Çizelge 3. 3. Açımlayıcı Faktör Analizlerinde Çıkarılan Maddeler Tablosu	116
Çizelge 3. 4. Toplam Ölçek Açımlayıcı Faktör Analizi Tablosu	118
Çizelge 3. 5. Toplam Ölçek Çok Faktörlü Modeline İlişkin Sonuçları	121
Çizelge 3. 6. Yapısal Modelin Uyum İyiliği Değerleri	122
Çizelge 3. 7. Ölçek Maddelerinin Analiz öncesi ve Analiz Sonrası Kümelenmesi	123
Çizelge 4. 1. Normallik Varsayımı Analizi ve Güvenilirlik Analizi (Doğrulayıcı Faktör Analizi)	126
Çizelge 4. 2. Sosyo-Demografik Bilgiler Tablosu	132
Çizelge 4. 3. Anket Sorularına İlişkin Cevaplar	135
Çizelge 4. 4. Sakarya'da Misafirlerinizi Gezdirmek İçin Tercih Edilen İlk 5 Yer Bilgileri Tablosu	138
Çizelge 4. 5. Cinsiyet Değişkeni T-Testi Tablosu	139
Çizelge 4. 6. Medeni Durum Değişkeni T-Test Tablosu	140
Çizelge 4. 7. Yaş Değişkeni Tek Yönlü ANOVA Analizi	141
Çizelge 4. 8. Eğitim Durumu Değişkeni Kruskal Wallis-H Analizi	142
Çizelge 4. 9. Doğum Yeri Değişkeni T-Test Tablosu	144
Çizelge 4. 10. Üye Olunan Hemşehri Derneği Değişkeni Kruskal Wallis-H Analizi	145
Çizelge 4. 11. Sakarya'da Yaşanılan Süre Değişkeni Kruskal Wallis-H Analizi	150
Çizelge 4. 12. Meslek Değişkeni Kruskal Wallis-H Analizi	151
Çizelge 4. 13. Etnik Köken Değişkeni Kruskal Wallis-H Analizi	154
Çizelge 4. 14. Korelasyon Analizi	157

KISALTMALAR

ACES Europe	Avrupa Spor Başkentleri ve Şehirleri Federasyonu
AFA	Açımlayıcı Faktör Analizi
çev.	Çeviren
DFA	Doğrulamalı Faktör Analizi
Ed.	Editör
KMO	Kaiser-Meyer-Olkin
M.Ö.	Milattan önce
M.S.	Milattan sonra
OECD	Organisation for Economic Cooperation and Development (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)
SEGE-2022	İlçelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması araştırması
SS	Standart Sapma
TDK	Türk Dil Kurumu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
vb.	Ve benzeri
vd.	Ve diğerleri
vs.	Vesaire

1. GİRİŞ

Geçmişten günümüze kentler güvenlik, eğitim, sağlık, istihdam, sosyal olanaklar ve ekonomik fırsatların mekânı olarak görülmeleri nedeniyle çekim merkezi olmuşlardır. Kentlerin bu çekiciliği bir yandan yoğun göç dalgalarına şahitlik ederken diğer yandan kentleşme denen olguyu ortaya çıkarmıştır. Kentleşme, kentlerde hem fiziksel hem de sosyal açıdan bir dönüşüm yaratmıştır. Bu dönüşümde bir yandan kente gelen kitlelerin etkisi görülürken diğer yandan kitlelerin de kent ortamından etkilendiği ve değişime uğradığı görülmektedir. Bu değişim ve dönüşüm zamanla o kenti diğer kentlerden ayırarak kente ait bir kimliğin oluşmasına neden olmaktadır.

Kentler, içinde yaşayan insanlarından, doğasına, mimari dokusuna kadar birçok özellikleri ile farklılaşabilmektedir. Kıyı kenti, dağ kenti, orman kenti, ova kenti gibi nitelendirilmelerin sebebi de bu farklılıklardır. Nitekim önde gelen dünya kentlerine bakıldığında her birinin özgün bir kimliğinin olduğu görülmektedir. Bu kimlikleri bilim, sanat, din, doğa, tarih ve kültür yönleriyle ele almak mümkündür (Kaypak, 2010, s. 375). Kent kimliğini şekillendiren birçok etken bulunmakla beraber bunlar çevresel ve toplumsal etkenler olarak iki ana başlık altında toplanmaktadır. Çevresel etkinin doğal çevre boyutu topoğrafik yapı, iklim, suyun varlığı, toprağın yapısı, bitki örtüsü ve jeolojik yapı gibi unsurları içermektedir. Yapay çevre boyutu ise kente özgü tarihi yapılar, arkeolojik sitler, sivil mimari örnekleri, açık hava müzeleri ve geleneksel doku gibi unsurlardan meydana gelmektedir (Ocakçı ve Türk, 2012, s. 227; Özkaynak ve Başar, 2021, s. 34). Kent kimliğini şekillendiren ikinci etken olan toplumsal etki ise toplulukların sosyal, ekonomik, tarihi, kültürel ve siyasi birçok özelliğini barındıran, kentlilerin yaşam biçimlerini yansıtan olgulardır (Akova, 2020, s. 3380).

Kent kimliği insan ve mekân arasındaki dönüşümün bir yansımasıdır. Bir taraftan insanlar kentleri şekillendirirken diğer taraftan da kentler insanları şekillendirmektedir. Bu döngü içerisinde yerel halkın ve kültürünün etkisi olduğu kadar göçmenlerin ve göçmen kültürünün de etkisi bulunmaktadır. Özellikle göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı kentlerde bu etki düzeyinin artacağını değerlendirmek mümkündür.

Bu çalışmanın konusunu oluşturan Sakarya, işlek bir yol güzergâhında olması ve sahip olduğu doğal kaynaklar nedeniyle eski çağlardan beri çeşitli toplulukların ilgisini çekmiştir. Hititlerle başlayan yerleşmeler Frigler, Lidyalılar, İskender İmparatorluğu, Bitinya Krallığı ve Roma egemenliği ile sürmüştür. Ardından Roma İmparatorluğu'nun bölünmesi ile bölge Doğu Roma'nın (Bizans) egemenliğine şahit olmuştur. Orhan Bey zamanında ise tamamen Osmanlı topraklarına geçmiştir (Çetin, 2009, s. 11). Osmanlı döneminde Kafkas ve Balkanlardan gelen göç dalgaları, Cumhuriyet döneminde mübadele ile gerçekleşen yoğun göçler ve ülke içinden aldığı iç göçlerin de etkisi ile Sakarya, çeşitli kültürleri bünyesinde barındıran bir kent özelliği göstermektedir. Bu kültürel çeşitlilik kente renkli bir görünüm kazandırmaktadır. Günümüzde kısmen yitirilmiş olmakla beraber Sakarya'daki göçmen gruplarının kültürel yapılarını gelenek ve göreneklerini koruduğunu söylemek mümkündür. Özellikle de ilk kuşakların ana dillerini konuştukları ve geleneklerini sürdürmeye çalıştıkları görülmektedir.

Zamanla gerçekleşen benzeşmelere rağmen kültürel farklılıkları Sakarya kent hayatında gözlemlenmek mümkündür. Örneğin, Abhazların geç yaşta evlenmeleri, mizah anlayışları, misafir karşılamaları, geleneksel aile ilişkileri, düğün ve cenazelerine verdikleri önem; Boşnakların yemek, düğün, nişan, cenaze, asker uğurlama törenleri; Romanların kendine has yaşam tarzları, giyimleri ve düğünleri; Kürtlerin Türkçeyi telaffuz şekilleri ve ev dizayn şekilleri; Çerkezlerin zengin mutfakları, gösterişli yaşam şekilleri, ağır düğün gelenekleri (keşanlık, ev görme, kız isteme, gelin alma, damat çıkarma vb.); Gürcülerin folklor ve müzik eğilimleri; Lazların, müzik, mani ve fıkraları; Hemşinlilerin ölümlerinin ardından yas tutmaları; Muhacir kadınların ve çocuklarının giyimleri, masalları, düğünleri; Tatarların efsaneleri, deyimleri, duaları ve dansları kültürel çeşitlilik bakımından ilgi çekmektedir (Genç, 2017, s. 691).

Çalışmanın birinci bölümünde konunun önemi, özgün değeri, araştırmanın soruları, hipotezleri ve amacı yer almaktadır. İkinci bölümde ilgili literatür, temel kavramlar, Sakarya hakkında genel bilgiler, aldığı göçler, kent kimliği ve hemşehri derneklerine ilişkin bilgilere yer verilmektedir. Çalışmanın üçüncü bölümünde araştırmanın yöntemi, kullanılan ölçeğin geliştirilme aşamaları ile ilgili diğer detaylar bulunmaktadır. Dördüncü bölümde uygulanan ölçme aracının bulgularına, beşinci

bölümde bu bulgular neticesinde yapılan tartışmaya yer verilmiştir. Son olarak araştırma neticesinde ortaya çıkan sonuçlar ve öneriler yer almaktadır.

1.1. Konunun Önemi

Bir kenti diğer kentlerden ayıran özgün niteliklerin ifadesi olan kent kimliği, küreselleşmenin etkisiyle daha anlamlı hale gelmiştir. Kentlerin tanınır olması ve belli özellikler ile öne çıkması, karar vericiler tarafından kentin mevcut kimliğini koruma ya da yeni bir kimlik inşa etme gibi çabaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kent kimliğine verilen önemin artması ile bu kavram 1970’li yıllardan itibaren bilimsel birçok çalışmaya konu olmuştur. Kavram, mimarlık, şehircilik ve bölge planlama ile kamu yönetimi başta olmak üzere coğrafya, sosyoloji, güzel sanatlar, turizm, tarih, psikoloji ve inşaat mühendisliği bilim dallarında araştırılmıştır. İlgili literatürde kent kimliğinin kolektif kimlik, aidiyet, yere/mahalleye bağlılık ve mekân gibi kavramlarla ilişkisini konu edinen çalışmalar ile belli kentlerin kentsel kimlik bileşenlerinin araştırıldığı görülmektedir.

Çalışmanın ikinci temel kavramı kentin karar vericileri üzerinde bir güç faktörü olarak değerlendirilen hemşehri dernekleridir. Ortak aidiyetlere sahip bireylerin bir araya gelerek kurdukları dernekler kültürel, ekonomik ve siyasi açıdan kente etki edebilmektedir. Hemşehri derneklerine ilişkin literatüre bakıldığında hemşehri dayanışmasının kent kültürüne etkisi, hemşehri dernekleri ve sosyal sermaye ilişkisi, hemşehrilik ve sosyal yardımlaşma gibi çalışmalarla karşılaşılmaktadır. Bu çalışmada ise diğer çalışmalardan farklı olarak, hemşehri derneklerinin kent kimliğinin oluşumuna etkisinin araştırılması amaçlanmıştır. Araştırma alanı olarak seçilen Sakarya, aldığı göçlerin sonucunda oluşan kozmopolit yapısı ve bu yapının yansıması olarak ortaya çıkan hemşehri dernekleri ile uygun koşullara sahip olan bir kenttir. Araştırma konusunun ve bu amaçla geliştirilen ölçeğin özgün olması literatüre katkı sunması bakımından önem arz etmektedir.

1.2. Özgün Değer

Bu çalışma, göçmen bireylerin kent içinde görünür olmalarına katkı sağlayan hemşehri derneklerinin kent kimliğine etkisini saha çalışması yolu ile ölçmektedir. Literatürde hemşehri dernekleri ile ilgili yapılan çalışmalar genellikle kent kültürü, sosyal sermaye, sosyal yardımlaşma gibi konular çerçevesinde yoğunlaşmıştır. Buna karşın ulusal ve uluslararası literatürde hemşehri derneklerinin kent kimliğine etkisini doğrudan konu edinen araştırmaların sınırlı olması çalışmaya özgünlük kazandırmaktadır.

Çalışma, aldığı göçler nedeniyle birçok kültürü içinde barındıran ve halen göç almaya devam eden Sakarya özelinde yapılmıştır. Kent içinde hemşehri derneklerinin sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik açıdan aktif olması bu çalışma için uygun zemin oluşturmaktadır. Ayrıca bu çalışma başka çalışmalara referans olabilecek niteliktedir.

1.3. Araştırma Soruları

Bu çalışmada, hemşehri derneklerinin kent kimliğinin oluşumuna etkisi ve bu etkinin düzeyinin araştırılması amaçlanmıştır. Çalışmada hemşehri derneklerinin tercih edilmesinin nedeni bu derneklere üye olanların tümünün göçmenlerden oluşmasıdır.

Bu çerçevede aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Sakarya’da hemşehri derneklerinin Sakarya kent kimliğine etkileri nelerdir?
2. Hemşehri derneği üyelerinin kişisel özelliklerinin (cinsiyet, medeni durum, yaş, eğitim düzeyi, doğum yeri, üye olunan hemşehri derneği, Sakarya’da ikamet süresi, meslek, etnik köken) Sakarya kent kimliği algısındaki etkisi nedir?

1.4. Çalışmanın Hipotezleri (Varsayımları)

Çalışmanın hipotezleri şunlardır:

Hipotez 1: Hemşehri dernekleri, kent kimliğinin oluşumunda etkilidir.

Hipotez 1.1: Kent kimliğinin oluşumunda hemşehri derneklerinin etkisine ilişkin görüşler arasında cinsiyete göre fark vardır.

Hipotez 1.2: Kent kimliğinin oluşumunda hemşehri derneklerinin etkisine ilişkin görüşler arasında medeni duruma göre fark vardır.

Hipotez 1.3: Kent kimliğinin oluşumunda hemşehri derneklerinin etkisine ilişkin görüşler arasında yaşa göre fark vardır.

Hipotez 1.4: Kent kimliğinin oluşumunda hemşehri derneklerinin etkisine ilişkin görüşler arasında eğitim düzeyine göre fark vardır.

Hipotez 1.5: Kent kimliğinin oluşumunda hemşehri derneklerinin etkisine ilişkin görüşler arasında doğum yerine göre fark vardır.

Hipotez 1.6: Kent kimliğinin oluşumunda hemşehri derneklerinin etkisine ilişkin görüşler arasında üye olunan hemşehri derneğine göre fark vardır.

Hipotez 1.7: Kent kimliğinin oluşumunda hemşehri derneklerinin etkisine ilişkin görüşler arasında Sakarya'daki ikamet süresine göre fark vardır.

Hipotez 1.8: Kent kimliğinin oluşumunda hemşehri derneklerinin etkisine ilişkin görüşler arasında ne işle meşgul olduğuna göre fark vardır.

Hipotez 1.9: Kent kimliğinin oluşumunda hemşehri derneklerinin etkisine ilişkin görüşler arasında etnik kökene göre fark vardır.

1.5. Amaç

Bu çalışma, kent kimliğinin oluşumunda hemşehri derneklerinin etkisini araştırmayı amaçlamaktadır. Çalışmada Sakarya kent kimliğine ilişkin tespitler, göçmenlerin kent kimliğinin oluşumuna etkisi, hemşehri derneklerinin kentte etkinliğinin ölçülmesi ve kente uyum sürecinde bu derneklerin ne denli etkili olduğu araştırılmıştır. Bu kapsamda hemşehri dernek yönetici ve üyelerine yönelik hazırlanan ölçme aracı uygulanmıştır. Böylece göçmenler tarafından bir aidiyet unsuru olarak görülen hemşehri derneklerinin kent içinde ne denli etkili olduğu ampirik veriler ile desteklenmiş olacaktır.

1.6. Kavramsal Çerçeve ve Kuramsal Dayanaklar

Kent kimliği, göç ve hemşehri derneği kavramları bu çalışmanın genel çerçevesini oluşturmaktadır. Kuramsal çerçevenin konu edinildiği bu başlık altında anılan temel kavramların yanı sıra bunlarla ilişkili olduğu değerlendirilen hemşehrilik, sivil toplum, dernek gibi kavramlara da değinilmektedir. Ardından bu çalışmanın temel kavramı olan kent kimliğinin oluşumuna etki eden faktörler, kent kimliği bileşenlerinin Lynch'ın "Kent kimliği bileşenleri" modeli üzerinden açıklanması ve kent kimliğinin oluşum sürecinde göçün etkileri literatüre dayalı olarak kuramsal açıdan incelenmektedir. Son olarak bu bölümde Sakarya kent kimliği ve Sakarya'da bulunan hemşehri dernekleri ile ilgili bilgilere detaylı olarak değinilecektir.

1.6.1. Kent Kimliği

Kent kimliği ile ilgili birçok tanım yapılmıştır. Bu tanımların her biri kent kimliğinin farklı bir yönüne dikkat çekmektedir. Örneğin kent kimliği tanımı Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü'nde "bir kentin özgün tarihi ve kültürel birikimi; bölgesel, ulusal ve küresel yerleşim dizgeleri içindeki toplumsal, ekonomik ve kültürel işlevleri ve bunların, o yerleşim yerinin uzamsal örgütlenmesine yansımalarından kaynaklanan ayırt edici özellik ve niteliklerinin tümü" şeklinde yapılmıştır (<http://terim.tuba.gov.tr/>). Keleş (2005, s. 246) ise kent kimliğini tarihin ve doğanın kente bırakmış olduğu birikim olarak ifade etmiş ve kent kimliğinin mekânsal, fiziksel, toplumsal ve kültürel bir bütünden meydana geldiğini vurgulamıştır. Kentin kültür varlığının kent kimliğini oluşturduğu, kent kimliğinin de kültürene katkıda bulunduğu gerçeğinden yola çıkarak her iki kavramın birbiri ile yakın bir etkileşim halinde olduğunu belirtmiştir.

Kropf (2014, s. 41) kent kimliğinin toplumsal ihtiyaçlar tarafından şekillendirildiğini ifade etmiştir. Ona göre önce insanlar ihtiyaç ve kültürlerine göre yapılaşma yoluna gitmekte ardından bu yapılaşma şekli zamanla bir kalıp haline gelmekte ve bir örüntüye dönüşmektedir. Böylelikle kentin genel karakterine yansıyan bir görünüm ortaya çıkmaktadır.

Cheshmehzangi (2015, s. 396) de kent kimliğini "ilişkiler ağı" şeklinde ifade ederek insan, çevre ilişkisinin sonucu ortaya çıkan bir öge olarak tanımlamaktadır.

Başka bir deyişle kent kimliğine, bağlam ve içerik arasındaki çoklu ve karşılıklı ilişkilerin bir ögesi demek mümkündür. Kent kimliği, bir yerin bir varlık olarak tanımlanması, tek olması, diğer yerlerden ayrılabilmesi ve insanlar için bir anlam ifade etmesidir (Lynch, 2014, s. 8).

Görücü ve Berkmen (2022, s. 462) tarafından da kent kimliğine dair olarak ticaret, yönetim, finans, eğitim, kültür, eğlence gibi faaliyetlerin yoğun olarak yaşandığı toplanma mekânları ve bir dönemin ya da dönemlerin izlerini taşıyan anıtsal yapılar, mimari eserler, sosyal ve kültürel özellikleri ile özgün dokulara sahip olan odak noktaları şeklinde bir tanımlama yapılmıştır. Lynch (2014, s. 17) ise kent kimliği için açık alanlar, bitki örtüsü, yollar ve görsel farklılıkların önemine dikkat çekmiştir. Örer (1993, s. 38) bir kentin kimliğini tanımlamada görsel öğelerin yeterli olmadığını işitsel, dokunsal, koku ve düşünsel birçok duyu organı ile kent hakkında fikir sahibi olunabileceğini vurgulamıştır. Satıcı sesleri, trafik gürültüsü, siren sesleri, gemi sesleri, baharatlar, egzos ve yosun kokuları hatta keskin bir çam kokusunun bile bir kenti tanımda yönlendirici olabileceği belirtmiştir.

Oğurlu'ya (2014, s 276) göre kentler, doğası, yapıları, insanları ile birbirinden farklı ve özgün bir karakterdedir. Bir kenti farklılaştıran, diğerlerinden ayıran özgün niteliklerin tümü o kentin kimliğidir. Yine kent kimliği, insanların o yere yüklediği anlam ile açıklanabilir. Kişiler yaşadığı yere bir değer atfediyorsa, bağlılık hissediyorsa, bu değerler için fedakârlık yapıyorsa oranın anlamlı bir kimliğinden söz edilebilir. Kişilerin yüklediği anlamın dayanağı mimari yapı, coğrafi güzellikler, kentsel etkinlikler olabileceği gibi insanların birbiriyle kurduğu sosyal ilişkiler de olabilir (Tekeli, 1991, s. 82).

Lalli (1992, s. 293) kent kimliğinin ortaya çıkışını sadece özgün olması ya da diğer yerlerden ayrılabilmesi ile değil de kişilerin oraya yüklediği anlam ile ilişkilendirmiştir. Buna göre kişilerin algısı ile ortaya çıkan kent kimliği her zaman objektif değil, çoğu zaman orada ikamet eden kişilerin algı düzeyi ile sınırlı olabilmektedir. Bir kent, sakinleri tarafından yeşil olarak nitelendirilirken başkaları için kokuşmuş bir sanayi kenti olarak tanımlanabilmektedir. Bu durum sosyokültürel yapı, sosyoekonomik yapı ve toplumsal gelişmişlik düzeyinin kent kimliği üzerindeki etkisinin somut bir göstergesi olarak dikkat çekmektedir.

Anlaşıldığı üzere kent kimliğini oluşturan unsurlar çeşitlilik göstermektedir. Bu unsurlarda sosyal yapı, yüklenilen anlam ve bellekte kalan olumlu ve hatta olumsuz özellikler etkili olabilmektedir. Özetle kent adı telaffuz edildiğinde, insanların zihninde hatırlanan ve somutlaşan unsurlar, kent kimliğinin özünü oluşturur. Bu unsurlar coğrafi yapı, kent estetiği, yapılaşma şekli, anıtlar ya da kültürel yapı ile ilgili olabilmektedir. Bir unsurun kent kimliği haline gelebilmesi için ayırt edici olması, kente değer katması, anlam kazandırması, diğer kentlerden ayıran özellikte olması ve kente özgü olması beklenir.

Kent kimliği öncelikle kentin tanınır olmasını sağlar. Kentsel gelişimin yönü, kaynakların kullanımı ve vatandaşın duyarlılık seviyesi kent kimliğine paralel olarak gelişir. Dünyada örnek bazı kentler kent kimliğinin ne denli etkili olduğunun somut göstergesidir. Mesela Fransa'nın yıl içinde aldığı turist sayısı toplam nüfusunun üzerindedir. Ziyaretçilerin çoğunluğu kültür, sanat ve moda kenti olarak bilinen Paris'e gitmektedir. Yine benzer şekilde Roma, Prag, Viyana kentleri tarihsel dokuları ile kimlik kazanmışlardır. Detroit denince Amerikan otomotiv sanayi, Las Vegas veya Monte Carlo denince kumarhane ve eğlence merkezleri, Cannes veya Hollywood denince sinema, ilk akla gelen unsurlardır (Demir, 2006, s. 117).

Literatürde kent kimliği kavramı ile birlikte anılan bazı kavramlar bulunmaktadır. Bu kavramlardan biri kent imgesi kavramıdır. Kent imajı olarak da tanımlayabileceğimiz bu kavram, kent içinde yaşayanların zihinlerinde kentin uyandırdığı çağrışımlardır (Gürhan, 2016, s. 921). Daha çok bireysel ve öznel olarak değerlendirilebilecek olan bu çağrışımlar tek başına kent ile ilgili objektif değerlendirmeler için yeterli görünmemektedir. Yine kent kimliğini, kent imgesi, kente karşı aidiyet, kente özgü nitelikler ya da kentlilik kavramları üzerinden ele alan yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu yaklaşımların esasen kentin kendisine odaklanmadıkları ve kent kimliğini açıklama konusunda yeterli olamayacaklarını değerlendirmek mümkündür. Kent kimliğini sayılan bu kavramlardan tamamen bağımsız bir şekilde değerlendirmek doğru bir yaklaşım değildir. Bu nedenle kent kimliğini bu kavramları da içine alan çatı bir kavram olarak değerlendirmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır (Şafak, 2022, s. 14).

Kent kimliği ile birlikte anılan diğer bir kavram da kent kültürü kavramıdır. Bu iki kavram zaman zaman karıştırılmakta ve hatta birbirinin yerine kullanılmaktadır. Kültür, bireylerin ve toplumların yaşam biçimlerinin belki de en geniş ifadesidir. Kültürün kentlerde kendine özgü özellikler içeren haline ise kent kültürü denilmektedir. Tatlıdil (2009, s. 326) tarafından ifade edildiği biçimde kent kültürü, toplumsal sınıf, dini ve etnik farklılıklar ile farklı sosyal ve mesleki grupları bir arada tutan çağdaş kent anlayışının ürünüdür. Kentler arasında benzer yaşam biçimleri bulunmasına karşın kendi tarihsel gelişim süreçlerinde şekillenen farklılıklar da bulunmaktadır. Sosyal, ekonomik ve politik farklılıkları içeren bu yapı kentleri şekillendirerek özgün bir kent kimliğinin oluşmasına katkı sağlamaktadır. Başka bir ifadeyle kent kültürü, kent kimliğinin şekillenmesine etki eden önemli faktörlerden biridir.

1.6.2. Kent Kimliğinin Oluşumuna Etki Eden Faktörler

Karmaşık bir yapıya sahip olan kentlerin öne çıkan özellikleri zamanla kentsel kimlik haline gelmekte ve bu özellikler kentin adının geçtiği her yerde ilk akla gelen öge halini almaktadır. Kent kimliğinden bahsederken ilk akla gelen unsur fiziksel olmakla beraber sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik yapılar da kente anlam katan ve kent kimliğine etki eden faktörlerdendir. Aslanoğlu (2000, s. 24), neden ne olursa olsun kurumsallaşmış bir devamlılığın sağlanması için sosyal tutum, inanç gibi güçlü faktörlerin varlığının gerekliliğine işaret etmiştir. Bu ifade kentlerin oluşumunun tek bir nedene bağlanamayacağı anlamına gelmektedir. Zira kent denen toplumsal yapı, insanoğlunun karmaşık ihtiyaçlarının bir sonucudur.

Kentlerin öne çıkan ve zamanla kent kimliği haline gelen özellikleri farklılık göstermektedir. Bu özelliklerin her biri kentlerin farklı bir yönüne dikkat çekmektedir. Örneğin bazı kentler coğrafi özellikleriyle ön plana çıkmaktadır. Bunlara örnek olarak İstanbul Boğazı ve Venedik kanalları sayılabilir. Bazı kentler için öne çıkan özellik iklim olabilmektedir. Bunun en iyi örneklerinden biri olan Londra, sisi ile tanınmaktadır. Anıt yapıları veya kent silüeti ile öne çıkan kentler vardır ki bu kentlere New York Manhattan gökdelenleri, Moskova Kremlin Sarayı, İstanbul camileri, Paris Eyfel Kulesi örnek gösterilebilir. Meydan ve sokakları ile öne çıkan kentlerin en iyi

örnekleri ise Venedik-San Marco Meydanı, Paris-Champs Elysées Bulvarı, Londra-Hyde Park'tır. Bazı kentler ise folklorik veya sosyokültürel özellikleri ile öne çıkmaktadır. Valsleri ile öne çıkan Viyana ve karnavalları ile öne çıkan Rio bunlara verilebilecek örneklerdendir (Hacıhasanoğlu ve Hacıhasanoğlu, 1995, s. 46).

Kent kimliği incelenirken mekân-insan ilişkilerini hesaba katmak gerekir. İnsanın mekâna yansımaları olduğu gibi mekânın da insana somut yansımalarından bahsetmek mümkündür. Örneğin, antik bir kentte yaşamak tarihi bir mirasa sahip olmak anlamına gelirken, kentlerin olumlu ya da olumsuz özellikleri ile anılması kişiler üzerinde etki oluşturabilmektedir. Yine kentlerin ağır basan özelliklerine göre "sanayi kenti", "kültür kenti", "ticaret kenti", "hizmet kenti", "eğitim kenti" şeklinde nitelendirildikleri görülür. Bu nitelendirilmelerin zamanla toplumsal ihtiyaçlar ya da öne çıkan özellikler nedeniyle yeniden şekillenebildiklerini de görmek mümkündür (Kaypak, 2010, s. 374).

Bir kentin kimliğini etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Bunlar doğal ve yapay çevreden kaynaklanan kimlik elemanları ile bu elemanların mekânsal öğeleridir. Kentin tarihi, kültürel değerleri ve düzeyi, mimarisi, sosyal yapısı, coğrafyası, içinde yaşayan uygarlıkları, yerel gelenekleri, yaşam biçimi, şu anda yaşayan insanları ve ilk yerleşimden bugüne geçirdiği evreler bu faktörlerden bazılarıdır. Bunlara ek olarak topoğrafyası, bitki örtüsü, iklimi, jeopolitik konumu, Doğu veya Batı kenti oluşu, deniz ve karayolu bağlantısı, başka kültürler ile olan etkileşimi, ekonomik yapısı, barındırdığı canlı türleri, geçirdiği işgaller ve savaşlar, doğal afetler, bir devlete başkentlik yapıp yapmadığı gibi birçok etkeni de saymak mümkündür. Sayılan bu etkenler ile kentler değişime uğrayabilmekte ve böylelikle kendine has özellikler kazanabilmektedir (Kösoğlu, 1995, s. 43; akt. Ayyıldız ve Ertürk, 2017, s.68).

Kent kimliği ile ilgili yapılan çalışmalarda genel olarak Lynch (2014, s. 52) tarafından yazılan "Kent İmgesi" isimli kitap referans alınmıştır. Çizelge 1.1'de görüleceği üzere kent kimliği bileşenleri çevresel kimlik ve toplumsal kimlik şeklinde sınıflandırılmıştır. Çevresel kimlik, doğal ve yapay çevre unsurlarından oluşurken; toplumsal kimlik ise sosyokültürel, sosyoekonomik ve somut olmayan kimlik öğelerinden oluşmaktadır.

Çizelge 1. 1. Kent Kimliği Bileşenleri

Çevresel Kimlik	Doğal Çevre	Coğrafi Oluşumlar
		İklim ve Bitki Örtüsü
		Jeopolitik Yapı
	Yapay Çevre (Yerleşim Ölçeğinde)	Dokular, Bölgeler, Yollar
		İzler, Semboller
		Kenarlar, Açık alanlar
		Odaklar, İşaret öğeleri ve Yapılar
Toplumsal Kimlik	Sosyokültürel	Demografik Yapı ve Göç
		Tarihsel Özellikler
		Kültürel Özellikler
		Kurumsal Yapı
		Din
		İdeoloji
	Sosyoekonomik	İşlevsel Özellikler
	Gelir seviyesi, Kişilerin ekonomik durumu	
	İstihdam yapısı	
Somut Olmayan Kimlik Öğeleri		Gastronomi
		Kültür, Sanat, Zanaat
		Folklor ve Yaşam Biçimi
		Sosyal Sermaye
		Kent Girişimciliği

Kaynak: (Lynch, 2014, s. 52; Erdoğan ve Çorbacıoğlu Akay 2018, s. 461; Aliğaçoğlu ve Mirioğlu, 2020 s. 378) derlenmiştir.

Yine Çizelge 1.1’de görüldüğü üzere çevresel kimlik öğesinin doğal çevre boyutunda coğrafi oluşumlar, iklim ve bitki örtüsü ile jeopolitik yapı yer almaktadır. Yapay çevre boyutunda ise dokular, bölgeler ve yollar, izler ve semboller, kenarlar ve açık alanlar ile odaklar, işaret öğeleri ve yapılar yer almaktadır. Toplumsal kimlik öğesinin sosyokültürel boyutunda demografik yapı ve göç, tarihsel özellikler, kültürel özellikler ve kurumsal yapı bulunmaktadır. Sosyokültürel boyuta etki ettiği değerlendirilen din ve ideoloji kavramları da bu boyut altında ele alınmıştır. Sosyoekonomik boyutta da işlevsel özellikler, gelir seviyesi ve kişilerin ekonomik

durumu ile istihdam yapısı ele alınmaktadır. Somut olmayan kimlik öğeleri boyutunda ise gastronomi, kültür, sanat ve zanaat ile folklor ve yaşam biçimi yer almaktadır (Lynch, 2014, s. 52). Ayrıca bu boyut altında değerlendirilmesinde fayda görülen iki öğe daha bulunmaktadır. Bunlardan ilki bireylerin birbiriyle etkileşimini ve güvenini ifade eden sosyal sermaye kavramıdır. Diğer bir öğe ise girişimcilik ve kent arasındaki ilişkinin ifadesi olan kent girişimciliği kavramıdır. İlgili öğeler detaylı olarak aşağıda ele alınmıştır.

1.6.2.1. Çevresel Kimlik

Canlıların yaşamını etkileyen tüm etmenler çevreyi oluşturan öğelerdir. Bu çerçevede hem canlı hem de cansız varlıklar çevre kavramının içinde yer almaktadır (Keleş, 2019, s. 23). Canlı varlıkların kapsamına insan, hayvan, bitki ve mikroorganizmalar girerken cansız varlıkların kapsamına ise hava, su, toprak, sıcaklık, ısı, nem ve ışık gibi unsurlar girmektedir (Kayan, 2018, s. 481). Çevresel kimlik kavramı ise çevrede görülen her türlü somut oluşumu kapsamına almaktadır (Örer, 1993, s. 20). Çevresel kimlik insanın doğayla olan psikolojik ilişkisini anlatan bir kavramdır ve bireylerin çevreyle ilgili olarak algıladığı her şey bu kapsamda değerlendirilir (Clayton vd., 2021, s. 2386). Çevresel kimliğin iki boyutu bulunmaktadır. Bunlar doğal çevre boyutu ile yapay çevre boyutudur.

a. Doğal Çevre

Doğal çevre, oluşumunda insan etkisinin bulunmadığı çevredir (Keleş, 2019, s. 24). Doğal çevre kapsamında yer alan, coğrafi oluşumlar, iklim, bitki örtüsü ve jeopolitik yapı şeklindeki unsurlar doğada kendiliğinden var olmakla beraber insanların yaşam alanlarının görünümüne, niteliğine ve nihayetinde kent kimliğine yansımaktadır. Doğal çevrenin unsurları olarak coğrafi oluşumları, iklimi, bitki örtüsünü ve jeopolitik yapıyı saymak mümkündür.

Coğrafi oluşumlar: Dağ, deniz, akarsu, vadi, göl gibi coğrafi unsurlar kentin nasıl ve hangi konumda inşa edileceği konusunda etkilidir. Bu etki, mikro ölçekte bina tipolojisine, makro ölçekte ise kentin morfolojik yapısına yansımaktadır (Özkaynak ve Başar, 2021, s. 29). Coğrafi yapının bina tipolojisine etkisini, yapıların kat yüksekliğinde, genel görünümünde, kullanım şekillerinde ve biçimlerinde görmek

mümkündür. Bu çerçevede coğrafi yapıya uygun olarak şekillenen binaların görünümü bölgeden bölgeye farklılaşmaktadır. Coğrafi yapının morfolojik yapıdaki etkisini ise kentlerin kurulması, gelişmesi ve yayılması aşamalarında görmek mümkündür. Bölgenin dağlık veya düzlük olması, deniz, göl ve akarsu gibi su kaynaklarının bulunması bu kapsamda etkili olan faktörlerdendir.

Bir bölgedeki düzlük alanın genişliği ve eğim derecesindeki farklılıklar yapılaşmanın genel dokusuna yön verir. Buna mimari tasarım ve bitki örtüsü gibi diğer doğal etmenlerin eklenmesiyle kent mimarisi şekillenir. Böylelikle coğrafi yapı, kent kimliğinin şekillenmesinde belirleyici unsurlardan biri haline gelir (Turgut, Yavuz Özalp ve Erdoğan, 2012, s. 173).

Her kent, bir arazi formu üzerine inşa edilmektedir. Bu arazilerin engebeli, eğimli dağ, tepe, plato, kayalık ve düzlük gibi form ve özellikleri topoğrafya olarak tanımlanmaktadır (Çöl, 1998, s. 44). Topoğrafya yerleşim yerinin karakterini belirlemektedir. Yani düz bir ovada kurulan yerleşim yerinin karakteri ile tepelik bir alanda kurulan yerleşim yerinin karakteri birbirinden farklıdır (Ocakçı ve Türk, 2012, s. 227). Örneğin tepelik bir alana kurulan İstanbul'un yerleşme karakteri ile düzlük bir alana kurulan Konya'nın karakterinin birbirinden farklı oldukları görülmektedir (Örer, 1993, s. 47). Bu tür topoğrafik özellikler kentlerin farklı kimlikler kazanmasında etkili olmaktadır. Yamaç kimliği, sahil kimliği, dağ kimliği, ova kimliği gibi tanımlamalar bu etkinin sonucudur (Can, 1999, s. 41).

Anılan topoğrafik özelliklerin dışında göl, vadi, akarsu veya bir iç deniz gibi coğrafi oluşumlar da kent kimliğine katkıda bulunurlar (Örer, 1993, s. 47). Bu duruma gösterilecek en iyi örnek Venedik'tir. Doğal çevre ve bunun devamında oluşan peyzaj ile Venedik, "Kanallar Şehri", "Su Şehri", "Yüzen Şehir" gibi nitelendirmelerle anılmaktadır (Cheshmehzangi, 2015, s. 398).

Kente kimlik kazandıran diğer bir unsur da yapıların inşasında kullanılan yapı malzemeleridir. Bu malzemeler, yapı malzemelerinin sınırlı olduğu dönemlerde kentlerin kimlik inşasına katkı sağlamışlardır. Benzer malzemelerin benzer tekniklerle kullanımı ile mimari form sınırlanmıştır. Yerel malzemelerin sahip olduğu renk, doku ve form özelliklerinin de eklenmesi ile kent bütününde ortak bir mimari oluşmuştur. Buna verilebilecek en iyi örnek, bölgede bulunan taş malzemeyle inşa edilmiş olan

geleneksel Mardin taş evleridir (Aydoğan, 2001, s. 30). Yine toprak kullanılarak inşa edilen Harran'ın Kümbet Evleri ile ahşap malzeme ile inşa edilen Taraklı Evlerini örnek göstermek mümkündür.

İklim: Kent kimliğini etkileyen unsurlardan biri de iklim koşullarıdır. Isı, ışık, yağış, nem, rüzgâr ve güneş açısı gibi faktörler, kentlilerin günlük yaşamlarını ve etkinliklerini, ekolojik ilişkileri ve kentlerin yapısal özelliklerini etkileyen iklimsel etkenlerdir (Uçkaç, 2006, s. 20). İklim türüne göre binalarda renk, malzeme, çatı biçimleri, güneşe göre yönlerin tayini ve pencere genişlikleri değişmektedir. Yine iklimin kent yerleşimindeki etkisini sokakların dar ya da geniş olmasında, kapalı ve açık alanların dağılımında görmek mümkündür (Özkaynak ve Başar, 2021, s. 29).

Soğuk bölgelerde dış cephelerde genellikle koyu renklerin, sıcak bölgelerde ise açık renklerin tercih edilmesi iklim koşullarının etkisi nedeniyle. Sıcak bölgelerde büyük balkonların tercih edilmesi, soğuk bölgelerde ise balkonların küçültülerek kapalı alanların geniş tutulmasını aynı gerekçeyle açıklamak mümkündür. Bu türden örneklere yağışlı ve soğuk bölgelerde çatıların dik, pencerelerin küçük olarak inşa edilmesi ile sıcak bölgelerde düz çatıların ya da çatısız damların tercih edilmesi de eklenebilir. Eskiden inşa edilmiş kerpiçten evler de yine karasal iklim nedeniyle kışın evleri sıcak, yazın ise soğuk tutmak amacıyla inşa edilmişlerdir. Sıcak bölgelerde görülen taş evlerde de benzer bir yaklaşım kullanılmıştır. Mardin'de örneği bulunan ve artık tarihi bir özellik kazanmış olan bu özellikteki evlerin iklimle ilişkisini Karagülle ve Demir (2010, s. 87), şu şekilde açıklamışlardır: Teras, dam ve avlu gibi mekanlar açık havada dinlenme, uyuma, ev işi yapma gibi elverişli alanlar yaratmıştır. Güneşten korunmak, gölgelikli alanlar oluşturmak için yapıların birbirine bitişik ve sık bir yerleşim şekli gösterdiği gözlenir. Konutların yoğun yerleşimi ve dar sokaklar bir mikroklima etkisi yaratmıştır. Sık yerleşim dokusu ile konutlar kışın sert rüzgarlardan, yazın ise sıcaktan korunmaktadır.

Tarihi dokuda o dönemin olanakları nedeniyle iklimin etkisini kent mimarisinde daha yoğun olarak görmek mümkündür. Ancak günümüzde de iklim koşullarının dikkate alınarak kentlerin tasarlanması, özgün kimliklerin ortaya çıkması ile sonuçlanmaktadır. Örneğin Kanada'da yerel yönetimler tarafından uygulanan kış kenti tasarım stratejileri, iklimin kent kimliği ögesi haline gelmesinin önemli

örneklerindedir. Kış mevsiminin olumsuz koşulları nedeniyle kamusal alanlarda görülen kullanım yoğunluğunun azalması ve kentlilerin izole bir yaşam sürmesini engellemek amacıyla gerçekleştirilen tasarımlar hem kentlilerin konforlu bir yaşam sürmesini hem de özgün bir kent kimliğinin ortaya çıkmasını sağlamıştır (Durgun Şahin ve Dikmen, 2023, s. 328).

Bitki örtüsü: İklim koşulları nedeniyle bölgelerde yetişen bitki türleri farklılık göstermektedir. Bu farklılıklar, yeşilin renginden ağaçların çeşitliliğine kadar yansımaktadır. Kentin bitki örtüsünün özgün olması onu diğer kentlerden ayırırken bu özgünlük kentin peyzajına, estetiğine ve tarımsal potansiyeline yansımaktadır.

Kentlerdeki iklimsel ve jeolojik farklılıklar nedeniyle farklı bitki örtüleri görülmektedir. Ege’de zeytin, Akdeniz’de narenciye ağaçları, sıcak iklim bölgelerinde hurma ve palmye ağaçları buna örnek oluşturabilecek türden bitkilerdir. Bitki örtüsünde görülen bu farklılıklar kentsel mekânlarda bir kimlik ögesi haline gelmektedir (Uçkaç, 2006, s. 21). İstanbul’un erguvan rengi, Batum’un okaliptüs bitkileri, Bursa’nın serviler ile anılması ve Akdeniz bölgesinin akla palmyeleri getirmesi bu duruma verilebilecek örneklerdendir. Yerel bitki türlerinin kentin çeşitli yerlerinde görsel ya da işlevsel amaçlı kullanılması ise kent üzerinde genel dokuya yansıyan bir etki yaratmaktadır (Turgut, Yavuz Özalp ve Erdoğan, 2012, s.173).

Jeopolitik yapı: Günümüzde ülkelerin bulunduğu coğrafi konum, teknolojinin gelişmesi, ulaşım olanaklarının artması ve küreselleşmenin etkisiyle değişkenlik gösterse de önemini korumaya devam etmektedir. Bu önemi jeopolitik yapı kavramı ile açıklamak mümkündür.

Jeopolitik, ülke veya ülkelerin bulunduğu coğrafi özellikler ile siyasetleri arasındaki ilişkiyi inceleyen bilim dalıdır. Coğrafi değişkenler bakımından ülkelerin uluslararası politikadaki yeri ve etkinliği ile bölgedeki güç odaklarını inceleyen bir dış politika analiz metodudur. Bu coğrafi değişkenler; ülke ya da ülkelerin coğrafi konumu, büyüklüğü, iklimi, topografyası, demografisi, doğal kaynakları ve teknolojik gelişmeleri gibi unsurları içermektedir (Yılmaz, 2015, s.3).

Kentler açısından bakıldığında da benzer bir durum söz konusudur. Bazı kentlerin bulunduğu coğrafi konumunun etkisini ulaşımdan ekonomiye, toplumsal ve kültürel yapıdan siyasete kadar birçok alanda görmek mümkündür. Jeopolitik yapısı

ile önem kazanan kentlere gösterilebilecek örneklerden biri olarak Aysa ve Avrupa kıtalarını birleştiren bir konumda bulunan İstanbul'u göstermek mümkündür. İstanbul ticaretin kalbinin attığı dünya kentlerinden biri olarak nitelendirilmektedir.

b. Yapay Çevre

Yapay çevre, insan elinden çıkmış, insan eliyle şekillenmiş kentsel çevredir. Doğal olmayan bu çevre; cami, saray, anıt, kervansaray gibi taşınmaz kültür varlıkları gibi öğelerden meydana gelmektedir (Keleş, 2019, s. 24). Yine kente özgü tarihi yapılar, arkeolojik sitler, sivil mimari örnekleri, açık hava müzeleri ile geleneksel doku, kent kimliğinin insan eliyle yapılmış yapay çevre bileşenlerini oluşturmaktadır (Özkaynak ve Başar, 2021, s. 34).

Tarihsel geçmişi yansıtan zengin kültürel dokunun yansıdığı mimari yapılar kent kimliğinin bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu mimari yapılardan bazıları kentlerin adıyla özdeşleşmiş durumdadır. Örneğin “Eiffel Kulesi Paris ile, San Marco Meydanı Venedik ile, Topkapı Sarayı ve Sinan'ın camileri İstanbul'la, Empire State ve Manhattan'ın öteki gökdelenleri New York ile özdeşleşmiş simgelerdir.” (Keleş, 2005, s. 14).

Bu öğelerin kentsel kimlik elemanı olarak değerlendirilebilmesi için bazı faktörlerin bulunması gerekmektedir. Bunlardan ilki konum faktörüdür. Bir yapının bulunduğu yer ve konum açısından farklı ve özgün olması beklenir. İkincisi form ve görüntü faktörüdür. Buna göre yapının kontur, biçim, doku, strüktüel yapı, simgesel etki, oran ve malzeme gibi açılardan görüntüsünün özgün olması beklenir. Üçüncü olarak işlev faktörü gelmektedir. Bu çerçevede kullanım açısından hükümet, belediye, üniversite gibi belli bir işlevi gerçekleştiren yapılar değerlendirilmektedir. Son olarak sayılan anlam faktöründe ise yapının ortak belleğe kazınan bir anlama sahip olması beklenir (Ocakçı ve Türk, 2012, s. 227).

Form ve görüntü bakımından özgün olan yapıların inşa edilmesinde birçok değişkenin etkisi bulunmaktadır. Bunlar; toplumun gelenek ve görenekları, folklorik değerler, dini anlayış, tarihi süreçte ortaya çıkan ve geliştirilen yapım kültürü, mimari üslup, yapı teknolojisi, malzeme kaynakları, kent planlama kararları, koruma planları ve uygulamaları şeklinde sayılabilir (Kütükçüoğlu, 2021, s.38). İnsan eliyle yapılmış tarihsel özellik kazanan yapılar, dönemin toplumsal, siyasi, kültürel ve ekonomik

yapısına ışık tutması açısından da önem taşımaktadır (Özkaynak ve Başar, 2021, s. 29).

Kent kimliği ile ilgili yapılan çalışmalarda referans olarak kabul gören Kent İmgesi isimli kitapta Kevin Lynch, yapay çevre unsurlarını yollar, kenarlar, bölgeler, kavşaklar/odak noktaları ve işaret öğeleri şeklinde sıralamıştır (Lynch, 2014, s. 52). Bunlara ibadethaneler ve peyzajları da eklemek mümkündür. Bu öğeler aşağıda açıklanmıştır:

Yollar: İnsan hareketliliğinin olduğu sokaklar, yaya yolları, toplu taşıma alanları, kanallar ve demiryolları gelip geçenler için çevresel öğelerin algılandığı yerlerdir. Buralarda çeşitli gözlemlerin oluşması ile kişilerin zihninde kentin bütününe ilişkin anlamlar kurulur. Kentin geri kalan alanları ile yer yön tarifleri de bu yerler üzerinden yapılır (Lynch, 2014, s. 52). Bunlar günlük yaşamda en çok kullanılan kamusal alanlar olduğundan kimlik değeri olma potansiyeli taşımaktadırlar. İnsanların en çok buldukları, toplandıkları bu yerler, kentlerin kimliklerinin oluştuğu veya oluşmaya elverişli hale geldiği yerlerdir (Akkaya, 2023, s. 45). Paris'teki Champs Elysées Bulvarı, İtalya Milano'daki Via Monte Napoleone, ABD Los Angeles'ta Hollywood Bulvarı ve İskoçya Edinburgh'taki The Royal Mile ile ve İstanbul Beyoğlu'ndaki İstiklal Caddesi bunlara verilebilecek en iyi örneklerdendir.

Kenarlar/Sınırlar: Kente anlam katan bir diğer öğe de kenarlardır. Bunlara örnek olarak gelişme bölgesi sınırı, kıyı, demiryolu ve duvar gibi iki bölgeyi birbirinden ayıran ya da birleştiren kenarları saymak mümkündür. Bunlar kişilerin yön bulmak için kullandığı baskın öğelerdendir (Lynch, 2014, s. 52). Kenar öğeleri, yollar kadar baskın olmasa da çoğu kişi için referans olarak kullanılan önemli oluşumlardandır. Yollar kamusal alanın zeminini oluştururken kenarlar ise bu alanları sınırlayan yanıl referanslardır. Kenar öğesi olarak nitelendirilecek bu referanslardan bazıları, kamusal alanları sınırlayan yapısal öğeler, nehir kenarları, etkinlik veya faaliyet alanları ile yol kenarına dizilmiş bitkilerdir (Çelikyay, 2017, s. 28).

Bölgeler: Bölgeler, işlev, form, doku ya da içerik bakımından benzer özellikler taşıyan ve kendi içinde bütünlük oluşturan kent parçalarıdır. Örneğin konut alanları, ticaret alanları, sanayi alanları ve rekreasyon alanları gibi bölgeler kendi içinde benzer özellikler taşıırken işlev açısından ise birbirinden farklılaşmaktadırlar. Yine tarihi kent

merkezleri ile kentin gelişme alanları da tarihi doku ve kentsel dokuyu oluşturan öğeler bakımından birbirinden ayrılmaktadır (Çelikyay, 2017, s. 29). Kişiler bir bölgeden diğerine geçtiklerinde bunu hissetmekte ve hatta dışarıdan bakıldığında da bunu gözlemlemek mümkün olabilmektedir. Bölgelerin genellikle geniş alanları kapladıklarını söylemek mümkündür (Lynch, 2014, s. 52).

Kavşaklar/odak noktaları: Birleşim, ayrılma ve toplanma gibi odak noktaları da diğer bir anlamlı çevresel öğedir. Kent içinde bunlar stratejik öneme sahiptir. Yolların ve ulaşımın kesişme noktalarıdır. Yoğun olarak kullanılır ve merkezi olarak kabul edilirler. Bunlar bazen bir meydan bazen bir köşe başı bazen de bir toplanma alanı olabilmektedir (Lynch, 2014, s. 52). Kişiler bir kente geldiğinde genellikle kent merkezine bakarak orayla ilgili fikir edinirler. Kentin büyüklüğü, küresel bir kent olup olmaması, sosyal yapılaşması, ekonomisi gibi konular kent merkezine bakılarak anlaşılabilir (Aslanoğlu, 2000, s. 192). Kent merkezinde bulunan ve kente karakteristik anlam katan faktörlerden biri olan meydanlar genellikle kentin ulaşılması kolay ve merkez olarak nitelendirilebilecek yerlerinde bulunur ve kutlamalarda, protestolarda, bayram ve özel günlerde kişilerin bir araya geldiği ortak mekân vasfına sahiptir.

İşaret ögesi: Çoğunlukla kolay tanımlanabilen bir bina, bir işaret levhası, bir dükkân ya da bir dağ, kent içinde işaret sembolü haline gelip yön tarifinde kullanılır hale gelebilmektedir. İşaret ögesinin büyük ya da küçük olmasının bir önemi yoktur. Bazen bir kapı tokmağı bile işaret ögesi haline gelebilmektedir (Lynch, 2014, s. 52). İşaret öğeleri, çevredeki diğer öğelere nazaran form, doku, renk, boyut gibi özellikleri nedeniyle ayırt edilebilen niteliktedir. Öne çıkan özellikleriyle görsel algıya neden olan bu öğeler bazen binalarla çevrili bir sokağın bitimindeki varış noktası olabilirken bazen de meydan gibi merkezi konumda bulunan bir nesne olabilmektedir. Yine bir işaret ögesi, heykel, saat kulesi, dini yapı, köprü, çeşme gibi anıtsal öğeler şeklinde görülürken bazen de mimari üslup açısından ayırt edici özellikleri olan yapı ve yapı gruplarından meydana gelebilmektedir (Çelikyay, 2017, s. 32).

Peyzaj: Kentsel kimliğin ortaya çıkmasına etki eden önemli faktörlerden biri de kentsel peyzajdır. Kente özgü olarak bir plan dahilinde oluşturulan peyzaj kente özgünlük katmakta ve o kentin zihnimize özel bir yere sahip olmasını sağlamaktadır (Kropf, 1996, s. 262). Farklı bölgelerde uygulanan kentsel planlama örnekleri ile

bölgeden bölgeye biçimsel bir ayrımın ortaya çıktığı görülür. Hem yerleşim düzenindeki farklılıklar hem de yapılaşma, peyzaj, cadde ve sokaklarda kullanılan materyaller ile bu biçimsel ayrımlar belirginleşir. Yine arsaların konumu, yükseklik ve engebeli olma durumlarına göre biçimsel ayrımlardan bahsedilebilir (Kropf, 1996, s. 251). Kentsel peyzaj, ayrıca sosyal, kültürel ve ekonomik bir boyut içerir. Kentsel peyzaja bakarak toplulukların değerleri, inançları, sembolleri ve refah seviyeleri hakkında fikir sahibi olmak mümkündür. Bu anlamda kentsel peyzaj toplumların yaşamlarından izler de taşır. Topluluklar değiştikçe, geliştikçe, zenginleştikçe bunun kentsel peyzaja yansıdığı görülür. Bu nedenle kentsel peyzajlar, kentsel kimliğin fiziksel yansımasıdır (Kaymaz, 2013).

Kent kimliğinin oluşumunda kimi zaman coğrafi koşullar kimi zaman da peyzaj nedeniyle oluşan duvarlar zamanla kent için anlamlı hale gelmekte ve kentin kimlik öğelerinden biri olabilmektedir (Eminağaoğlu, 2019, s. 297). Belli güzergâhlardaki ilgi çekici duvarlar mekânların hatırlanmasına neden olmakta ve kent kimliğine katkı sağlayabilmektedir. Kent kimliği öğesi olarak vurgulanan duvar ve peyzajın öneminin yanı sıra bunların özgün ve farklı olması gerekliliği de dikkat çekmektedir.

İbadethaneler: Kent içinde bulunan ve kent kimliğine katkı sunan faktörlerden bir diğeri de ibadethanelerdir. İbadethanelerin konumu, biçimi, boyutu ve özgünlüğü onları ön plana çıkarırken bu sayede hem yerlilerin hem de turistlerin ilgisini çekmekte ve belleklerde iz bırakmaktadırlar (Diker & Erkan, 2017, s. 180). İbadethanelerin etkisiyle inanç turizmi ile öne çıkan kentler için bu durum bir kimlik öğesi haline gelmektedir. Müslümanlar, Yahudiler ve Hristiyanlar için kutsal sayılan Kudüs; Müslümanlar için “Kutsal Topraklar” olan Mekke ve Medine; Katolik Hristiyanların yönetim merkezi olan Vatikan bu kentlere örnek olarak gösterilebilir. Yine Türkiye içinde inanç turizmi açısından “Peygamberler Şehri” olarak nitelendirilen Şanlıurfa; “Yedi Uyuyanlar” merkezi olarak görülen Tarsus; Hacıbektaş Veli Türbesi ile kilise ve manastırlar açısından zengin Nevşehir; cami ve kiliseler açısından önemli bir inanç merkezi olan Hatay; İslam ve Süryani eserleri açısından önemli bir merkez olan Mardin kentlerini bu kapsamda saymak mümkündür.

1.6.2.2. Toplumsal Kimlik

Toplumların yapısal özellikleri kent kimliğinin oluşumunda doğrudan etkilidir. Bu etki, yerleşim şekli, bina biçimi gibi fiziksel formda olabileceği gibi kentte yaşayan insanların sosyal özelliklerinin yansımaları şeklinde de olabilmektedir (Örer, 1993, s. 57). Toplumsal kimlik, bireylerin tek tek kimliklerini biçimlendiren etkenler ile toplumu şekillendiren ve diğer toplumlardan farklılaşmasını sağlayan şartların bütünüdür. Toplumun kültürel yapısına bağlı olarak gelişen, bireyleri ve kenti biçimlendiren bir üst oluşumdur (Aydoğan, 2001, s. 7). Toplumsal kimlik sosyokültürel faktörler, sosyoekonomik faktörler ve somut olmayan kimlik öğelerinden oluşmaktadır.

a. Sosyokültürel Faktörler

Kent kimliğini oluşturan faktörlerden biri olan sosyokültürel yapı kente özgünlük katmakta ve o kente duyulan aidiyet duygusunu güçlendirmektedir. Sosyal yaşantı, kente ait etkinlikler ve kentlilik kültürü kişilerin zihninde bir imge haline almakta ve o kentin adının geçtiği yerlerde bu imgeler harekete geçmektedir. Sosyokültürel faktörlerin kapsamına demografik yapı ve göç, tarihsel özellikler, kültürel özellikler ve kurumsal yapı girmektedir. Bunlara kente kimlik kazandıran diğer özellikler olarak din ve ideolojiyi de eklemek mümkündür. Aşağıda bu kavramların içeriğine kısaca yer verilmiştir:

Demografi: Nüfus bilimi olarak da nitelendirilen demografi, nüfusun niceliksel ve niteliksel unsurlarını içermektedir. Bu kapsamda nüfusun büyüklüğü, yapısı, coğrafi dağılımı, yaş, cinsiyet, eğitim, hane halkı büyüklüğü, gelir düzeyi, çalışanların sektörel dağılımı, kentlileşme oranları, etnisite, doğum, ölüm, evlenme, boşanma gibi verileri istatistiksel yöntemlerle incelemektedir.

Sosyokültürel faktörlerden biri olan demografik yapı, nüfusun yapısı ve özellikleri ile kent kimliğine etki eden faktörlerdendir. Kentin kalabalık veya tenha oluşu, nüfus artış hızı, yoğunluğu, yaş gruplarının dağılımı, kadın ve erkek oranı, nüfusun eğitim durumu, çalışan nüfus vb. veriler bu kapsamda değerlendirilir (Ocakçı ve Türk, 2012, s. 228).

Demografik yapıya etki eden önemli unsurlardan biri göç hareketliliğidir. Kimi zaman gönüllü kimi zaman da zorunlu olarak gerçekleşen göç, kentlerin bazen de

ülkelerin demografik özelliklerine etki edebilmektedir. Bu yer değiştirme eylemi, toplumların değişimine ve dönüşümüne neden olurken kent kimliğinin değişimi ve inşası noktasında da etkili olabilmektedir (Karakaya, 2020, s. 95).

Wirth (2002, s. 77-106) tarafından ifade edildiği gibi kentlerde birçok farklı özellikte insan bir arada yaşamaktadır. Bu özellikler bireylerin renk, etnik köken, ekonomik durum, statü, beğeni ve tercihleri gibi daha birçok farklılığı içermektedir. Nüfus yoğunluğu, fiziksel olarak bireyleri yakınlaştırırken ilişkiler yönünden bir uzaklaştırma meydana getirmektedir. Geleneksel davranış kalıplarının yerini kente özgü davranış kalıpları almaktadır. İnsanları bir arada tutan dayanışma duygusu azalarak rekabet ve resmi denetim mekanizmaları artmaktadır. Yine kent ortamında ekonomik, siyasal, kültürel ve eğitimsel yığılmalar örgütsel birimlerin bünyesinde yoğunlaşarak bireylerin geniş ölçüde tutumlarını etkilemektedir.

Tarihsel kimlik: Tarihsel kimlik kentlerin günümüzde sahip oldukları biçimlerin bir yansımasıdır. Kentin tarihi geçmişinin günümüze değin hangi aşamalardan geçtiği, nasıl bir iz bıraktığı konusunu tarihsel kimlik kapsamında değerlendirmek mümkündür. Kentlerin kuruluş nedenlerinden başlayarak, idari, sosyal, politik, dini, kültürel, ekonomik yapılanma ve kentleşme oranları kentin tarihsel sürecini yansıtır. Bu süreç içerisinde görülen toplumsal eylemlerin de etkisi ile ortaya çıkan kentsel tasarım tarihsel kimliği ifade eder (Çöl, 1998, s. 29).

Bir kentin kimliği tarihsel bir süreç içerisinde gelişir ve değişir. Hızlı bir değişimden ziyade durağan bir yapıya sahip ve uzun tarihsel birikimi olan kentlerin, zamanın değişik katmanlarının üst üste birikimiyle oluşan kimliklerini korudukları görülür (Tekeli, 1991, s. 83). Kadim kentler, ev sahipliği yaptığı toplumların kültürel unsurlarını bünyelerinde barındırırlar. Bu çerçevede inanç ve dini unsurların mimariye, kullanılan dillerin sözlü ve kültürel öğelere yansıdığı görülür. Yine göçebe aşiret geleneği, yerleşik tarım geleneği, evlerin yapısı ve mutfak kültürü toplumların izlerini taşır. Musul'da Mezopotamya karakteri baskın olarak görülürken, Mardin'de Artuklu ve Selçuklu izleri görülür. Diyarbakır'da Mezopotamya ve Anadolu'nun mirası kent dokusuna yansırken, Urfa'da bu ikisine ilaveten Levant etkisi görülür. Halep'te ise üç unsurun da etkisini kent dokusunda yoğun olarak görmek mümkündür (Davutoğlu, 2016, s.142).

Kültürel özellikler: Bireyin kimliği ile içinde yaşadığı toplumun kimliği karşılıklı bir etkileşim halindedir (Ocakçı ve Türk, 2012, s. 227). Bu bağ bir bakıma kültür ve kimlik arasındaki ilişkinin de göstergesidir. Bir kimlik ögesi olan kültür, toplumun gelenek ve göreneklerini, yaşama biçimlerini, adetlerini ve alışkanlıklarını kapsayan bir kavramdır. Bu çerçevede toplumun sahip olduğu kültür seviyesi toplumu oluşturan bireylerin yarattığı çevrenin kimliğini belirleme ve yönlendirmede etkilidir (Kaypak, 2010, s. 377).

İnsanın toplum içindeki kabulü genellikle bir kültürü benimsemesi ve özümsemesi ile olanaklıdır. “Kültür; toplumun ve insanın öğrendiği, edindiği; bilgi, sanat, gelenek, görenek, yetenek, beceri ve alışkanlıkları içine alan ve toplumsal değerler içeren bir olgudur.” Kültürler toplumların genel özelliklerini belirlerken, toplumlar ise kültürlerin devamlılığını sağlarlar (Altıntaş ve Eliri, 2012, s. 63). Dil, etnik özellikler, din, aile yapısı, davranış biçimleri, yemek kültürü, yerleşme ve yaşam biçimi gibi nitelikler toplumun kendini ifade biçimi olarak kimliğin önemli bir parçasıdır (Ocakçı ve Türk, 2012, s. 228). Kültürü en geniş anlamıyla “yaşam biçimi” şeklinde tanımlamak mümkündür. Bu çerçevede toplumun yaşam biçimini yansıtan meydanlar, yollar, konutlar ile konutların iç donanımları somut kültürü oluştururken; gelenekler, alışkanlıklar ve adetler gibi unsurlar da soyut kültürü oluşturmaktadır (Madran, 2011, s.529’dan akt. Diker, 2023, s. 18).

Kurumsal yapı: Sosyokültürel faktörlerden bir diğeri kurumsal yapıdır. Bunlar ülkenin kurumsal yapı sistemi ile bağlantılı olarak kent içinde faaliyet gösteren kurumlardır. İçinde politik yapı, yönetim şekli, hukuk sistemi, demokrasi geleneği, ekonomik yapı, teknolojik düzey, eğitim, sağlık, sosyal hizmetler ve dini yapı gibi öğeleri barındırmaktadır (Ocakçı ve Türk, 2012, s. 228).

Kentin kurumsal yapısı, belediye ve valilik gibi yerel yönetim birimleri ile bunların belirlediği stratejiler, kamu kurumlarının nitelikleri ve kaynakların kullanım şeklidir. İlgili yerel kurumlar; bireyler, aileler, sosyal gruplar, eğitim kurumları, sivil toplum örgütleri ve hemşehrilik derneklerinin üzerinde bir güven ortamı oluşturmaktadırlar. Kent yaşamında uyum, sosyalleşme ve bütünleşme aşamalarına katkı sunan bu kurumlar kentlilik bilinci ve kent kimliğinin inşa sürecinde etkin yapılarıdır (Akova, 2020, s. 3355).

Din: Daha önce yapay çevre başlığı altında ibadethanelerin özgün mimarisi ile bazı kentlerin ön plana çıktığına yer verilmişti. Dini özellikler kentin mimarisine şekil verdiği gibi yaşam tarzında da belirleyici olabilmektedir. Farklı din veya mezhep mensuplarına ait ibadet yerleri, dini simgeler, ritüeller vs. kent kimliğine katkıda bulunan unsurlardandır. Belli bir inancın kent içinde öne çıkması ile kentler o kimlikleri ile anılır hale gelmektedirler. Örneğin; Mekke, Kudüs, Vatikan gibi yerleşim yerleri zihinlerde dini kimlikleriyle canlanmaktadır. Hatay, Mardin, İzmir gibi kentler ise, farklı dinlerin ve mezheplerin canlılığını sürdürerek yer aldığı bir medeniyetler mozaığı görüntüsü vermektedirler. Yine İslam kentlerinde camilerin kentin ve yaşamın merkezinde olması kültürel ve toplumsal hayatta dinin işlevselliğinin göstergesidir. Benzer olarak vakıf kültürüne sahip kentlerde, medrese, imaret, külliye, darülaceze, aşevi, kütüphane, han, hamam, çarşı gibi oluşumlar da dini özelliklerin toplum hayatındaki etkinliğini göstermektedir (Yalçın, 2021, s. 57).

İdeoloji: Kentler yapılaşma şekli ve doğal güzellikleri ile kimlik kazandıkları gibi sahip oldukları siyasal tercihler ile de kimlik kazanabilmektedirler. Yani siyasal eğilim oranı, kentin bir kimlik ile nitelendirilmesine neden olabilmektedir (Aktaş, 2016, s. 93). Bu anlamda kentlerle ilgili sağcı, solcu, komünist, (A) partili, (B) partili gibi nitelendirmelere rastlamak mümkündür.

Kentlerdeki mekân ve kamusal alan isimleri de bizlere yerel kimlik ve kültürlere ait fikirler vermektedir. Tanıtma, düşünsel eğilime ısındırma, özendirme, aidiyet oluşturma, meşrulaştırma ve güç gösterisinde bulunma gibi düşüncelere dayanan isimlendirmeler, kamusal alanda hangi ideolojinin hâkim olduğu hakkında ipuçları vermektedir. Yine kamusal alanda görülen sosyal ve kültürel etkinlikler de ideolojik kimliğin göstergelerindedir (Özgen ve Sarı, 2021, s. 47).

İdeolojinin bir yansımasını kent mimarisinde de görmek mümkündür. Bu duruma verilebilecek örneklerden biri dönemin Sovyet mimarisidir. Bu mimaride ideolojik izler oluşturma kaygısı ön plandadır (Ateş Can ve Bakır, 2021, s. 364). Yine diğer bir örnek olarak ABD'deki küresel kapitalist gücün sembolü olan gökdelenleri göstermek mümkündür. Bu gökdelenler, ekonomik gücün ve parasal hakimiyetin kent mimarisindeki yansımasıdır (Kandemir, 2021, s.90).

b. Sosyoekonomik Faktörler

Ekonomik faaliyetlerin ülke, bölge veya yerel düzeyde etkisinin ölçülebilmesi için çeşitli parametreler kullanılmaktadır. Gelir dağılımı, sosyal harcamalar, istihdam, işsizlik, sektöre göre istihdam oranları, ithalat ve ihracat oranları, tarımsal faaliyet oranları gibi veriler ile toplumların gelişmişlik düzeyi tespit edilmeye çalışılmaktadır. Sosyoekonomik göstergeler bir ülkenin gelişmişlik düzeyini gösterdiği gibi bir kentin de gelişmişlik düzeyini gösterebilmektedir.

Kentin işlevsel özellikleri, ekonomik durumu, istihdam durumu ve gelir seviyesi, sosyoekonomik çevrenin başlıca elemanlarıdır (Aliagaoglu, 2018, s. 16). Bir kentin ekonomik işlevlerinin yoğunluğu ve kentte yaşayanların istihdam oranları, o kentin kentleşme düzeyine dair bilgiler vermektedir. Bilindiği gibi kentin ayırt edici özelliklerinden biri yaşayanların tarımsal faaliyetler dışındaki sektörlerde yoğunlaşmış olmalarıdır. Kentteki istihdam oranları, nüfusun sektörler göre dağılımı ile kentin hangi işlevsel özelliğinin baskın olduğu anlaşılabilir (Yüceşahin ve Özgür, 2008, s. 120).

Kentler sadece kentte oturanlar için değil, kent çevresindeki yerleşimler ve kırsal alanlar için de önem arz etmektedir. Bu alanlar birbirini hem beslemekte hem de tamamlamaktadır (Bal, 2015, s. 33). Sanayisi, ekonomisi, ulaşım ve erişim ağları gelişmiş kentler yaşayanlara kaliteli bir yaşam imkânı sunarken çevresine de ekonomik ve ticari imkanlar sağlamaktadır. Bu kentler kırsal alanda yaşayan çiftçiler için ürünlerini satacakları bir pazar, işsizler için iş imkânı bulabilecekleri bir yer, kent merkezi dışında oturmayı tercih edenler için ihtiyaç duydukları zaman gidebilecekleri bir mekân görevi görmektedir. Ayrıca ülke ekonomisi açısından kentlerin gelişmişlik düzeyi ülkenin de gelişmişlik düzeyinin bir göstergesidir.

Günümüzde bazı kentler o kente hayat veren işlevlerin adı ile birlikte anılırlar. Bu kentlerde daha çok belli bir işlevin baskın olduğu görülür. Yine bu kentlerin gelişmesinin ana aktörü de kentte görülen bu işlevlerdir. Türkiye’de sanayi kenti Kocaeli, üniversite kenti Eskişehir, turizm kenti Antalya, maden kenti Zonguldak verilebilecek örneklerden bazılarıdır. Avrupa’da ise üniversite kimliği ile öne çıkan Oxford, fuar kimliği ile Hannover ve eğlence kimliği ile Las Vegas örnek olarak gösterilebilir (Çöl, 1998, s. 34). Yine moda kimliği ile Milano, turizm kimliği ile Paris

kentleri baskın işlevleri ile kimlik kazanan kentlerdir. Dünyada Roma, Marakeş, Venedik, Paris, Budapeşte, Brüksel; Türkiye’de ise Antalya, Kocaeli, Nevşehir, Hatay, Muğla, İstanbul, İzmir, Mardin gibi kentleri de bu kategoride saymak mümkündür.

Toplumların ekonomik koşulları kent kimliğinin şekillenmesine etki eder. Farklı gelir seviyesine sahip toplumların yerleşim yerleri fiziksel çevre açısından birbirinden farklı özellikler gösterir. İstanbul’un Etiler ve Aksaray semtleri arasındaki kimlik farklılığının nedeni ekonomik koşulların farklı olmasındandır (Örer, 1993, s. 60). Ekonomik koşulların etkisini fiziksel çevrenin yansırı kişilerin tutum ve davranışlarını etkileyen kentleşme düzeylerinde de görmek mümkündür. Çevreye karşı duyarlılık, kurallara uyma, eğitime verilen önem, siyasal katılım, muhalif tutum gibi konular ekonomik koşulların etkisiyle şekillenebilmektedir.

Kentlerin belli işlevsel alanlarda öne çıkmasında etkili olan bir diğer konu da sahip olduğu çeşitli olanaklardır. Sanayi tesislerinin kurulması için uygun altyapı ve olanakların bulunması, yatırım için gerekli sermayenin varlığı, turizm açısından çekici doğaya sahip olunması, öğrenciler için nitelikli eğitim ve yaşam olanaklarının varlığı gibi etmenler bunlardan bazılarıdır. Yine aidiyet, güvenlik ve huzur ortamının hâkim olduğu kentlerin insan ve yatırım çekme açısından daha avantajlı konumda olduklarını değerlendirmek mümkündür.

c. Somut Olmayan Kimlik Öğeleri

Somut kimlik öğeleri, kentsel mekânda bulunan görünür öğelerden oluşmaktadır. Somut olmayan kimlik öğeleri ise kentsel mekânda her zaman doğrudan karşılığı bulunmamakla beraber somut kimliğin şekillenmesinde etkisi bulunan sosyal, kültürel ve ekonomik yapılarıdır (Akalin, 2015, s.53).

Toplumsal kimliğin üçüncü boyutu olan “Somut olmayan kimlik öğeleri” gastronomi, kültür, sanat, zanaat, folklor ve yaşam biçimi gibi değişkenlerden meydana gelmektedir (Lynch, 2014, s. 52). Bunlar şüphesiz ki kentleri birbirinden ayıran, farklılaştıran ve öne çıkaran kimlik öğelerindedir. Örneğin; Şanlıurfa, Gaziantep, Adana, Hatay, Mardin, Konya gibi kentler gastronomi kimliği ile öne çıkarken; Artvin, Tunceli yine Hatay ve Mardin kültürel farklılıklarıyla ön plana çıkmaktadır. Kütahya gibi zanaat ve halk sanatlarıyla öne çıkan kentler olduğu gibi

folklorik çeşitliliği ve farklı yaşam biçimleri nedeniyle diğer kentlerden ayrılan birçok kent bulunmaktadır.

UNESCO tarafından 2003 yılında imzalanan Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi ile “Somut olmayan kültürel miras, toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekanlar” şeklinde tanımlanmıştır. Bu kapsama giren alanlar da aşağıdaki şekilde sıralanmıştır (www.unesco.org.tr):

- a) Somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlevi gören dille birlikte sözlü gelenekler ve anlatımlar,
- b) Gösteri sanatları,
- c) Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler,
- d) Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar ve
- e) El sanatları geleneği.

Bu çerçevede efsane, masal, destan, türkü vb. sözlü aktarım ile devam eden gelenekler; yerel gösteriler ve halk oyunları gibi seyirlik unsurlar; folklorik değer ve yaşam ritüelleri, bayram, doğum, sünnet, düğün gibi törenler; geleneksel hekimlik, doğa ve evren ile ilgili halk uygulamaları; demircilik, semercilik, yorgancılık, bakırcılık gibi geleneksel meslek ve el sanatları bu kapsamda değerlendirilmektedir (Oğuz, 2004, s. 213).

Dünya üzerinde iklimi, coğrafyası, kültürü ve ekonomisi birbirinden farklı çeşitli toplumlar bulunmaktadır. Bu nedenle her topluluğun sosyal ve kültürel yapılarına, gelenek, görenek ve alışkanlıklarına göre şekillenen bir mutfak kültürü bulunmaktadır. Çeşitlilik gösteren mutfak kültürleri, bu kültürü icra ederken kullanılan malzemeler, araç, gereçler ve sunum şekilleri de somut olmayan kimlik öğeleri olarak değerlendirilmektedir (Bulduk, Sevinç ve Demircioğlu, 2004, s. 104). Yine somut olmayan kimlik öğeleri kapsamında değerlendirilen sosyal sermaye, toplumların yaşam biçiminin bir ifadesi olarak birbiriyle olan etkileşimlerini konu edinmektedir.

Sosyal sermaye, kişi ve kurumlar arası güvene dayalı etkileşimi olanaklı kılan bir unsurdur. Aynı zamanda fiziki sermayenin geliştirilmesi için başka bir ifade ile

ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesi için de gereklidir. Ülkelerin, toplumların ve dolayısıyla kentlerin gelişmesinde sosyal sermayenin önemli bir rolü bulunmaktadır. Aile, sivil toplum, firmalar, kamu kurumları, etnik ve sosyal gruplar sosyal sermayenin kaynağını oluşturmaktadır (Karagül ve Masca, 2005, s. 37).

Bu başlık altında değerlendirilen son öge kent girişimciliğidir. Küreselleşmeyle birlikte belli kentlerin ön plana çıkması ve kentlerin imaj, kimlik, sermaye kavramları ile birlikte anılır hale gelmesi, kentler arasında bir rekabet ortamının oluşmasına neden olmuştur. Bu rekabet kent ortamında kamu ve özel sektöre stratejik roller üstlenme zorunluluğunu getirerek kent girişimciliğini ön plana çıkarmıştır (Jessop ve Sum, 2000, s. 2287). Kamu ve özel sektör iş birliği ile kentsel kalkınmayı teşvik etmek, gelir dağılımını yönetmek, kentsel çevrenin inşası ve sürdürülebilirliği için girişimci kentlerin varlığına ihtiyaç duyulmaktadır (While, Jonas ve Gibbs, 2004, s. 550). Kent girişimciliği, sermayenin ve yatırımların kente çekilmesi, ekonomik kalkınmanın sağlanması, refah düzeyinin artırılması ve yönetim odaklı politikaların üretilmesi unsurlarına dayanmaktadır (Karaman ve Karasu, 2024, s. 21). Yine kent girişimciliği kentlerin tanıtımına katkı sağlama ve kent kimliğinin öne çıkarılması noktasında öncü roller üstlenmektedir.

Zaman içerisinde şekillenen kent kimliğinin yanı sıra kente kimlik inşasına yönelik yapılan çabalara da rastlamak mümkündür. Çoğu zaman uygulanan bu politikaların başarılı olabilmesi için toplumsal veya yerel değerleri detaylandırmak ya da ön plana çıkarmak yeterli değildir. Kent kimliğinin inşası için ayırt edicilik ve yerlilik temelinde çabaların varlığına ihtiyaç duyulmaktadır (Cheshmehzangi, 2015, s. 396). Bu çabaların amacına ulaşabilmesi için kentsel tasarımın bir bütünlük halinde yerine getirilmesi gerekir. Bu çerçevede üç ana elemanın varlığına ihtiyaç duyulur. İlk olarak kentsel bir mekân, ardından kente özgü sokaklar, caddeler, meydanlar parklar ve açık alanlar gibi kentsel elemanlar ile son olarak bu elemanlara yüklenen anlamlar ve ilkeler sayılabilir (Hoşkara, 2007, s. 216).

1.6.3. Kent Kimliğinin Oluşum Sürecinde Göçün Etkileri

Kırsal alandan kente doğru gerçekleşen göç, Sanayi devrimi dönemi ve sonrasında en önemli gerçeklerden biridir. Bu gerçek ile birlikte modern kent, kente uyum ve kentleşme tartışmaları başlamıştır. Zira kırsal alanlardan kente göç ile beraber kişilerde bir kentleşme sürecine girilmesi beklenir. Kentleşme sürecinde bireyin, ailenin, toplumun davranışları değişir ve gelişir. Ekonomik açıdan tarım dışı alanlara yönelim görülürken iş gücü niteliği yükselir. Gösterişçi toplum yapısından tasarruf ve yatırım odaklı bir toplum algısına yönelim görülür. Sosyal açıdan aile kurumunu önemseyen, daha eşitlikçi bir yapıya bürünen, eğitime daha çok önem veren, toplumsal statü elde etmek için çabalayan, toplumsal faydaya önem veren bir dönüşüm görülür. Siyasal açıdan kişilerin haklarının ve sorumluluklarının farkında olduğu görülür. Psikolojik davranışlar bakımından kentleşen bireylerin daha akılcı olduğu, duygularından önce mantıkları ile hareket ettikleri ve kişisel gelişimlerine önem verdikleri dikkat çeken hususlardandır. Bireylerin inanç bakımından daha hoşgörülü olması, başkasının inançlarına saygı göstermesi beklenir. Sayılan bu değişimler ile birlikte kişilerin estetik davranışlarında da bazı değişimleri görmek mümkündür. Örneğin bireylerin kendi fiziksel görünümünün, yaşadığı evin, mahallenin, kentin iyi görünmesi için çaba harcadığı, dilini özenle kullanırken sanatsal etkinlikler ile ilgilendiği görülür. Beklenen davranış kalıpları bunlar olmakla beraber yaş, öğrenim düzeyi, meslek, kentte kalış süresi, içinde bulunulan sosyal ve kültürel grup gibi birçok değişkene bağlı olarak bunların edinilme düzeyinin farklılaştığı görülür (Bal, 2015, s. 120).

Göç olgusu ve bunun neticesinde beklenen kentsel uyum ya da kentleşme denen olgu, göç eden kişiler, göç edilen yerin kültürel yapısı, iç göç ya da dış göç olması gibi faktörler ile şekillenmekte ve değişmektedir. Göç toplumsal olduğu kadar psikolojik de bir olgudur. Kişinin değişim ve gelişime ne denli açık olduğu, geleneksel kalıplara bağlılık düzeyi, eğitim durumu ve kavrama yeteneği gibi faktörler bu süreci etkilemektedir. Yine göç edilen yerin göçmenlere bakış açısı, dışlayıcı ve yalnızlaştırıcı tutumları ya da kucaklayıcı tutumları sürece yön vermektedir. Göçün şekline ilişkin olarak da ülke sınırları dahilinde yapılan göç olgusunda kişileri bekleyen kır/kent yaşamı arasındaki farklılıklara alışma süreci daha kısa ve güvenli iken farklı ülkelere yapılan göç olgusunda ise tamamen farklı olan bir kültürel yapının

içine girildiğinden ve farklı din, dil, ırk, sosyolojik kabuller gibi daha birçok zorluk ile mücadele etmeleri gerektiğinden, süreç daha zor ve karmaşık olabilmektedir. Her iki durumda da kişiler yeni ortama kendileri ile birlikte gelenek, görenek, kültür, yaşam biçimi, mekânsal benzerlikleri de taşıyabilmektedirler.

Göç olgusuna sadece coğrafi bir yer değiştirme eylemi olarak bakmak eksik bir yaklaşımdır. Zira göçmenler göç ederken yanlarına sadece eşyalarını değil, kültürel birikimlerini, hayat tecrübelerini, yaşam biçimlerini ve hayallerini de alırlar. Böylelikle gittikleri yerlerde hem insan ilişkilerinde hem mekânsal boyutta etkisi kuşaklar boyu sürecek olan değişim sürecini başlatmış olurlar (Karataş, Adıgüzel ve Ünal, 2018, s. 23). Bu değişim süreci farklı boyutlarda görülebilmektedir. Kimi zaman bireyler girdiği yeni topluma uyum sağlayarak o toplumun bir parçası haline gelirken kimi zaman da uyum konusunda direnç göstererek çeşitli ayrışmalara neden olabilmektedir (Karasu, 2017, s. 634).

Kültürel farklılıklar için her zaman çok farklı coğrafyalarda yaşamak gerekmemektedir. Kimi zaman aynı ülke sınırları içinde bulunan, aynı dili konuşan, aynı inanca sahip olanlar arasında bile farklılıklar bulunmaktadır. Dilde vurgu farklılığı, yerel bir lehçe, sesin kullanım şekli, geleneğin dine yansıma şekli gibi farklılıklar olduğu gibi tarihsel, ekonomik ve kültürel farklılıklar dahi görülmektedir (Chambers, 2005, s. 10).

Göç kişilerin zihin yapısında köklü değişimlere neden olur. Kişilerin doğup büyüdüğü, alışkın olduğu ortamda belki de çoğunlukla sorgusuz sualsiz kabul ettiği siyasi otorite ve sosyal yapının dışına çıkmış olması yeni gelinen ortamda daha sorgulayıcı ve girişimci bir kişiliğe bürünmesine neden olabilmektedir. Bireyler, sosyal ve siyasal yapıdaki farklılıklara karşı daha duyarlıdırlar ve eleştirel bakarlar. Bir an önce sosyal yapıda bir yer edinmek, ekonomik açıdan güvende hissetmek, kendi ve ailesi için konforlu bir düzen kurmak isterler. Bu doğrultuda eğitim almak ve meslek sahibi olmak için girişimlerde bulunurlar. Böylelikle göçmen bireyler, bulunduğu ülkede toplumun değişimi yönünde etkili faktörlerden biri haline gelebilirler (Ağanoğlu, 2023, s. 303). Göçmenlerin aktif ve girişken kişiliği özellikle de monotonlaşmış toplumlarda tetikleyici bir etken görevi görebilmektedir.

Göçün kentsel doku üzerindeki etkisi Osmanlı topraklarına yapılan kitlesel göçler sonrasında somut olarak görülmektedir. Osmanlı Devleti tarafından Kırım ve Rumeli göçmenlerinin devlet arazilerine yerleştirilmeleri ile kentsel dokuda değişiklikler meydana gelmiştir. Müslüman, Hristiyan, Rum ve Ermeni mahalleleri kendi aralarında konumlanmışlardır. Kırsal alanda kurulan köylerin mimarisi değişmiştir. Örneğin Tatar köylerinde evler küçük, dışardan sıvanmış ve evlerin ortasında köy meydanı bulunmaktadır. Çerkez köylerinde uzun bir sokakta evler sağlı sollu olarak sıralanmaktadır. Evlerin dağılımının gelişi güzel olmasından ise buranın bir Türk köyü olduğu anlaşılmaktadır (Efe, 1998, s. 79).

Göçün kentsel doku üzerindeki etkisini somutlaştıran bir örnek de özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra Batı Avrupa ülkelerine doğru gerçekleşen kitlesel işçi göçleridir. Bu göçmenlerin yaşam tarzlarına ilişkin yapılan bir çalışmaya göre Hollanda'da yaşayan Türklerin ibadet etmek, sosyal ve kültürel faaliyetlerini devam ettirmek, çocuklarına eğitim aldırarak gibi nedenlerle cami ve cem evlerine gittikleri ve bu amaçla ibadet yerleri inşa ettikleri görülmektedir. Hollanda'da çok sayıda cami, Türk manavı, kasap, kültür merkezi gibi oluşumlar göçmenlerin geldikleri ülkedeki gibi bir ortam yaratma isteğine sahip oldukları ve ev sahibi ülkeye kültürel ve mekânsal anlamda farklılıklar kattıklarının göstergesidir. Aidiyet unsuru açısından ise bu göçmen grubunun kitle iletişim araçlarının da etkisi ile geldikleri ülke ile iletişimlerinin yoğun olarak devam ettiği ve ne geldikleri ülkeye ne de yaşadıkları ülkeye karşı tek yönlü bir aidiyet hissetmedikleri, çoklu kültürel yapılar ve kimlikler benimsediklerini göstermektedir (Kütük, 2017, s.103).

Kent dokusuna etki eden diğer bir örnek olarak Almanya'nın Berlin kentinin Kreuzberg semtinde yaşayan Türkler gösterilebilir. Bunların baskın kent kültüründen ziyade daha yerel bir etkileşim düzeyinde kaldıkları ve kendileriyle ortak kültüre sahip kişilerle etkileşim halinde oldukları görülmektedir. Birinci nesil göçmenlerin evlerinde dantel, duvarlarda Arapça yazılı halı ve tablolar, geleneksel vitrin içi süslemeler görülmekte ancak ikinci nesil göçmenlerde bu objelere rastlanmamaktadır. Zaman içinde göçmenlerin konut düzenlerinde değişimler göze çarpmaktadır. Çevresel açıdan bakıldığında ise bu göçmenlerin özellikle yoğun olarak yaşadığı bölgelerde dükkân, lokanta, dernek ve çay bahçelerinde kendi kültürlerinden izler görülmektedir (İlgın ve Hacıhasanoğlu, s. 69). Bu ve benzeri göçmen gruplarının yoğun olarak yaşadığı

bölgelerde yarattıkları kültürel izler, o bölgede kimlerin yaşadığına dair fikirler vermektedir. Benzer örneklere Türkiye’de göçmen gruplarının yaşadığı bölgelerde de rastlamak mümkündür. Son zamanlarda sıkça duyulan Suriyeli mahallesi gibi nitelendirmeler kültürün mekâna yansımalarının örneklerindedir. Bu tür mekânsal yansımaların yanı sıra göçmenlerin girişimci kişiliklerinin etkilerini kent ekonomisinde de görmek mümkündür.

Göçmenlerin, geride kalanlara karşı hissettikleri sorumluluk duyguları, kendini ispatlama istekleri ve yeni gelinen ortamda tutunabilme kaygıları gibi etkenler bu bireylerin girişimciliğini tetiklemektedir. Bu çerçevede göçmenler girişimci yapılarıyla kent ekonomisine katkı sunmaktadırlar. Olaya kültürel açıdan bakıldığında ise göçmenlerin girişimcilik davranışlarının kendi kültürel yapılarından bağımsız olmadığı gibi yerel kültürün etkisinden de bağımsız olmadığı görülmektedir (Toker ve Kozak, 2020, s. 296).

Göçmen ve göçmen ilişki ağları, etnik girişimcilik ve etnik ekonomi açısından da dikkat çekmektedir. Göçmenlerin karşılaştığı nitelikli eğitime erişememe, ırkçılık, dışlanma ile dil, kültür ve istihdam alanlarındaki sorunların onları gettolaştırdığı görülmektedir. Bu durum onları kendi etnik pazarlarına yönelterek etnik girişimcilik ya da etnik ekonomi diye nitelendirilebilecek bir faaliyetin doğması ile sonuçlanmaktadır (Akın ve Reyhanoğlu, 2022, s.14). Bu etnik girişimcilik ya da etnik ekonomi, göçmenlerin sahip olduğu sosyal sermaye ağlarından beslenmektedir (Akyiğit ve Baki, 2021, s. 71). Aynı dili konuşma, aynı kültürel değerlere sahip olma, güven duyma, sermaye edinme, işgücü temini ve benzeri daha birçok konuda göçmenler, sosyal sermayelerine dayanmaktadır. Tanıdık olana güven duyma duygusuna dayanan sosyal sermaye ağları, girişimcilik ve iş birliği konularında göçmenleri bir araya getirmektedir.

Emek ve işyeri rekabetine etnik pazarlar açısından bakıldığında daha çok uzmanlık gerektirmeyen, niteliksiz ve informal alanlarda istihdam edilenler arasında bir kümelenme olduğu söylenebilir. Nitelikli ve uzmanlık gerektiren sektörlerde çalışanların ise etnik aidiyetten ziyade sosyo-ekonomik bir kümelenmeye daha yakın durdukları değerlendirilebilir (Duman, 2013, s. 6).

1.6.4. Küreselleşme ve Yerelleşme Süreçlerinin Kent Kimliğine Olan Etkileri

Küreselleşme, yerkürenin farklı bölgelerinde yaşayan insanların, toplumların ve devletlerin birbiri ile iletişim ve etkileşim halinde olma durumunu ifade etmektedir. Küreselleşmeyi iki yönlü bir olgu olarak değerlendirmek mümkündür. Bu olgunun bir yönü toplumların özgünlüklerini yitirerek birbirlerine benzemesine neden olurken diğer yönü bilinmeyen yerel kültürlerin tanınır olmasına katkı sağlamaktadır. Küreselleşme dinamik yapısıyla her geçen gün dünyanın farklı alanlarına nüfuz ederek mevcut yapısını güncellemektedir. Yine küreselleşme, ekonomik, siyasi/güvenlik, çevresel/demografik, teknolojik/iletişimsel ve kültürel olmak üzere birçok boyuta sahiptir (Bayar, 2008, s.25). Bu bağlamda küreselleşme, kent kimliğine çevresel ve toplumsal açıdan etki etmektedir.

Küreselleşmenin en belirgin etkileri, insan topluluklarını barındıran kentlerde ve bu kentlerde yaşayan kentliler üzerinde hissedilmektedir. Küreselleşmenin bir sonucu olarak kentlerin yönetim sistemleri, mimari yapıları, ortak kullanım alanları, kentlilerin yaşam biçimleri, tüketim alışkanlıkları, sosyal ve ekonomik yapıları giderek birbirine benzemektedir. Barınma, dinlenme, çalışma ve eğlenme gibi mekanlar tüketim alışkanlıkları ile özdeşleşmekte ve kentsel mekanların dönüşümüne neden olmaktadır. (Kiper, 2004, s. 14). Bu dönüşüm ile birlikte doğal çevre faktörlerinin tahrip edilmesi, kültürel tarihi dokunun yerini yeni yapıların alması, yerel kültürel farklılıkların kaybedilmesi gibi unsurlar kentin özgün kimliğinin yitirilmesine neden olmaktadır.

Kent kimliğine Paris, Roma, Barcelona, Londra, Berlin vb. Avrupa kentleri açısından bakıldığında simge yapıların korunduğu ve bu yapıların kentler için bir kimlik ögesi haline geldiği görülmektedir. Çoğu turist bu simge yapıları ziyaret etme güdüsüyle kentlere gelmesi kent turizmi açısından kent kimliğinin önemini ortaya koymaktadır (Oğan ve Yasak, 2020, s. 104).

Küreselleşmenin aynılaştıran etkilerine karşı 1970'li yıllardan sonra yerelleşme çabaları görülmeye başlamıştır. Bu çabalar yerel yönetimlerin rollerinde de değişim ve dönüşüm yaratmıştır. Kent yönetimlerinin yerel olanı koruma ve küresel dünyada özgün yönleriyle dikkat çekme çabaları öne çıkmıştır. Rekabet etme süreci olarak nitelendirilebilecek küreyerelleşme, kent kimliği kavramını önemli bir hale

getirmiştir. Bu kapsamda tarihi, doğal ve kültürel farklılıkları öne çıkarmak için festival, fuar ve benzeri etkinliklerle görünür olma çabaları artmıştır. Küreselleşme karşısında geliştirilen yerleşme politikaları, sakin, sürdürülebilir, huzurlu, yaşanabilir ve ekolojik kent kavramlarını ortaya çıkarmıştır (Budak ve Ersavaş Kavanoz, 2019, s.117).

1.6.5. Göç Kavramı

“Göç, (az veya çok) bireylerin ya da grupların sembolik veya siyasi sınırların ötesine, yeni yerleşim alanlarına ve toplumlara doğru kalıcı hareketini içerir” (Marshall, 2005, s. 685). Türk Dil Kurumu tarafından göçe ilişkin yapılan tanım, “Ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret” (www.tdk.gov.tr) şeklindedir. Göç, “Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirmeleri sonucunu doğuran nüfus hareketlerini ifade etmektedir” (Adıgüzel, 2022, s. 20). Yalçın (2004, s. 13) göçü, “Ekonomik, siyasi, ekolojik veya bireysel nedenlerle, bir yerden başka bir yere yapılan ve kısa, orta veya uzun vadeli geriye dönüş veya sürekli yerleşim hedefi güden coğrafik, toplumsal ve kültürel bir yer değiştirme hareketi” şeklinde; Yaman (2018, s. 20) ise “bireysel, ekolojik, iktisadi, yahut siyasi sebeplerden hareketle, yaşanan yerden başka bir yere gerçekleştirilen, kısa ve uzun süreli coğrafi, toplumsal ve kültürel değişimi içeren bir nüfus hareketidir” şeklinde tanımlamıştır. Memiş ve Bülbül (2014, s.1) insanların doğdukları yerden başka bir yere geçici ya da kalıcı olarak taşınmasına göç demiş ve bunu ekonomik, siyasi, sosyal ve diğer sebeplere bağlamışlardır. Sonuç olarak kişilerin veya toplulukların yaşadığı yeri terk ederek yeni bir mekâna yerleşme eylemine göç demek mümkündür. Göç ile ilgili birçok tanım yapılmış olmakla beraber tanımlar arasında bazı farklılıklar olduğu görülmektedir. Ancak bu tanımlarda değişmeyen tek unsurun yer değiştirme eylemi olduğunu söylemek mümkündür.

Göç uzmanı Fisher (2014, s. 1-125), göç tarihinin insanlık tarihi kadar eski olduğunu belirtmektedir. Özellikle 1450 ve 1750 yılları arasındaki göçleri dünyayı birbirine bağlayan en önemli göçler olarak tanımlamaktadır. Bunlar, yeni keşfedilen kıtalardaki doğal zenginliklere sahip olma arzusunun getirdiği ticari ve kültürel

göçlerdir. Yine Fisher, 1914 yılından sonraki göçleri de küreselleşme çağının göçleri olarak nitelendirmektedir.

Göç yüzyıllardır devam eden, devletlerin, kültürlerin ve hatta dünyanın dönüşümüne neden olan bir gerçekliktir. Dördüncü yüzyılda Orta Asya'daki Çin egemenliğinden kurtulmak isteyen Hunların batıya göç etmesi ile başlayan Kavimler Göçü ile Roma İmparatorluğunun ikiye bölünmesi, feodal sistemin ortaya çıkması, Hristiyanlığın ve İslam'ın yayılması, siyasi, dini ve kültürel alanlarda köklü değişim gibi durumlar hep göçlerin sonucudur. Yine onbeşinci yüzyılda yaşanan coğrafi keşifler ile yerli halka yönelik yaşanan çatışmalar ve sömürü, onyedinci yüzyılda Afrika'dan getirilen kölelerin Amerika kıtasına yerleştirilmesi ve günümüz Amerikan toplumunun altyapısının oluşması gibi sonuçları da saymak mümkündür (Yaman, 2018, s. 14). Savaş, fetih, keşif, ticaret, misyonerlik, sömürge, istila, tehcir, soykırım ve diaspora gibi daha birçok olaydan sonra göç olayları gerçekleşmiştir. Yaşanan göç hareketliliği tarımın, ticaretin ve dinlerin yayılmasında tetikleyici unsur olmuştur (Berk, 2020, s. 131). Günümüzde ise iletişim ağlarının gelişmesi, ulaşım imkânlarının artması, kentleşmenin hız kazanması ve iş gücüne duyulan ihtiyaç küresel çağın göç olaylarında etkili olmuştur. Yine son yıllarda yaşanan iç savaş ve çatışmalar nedeniyle can güvenliği ve insan hakları arayışları insanların kitlesel ve bireysel göçlerin görülmesiyle sonuçlanmıştır.

Kişilerin, ekonomik, sosyal, siyasi veya doğal nedenlerden kaynaklı yer değiştirme eylemi olan göç, uluslararası bir sınırı geçmek biçiminde olabileceği gibi bulunduğu devlet sınırları içinde de olabilmektedir. Biçimsel olarak bakıldığında, gönüllü veya zorunlu, geçici veya sürekli, iç veya dış, bireysel ya da kitlesel göç şeklinde tanımlamalar görülmektedir. Mülteciler, sığınmacılar, ülke içinde yerinden edilmişler, sürülmüşler, ekonomik göçmenler vb. her türlü nüfus hareketi göç tanımı içinde kendisine yer bulmaktadır. Göç eylemi şekline göre de değişmektedir. Bireylerin veya toplumların yasal yollarla başka bir ülkeye göç etmesine “düzenli göç”, yasa dışı yollar kullanarak göç etmesine de “düzensiz göç” denmektedir (Adıgüzel, 2022, s. 3). Neden, şekil ve tür bakımından çeşitli kategorilere ayrılan göç kavramını “zorunlu ve gönüllü göç”, “düzenli ve düzensiz göç” ile “iç ve dış göç” başlıkları altında incelemek mümkündür.

1.6.5.1. Zorunlu ve Gönüllü Göç

Göç genellikle ihtiyaçlar üzerine gerçekleşen bir olgudur. Kimi zaman fizyolojik, kimi zaman da psikolojik ihtiyaçlar nedeniyle ortaya çıkabilmektedir. Kişilerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için başvurdukları bir çözüm ya da çekici buldukları bir hayata dâhil olmak için seçtikleri yol olabilmektedir.

İnsanların yaşadığı yerlerden savaş, doğal felaketler, sürgün ve çeşitli baskılar nedeniyle ayrılarak yeni yerlere yerleşmelerine zorunlu göç denirken, daha iyi yaşam şartlarına sahip olma amacıyla kendi hür iradesi ile yaptığı yer değiştirmelerine de gönüllü göç denmektedir (Yılmaz, 2014, s. 1686). Gönüllü göçler iş olanakları, daha iyi kazanç sağlama arayışları, vergi muafiyetleri, yeni iskân ve üretim alanları, ulusal sınırların genişlemesi, ticari ve ekonomik getiriler, sosyal olanaklar, eğitim, sağlık, ulaşım, iletişim gibi faktörlerin etkisi ile meydana gelmektedir (Barışık, 2020, s. 12). Zorunlu göçler ise siyasi zulüm, çatışmalar, afetler ve savaş gibi hayati risk taşıyan nedenlerle gerçekleşmektedir. Yirminci yüzyıldan itibaren dikkat çekici özelliğe bürünen zorunlu göçler ile birçok insan yaşadığı yerleri terk etmek durumunda kalmıştır. Bu sürecin yaşanmasında İki Dünya Savaşı, sömürgecilikten kurtulma savaşları, Soğuk Savaşın vesayet mücadeleleri ve sonrasında Balkanların durumu, Afrika ve Kafkaslarda yaşanan çatışmalar, terörizmle mücadele adına Afganistan ve Iraktaki işgaller, Güney Asya ve Ortadoğu'da topraklara ilişkin milliyetçi iddialar ve devletlerin bölünmesi, iklim değişikliği nedeniyle yaşanan çevre felaketleri, insan hakları ihlalleri ve otoriter rejimler etkili olmuştur (Betts, 2017, s. 13). Zorunlu göçlerde bireyler herhangi bir hazırlık sürecinden geçmeden yaşadığı yeri terk etmek zorunda kalmaktadır. İçiriğinde birçok riski barındıran bu göç şekli kimi zaman ağır psikolojik travmlara neden olabilmektedir (Karasu, 2021, s. 172).

1.6.5.2. Düzenli ve Düzensiz Göç

Düzenli ve düzensiz göç kavramları uluslararası göç hareketliliğinin gerçekleşme şeklini tanımlamak için kullanılmaktadır. Göçmenler çeşitli nedenlerle yaşadıkları ülkelerden ayrılarak hedef ülkeye doğru yola koyulmaktadır. Bu yolculuk sırasında terk edilen, geçiş yolu olarak kullanılan ve varış noktasında bulunan ülkeler, güvenlik ve benzeri gerekçelerle yasal bir çerçeve belirleme yoluna gitmektedir.

Kişilerin bu yasal çerçevenin sınırları içinde kalma veya kalmama durumu düzenli/düzensiz göç kavramlarının kapsamını belirlemektedir.

Göçmenlerin ayrıldığı ülkeden ikamet edeceği ülkeye varıncaya kadar olan süreçte belirlenen kanun ve yönetmeliklere uygun olarak hareket etmesi “düzenli göç” olarak tanımlanmaktadır. Başka bir deyişle yasal kanallar kullanılarak gerçekleşen göç eylemi demek de mümkündür. Ayrıca yabancıların ülkede meşru bir şekilde ikamet etmelerine olanak sağlayan her türlü düzenleme de bu kapsamda değerlendirilmektedir (Göç Terimleri Sözlüğü, 2009, s. 28).

Bir ülkeye yasal olmayan yollardan girmek ve yasadışı şekilde kalmak “düzensiz göç” olarak tanımlanmaktadır. Yine bir ülkeye yasal yollarla girdikten sonra yasal süresi içerisinde çıkmamak da aynı kapsamda değerlendirilmektedir. Düzensiz göç kaynak ülke, transit ülke ve hedef ülke olmak üzere tüm tarafları etkileyen bir süreçtir. Bu duruma kaynak ülke açısından bakıldığında yasal prosedürlere uymaksızın sınırların dışına çıkılmasını ifade etmektedir. Transit ülke açısından hedef ülkeye ulaşmak için sınırlarına izinsiz girilip yine izinsiz çıkılması sürecini kapsamaktadır. Hedef ülkeler açısından ise yasadışı yollardan ülkeye giren veya yasal yollarla gelip yasal süreleri geçtiği halde ülkeden ayrılmayan kişileri kapsamaktadır (www.goc.gov.tr).

Uluslararası göç ve göçmenler meselesi tüm dünyayı etkileyen ve gündemden düşmeyen bir meseledir. Siyasi ve etnik çatışmalar, çevre felaketleri, eşitsiz yaşam koşulları, insan hakları ihlalleri, baskıcı rejimler, savaşlar, işsizlik ve ekonomik yoksunluklar insanları daha iyi yaşam koşullarına sahip ülkelere yönlendirmektedir. Özellikle küreselleşme ve gelişen iletişim teknolojileri ile dünyanın farklı noktalarında yaşanan refah ve yaşam standartlarının bilinir hale gelmesi de göç sürecini hızlandırmıştır (Danış, 2004, s. 1).

1.6.5.3. İç Göç ve Dış Göç

Ülkelerin kendi toprakları içinde gerçekleşen insan hareketliliğine “iç göç” denmektedir. Bu hareketlilik genellikle kırsal kesimden kent merkezlerine doğru gerçekleşmektedir. Genel olarak iç göç hareketliliğinin ekonomik, teknolojik, siyasi ve sosyal etmenlerin etkisi ile gerçekleştiğini değerlendirmek mümkündür. Ekonomik

nedenleri tarımsal gelirin köylüyü köyünde tutacak kadar tatmin edici olmaması, köylünün geçimini sağlayacak kadar toprağa sahip olmaması, çağdaş üretim araçlarının kullanılması ile kırsalda iş gücü ihtiyacının azalması gibi nedenler şeklinde sıralamak mümkündür. Teknolojik nedenleri ise gelişmelerin ve üretimin kentlerde yoğunlaşması, ürünlerin kolay ve ucuz taşınabilme imkânı şeklinde açıklamak mümkündür. Çeşitli düzeylerde verilen siyasal kararlar ve savaşlar da kentlere doğru insan hareketliliğine neden olan siyasal faktörlerdir. Kentleri çekici kılan yaşam biçimi, kentlerin sağladığı toplumsal ve kültürel olanaklar, kentlerdeki özgür hava, kentli olmanın bir imtiyaz olarak görülmesi gibi faktörler de sosyolojik etmenler olarak sayılabilir (Keleş, 2016, s. 41).

İç göçü, “Göçmenlerin bir köy, kasaba, şehir veya bölgeden çıkarak ülke sınırları içinde başka bir yerleşim alanına gerçekleştirdikleri nüfus hareketleri” (Yaman, 2018, s. 20) şeklinde tanımlamak mümkündür. Başka bir ifadeyle insanların siyasi sınırları değiştirmeksizin gerçekleştirdiği göç hareketliliğidir. Bu hareketlilik neticesinde yeni gelinen yerde geçici veya kalıcı olma durumlarından herhangi biri görülebilir. İç göç, zorunlu olabileceği gibi gönüllü de olabilir. İç göç alan yerlerin ticaret ve sanayi alanında gelişmiş, verimli tarım topraklarına sahip, değerli maden yatakları bulunan, kültür, sanat, turizm gibi çeşitli imkânlarla sahip olduğu görülür (Karataş, Adıgüzel ve Ünal, 2018, s. 20). İç göçler genellikle ülke içindeki ekonomik ve sosyal nedenlere bağlı olarak insanların daha iyi yaşam koşullarına sahip olma isteği nedeniyle gerçekleşir (Güreşçi, 2016, s. 1058).

İç göç kavramında göçün yönüne doğru bir belirleme bulunmamaktadır. Göç kırdan kente doğru olabileceği gibi kentten kıra, ya da kırdan kıra doğru da olabilmektedir. Olaya Türkiye özelinde bakıldığında 1950’li yıllardan itibaren çoğunlukla kırdan kente doğru bir hareketlilik olduğu görülmektedir. Bu durumun meydana gelmesinde kırsal alanda makineli üretime geçilmesi ve tarım işçiliğinin azalması, büyük kentlerde gelişen sanayileşme, hızlı nüfus artışı, kentin çekici havası, kırsal alandaki kan davaları ve terör olayları etkili olmuştur (Yalçın, 2004, s. 109-117). Günümüzde ise kentten kıra doğru göç hareketliliğinde bir artış olduğunu söylemek mümkündür. Organik gıdalarla beslenmeye verilen önemin artması, yoğun kent hayatından uzaklaşma isteği gibi nedenler kişilerin kırsal alana yönelmesinde etkili olmaktadır.

Kişilerin yaşadığı ülkeden ayrılarak başka bir ülkeye yaşamak için gitme eylemine “dış göç” denir. Bu göç şekli bir süreliğine veya kalıcı olarak yaşamak amacıyla gerçekleştirilebilir (Adıgüzel, 2022, s. 3). Dış göçü, yaşadığı ülke sınırlarının dışına çıkarak gerçekleşen nüfus hareketliliği şeklinde ifade etmek de mümkündür (Yaman, 2018, s. 22). Uluslararası göç olarak da nitelendirilen dış göç zorunlu olabileceği gibi gönüllü olarak da gerçekleştirilebilir (Karataş, Adıgüzel ve Ünal, 2018, s. 21). Son zamanlarda dış göç tanımlamasına uygun düşen en açık örnek iç savaş nedeniyle Türkiye ve çeşitli ülkelere göç etmek durumunda kalan Suriye vatandaşlarının göçüdür.

İç göçler ülke içinde gerçekleştiğinden genellikle herhangi bir kısıtlamaya tabi tutulmazken dış göçlerde durumun biraz daha karmaşık ve zorlu olduğunu söylemek mümkündür. Dış göçlerde göçe konu olan ülkede farklı, dil, din, hayat tarzı ve hukuk sistemlerinin varlığı kişilerin daha karamsar ve temkinli bir karar verme sürecini gerektirmektedir. Yine dış göçlerde iki ülke arasında ikili anlaşmalar, vize ve gümrük işlemlerinde ortak kararlar ve uluslararası hukuk kurallarına uyum gibi etkenlerin bulunması gerekmektedir (Güreşçi, 2016, s. 1061). Sonuçları açısından da dış göçler daha geniş etkiler yaratmaktadır. Göç alan ülkeler göçmenlerin barınma, sağlık, beslenme ve eğitim gibi temel ihtiyaçları için ciddi bütçeler ayırmak durumunda kalmaktadır. Sosyal uyumsuzluk, işsizlik, şiddet, terör olayları, psikolojik sorunlar, yerel halkın olumsuz etkilenmesi gibi daha birçok riskin varlığı önceden önlem alınmasını gerektirmektedir.

1.6.5.4. Göçün Toplumsal Etkileri

Göç, medeniyetlerin oluşumundaki en önemli faktörlerden biri olduğu (Memiş ve Bülbül, 2014, s.1) gibi medeniyetlerin değişimi, dönüşümü ve yok oluşunda da etkili olan faktörlerdendir. Tarihte birçok medeniyet göç eylemi sonucunda kurulmuş ya da yıkılmıştır. Zamanla göçün nedenleri, sınırları, şekilleri ve sonuçlarında birçok değişiklik meydana gelmiştir.

Tüm coğrafyalarda görülen göç ülke sınırlarını aşan boyutta görülebildiği gibi bir ülkenin kendi ulusal sınırları içinde de gerçekleşebilmektedir. Kimi zaman zorunlu kimi zaman da gönüllü olarak gerçekleşmektedir. Göçün hangi ihtiyaca veya nedene

dayanılarak yapıldığı önem taşımakla beraber sonuçlarından tüm tarafların etkilendiğini söylemek mümkündür (Tamer, 2020, s. 2808).

Toplumsal dönüşüme neden olan göç olgusunun sanayi devrimi ile birlikte büyük bir ivme kazandığını söylemek mümkündür. Sanayi devriminden sonra kentlere doğru başlayan göç dalgası sonucunda hızlı bir kentleşme sürecine girilmiştir. Bu süreci İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra iş gücü eksikliği nedeniyle oluşan göç dalgaları takip etmiştir. İşgücü ihtiyacı sanayileşmiş ülkelerin içinden karşılanamadığı için uluslararası göç dönemi başlamıştır. 1970'lerin ortalarından sonra yerli halk ülke dışından gelen göçmenleri işlerini ellerinden alacak bir tehlike olarak görmeye başlamışlardır. Özellikle ekonomik krizlerin ve işsizliğin arttığı dönemlerde göç alan ülkeler işçi alımını durdurma, ülkeye dönüş teşvik paketleri gibi politikalar geliştirmişlerdir (Adıgüzel, 2022, s. 12).

Toplumların gelişmişlik düzeyi etkileşimde bulunduğu çevreye göre farklılık göstermektedir. Herhangi bir toplumda gerçekleşen yenilikler ve sahip olunan olanaklar insan hareketliliği sayesinde diğer toplumların da bunlardan etkilenmesine neden olmaktadır. Bu etki neticesinde insanlar farklı bölgelere göç etmekte ve gittiği yeni mekânlara kendi kültürlerini taşımaktadır. Böylece göçmen halkın gelenekleri ile yerel halkın gelenekleri birbirine karışmaktadır. Konuşulan dilden tüketilen gıdalara kadar bir etkileşim ve değişim görülmektedir (Childe, 2009, s.34).

Kişiler, daha iyi yaşam koşulları elde etmek için ülkelerini terk ederek gelişmiş ülkelerin gelişmiş kentlerine göç etmektedir. Sermayenin küresel boyutunu ifade eden ve "Dünya Kenti" olarak nitelendirilen bu kentler açısından da farklı değişkenler ortaya çıkmaktadır. Özellikle de göçmenlerin farklı niteliklerde olması ülkelerin göçmen politikalarına yön vermektedir. Gelişmiş ülkeler alanında uzman, iş tecrübesi olan, yabancı dil bilen nitelikli iş gücü grubuna giren gençlere iyi yaşam imkânı sağlayarak gelmelerini teşvik ederken niteliksiz iş gücünün gelmesini ise arzulamamaktadır. Durum böyle olunca ikinci grubu oluşturan ve büyük bir kitleyi oluşturan göçmenler ülkelere yasadışı yollardan girerek ucuz iş gücü olmaktadır (Doğan, 2002. s.21). Yasadışı göç, çoğu zaman ülkelerin çözüm üretmekte yetersiz kaldığı hayli geniş kapsamlı bir sorundur. Bu sorun hem ülkeler için hem de göç eden kişiler için zorlu sonuçlar doğurmaktadır.

İster yasal ister yasa dışı olsun göçmenlerin kent ortamında karşılaştığı birçok sorun bulunmaktadır. Bu sorunlar ekonomik durum, ülkede kalış süresi ve istihdam gibi değişkenlerin etkisiyle şekillenmektedir. Bu sorunlardan bazıları işsizlik, kaçak göç, ırkçılık ve toplumsal-mekânsal ayrışma şeklindedir (Doğan, 2002. s.19). Yine nitelikli ve niteliksiz işgücü arasındaki gelir dengesizliği ve bunun neticesinde görülen yaşam koşullarındaki farklılık, derin sosyal ayrışma sorunlara neden olmaktadır (Kayan, 2015, s. 292).

Göç eyleminin ekonomik, hukuki ve uluslararası boyutu olmakla beraber belki de en önemli boyutu sosyal olanıdır (Karataş, Adıgüzel, Ünal, 2018, s. 22). Metropol olarak adlandırılan büyük kentler daha iyi bir yaşam umudu ile özellikle gençler tarafından tercih edilmektedir. Kırsal kesimden gelen bu insanlar için kent ortamında yaşamak sanıldığı kadar kolay değildir. Öyle ki bu göçmenlerin geçinmenin yollarını bulması, kente entegre olmayı öğrenmesi, kent kültürünün yoğun yaşantısını özümsemesi ve nihayetinde onun bir parçası olması gerekmektedir (McLaughlin, 2001, s. 155). Bu süreç göçmenler, kentliler ya da her iki tarafın direnç göstermesi ile uzayabilmekte ve aşılması zorlu bir sorun haline gelebilmektedir.

Kırsal alanda geleneksel yapı ve ilişkiler içerisinde hayatını sürdüren kişilerin kente göç etmesi ile bu yapı ve ilişkilerde bir kopma ve dönüşüm sürecine girilmektedir. Bir taraftan ait olduğu yere uzaklaşırken diğer taraftan yeni geldiği ortamdaki sosyal ve fiziki yapılara yabancılaşmaktadır. Kentlilerin bu kişilere karşı dışlayıcı etkisi ile bu yabancılaşma duygusu daha da derinleşmektedir. Aidiyet duygusu hissetmediği bu yeni ortamda akrabalık, aşiretçilik gibi geleneksel veya hemşehricilik gibi yeni ilişki biçimleri geliştirmektedir. Kentte var olma, güçlü olma, ayakta kalabilme gibi mücadelelere giren bu kişiler için kentsel değerler bir anlam ifade etmemekte ve kentsel olanla barışık bir hayat sürdürmesi zorlaşmaktadır (Ekici ve Tuncel, 2015, s.13).

Göçmenlerin yeni gelinen ortamda karşılaştıkları zorluklardan biri mekânsal ayrışmadır. Mekânsal ayrışma belirli bir grubun kentin belirli bir bölgesini mesken edinmesi sonrasında semtin o grubun kimliğiyle özdeş hale gelmesini ifade eder (Çetin, 2012, s. 164). Yine kentsel topluluğun bir kısmının, taşıdığı dezavantajlar dolayısıyla (yoksul olma, işsiz olma vb.) kentin diğer kesimlerinden ayrılmalarını;

kentsel mekânda kendileriyle benzer konumları olan kümelerle bir araya gelmelerini; çoğu kez kendileri dışında kalan kesimlere kapalı duygu ve davranışlar geliştirmelerini; yoksulluk ve dezavantajlar bakımından türdeş mekanlarda toplanmalarını anlatmaktadır. Yoksulluk, eşitsizlik bağlamında çeşitli toplumsal kaynaklara ulaşmada karşılaşılan güçlük, yoksul kimselerin hem sosyal hem de mekânsal bakımdan dışlanarak ötekileştirilmesi sonucunu doğurmaktadır (Bıçkı, 2017, s. 281). Özellikle de bir ülkeden ayrılarak başka bir ülkeye yerleşen göçmenler açısından bu süreç daha da zorlu bir hale gelebilmektedir. Bu süreçte göçmenler kendi kökenleri ile yerleştikleri mekân arasında sıkışıp kalmaktadırlar. Tecrit, uyumsuzluk, kimliksizleşme, kültür şoku, değer erozyonu ve aidiyet sorunları ile birlikte ırkçılığa, ayrımcılığa, ötekileştirmeye ve aşağılanmaya maruz kalmaktadırlar (Osmanoğlu, 2016, s. 95). Kişilerin maruz kaldığı bu sorunlar, kente uyumu zorlaştırmakta ve kentle bütünleşmeyi olanaksız hale getirebilmektedir.

Gerekçesi, şekli ve biçimi ne olursa olsun her göç eylemi içinde bazı güçlükleri barındırmaktadır. Örneğin savaş ve çatışma ortamından can güvenliği nedeniyle göç etmek zorunda kalanlar sahip oldukları her şeyi geride bırakmakta ve göç esnasında insan kaçakçılığı ve suç çetelerinin kötülüklerine maruz kalabilmektedirler. Yine bu yolculukta barınma, temiz su, yiyecek ve içecek ile hijyen sorunları ile karşılaşmaktadırlar. Sosyal açıdan bakıldığında çeşitli çalışmalara konu olmuş “yeniden sosyalleşme”, “yeniden kültürleşme”, “gettolaşma”, “dışlama ve ayrımcılık” “kültür şoku” gibi güçlüklerle mücadele etmek durumunda kalmaktadırlar. Yine korku, yalnızlık, güvensizlik, depresyon gibi psikolojik sorunlar da mücadele etmek zorunda kaldıkları konuların başında gelmektedir. Buna karşın göçmen kabul eden toplumlarda da yaşanması muhtemel sorunlar bulunmaktadır. Bunları da düzenin bozulması, güvenlik sorunları, ekonomik sorunlar ve işsizlik ile eğitim sorunları şeklinde sıralamak mümkündür (Karataş, Adıgüzel ve Ünal, 2018, s. 23-26).

1.6.6. Sivil Toplum Kuruluşları

Sivil toplumun tanımını Türk Dil Kurumu tarafından “Devletin denetimi altında olmayan, kararlarını bağımsız olarak vererek toplumsal etkinliklerde bulunan bireyler topluluğu” şeklinde yapmıştır. Sivil toplum kuruluşları için yapılan tanım ise “Toplumdaki çeşitli sorunları bağımsız olarak ele alıp kamuoyunu bilgilendirme ve aydınlatma görevi yapan, öneriler sunan her türlü birlik, sivil toplum örgütü” (www.tdk.gov.tr, 2023) şeklindedir. Diğer bir sözlükte Devlet teşkilatı içinde yer almayan, kendi idari ve mali bağımsızlığı olan, kamu yararına hizmet veren ve kâr amacı gütmeyen hükmi şahsiyeti haiz kuruluşlar (www.iktisatsozlugu.com/tr, 2023) şeklinde bir tanımlama mevcuttur.

Küresel hale gelen kentlerde özellikle de demokratik kültür yapısının oluşması ile sivil toplumun ağırlığının giderek arttığı görülmektedir. Halkın yönetime katılmasının bir yolu olarak sivil toplum kuruluşlarına duyulan ihtiyaç artmaktadır. Yine yönetimlerin de halkla etkileşim halinde olmasının yolu sivil toplum kuruluşları ile mümkün olabilmektedir. Bu da sivil toplumun öneminin giderek artmasına neden olmaktadır (Clark, 1996, s. 70).

Sivil toplum kuruluşları merkezi veya yerel yönetimlerin denetim alanı dışında bulunan kuruluşlardır. Bunlar gönüllü olarak kurulmuş dernekler, vakıflar, siyasi partiler, sendikalar, spor kulüpleri, meslek odaları ve bunlara benzer örgütlenmelerdir. Bu kapsamda hemşehri derneklerini gönüllülük esasına dayanarak kurulmuş olmaları, ortak amaç ve dayanışma temelli bir araya gelen kişileri barındırması nedeniyle sivil toplum kuruluşu olarak nitelendirmek mümkündür (Özkiraz ve Acungil, 2012, s. 252).

Dernek kavramı bir örgütlenme biçimini ifade etmek için kullanılır. Birçok kişinin gönüllülük esasına dayalı olarak, belli bir amacı gerçekleştirmek için bir araya gelerek oluşturdukları örgütlenmedir. Demokratik kültüre sahip toplumlarda farklılıkların kendi içinde kümelenerek örgütlü bir şekilde ifade bulduğu bir yapılanmadır. Devletten ayrı ve bağımsız bir örgütlenme olması nedeniyle de toplumların örgütlenme özgürlüğünün bir simgesidir (Yavuziyigit, 1995, s. 426).

Kapsam açısından bakıldığında birbirinden farklı konularda, dernek çatısı altında örgütlenmiş çok sayıda oluşumu görmek mümkündür. Bunlardan bazıları

engelli dernekleri, kadın dernekleri, mezun dernekleri, meslek dernekleri, eğitimle ilgili dernekler, çevre dernekleri, hayvanları koruma dernekleri ve bu çalışmanın konusunu oluşturan hemşehri dernekleri şeklinde örneklendirilebilir.

Gönüllülük esasına dayalı olarak, dayanışma amacıyla kurulan hemşehri derneklerinin yasal dayanağı 5253 sayılı Dernekler Kanunu'dur. İlgili kanunun ikinci maddesinde dernek, "Kazanç paylaşma dışında, kanunlarla yasaklanmamış belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere, en az yedi gerçek veya tüzel kişinin, bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirmek suretiyle oluşturdukları tüzel kişiliğe sahip kişi toplulukları" (Dernekler Kanunu, 2004) şeklinde tanımlanmıştır.

1.6.7. Hemşehrilik

Hemşehrilik çoğunlukla aynı yerleşim yerinden gelenlerin birbirlerine atfettikleri sosyal bir statüdür. Akrabalık ilişkisine yakın bir ilişki türü olarak görülebilir (Bal, 2015, s. 170). Hemşehri çoğul bir sözcüktür ve hemşehri tanımlamasının ortaya çıkması için en az iki kişinin varlığına ihtiyaç bulunmaktadır. Aile kökeni olarak aynı coğrafi alandan olma durumudur. Yani memleketi aynı olan kişilerin memleketleri dışında olmaları durumunda birbirlerini tanımladıkları ilişki şeklindedir (Kurtoğlu, 2005). Daha farklı bir ifade ile kent ortamında kendiyile aynı topraktan olanlara yakın durma halidir (Adıgüzel, 2022, s. 58).

Hemşehri tanımına 5393 sayılı Belediye Kanununun "Hemşehri hukuku" başlığı altında yer verilmiştir. "Herkes ikamet ettiği beldenin hemşehrisidir" demek suretiyle aynı yerde ikamet eden herkes hemşehri olarak kabul edilmiştir. Buna göre "Hemşehrilerin, belediye karar ve hizmetlerine katılma, belediye faaliyetleri hakkında bilgilendirme ve belediye idaresinin yardımlarından yararlanma hakları vardır" (Belediye Kanunu, 2005). Yine hemşehri kavramına Kent Konseyi Yönetmeliğinde değinilmiştir. Buna göre hemşehrilik hukuku ve ortak yaşam bilincinin geliştirilmesi görevi kent konseyine verilmiştir (Kent Konseyi Yönetmeliği, 2006).

Hemşehrilik, insanların yeni geldikleri kent ortamında kendini yalnız ve kimsesiz hissetme duygularını giderme yolunda başvurdukları bir arayışın sonucudur. Kişilerin kendini güvende hissetme, bağlanma, paylaşma, ifade edebilme ihtiyacına karşılık gelen bir kavramdır. Yine ortak kültür, dil, gelenek, adet ve göreneklerin

anlayış ile karşılandığı bir aidiyettir. Bu aidiyet sonucunda kişiler kente önceden gelen hemşehrileri ile paylaşım içinde bulunmakta ve kente uyum sürecinde onları kaynak bir rehber olarak görmekte-dirler.

Hemşehrilik ilişkilerinin şekillendirdiği konulardan biri de iş ve çalışma hayatıdır. Daha rahat yaşam koşulları ve iş imkânı bulma umuduyla gelinen kent ortamında kişiler bir iş sahibi olabilmek için genellikle hemşehrileri ile iletişime geçmektedirler. Çoğunlukla da hemşehrilerinin çalıştığı iş kollarında ya da sektörlerde daha rahat iş imkânı bulmaktadırlar. Kent ortamında aynı memlekette olan kişilerin aynı alanlarda kümelenmesinin nedeni de budur.

Hemşehrilik olgusu kişilerin yaşadığı kente bağlılık hissetmesi açısından da önem arz etmektedir. Kırsal alanlardan kentlere doğru gerçekleşen göç dalgaları kişilerin yeni geldikleri bu ortamda birçok sorunla karşı karşıya kalmalarına neden olmaktadır. Kent ortamında ihtiyaç duydukları destek ve dayanışmanın hemşehrileri tarafından karşılanması kente karşı aidiyet hissetmeleri, sahiplenmeleri ve sürdürülebilir bir kentleşme için önem arz etmektedir (Alptekin, 2012, s. 176).

Birey, oturacağı konutun yapımından edineceği işe ve yararlanabileceği kentsel olanaklara değin, kente uyumunda belirleyici olan pek çok konuda, sahip olduğu ve geliştirdiği toplumsal ilişkilerden yararlanmaktadır. Bu ilişkiler iki ayrı toplumsal çevreden meydana gelmektedir. Bunlardan ilki, kente geldiğinde sahip olduğu akraba, hemşehri ve tanıdık çevresidir. Diğeri ise ailenin kente geldikten sonra edindiği çevredir. Bu iki çevre, ailenin kente bütünleşme ve uyum çabalarında oldukça önemlidir. Çünkü toplumsal sistem, aileye, kente bütünleşme sürecinde karşılaştığı sorunların çözümünde planlanmış, örgütlü hizmetler sunmada yetersiz kalmaktadır (Karataş, 1991, s. 9).

Hemşehrilik yukarıda sayılan çeşitli nedenden dolayı kişilerin ihtiyaç duyduğu bir ilişki şeklidir. Bu ihtiyaç kişiden kişiye değişmekle beraber memlekete duyulan özlemin giderilmesinin de bir şeklidir. Bir topluluğun parçası olma duygusunun giderildiği, aynı dili konuşmanın verdiği hazzı gidermenin yoludur. Kimisi için öyle baskın bir duygudur ki memleketinden uzaklaştıkça hemşehri dediği kişilerin kapsamı da genişlemektedir. Yakın mesafelere göç etmesi halinde köylüsüne hemşehrim diyen bir kişi memleketinden uzaklaştıkça sırasıyla bağlı olduğu ilçeden, ilden, bölgeden

olanlara hemşehrim demeye başlamaktadır. Hatta ülke dışına çıktığında kendi ülkesinden olanlara hemşehrim diyerek kucaklayabilmektedir. Hemşehri ihtiyacı veya bu konuya bakış açısı muhtemelen bölgeden bölgeye ya da ülkeden ülkeye değişkenlik gösteren niteliktedir. Bu konunun araştırılması veya karşılaştırılması farklı çalışmaların konusu olabilecek niteliktedir.

Hemşehrilik ilişkilerinin kişilere sağladığı çeşitli yararları bulunmakla beraber bazı sorunlara neden olduğu da bilinmektedir. Sorunun başlangıç noktasında kişilerin kendileriyle aynı veya benzer toplumsal sınıfların içinde kümeleşmesi ve bu toplulukların dışına çıkmamaları gelmektedir. Farklı toplumsal kesimler ve yaşam biçimleriyle tanışmayan göçmenler eski alışkanlıklarını ve yaşam biçimlerini yeni geldikleri kent ortamında devam ettirmektedir. Nihayetinde bu kişilerde kentleşme olgusunun gerçekleşmediği ve kentsel uyumun geciktiği görülmektedir. Bunlar gösterdikleri uyumsuz davranışlar nedeniyle kent ortamından dışlanmakta, ayrımcılığa maruz kalmakta ve ötekileştirilmektedir. Diğer bir sorun da bu grupların çoğunlukla izinsiz yapılaşmaların bulunduğu, sağlıklı yaşam koşullarına sahip bölgelerde kümelenmiş olmalarıdır. Bu durum bazen olanakların yetersizliği bazen de benzer kültüre yakın olma isteğiyle gerçekleşmektedir. Her iki durumda da kişiler bulunduğu sınırların dışına çıkamadıklarından kentlerin sunduğu olanaklarından mahrum kalmaktadır.

1.6.7.1. Hemşehri Dernekleri

Hemşehri dernekleri insanların kente göç etmesi ve kentleşme olgusunun ortaya çıkması ile birlikte birçok çalışmaya konu olmuştur. Kimi zaman kentsel uyumu kolaylaştırıcı yönüne kimi zaman da zorlaştırıcı yönüne vurgu yapılmıştır. Bir taraftan köy kültürünü kentlere taşıdığı diğer taraftan da kente uyum konusunda bir geçiş mekanizması olduğuna dikkat çekilmiştir.

Küçük ve kırsal alanlarda kişiler işlerinin hızlı çözülmesini sağlamak, yerel kültürlerini devam ettirmek, sosyal ihtiyaçlarını gidermek, kendilerini daha güçlü ve güvende hissetmek için aile, akraba, cemaat ve aşiret gibi oluşumlara dayanmaktadır. Bu ihtiyaçlar kentlere gidince de varlığını sürdürmekte ancak bu sefer daha kurumsal oluşumlar olan hemşehri dernekleri ortaya çıkmaktadır. Kırsal alandan kente gelen

kişilerin uyum süreci kentteki ahenk ve düzenin sağlanması için önem taşımaktadır. Bu süreç uzadıkça hem göç ile gelenler hem de kentte yaşayanlar için çatışma riskleri oluşmaktadır. Hemşehri dernekleri genellikle bu uyum sürecini kolaylaştırmak, çatışma risklerini azaltmak amacıyla kurulmaktadır.

Hemşehri dernekleri; kırdan gelen bireylerin ya da grupların kentsel yaşam biçimine, değerler sistemine ve davranış kalıplarına uyum sağlamasına yardım eden ve memleket özlemini bir ölçüde gidermeye çalışan, dayanışma ruhuna sahip, ayrıca mevcut ortamda üyeleri lehine inisiyatif almaya çalışan örgütlerdir. Bu örgütler geleneksel motiflerin paylaşımına olanak sağlarken değişim ve gelişim aşamasında önemli bir rol üstlenmektedirler (Büyükkander, 2008). Bu organizasyonlara hemşehrilik ilişki ağlarının yapılandırılmış (formel) örgütlenmesi (Kurtoğlu, 2005) demek de mümkündür.

Büyük kentlere göç eden birey ya da grupların, yaşadıkları kültürel krizleri aşmak, kent ortamında durabilmek ve karşılaştıkları sorunlara çözüm bulmak adına çeşitli arayışlara girdikleri bilinmektedir. Bu arayışların somut karşılığı olarak hemşehri dernekleri adı verilen organizasyonları görmek mümkündür. Bir tür dayanışma örneği olan bu organizasyonlar, kente gelenlerin iş ve barınma ihtiyaçlarını gidermek, ekonomik ve sosyal sorunlarını azaltmak, kültürel kimliklerini korumak gibi amaçları bulunmaktadır (Bal, 2015, s. 170).

Nitekim Weber (2010, s.14) kentsel gereksinimleri cadde, su şebekesi, çöp imhası, güvenlik, kanalizasyon sistemi, park ve oyun alanları, okul, kütüphane ve ulaşım sistemleri şeklinde sayarken bunlara ek olarak hemşehri mekânlarını da saymıştır. Weber'in kentsel gereksinimler arasında hemşehri mekânlarını da sayması dikkate değerdir. Kentsel alanda yardımlaşma ve dayanışma temelli kurulan dernekleri öğrencilere burs verme, sosyal ve kültürel etkinlikler düzenleme, tanıtım faaliyetleri, sosyal yardım gibi faaliyetlerde görmek mümkündür.

Dayanışma temelli kurulan bu oluşumlar kente uyum sürecinde kolaylaştırıcı mekanizmalar olarak işlev görmektedirler. Ancak hemşehri derneklerinin kentlilik bilincinin oluşumunu engelleyici ya da geciktirici işlevine de vurgu yapma ihtiyacı bulunmaktadır. Kişiler bu oluşumlar ile birlikte kırsaldan getirdikleri kültürel değerleri ve cemaat ilişkilerini sürdürebilmekte ve bireylerin kent ortamına uyum sağlamaları

sekteye uğrayabilmektedir (Şahnagil ve Güler, 2019, s. 93). Daha farklı bir ifadeyle kente özgü davranış kalıplarının gecikmesine neden olarak kentleşme olgusunun gecikmesine neden olabilmektedir (Kayan, 2012, s. 172).

Görmez (2005, s. 83), metropollerde kurulan hemşehri dernekleri ile kişilerin yerel olanı kente taşıdıkları ve böylelikle ne kentli olabildikleri ne de yerli kalabildiklerini ve neticede melez bir kimliğin ortaya çıktığını belirtmiştir. Özkiraz ve Acungil (2012, s. 271) ise hemşehri derneklerinin ilk etapta kente yeni gelen bireylerin barınma gibi temel ihtiyaçlarını ve akrabalık, arkadaşlık gibi sosyalleşme ihtiyaçlarını karşıladığını, böylelikle kişilerin kültür şoku yaşamadan yeni ortamda düzenlerini kurduklarını belirtmişlerdir. Diğer taraftan bu dernekler yoluyla sosyalleşen bireylerin sadece kendi gibi olanlar ile iletişim halinde olmaları nedeniyle farklılıklara kapalı oldukları ve bu durumun kent ile kaynaşmalarını geciktirdiği, kentlilik bilincinin gelişmesini engellediği sonucuna vurgu yapmaktadır.

Hemşehri derneklerinin kucaklayıcı özelliği olduğu kadar dışlayıcı özelliği de bulunmaktadır. Bu dışlayıcılık kendinden olmayana karşı oluşturulmuş bir önyargıdan değil, eşitsizliklerin olduğu mekânda güçlü olabilmek için kendinden olanı kollama ve bir dışa kapanma halidir. Bu derneklerin yardım ve dayanışma amaçları ise meslek ya da sınıf temelli değil, sadece memleket unsuruna dayanmaktadır (Kurtoğlu, 2012, s. 152).

Hemşehri derneklerinin etkinliğini sosyal sermaye ilişkilerinde de görmek mümkündür. Bireylerin toplum içinde etkinliğini arttıran, güven duygusunu besleyen ve toplumsal iletişim ağının bir sonucu olan sosyal sermaye, dayanışma bilinciyle kurulan hemşehri derneklerinde somutlaşmaktadır. Öyle ki kişiler sosyal ağlarını oluştururken kendilerine benzeyen, aynı değerler sistemine sahip, güven duyabilecekleri kişiler ile bir arada olmayı değerli bulmaktadır. Bu bağlamda hemşehriler arasında bir sosyal sermayenin varlığından bahsetmek mümkündür (Yeni ve Erdoğan Özbey, 2022, s.138).

İlk etapta kültürel, sosyal ve dayanışma anlayışına dayalı olarak kurulan hemşehri derneklerinin kuruluş amacı ve işlevlerinde zamanla değişimler görülmektedir. Dernek üyeleri ve dernekler kentleşme sürecinde sürekli

yenilenmektedir. Dernekler sahip oldukları güç oranında üyelerini sisteme entegre etmekte ve çıkarlarını savunmaktadırlar. Özellikle de yüksek üye sayısına sahip dernekler üyelerini yönlendirme vaadiyle siyasi partiler ile çeşitli pazarlıklara girmektedirler. Çeşitli rant ve hizmet sağlama amacıyla girişilen bu pazarlıklar hemşehri derneklerinin siyasi arenada görünürlüğünü arttırmaktadır (Özdemir, 2013, s. 956).

Hemşehri derneklerinin siyasi arenada etkin hale gelmesi ile hemşehrilik kavramı da boyut değiştirmeye başlamıştır. Öyle ki önceleri kent ortamına tutunma amacıyla aynı dernek çatısı altında bir araya gelmenin ifadesi olan hemşehrilik kavramı zamanla boyut değiştirerek siyasi arenada etkin ve görünür olmanın bir yolu haline gelmiştir. Yine sosyal yaşantının ifadesi olarak görülen bu kavram farklı işlevler yüklenerek bir sivil toplum örgütü haline gelmiştir. Özellikle de yerel siyasette bunun etkilerini görmek mümkündür (Köse, 2008, s. 223). Geline nokta bu derneklerin hem olumlu hem de olumsuz etkilerinin bulunduğu sonucuna varmak mümkündür.

1.7. Sakarya Hakkında Genel Bilgiler

Bir kentin daha iyi anlaşılabilmesi için konum, tarih, nüfus, yüzölçümü, coğrafi ve kültürel özellikler gibi birçok hususun bilinmesi gerekmektedir. Bu kapsamda öncelikle Sakarya hakkında genel bilgilere yer verilecektir. Sakarya'ya yönelik göçlere değinildikten sonra Sakarya kent kimliği, çevresel ve toplumsal kimlik öğeleri bakımından ayrıntılı olarak incelenecektir.

Sakarya ili batıda Kocaeli, doğuda Düzce ve Bolu, güneyde Bilecik, kuzeyde ise Karadeniz ile çevrilidir. 2022 Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre 1.080.080 nüfusa sahip olan Sakarya'nın yüzölçümü 4817 km²'dir. Tarihsel zenginliği, coğrafi konumu, ulaşım imkânları, sanayisi, tarım ve hizmet sektörlerindeki payı ve uygun yatırım koşulları ile ülke ekonomisinde önemli bir yere sahiptir (<http://sakarya.gov.tr>).

Adapazarı (Sakarya), Sakarya nehrinin yüzyıllar boyunca oluşturduğu bereketli ve geniş bir ovanın ortasında kurulmuş bir Osmanlı kentidir. İstanbul'dan Anadolu'ya geçiş noktasında tarihi İpekyolu ile resmi Bağdat Devlet Yolu'nun bitişiğinde bulunmaktadır. Tarihi bilgilere göre M.Ö. 300 ile M.S. 395 yılları arasında

Bitinyalıların hâkimiyetinde kalmıştır. M.S. Doğu Roma İmparatorluğunun egemenliğine geçen bölge, 1326 yılında Akçakoca ve Konuralp'in komutasında fethedilerek Müslüman Türklerin yerleşimine açılmıştır (Sakarya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2008, s. 6). Tarihi kayıtlara göre 1530 yılına kadar Kocaeli Sancağı'na bağlı Ada kazası olarak geçmektedir. 17. yüzyılda pazaryeri olarak belirlenmesinden bir süre sonra Ada Pazarı denilmeye başlanmıştır (Narin, 2011, s.14).

1837'de ilçe olan Adapazarı, 1868'de belediye olmuştur. 1800'lü yıllardan itibaren Rum ve Ermenilerin yerleşmesi, 1865'li yıllardan itibaren Balkan ve Kafkaslardan gelen göçmenlerin etkisiyle 19. yüzyılın ikinci yarısında hızla gelişen bir ticaret merkezi haline gelmiştir. Uzun Çarşı ve onun etrafında kurulan Tenekeçiler, Kasaplar, Abacılar, Aynalı Kavak, Bakırcılar ve Ayakkabıcılar Çarşısı ile ticaretin kalbi haline gelmiştir (Sakarya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2008, s. 6).

Önceleri bir köy, ardından nahiye ve kaza olan Adapazarı'nda 1831 yılında yapılan Osmanlı nüfus sayımında nüfusunun 20 bine yakın olduğu görülmektedir. Bu nüfusun %45'e yakını gayrimüslimlerden oluşmaktadır. 1881-1893 sayımlarında ise nüfus, Kafkaslardan gelen göçmenlerin etkisiyle yaklaşık olarak üç katına çıkmış ve 53.924 olarak tespit edilmiştir. Görülen hızlı nüfus artışını bölgeye yapılan göçlere ve eklenen yeni merkezlere bağlamak mümkündür (Narin, 2011, s.14). Yine 1906-1907 Osmanlı nüfus sayımında nüfus 97.425 iken 1914 sayımlarında 102.051'dir (Narin, 2015, s. 19). 1927 yılı Türkiye genel nüfus sayımında 138.852 olan nüfus, 1935 tarihinde 191.121 kişi olarak tespit edilmiştir. 1940 tarihli nüfus sayımında ise 203.731 kişi olan nüfus, 1945 tarihinde 229.804 kişi olarak kaydedilmiştir. Nüfus artışı sırasıyla 1950 yılında 267.329, 1955 yılında 310.965, 1960 yılında 377.928, 1965 yılında 421.934, 1970 yılında 459.052, 1975 yılında 495.649, 1980 yılında 548.747, 1985 yılında 610.500, 1990 yılında 683.281, 1997 yılında 732.414 şeklinde devam etmiştir (Aktaş, 2008, s. 84). Sakarya'nın 2000'den günümüze kadar olan toplam nüfus gelişimi ise Çizelge 1.2'de gösterilmiştir.

Çizelge 1. 2. Sakarya'nın Yıllara Göre Nüfus Gelişimi (2000-2023)

Yıllar	Toplam Nüfus
2000	750.485
2001	762.848
2002	774.397
2003	785.845
2004	797.793
2005	810.112
2006	822.715
2007	835.222
2008	851.292
2009	861.570
2010	872.872
2011	888.556
2012	902.267
2013	917.373
2014	932.706
2015	953.181
2016	976.948
2017	990.214
2018	1.010.700
2019	1.029.650
2020	1.042.649
2021	1.060.876
2022	1.080.080
2023	1.098.115

Kaynak: TÜİK, Erişim: 23.01.2024,
<https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=nufus-ve-demografi-109&dil=1>.

Çizelge 1.2'ye bakıldığında 1831 yılında yapılan Osmanlı Nüfus Sayımından günümüze değin Sakarya'nın nüfus artışının artan eğilimde olduğu görülmektedir. Yıllık nüfus sayımlarının yapıldığı 2000 yılından 2023 yılına kadar olan 23 yıllık sürede nüfus artış hızı ise %46.32 oranında gerçekleşmiştir.

1868 yılında kurulan Adapazarı Belediyesi, Bakanlar Kurulunun 6 Mart 2000 tarih ve 593 sayılı Kararnamesi ile Büyükşehir Belediyesi olmuştur. 2008 yılında çıkarılan kanunla “Adapazarı Büyükşehir Belediyesi” adının karışıklığa neden olmaması için “Sakarya Büyükşehir Belediyesi” olarak değiştirilmiştir. Adapazarı, Arifiye, Erenler ve Serdivan merkez ilçeleri ile birlikte Akyazı, Ferizli, Geyve, Hendek, Karapürçek, Karasu, Kaynarca, Kocaali, Pamukova, Sapanca, Söğütli, Taraklı olmak üzere Sakarya’nın toplamda 16 ilçesi bulunmaktadır (www.sakarya.bel.tr).

1.7.1. Sakarya’ya Yönelik Göçler

Sakarya birbirinden farklı birçok kültürü bir arada barındırmaktadır. Görülen kültürel çeşitliliğin nedeni farklı kültürlerden toplulukların göç yoluyla Sakarya’ya yerleşmiş olmalarıdır. Bu topluluklar tarafından Sakarya’nın tercih edilmesinde göçün gerçekleştiği dönemdeki iskân politikaları, çekici doğası, ulaşım imkânları, iş olanakları, önceden gelen tanıdıkların etkisi gibi birçok nedeni saymak mümkündür. Bu toplulukların nereden geldikleri, neden göç etmek durumunda kaldıkları ve göç etmelerinde etkili olan nedenlere aşağıda daha detaylı olarak yer verilmiştir.

Sakarya’nın genelinde yerleşik olarak kabul edilen Manavlar ve Yörükler ile diğer alt kültürler olarak nitelendirilen Çingeneler, 11. ve 12. yüzyıllarda Orta Asya’dan göç ederek bu bölgeye yerleşmişlerdir. Bu göçmen grubunu göçe yönelten sebepler, yaşadıkları bölgelerde görülen kuraklıklar ve Moğol istilalarıdır (Aktaş, 2008, s. 72).

15. yüzyılda Osmanlı’nın Balkanları hâkimiyetine alması ile eğitim ve ekonomik nedenlerle Arnavut’ların Anadolu’ya göçleri başlamıştır. Sarayda muhafızlıktan paşalığa kadar birçok görevde bulunmuşlardır. Daha sonra Balkan Savaşı, Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı’nın ardından Türkiye’ye yönelik göçleri devam etmiştir. Arnavut kökenli göçmenlerin hareketliliğine bakıldığı zaman İstanbul, Samsun, Tokat, Yozgat, İzmir, Bursa, Ankara ve Sakarya gibi illerde yaşadıkları görülmektedir (Aktaş, 2008, s. 855).

Kafkas halkları için Kırım Savaşı (1853-1856) bir dönüm noktası olmuştur. Bu savaştan sonra Rusya’nın Kafkas halklarına karşı saldırıları artmıştır. Ruslara karşı

mücadele eden Çerkezlerin direnişi, siyasi ve dini önderleri Şeyh Şamil'in tutsak edilmesinin ardından zayıflamıştır. Çerkezlerin 1864 yılında mücadeleyi kaybetmeleri neticesinde Batı Kafkasya bölgesi Rus'ların eline geçmiştir (Şahin, 2016, s. 2787). Rusların uyguladığı baskılar neticesinde Kafkas halkları dünya üzerine yayılmışlardır. 1863-1864 yıllarında yoğunlaşan göç dalgaları ile Kafkas halkları, Sakarya'nın da aralarında bulunduğu Osmanlı'nın çeşitli bölgelerine yerleştirilmişlerdir (Güneş ve Yavuz, 2021, s. 515).

Osmanlı'nın yaşadığı en büyük göç dalgası 1877-1878 yıllarında yaşanan ve 93 Harbi olarak bilinen Osmanlı-Rus savaşından sonra gerçekleşmiştir. Osmanlı Devleti'nin Rumeli'de yaşadığı en büyük yenilgi olan bu savaş ile 1.300.000 kişi muhacir durumuna düşmüştür (Aktaş, 2008, s. 745). Bu savaş neticesinde imzalanan Berlin antlaşması ile Bosna-Hersek, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun işgaline geçmiştir. Orada yaşayan Müslüman halk Hristiyan bir devletin egemenliğinde yaşamayı kabullenemediğinden Osmanlı Devleti'ne göç etmeye başlamıştır. 1882-1900 tarihleri arasında gerçekleşen bu göç hareketi neticesinde 120.000 civarında Boşnak Osmanlı Devleti'ne yerleşmiştir. O dönemde bu muhacirlerden 1104 kişinin Adapazarı'nda iskân edildiği ve bunlara 4.624 dönüm arazinin tahsis edildiği bilinmektedir (Narin 2015, s.85). Aynı savaşta kaybedilen topraklar nedeniyle Lazistan sancağı, Batum'dan Rize'ye taşınmıştır. Göç etmek durumunda kalan Laz'lar Osmanlı topraklarına yerleşmişlerdir (Aktaş, 2008, s. 676). Yine bu savaşın göçe zorladığı diğer bir halk olan Hemşinlilerin de bir bölümü Düzce ve Adapazarı bölgesine yerleşmişlerdir (<https://turkiyekulturleri.org>). Birçok milleti ülkesini terk etmek zorunda bırakan savaştan sonra Osmanlı'ya sığınan diğer bir halk da Gürcüler'dir. Osmanlı'nın çeşitli kentlerine yerleşen Gürcülerin bir kısmı da Sakarya'ya yerleşmiştir (www.adatavir.com).

93 Harbinden sonraki en yoğun göç dalgası 1912 Balkan Savaşından sonra gerçekleşmiştir. Bulgarların Müslüman halka karşı uyguladığı katliamlar büyük göç dalgaları ile sonuçlanmıştır (Narin 2015, s.86). Balkan savaşının başladığı 1912 yılından 1915 yılına kadar Türkiye'ye gelen göçmen sayısı 300.000 civarındadır. Bunlara kayıtsız olarak gelen 100.000 civarında kişi de eklenince toplamda gelen göçmen sayısının 400.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir (Aktaş, 2008, s. 759).

1914-1918 Birinci Dünya Savaşının ardından Rus baskısının yoğunlaşması nedeniyle Doğu Karadeniz kıyılarında yaşayan Türk veya Müslüman topluluklar Osmanlı topraklarına doğru göç etmeye başlamışlardır (Aktaş, 2008, s. 73). Bu göçmen grupları kendi coğrafyalarına benzer ormanlık ve yüksek rakımlı alanlara yerleştirilmişlerdir. Bu yerlerden biri olan Sakarya'ya da yerleştirilen göçmenler Sakarya'nın zengin etnik kültürüne katkıda bulunmuşlardır (www.adapazari.bel.tr). Batum bölgesinden gelen bu göçmen gruplarının göç süreci 1921 Moskova Antlaşması'nın ardından ve kentleşmenin başladığı 1950'li yıllardan sonra da devam etmiştir. Önceden gelip Sakarya'ya yerleşmiş tanıdıklarının bulunması nedeniyle gelen göçmenlerin bir kısmı Sakarya'ya yerleşmeyi tercih etmiştir (Aktaş, 2008, s. 676).

Cumhuriyet dönemindeki ilk büyük çaplı göç, mübadele döneminde olmuştur. 1923 mübadelesi ile 600.000 civarında Müslüman Türkiye'ye gelmiş ve bunlar Rumlardan boşalan bölgelere yerleştirilmiştir (Narin 2015, s. 90). Yapılan anlaşma gereği Samsun'a gönderilmesi planlanan göçmen grubu Sakarya'nın bereketli topraklarını gördükten sonra buraya yerleşme kararı almıştır. Rum ve Ermenilerden boşalan yerlere yerleşme teklifine sıcak bakmayan göçmenler, şimdiki Serdivan ilçesinde iskân edilmişlerdir (<https://serdivan.meb.gov.tr>).

1980'li yıllardan itibaren Bulgaristan'daki Türklere karşı uygulanan asimilasyon politikası nedeniyle de pek çok kişi Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmıştır. Bu göçmen gruplarından bir kısmı Sakarya ve ilçelerinde iskân edilmişlerdir (Aktaş, 2008, s. 74). Büyük çaplı göçlerden biri olan bu göç ile 1989 yılına kadar 800.000 kişi Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmiştir (Narin 2015, s. 90). Sakarya'yı tercih etmelerinde ilk olarak aile, akrabalık, arkadaşlık bağları önemli bir etken olmuştur. Yine Sakarya, doğası ve merkezi konumu, özellikle Bulgaristan'da yaşadıkları yere benzerlik göstermesi ve son olarak iş olanakları nedeniyle tercih edilmiştir (Hergüvenç, 2020, s. 39).

Ardından Yugoslavya ve Romanya'dan 400.000 kişilik göç dalgası gerçekleşmiştir. 1992 yılında Bosna Hersek'in bağımsızlık ilanı sonrasında gerçekleşen Sırp saldırıları nedeniyle yüzbinlerce kişi ülkesini terk etmek durumunda

kalmıştır. Bunlardan 20.000 civarında kişi aralarında Sakarya'nın da bulunduğu Türkiye'nin çeşitli illerine yerleştirilmiştir (Narin, 2015, s. 90).

Türkiye'nin hemen her yerinde dağınık olarak yaşayan Çingeneler (Romanlar), Sakarya'nın da çeşitli bölgelerinde yaşamaktadır. Yunanistan'dan göç ettiklerini ifade eden bu kitle günümüzde kendini yerli olarak nitelendirmektedir (Aktaş, 2008, s. 965). Kültürel yapıları, tüketim alışkanlıkları, edindikleri meslekler, giyim tarzları ile kendilerine özgü bir yaşam tarzları bulunmaktadır.

Genel itibariyle ekonomisi tarıma dayalı olan Osmanlı Devleti'nde yüksek miktarda tarıma elverişli araziler bulunurken bunları işleyecek yeterince insan bulunmamaktadır (Narin, 2011. s. 83). Osmanlı, göçmenlerin iskânında stratejik öneme sahip bölgelere Müslüman-Türk unsurların yerleştirilmesi, etnik dengenin sağlanması ve tarıma elverişli boş arazilerin üretime kazandırılması gibi faktörleri göz önünde bulundurmıştır. Bu açıdan bakıldığında verimli boş arazileri, ulaşım imkânları, iklimi ve coğrafi konumu ile Sakarya öne çıkmaktadır. Sayılan avantajları nedeniyle Sakarya bölgesi göçmenlerin de beklentilerine karşılık gelmiş ve 1954'lü yıllara kadar Kırım, Kafkas, Balkan, Doğu Karadeniz gibi çeşitli bölgelerden göç almaya devam etmiştir. Kalabalık gruplar halinde gerçekleşen göç dalgaları neticesinde bölge giderek kalabalıklaşmaya ve yapısı değişmeye başlamıştır (Şahin, 2019, s. 2081).

Topraksızlık, kan davası, işsizlik, eğitim ve ulaşım imkanlarından yoksun olma gibi nedenlerle kentleşmenin hız kazanmaya başladığı 1950'li yıllardan itibaren Sakarya da iç göç alan kentlerden biri olmuştur. Ulaşım imkanları, coğrafi çekiciliği ve sanayileşme hızı kente göçün artmasında belirleyici unsurlardan olmuştur. Göçmenlerin çoğunluğu Karadeniz'in Trabzon, Düzce, Ordu, Giresun, Bolu, Artvin, Rize, Samsun gibi illerinden gelirken Doğu Anadolu'nun ise Erzurum, Ağrı, Muş, Kars ve Van illerinden gelerek Sakarya'ya yerleşmişlerdir (Aktaş, 2008, s. 74). Sakarya göç oranları ve net göç hızına ilişkin veriler Çizelge 1.3'te gösterilmiştir.

Çizelge 1. 3. Sakarya Göç Oranları ve Net Göç Hızı

Dönem	Toplam nüfus	Aldığı göç	Verdiği göç	Net göç	Net göç hızı (%)
1975-1980	476.770	32.351	28.036	4.315	9,1
1980-1985	538.216	36.857	29.775	7.082	13,2
1985-1990	610.208	44.380	38.027	6.353	10,5
1995-2000	681.577	50.354	66.252	- 15.898	-23,1
2007-2008	851.292	24.321	20.887	3.434	4
2008-2009	861.570	25.376	21.665	3.711	4,3
2009-2010	872.872	26.248	24.627	1.621	1,9
2010-2011	888.556	28.537	24.633	3.904	4,4
2011-2012	902.267	28.457	23.787	4.670	5,2
2012-2013	917.373	30.770	27.170	3.600	3,9
2013-2014	932.706	32.701	28.311	4.390	4,7
2014-2015	953.181	35.943	28.492	7.451	7,8
2015-2016	976.948	35.228	28.965	6.263	6,4
2016-2017	990.214	35.575	28.122	7.453	7,6
2017-2018	1.010.700	37.659	32.704	4.955	4,9
2018-2019	1.029.650	35.941	31.291	4.650	4,5
2019-2020	1.042.649	30.929	24.888	6.041	5,8
2020-2021	1.060.876	40.379	31.048	9.331	8,8
2021-2022	1.080.080	41.396	31.141	10.255	9,5
2022-2023	1.098.115	47.730	33.515	14.215	13

Kaynak: TÜİK, Erişim: 05.01.2024

<https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=nufus-ve-demografi-109&dil=1>

Çizelge 1.3'e bakıldığında en yüksek göç hızının Bulgaristan'ın Müslüman Türklere yönelik baskının arttığı 1980 ile 1990 yılları arasında olduğu görülmektedir. 1995-2000 yılları arasında da Sakarya depremi nedeniyle göç hızı -%23,1 olarak gerçekleşmiştir. Sonraki yıllarda ise anlamlı olmayan iniş çıkışlarla göç hızı genel olarak artan bir eğilim göstermiş ve 2022-2023 yılında %13 seviyesine ulaşmıştır.

1.7.2. Sakarya Kent Kimliği

Doğal çevre faktörü ve insan eliyle şekillenen yapay çevre faktörlerinin bir araya gelmesi ile kentler biçimlenmeye başlar. Toplumların yaşam tarzı, kültür, gelenek ve görenekleri ile ihtiyaç duydukları kentsel fonksiyonlar yapay çevre faktörlerinin şekillenmesinde etkili olur. Bu şekillenme sürecinde bazı öğeler ön plana çıkarak insanların zihninde iz bırakır. Bu öğeler, kent kimliğinin öğeleri olarak nitelendirilirken aynı zamanda ev sahipliği yaptığı toplumlardan izler taşır. Bu başlık altında birçok kültürü içinde barındıran Sakarya'nın kent kimliği, çevresel kimlik ve toplumsal kimlik öğeleri bakımından incelenecektir.

Sakarya, tarih boyunca çok farklı coğrafyalardan göç alan ve halen de göç almaya devam eden, farklı etnik yapılara ev sahipliği yapan bir yerleşim yeridir. İçinde yerli ve yerleşik olarak kabul edilen Manavlar (Türkmen kökenli), yerli ve göçer Yörükler; Kafkas göçmeni, Çerkez, Abhaz, Gürcü, Laz ve Hemşinliler; Kırım göçmeni olan Tatarlar; Balkan ve Rumeli kökenli Boşnaklar, Arnavutlar, Pomaklar, Muhacirler (Türk kökenli) ve Sırlar bulunmaktadır. Bunların yanı sıra Kürtler, Zazalar, Araplar, Çingeneler ile az sayıda Ermeni ve Rum bulunmaktadır (Aktaş, 2008, s.75).

2011 yılında başlayan Suriye iç savaşından sonra Türkiye'ye yönelik olarak başlayan Suriyeli göçünden Sakarya da etkilenmiş ve mevcutlara yeni bir göçmen grubu daha eklenmiştir. Kentin genel dokusuna bakıldığında ise Karadeniz'in Trabzon, Rize, Giresun, Ordu ve Artvin gibi illerinden göç ile gelmiş hatırı sayılır Karadenizli bir kitleden bahsetmek mümkündür. Ayrıca kentte Türkiye'nin çeşitli bölgelerinden gelen farklı kültürlere sahip insanlar da görülmektedir.

1.7.2.1. Çevresel Kimlik Bakımından Sakarya Kent Kimliğinin İncelenmesi

Sakarya'yı çevresel açıdan özgün niteliklere sahip bir kent olarak değerlendirmek mümkündür. Bu niteliklerin her biri kent kimliği ögesi olma potansiyeli taşımaktadır. Bu bölümde çevresel kimliğin iki boyutu olan doğal çevre ile yapay çevre faktörleri Sakarya özelinde incelenecektir.

a. Doğal Çevre Faktörü

Sakarya doğal çevre bakımından zengin özelliklere sahip kentlerdendir. Doğal güzellikleri, konumu ve ulaşım olanakları nedeniyle turizm faaliyetleri açısından elverişli olanaklara sahiptir. Sakarya'nın kent kimliğine katkı sunabilecek nitelikte olan, coğrafi oluşumlar, iklim, bitki örtüsü ve jeopolitik yapı şeklindeki doğal çevre unsurlarına aşağıda değinilmiştir.

Coğrafi oluşumlar: Sakarya, deniz, göl, akarsu gibi su unsurlarının yanı sıra dağ, orman, vadi gibi birçok doğal unsuru da içinde barındırmaktadır. Kentin coğrafi çeşitlilik açısından öne çıkan unsurlardan başlıcaları şu şekildedir:

Adını kente vermiş Sakarya nehri, farklı kollara sahip olması ve yılın belli dönemlerinde taşkınlarla görülen yapısı ile bölgenin büyük bir bölümünün bataklığa dönüşmesine neden olmuştur. Sık ormanları ve gölleri ile yerleşime uygun alanların sınırlı kaldığı bölgede yerleşimler yüksek yerlerde, köy ve kasaba şeklinde görülmüştür (Narin, 2011, s.13). Ancak Sakarya nehrinin yatak değiştirmesi ve yapım tekniklerinin gelişmesi ile günümüzde alçak yerlerde de yerleşimler bulunmakta ve hızla artmaktadır.

Sakarya denince akla ilk gelen doğal unsurlardan biri Sapanca Gölüdür. Yığılmalar sonucu oluşan göl 17 km. uzunluğunda ve 6 km. genişliğindedir (Sakarya Valiliği, 1991, s. 24). Doğal güzellikleri ile ön plana çıkan göl, hem yerli hem de yabancı turistler için bir çekim merkezi olma niteliğindedir. Bir kimlik ögesi olma özelliği taşıyan Sapanca Gölü, turizm yönü ile kentin ekonomisine katkı sağlayan unsurlardan biridir.

Sakarya'da adının sıklıkla duyulduğu unsurlardan birisi de Çark Deresi'dir. Kentin su ihtiyacı uzun yıllar boyunca Çark Deresi'nden karşılanmıştır. Kentin içinden geçen Çark Deresinin uzunluğu 45 km.'dir. Sapanca Gölünün fazla sularını tahliye

eden Çark Deresi, Sapanca Gölünün doğusundan doğar, batıda Elmalı Deresi, Kocadere ve Söğüt Deresini içine katarak kuzeydoğuya yönelir. Seyifler Köyü civarlarında Sakarya Nehrine dökülür (Sakarya Valiliği, 1991, s. 20). Üzerinde bulunan çark ile kente yıllarca su taşıyan Çark Deresi, adını cadde dahil olmak üzere birçok yer ve mekâna vermiştir. Günümüzde tarihi çarktan kalan bir iz görülmemekle beraber yerel yöneticiler tarafından kente ait bir kimlik ögesi oluşturmak amacıyla kentin Adapazarı merkez ilçesinde bulunan Kent Park'ın içine çarkın bir kopyası inşa edilmiştir (<https://mimdap.org>).

Kentte kimlik ögesi olarak değerlendirilebilecek doğal unsurlara Poyrazlar Gölü Tabiat Parkı da eklenebilir. Piknik ve eğlence mekânı olmakla beraber birçok spor aktivitesinin ve çeşitli etkinliklerin yapıldığı park, doğal manzarası ile ön plana çıkmaktadır. Yine Paraşüt Tepe olarak da adlandırılan, yamaç paraşütü için uygun bir eğime sahip olan Kırantepe, yeşil doğasının da katkısı ile görsel açıdan doğal bir kimlik ögesi olabilecek niteliktedir. Turistlerin de ilgi gösterdiği alanda zaman zaman yamaç paraşütü festivalleri de gerçekleştirilmektedir. Sakarya'nın sahip olduğu zengin ormanlar, tabiat parkları, yaylalar, kamp alanları, halk plajları, lavanta bahçeleri de bu kapsamda değerlendirilebilecek unsurlardır.

Sakarya topraklarının %34'ü dağlarla kaplıdır. Karasu ve Kocaali ilçe sınırları boyunca doğal kumsallar bulunmaktadır. Sakarya, yeraltı suları bakımından zengin olup kaynak ve maden sularına sahiptir. Bölgede çok sayıda bulunan kaplıçalardan Akyazı-Kuzuluk Kaplıcaları, Geyve Acısu, Geyve Ilıcası ve Taraklı Kil Hamamı bunların başlıcalarıdır (Sakarya İli 2022 Yılı Çevre Durum Raporu).

17. yüzyılda Evliya Çelebi'nin "Ağaç Denizi" olarak nitelendirdiği kent, günümüzde bu vasfını büyük ölçüde yitirmiştir. Ancak özellikle de dağlık alanlarda bulunan güre ve geniş ormanlar varlığını sürdürmektedir. Kentin yaklaşık olarak %43'ü ormanlık alanlardan oluşmaktadır. Kayın, meşe, çam, gürgen, çınar, dişbudak ve kestane en yaygın ağaç türleridir. Tarım alanı olarak nitelendirilen ovalarda ise orman örtüsü oldukça zayıftır. Bu kesimlerde yer yer kavaklıklar bulunmaktadır (Davulcu, 2009, s. 689).

Sakarya’da topoğrafik yapının şekil verdiği mimariye örnek olarak merkez ilçe Serdivan’ı göstermek mümkündür. İlçedeki engebeli araziler nedeniyle yüksek istinat duvarları yaygın olarak kullanılmıştır. Taş ve beton kullanılarak oluşturulan duvarlar yer yer onlarca metreyi bulmaktadır. Yine bu engebeli yapı dik ve yokuşlu yolların oluşmasına da neden olmaktadır. Yüksek bölgelere konumlanan Serdivan ilçesi, mimari doku açısından kent kimliğine özgün bir nitelik kazandırmaktadır.

Deniz kıyısı, kumsal, göl, nehir, yayla ve kaplıca gibi doğal güzellikleri ile ön plana çıkan Sakarya’nın tarih ve kimliğine yön veren en önemli unsurlardan biri de depremlerdir. Birinci derecede deprem bölgesinde bulunan kentte geçen yüzyılda dört büyük deprem yaşanmıştır (www.sakarya.bel.tr/tr Erişim:23.02.2024). 20 Haziran 1943, 26 Mayıs 1957 ve 22 Temmuz 1967 tarihlerinde yıkıcı depremler yaşanmış (Sakarya Valiliği, 1991, s. 19), son yaşanan 1999 depreminde ise ülke belleğinden asla silinemeyecek büyüklükte yıkım ve kayıplar meydana gelmiştir. Yaşanan bu depremden sonra kentin yeniden inşa sürecinde yatay mimari benimsenmiştir (www.sakarya.bel.tr/tr Erişim:23.02.2024).

İklim: Marmara Bölgesi’nde hızlı gelişme gösteren kentlerden biri olan Sakarya’da hâkim olan geçiş iklimi ve bitki örtüsü, tarımsal faaliyetleri olumlu yönde etkilemektedir. Sahip olduğu coğrafi şartlar kentsel faaliyetlerin hızlı gelişmesine olanak tanımaktadır. Ancak kentin aktif deprem kuşağında olması ve yeraltı sularının yüksekliği gibi faktörler nedeniyle kentsel faaliyetler kesintiye uğramakta ve mekânsal sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır (Döker ve Gül, 2019, s. 76).

Sakarya hem Karadeniz hem Marmara bölgesi ikliminin etkisi altındadır. Karadeniz kıyısında ve doğusunda Karadeniz iklimi görülürken batı ve güneyinde Marmara bölgesinin iklim şartları görülür. Yılın azami 40 gününde sıcaklık 0°C’nin altında görülürken, yine azami 30 gününde +30°C üstünde sıcaklıklar görülür. Yağış ortalaması ise bazı yerlerde 632 mm (kg/m²) iken bazı yerlerde ise 900 mm’dir. Sakarya ekonomisi tarım ve sanayiye dayanır. Sakarya toprağından dört mevsim ürün alınan ve aynı tarladan yılda üç kez farklı ürün alınabilen verimli tarım alanlarına sahiptir. Başlıca tarım ürünleri buğday, arpa, mısır, fasulye, şekerpancarı, ayçiçeği, patates, soğan ve tütündür. Sebze üretimi bol ve çeşitlidir. İstanbul’un sebze ihtiyacının çoğu bu bölgeden karşılanmaktadır. Meyve yetiştiriciliği açısından da

zengin bir yerdir. Elma, armut, ayva, erik, kiraz, şeftali, ceviz, fındık, kestane, çilek ve üzüm yetiştirilmektedir (<https://sakarya.ktb.gov.tr>). Üretilen meyvelerin önemli bir kısmı ihraç edilirken diğer bir kısmı da yerli pazarlarda tüketilmektedir. İlçelerin bazıları meyveleriyle anılmaktadır. Örneğin Taraklı üzümü, elması ve armudu ile meşhurken; Pamukova kavunu, üzümü ve şeftalisi; Kocaali fındığı; Geyve elması, ayvası; Kaynarca çekirdek kabağı; Adapazarı beyaz kabağı; Sapanca elma, armut, kiraz, kestane ve cevizi ile meşhurdur (Sakarya Valiliği, 1991. s. 143). Kentte ürün çeşitliliğinin fazlalığı, elverişli iklim koşullarının ve mikro klima özelliğinin bulunmasındandır. Yüksek yağış miktarı ile birlikte don olayının az görülmesi çiftçilere birden fazla ürün hasat etme imkânı sunmaktadır (Ceylan, 2024, s. 462).

Sakarya'da iklim koşullarının etkisiyle şekillenmiş bir kent mimarisinden bahsetmek güçtür. Kentte, elverişli iklim koşulları ve gelişmiş modern yapı tekniklerinin etkisiyle, çatılı, çatısız, tek katlı, çok katlı, bahçeli, bahçesiz her tür konut ile karşılaşmak mümkündür. Konutlar iklim koşullarının etkisinden çok kişilerin ihtiyaç ve kültürlerine göre şekillenmişlerdir.

Bitki örtüsü: Sakarya'da Karadeniz ve Akdeniz iklim şartları görüldüğünden her iki iklime de benzerlik gösteren bitki örtüsü ve ağaç çeşitleri bulunmaktadır. Bunlara örnek olarak kayın, meşe, köknar ve karaçam ağaçları gösterilebilir. Doğal ve zengin bir bitki örtüsüne sahip olan kentte hızlı ve çarpık kentleşmenin etkisiyle bitki örtüsünde tahripler ve kayıplar meydana gelmiştir. Yine verimli tarım arazilerine sahip olan kentte yapıların tarım potansiyeli yüksek olan bu arazilerin üzerine kurulduğu görülmektedir (Döker ve Gül, 2019, s. 71).

Nadir bulunan subasar orman ekosistemlerinden biri olan Acarlar Longozu, Sakarya'nın Karasu ve Kaynarca ilçelerinde bulunmaktadır. Dünyada beşinci sırada bulunan Acarlar Longozu, kendine özgü ekosistemi ile ulusal ve uluslararası öneme sahiptir. Çok sayıda bitki türünün bulunduğu Acarlar Longozu, İğneada Longozundan sonra Türkiye'deki ikinci büyük Longoz orman ekosistemidir (İbiş ve Batman, 2013, s. 990).

Bitki çeşitliliği ile öne çıkan Sakarya'da 21.801,49 hektar alan koruma altına alınmıştır. Bunların 3'ü tabiat parkı, 4'ü sulak alan, 1'i yaban hayatı geliştirme sahası, 2'si tabiat anıtı, 1'i ulusal öneme haiz sulak alan, 4'ü de mahalli öneme sahip sulak

alan şeklindedir. Bunlardan en geniş yüzölçümüne sahip olanlar, Acarlar Longozu Sulak Alanı ile Büyük Akgöl Sulak Alanıdır (Sakarya Valiliği İl Brifingi, 2024, s. 9).

Sahip olduğu avantajlı iklim koşulları ve verimli topraklar nedeniyle Sakarya’da birçok dış mekân süs bitkisini yetiştirmek için uygun koşullar bulunmaktadır. Metropol kentlere yakınlığı, ulaşım kolaylıkları, özellikle Kafkaslar ve Ortadoğu pazarlarına yakınlığı, ucuz iş gücü ve kullanıma uygun arazilerin varlığı gibi avantajlar sayesinde ticari anlamda dış mekân süs bitkileri yetiştiriciliği hızlı bir şekilde gelişme göstermektedir. İlgili sektörde farklı ülkelerden ithal edilenler dahil olmak üzere çok sayıda bitkinin kullanıldığı çeşitli peyzaj uygulamaları da görülmektedir (Beyhan, Demir, Yılmaz ve Gürel, 2015, s. 43).

Sakarya’da ilçeler de dahil olmak üzere kent genelinde gelişmiş peyzaj uygulamaları görülmektedir. Uygun iklim koşullarının bulunması; konut ve iş yerlerinde peyzaja verilen önem; kent estetiğinde yerel yönetimlerce peyzaj uygulamalarının sıklıkla kullanılması gibi etkenler peyzaj sektörünün gelişmesine olanak sağlamışlardır. Yine peyzaj ve süs bitkileri ile ilgili sıklıkla açılan fuarlar konuya verilen önemin göstergesidir.

Jeopolitik: Sakarya’nın bulunduğu coğrafi bölge, en eski çağlardan beri çeşitli kavimlerin gelip geçtiği göç yolları üzerinde bulunmaktadır (<https://sakarya.ktb.gov.tr>). Konumu, verimli toprakları ve güzel doğasıyla ilgi çeken kent, sadece yol güzergahı olmakla kalmamış çok sayıda topluluğun göç ile gelip yerleştiği bir yer haline gelmiştir. Kafkasya'dan, Balkanlar'dan, Karadeniz Bölgesinden göç alan kentte 19. yüzyılda nüfus artışı belirgin hale gelmiştir (Bayraktar, 1996, s. 64). Sakarya günümüze değin aldığı dış ve iç göçler ile kültürel çeşitliliğin somutlaştığı bir kent konumuna gelmiştir.

Sakarya’nın Osmanlı devletinin başkenti olan İstanbul’a yakın olması ekonomik ve ticari açıdan olanaklar sağladığı gibi eğitim açısından da gelişmesine katkı sağlamıştır. Öyle ki 19. yüzyılda eğitim açısından ileri bir ortamın bulunduğunu değerlendirmek mümkündür. Çeşitli aidiyetleri barındıran Sakarya’nın yerel eğitim kurumları, vakıf okulları, gayrimüslim okullarının yanı sıra yabancı okullarına da ev sahipliği yaptığı görülür (Narin, 2011. s. 138). İkinci Mahmut döneminde eğitime verilen önem ve Müslüman çocukların eğitim hayatına kazandırılması düşüncesinin

yansıması Sakarya'nın da eğitim hayatına katkı sağlamıştır. Örneğin 1903 yılında Sakarya'da medreselerde eğitim gören 559 Müslüman öğrenci bulunmaktadır (Keskin ve Subaşı, 2019, s. 45).

Sakarya bölgesel konumu nedeniyle Türkiye'nin ekonomisinden ciddi bir pay almaktadır. Bunda denize kıyısının olması, Türkiye'nin her yerine ulaşımı sağlayan otoyol bağlantılarının bulunması, demiryolu güzergahında olması ve iki büyük havaalanına yakın olması (Kocaeli Cengiz Topel ile Sabiha Gökçen Havalimanı) gibi ulaşım imkanları etkili olmaktadır. Yine Kocaeli, İstanbul, Ankara ve Bursa gibi sosyal ve ekonomik açıdan gelişmiş kentlere yakın olması da kentin ekonomik gelişim sürecine katkı sağlamaktadır (SATSO 2018-2021, Stratejik Planı, s. 22.).

Sakarya'nın coğrafi konumunun sağladığı avantajlar iş gücü piyasasında da görülmektedir. İş gücü piyasaları Türkiye ortalamasının üzerinde bir gelişme gösterirken işsizlik oranları ise ortalamanın altında seyretmektedir. Konumu, ulaşım avantajları, Kocaeli gibi güçlü sanayi kentine komşu olması kentte yaşayanlar için iş seçeneklerini arttırmaktadır. Doğası ile turizm sektörü, toprak yapısı ile tarım sektörü, ulaşım kolaylıkları ile sanayi sektörü sürekli gelişmekte ve yeni iş olanakları ortaya çıkmaktadır. Gelişen sektörel yapısı göç alan bir kent olma özelliğinde kendisini göstermektedir (Yenihan, 2015, s. 36).

b. Yapay Çevre Faktörü

İnsanların yaşam alanlarında ihtiyaçlara dayalı olarak bir inşa süreci gerçekleşir. Bu süreçte barınmak için evler, ulaşım için yollar, etkinlikler için meydanlar, ticari faaliyetler için çarşılar inşa edilir. Ardından yine ihtiyaç olduğu üzere kamusal binalar, alt yapı/üst yapı donatıları, ibadet yerleri, sosyal alanlar, görsel dizaynlar ve peyzajlar ile kentler şekillenir. İnşa sürecinde her toplum yaşadığı kente kendinden izler bırakır. Bu izlerin bazıları kısa sürede silinirken bazıları da insanların zihninde iz bırakarak kentsel kimlik ögesi haline gelir.

Doğal güzellikleri ile öne çıkan kentlerden biri olan Sakarya birçok kültürden insana ev sahipliği yapmaktadır. Bu kültürlerin kent üzerinde nasıl bir iz bıraktığı çalışmamızın asıl konusunu oluşturmaktadır. Bu başlık altında insanın doğaya müdahalesi ile şekillenen ve literatürde yapay çevre faktörü olarak nitelendirilen kavram çerçevesinde Sakarya özelinde bir değerlendirme yapılmıştır. Çalışma

kapsamında Sakarya’da yapay çevre faktörü olarak yol, sokak, toplu taşıma alanı, kanal, demiryolu, meydan gibi insan hareketliliğinin yoğun olduğu, gelip geçenler için çevresel öge olarak algılanan yerler konu edinilmiştir. Bunlar yer, yön tarifi yapılırken ve görüşme noktası olarak referans alınan yerlerdir. Yine bu kapsamda kenar ve sınır olarak kabul edilen yerler, bölgeler, odak/düğüm noktaları ve işaret ögesi olarak kabul gören yerler işlenerek bu yerlerin Sakarya kent kimliği için ne ifade ettiği incelenecektir. Seçilen yerlerin ayrı başlıklar altında sınıflandırılmamasının nedeni bazı yerlerin hem yol hem kenar hem bölge hem de odak noktası olarak değerlendiriliyor olmasındandır. Belirtilen yerin yapay çevre faktörü olması ve kentsel kimlik özelliği taşıması yeterli kabul edilerek farklı bir sınıflamaya gidilmeyecektir.

Sakarya Türkiye’nin doğu ve batısını birleştiren konumu nedeniyle önemli ulaşım yollarının güzergâhındadır. Hem kara yolu hem de demiryolu ulaşım ağlarına sahiptir. Anadolu ve Kuzey Marmara Otoyolları Sakarya’dan geçerek Ankara’yı İstanbul’a bağlamaktadır. Adapazarı merkez ilçeden geçen “Ada Treni” ile Sakarya’dan Gebze’ye demiryolu ulaşımı sağlanmaktadır. Yine merkez ilçe Arifiye’den geçen yüksek hızlı tren ile İstanbul, Ankara, Konya, Eskişehir, Karaman ve Sivas illerine demiryolu ile ulaşım mümkündür. Kent genelinde ulaşımı sağlayan yolların bir kısmı eski, bir kısmı da yeni inşa edilen yollardan oluşmaktadır. Sinyalizasyon sistemi ile kontrol edilen kavşaklar olduğu gibi kavşak içindeki sürücüye geçiş üstünlüğü tanıyan ve herhangi bir sinyalizasyon sistemi bulunmayan dönel kavşaklar yaygın olarak görülmektedir. Kent içi ulaşımında yollar bisiklet ve BinBin kullanımına uygun olarak tasarlanmıştır.

Çark Caddesi ve Bosna Caddesi kent içinde yer yön tarifinde sıklıkla kullanılan referans noktalarıdır. Kentin en işlek caddesi olan Çark Caddesi’nde yeme, içme ve alışveriş imkânı sunan çok sayıda işyeri bulunmaktadır. Cadde için zaman zaman Sakarya’nın İstiklal Caddesi gibi tanımlamaların yapıldığı da görülmektedir. Bosna Caddesi ise adını caddede bulunan Bosna Şehitliği Anıtı’ndan almaktadır. Anıt, Bosna Hersek Kültür ve Dayanışma Derneği ile Adapazarı Belediyesi’nin iş birliği ile inşa edilmiştir (www.kulturportali.gov.tr).

Kentin en merkezi alanı olarak nitelendirilebilecek ve sıklıkla referans olarak kullanılan Gar Meydanı, adını merkez ilçe Adapazarı’nda bulunan tren garından

almaktadır. Meydan ve çevresini çok sayıda çarşı, pazar, durak ve aktarma alanları ile kentin en işlek yeri olarak nitelendirmek mümkündür.

Kentin önem teşkil eden meydanlarından bir diğeri olan Gümrükönü Meydanı, adını Uzun Çarşı'nın başında bulunan Gümrük Binası'ndan almaktadır. Adapazarı Kaymakamı Mehmet Nüzhet Bey döneminde (1892-1899) yaptırılan bina (Tuna, 2007, s. 43) yer yön tarifinde halen kullanılıyor olsa bile şu anda binanın bulunduğu yerde "Ada Hayat Projesi" adında yeni bir yaşam alanı inşaatı devam etmektedir.

Kentin tarihi kültürünün bir özeti denebilecek ve kent merkezinde bulunan Uzun Çarşı, Orhan Camii'nin doğusunda yer almaktadır. Atatürk Bulvarı'nın batı ucundan başlayan çarşı Kömür pazarına doğru uzanmaktadır. Tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber Sakarya'nın en eski çarşısı olduğu tahmin edilmektedir. Anadolu Türk kent mimari özelliklerine uygun olarak inşa edilen çarşının etrafında Kömür pazarı, Pirinç pazarı, Soğan pazarı ve Unkapanı gibi ticari alanlar bulunmaktadır (Çetin, 2009, s. 56).

Pazar ve çarşılarıyla anılan kentte Tığcılar, Çıracılar, Pabuçcular, Semerciler, Hasırcılar gibi zanaata yönelik pazar yerleri olduğu gibi Kapalıçarşı, Aynalı Kavak Çarşısı, Abacılar Çarşısı, Tenekeciler Çarşısı adında da çarşılar saymak mümkündür (Tuna, 2007, s. 36). Sayılan geleneksel çarşı ve pazarlar günümüzde işlevlerini kaybetmiş olsalar dahi yer yön tarifinde halen kullanılmaktadırlar.

Kentliler tarafından referans olarak kullanılan Mithat Paşa Gar Meydanı, Orta Garaj, Donatım, AKM (Adapazarı Kültür Merkezi), Helikopter Kavşağı (Yazlık kavşağı), Deprem Müzesi, Kentpark (Millet Bahçesi) ve TÜRASAŞ gibi yapılar da örnek verilebilir. Yine Bizans döneminden günümüze değin varlığını sürdüren Anadolu'daki en görkemli anıtsal yapılardan bir olan Justinianus Köprüsü de önemli bir yapay unsurlardan biridir.

Taşınmaz kültür varlıklarından biri olan Orhan Cami, Sakarya'da insanların zihninde iz bırakan bir camidir. Yer yön tariflerinde sıklıkla duyulan Orhan Cami için Sakarya'nın beyni demek abartılı olmayacaktır (Tuna, 2007, s. 43). Yine dini yapı kapsamında bir işaret ögesi olarak değerlendirilebilecek Tozlu Cami, Ağa Cami ve Yeni Cami kentliler tarafından sıklıkla referans olarak kullanılmaktadır.

Sakarya’da tarihi geçmişi bulunmamakla beraber Sapanca ilçesinde bungalov evler yaygınlaşmaktadır. Sapanca ilçesinde sıklıkla görülmeye başlanan bu yapılar turistler açısından tercih edilmekte ve yeni bir kimlik ögesi olma potansiyeli taşımaktadır.

1.7.2.2. Toplumsal Kimlik Bakımından Sakarya Kent Kimliğinin İncelenmesi

Toplumsal kimlik bireylerin ögesi olduğu topluluk için kullanılan bir tür aidiyet ifadesidir. Bir topluluğun diğer topluluklardan ayrıştığı ya da farklılaştığı özelliklerin bütünüdür. Toplumsal kimlik bireyi ve mekânı şekillendirirken aynı zamanda kenti de şekillendirecek güce sahip bir kavramdır. Bu çerçevede kentlerin, ev sahipliği yaptığı her toplumdaki izler taşıdığı söylenebilir. Bu izler sayesinde toplumların yaşadığı tecrübelerin, tarihin, kültürün, edebiyatın, sanatın, inancın ve emeğin izlerini görmek mümkündür. Toplumsal kimlik, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik faktörler olarak sınıflandırılmıştır. Bununla birlikte üçüncü bir sınıflandırma olarak değinilebilecek olan somut olmayan kimlik öğeleri, sosyo-kültürel faktörler ile etkileşim halinde olduğundan bağımsız bir başlık altında ele alınmamıştır.

a. Sosyo-kültürel Faktörler Bakımından Sakarya Kent Kimliğinin İncelenmesi

Sosyo-kültürel özellikler bir kentin kimliğinin şekillenmesinde etkili olan başlıca faktörlerdendir. Sosyo-kültürel faktörler bir kentin tarihsel özellikleri, demografik yapısı ve aldığı göçler, kültürel özellikleri, kurumsal yapısı, dini özellikleri ve ideolojik yapısı gibi birçok değişkeni içinde barındırmaktadır. Bu değişkenlerden ilki olan tarihsel özellikler bir kentin geçmişten bugüne değin yaşadığı süreçleri kapsamaktadır. Kentin mevcut durumunu anlamının bir yoludur. Bu kapsamda Sakarya’nın tarihsel kimliğine ilişkin bilgilere aşağıda yer verilmiştir:

Sakarya’nın da içinde bulunduğu bölge ilk çağlarda Hititler, Frigler ve Lidyalılar’ın elinde bulunmaktadır. Milattan önce (MÖ.) 6. yüzyılda İran İmparatorluğunun hâkimiyetine girmiştir. MÖ. 4. yüzyılda bütün Anadolu ile beraber Sakarya da Bitinya Krallığına geçmiştir. Bölgenin bilinen tarihi Bitinya Krallığının kuruluşu ile başlamaktadır. MÖ. 1. yüzyıl dolaylarında bölge Romalıların

hâkimiyetine geçmiştir. Milattan sonra (M. S.) 395’de Roma İmparatorluğunun ikiye bölünmesiyle, bölge Doğu Roma (Bizans) imparatorluğunda kalmıştır. Bizans İmparatoru Jüstinyen tarafından MS. 553 yılında yapımına başlanan ve 561 yılında tamamlanan 429 metre uzunluğunda 9 kemerli Beşköprü (Justinianus Köprüsü), Doğu Roma İmparatorluğuna ait günümüze değin ayakta duran önemli eserlerdendir. Bizans döneminden sonra bölge, Sasani ve Arap hâkimiyetine daha sonra Selçuk Türklerine, ardından da Osmanlı Türklerinin hâkimiyetine geçmiştir (Alpan, 1967, s. 74-76). Osmanlı’nın sınırları küçüldükçe Kafkas ve Balkanlardan gelen göçmen grupları, Cumhuriyet döneminde gerçekleşen mübadeleler, sanayi, tarım potansiyeli nedeniyle aldığı iç göçler ve nihayetinde Ortadoğu’da baş gösteren savaşlar neticesinde aldığı göçler ile Sakarya çok çeşitli etnik grupları barındırmaya devam etmektedir.

Sakarya’daki etnik grupların oranlarına ilişkin olarak Ahmet Şerif Bey’in 1913-1914 yıllarında gerçekleştirdiği Adapazarı-Bolu seyahati notlarında şu bilgilere yer vermiştir (Aktaş, 2011, s. 10).

Çizelge 1. 4. Sakarya’da 1913-1914 Yıllarına Ait Etnik Grupların Oranı

Etnik Yapı	Nüfusu	Yüzde (%)
Manavlar	42.836	42,96
Ermeni	16.500	16,55
Çerkez ve Abaza	16.155	16,20
Laz ve Gürcü	9.458	9,48
Rum	6.761	6,78
Rumeli Göçmenleri	6.650	6,67
Kürt	1.072	1,08
Yörük	173	0,17
Musevi	113	0,11
Toplam	99.718	100

Kaynak: Aktaş, A. (2011). Sakarya’da çok kültürlülük (etnik ve dini yapı), Hemşehri dergisi 10-15. <https://sakarya.bel.tr/a/Yayin/hemsehri-dergisi-4/37>

Çizelge 1.4’e bakıldığında en yüksek oranın %42.96 ile yerli (Türkmen kökenli) olarak kabul edilen Manav’lardan oluştuğu görülmektedir. Bunları sırasıyla %16,55 ile Ermeni, %16,20 ile Çerkez ve Abaza, %9,48 ile Laz ve Gürcü, %6,78 ile

Rum, %6,67 ile Rumeli Göçmenleri, %1,08 ile Kürt, %0,17 ile Yörük ve %0,11 ile Musevi nüfus oluşturmaktadır. Ancak bilgiler incelendiğinde Ahmet Şerif Bey'in de notlarında belirttiği gibi eksiklikler olduğu görülmektedir. Tabloda 99.718 olarak belirtilen nüfusa eksik olan Boşnak nüfus ve yeni kurulan köylerin nüfusu da eklendiğinde 1913-1914 yıllarına ait nüfusun 121.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir (Aktaş, 2011, s. 11).

2007 yılında yapılan çalışmada ise Sakarya'nın 835.192 olan nüfusunda etnik grupların oranlarına ait bilgiler Çizelge 1.5'te yer aldığı şekildedir (<https://sakarya.bel.tr>).

Çizelge 1. 5. Sakarya'da 2007 Yılına Ait Etnik Grupların Oranı

Kültürel Topluluk/ Etnik Yapı	Nüfusu	Yüzde (%)
Manavlar	336.666	40,31
Karadeniz Türkmenleri	179.065	21,44
Balkan ve Rumeli Türkmenleri (Mühacirler)	76.337	9,14
Gürcüler	60.969	7,30
Lazlar	44.348	5,31
Kürtler	34.493	4,13
Abhazlar	21.882	2,62
Çerkezler	15.284	1,83
Romanlar	12.444	1,49
Boşnaklar	11.860	1,42
Arnavutlar	11.776	1,41
Yörükler	10.356	1,24
Hemşinliler	5.596	0,67
Pomaklar	3.424	0,41
Abdallar	1.754	0,21
Orta Anadolu Türkmenleri	1.670	0,20
Tatarlar	1.587	0,19
Siyahiler/Araplar/Sudanlılar	26	0,003
Tespit Edilemeyenler	5.654	0,677
Toplam	835.192	100

Kaynak: Aktaş, A. (2011). Sakarya'da çok kültürlülük (etnik ve dini yapı), Hemşehri dergisi 10-15. <https://sakarya.bel.tr/a/Yayin/hemsehri-dergisi-4/37>

Çizelge 1.5'e bakıldığında yine en yüksek oranın %40,31 ile Manav'lardan oluştuğu görülmektedir. İkinci sırada %21,44 ile Karadeniz Türkmenleri, üçüncü sırada %9,14 ile Balkan ve Rumeli göçmenleri, dördüncü sıra ise %7,30 ile Gürcüler ile devam etmektedir. Tabloda en düşük oran ise %0,003 ile Siyahi/Arap/Sudanlı nüfustan oluşmaktadır. Anlaşıldığı üzere Sakarya etnik ve kültürel çeşitliliği içinde barındıran bir kenttir. Tüm farklılıklara rağmen bölgede bütünleşme ve dengenin korunması dikkat çekmektedir. Bu dengenin sağlanmasında nüfusun çoğunluğunu oluşturan Manavlar etkin rol oynamışlardır. Öyle ki göç ile gelen topluluklarla topraklarını paylaşmış ve diğer kültürler arasında bir köprü görevi görmüşlerdir (Aktaş, 2011, s. 15).

Sosyokültürel faktörlerden biri olan demografik yapı çeşitli göstergeler ile kent hakkında bilgiler vermektedir. Bir kentin demografik göstergelerinden bir veya birkaçı ile öne çıkması ile demografik özellik kent kimliği üzerinde etkili olabilmektedir. Bu kapsamda Sakarya'ya ait demografik veriler TÜİK tarafından yayınlanan bilgiler ışığında aşağıda verilmiştir (<https://data.tuik.gov.tr>):

Sakarya'nın nüfusu 2023 verilerine göre 1.098.115 kişidir. Türkiye geneli en yüksek nüfusa sahip illerin sıralamasına bakıldığında Sakarya'nın 22. sırada yer aldığı görülmektedir. Bu dönemde Sakarya'da gerçekleşen nüfus artış hızı %1,66'dır. Belirtilen döneme ait Türkiye geneli nüfus artış hızı ortalaması %0,11 olduğundan Sakarya'nın nüfus artış hızı Türkiye ortalamasının üzerinde bir seyir izlemiştir (<https://data.tuik.gov.tr>). Nüfus artış hızı önceki yıl ile karşılaştırıldığında 2022 yılında Türkiye'nin nüfus artış hızının % 0,71, 2023 yılında nüfus artış hızının % 0,11 olduğu görülmüştür. Türkiye geneli son iki yıla ait (2022-2023) veriler karşılaştırıldığında nüfus artış hızında belirgin bir düşüş göze çarpmaktadır. Türkiye ortalamasında gerçekleşen bu düşüşü 6 Şubat 2023 tarihinde Türkiye'nin güney ve güneydoğu bölgelerinde gerçekleşen deprem ile açıklamak mümkündür. Sakarya'nın aynı dönemlere ait verilerine (2022: %1,79, 2023: % 1,66) bakıldığında ise bir düşüş göze çarpmakla birlikte bu düşüşün çok anlamlı olmadığı görülmektedir. Buradan hareketle Sakarya nüfus artış hızında kayda değer bir farklılıktan bahsetmek anlamlı görünmemektedir.

Doğum istatistiklerine bakıldığında Türkiye’de 2023 yılında toplam doğurganlık hızı 1,51 çocuk şeklinde gerçekleşmiştir. Sakarya’da aynı yıla ait verilere bakıldığında ise bu rakamın 1,52 çocuk olarak gerçekleştiği görülmüştür. Türkiye ortalaması açısından verilere bakıldığında anlamlı bir farkın bulunmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır.

Ölüm istatistiklerine bakıldığında Türkiye’de 2023 yılında toplam ölüm oranları %0,62 şeklinde gerçekleşmiştir. Sakarya’da aynı yıla ait verilere bakıldığında ise bu rakamın %0,61 olarak gerçekleştiği görülmüştür. Türkiye ortalaması açısından verilere bakıldığında anlamlı bir farkın bulunmadığı sonucuna varılmıştır.

2023 yılında illere göre genç nüfusun oranına bakıldığında Türkiye genelinde 85.372.377 olan nüfusun %15,1’inin genç (15-24 yaş) nüfustan oluştuğu görülmektedir. Aynı döneme ait Sakarya’nın verilerine bakıldığında 1.098.115 olan nüfusunun %15’ini genç nüfus oluşturmuştur. Sakarya’daki genç nüfus oranı Türkiye ortalamasına yakın bir seyir izlemiştir.

Sakarya’nın 2023 nüfus verilerine cinsiyet açısından bakıldığında 1.098.115 olan nüfusun 547.631’i kadın, 550.484’ünün erkek olduğu görülmektedir. Bunlardan yetişkin olarak kabul edilen (onbeş yaş üstü) kişilerin sayısı 877.025 kişidir. Bu rakamın 440.062’si kadın, 436.963 kişisi de erkektir. Hiç evlenmeyenlerin toplam sayısı 238.779 iken bunların 101.278 kişisi kadın, 137.501 kişisi de erkeklerden oluşmaktadır. Evli olanların toplam sayısı 545.531 iken bu rakamın 272.038’i kadınlardan 273.493’de erkeklerden oluşmaktadır. Boşanan toplam kişi sayısı 38.502 iken bunların 20.753 kişisi kadın, 17.749 kişinin de erkek olduğu görülmektedir.

2023 yılında Türkiye genelinde gerçekleşen evlilik sayısı (%0,663) 565.435’dir. Gerçekleşen boşanma sayısı ise (%0,201) 171.881’dir. 2023 yılında Sakarya’da gerçekleşen evlilik sayısı (%0,703) 7.653’tür. Gerçekleşen boşanma sayısı ise (%0,205) 2.228’dir. Sakarya’da 2023 yılında hem gerçekleşen evlilik sayısı hem de gerçekleşen boşanma sayısı Türkiye ortalamasının üzerinde seyretmiştir.

Sakarya’da 2023 yılında kilometrekare başına düşen kişi sayısı 228’dir. Türkiye ortalamasına bakıldığında ise bu sayının kilometrekare başına 111 kişi olduğu görülmektedir. Sakarya’da kilometrekare başına düşen kişi sayısı, Türkiye ortalamasının

iki katından fazladır. Bu durum Sakarya’da tarım ve sanayinin gelişmiş olması nedeniyle istihdam olanaklarının fazlalığıyla açıklanabilir.

İllere göre ortalama hane halkı verilerine bakıldığında 2023 yılında Türkiye’de ortalama hane halkı büyüklüğünün 3,14 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Aynı dönemde Sakarya’da hane halkı büyüklüğü ise 3,20 olarak gerçekleşmiştir. Sakarya’nın ortalama hane halkı büyüklüğünün Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

İllere göre eğitim süresine bakıldığında 2023 yılında Türkiye’de ortalama eğitim süresi 9,3 (10,1 erkek, 8,6 kadın) yıl olarak tespit edilmiştir. Aynı yılda Sakarya’da ortalama eğitim süresi 9,3 (10,0 erkek, 8,6 kadın) şeklindedir. Buna göre Sakarya’da eğitim süresinin Türkiye ortalamasıyla paralel gittiği görülmektedir.

Türkiye’de 2023 yılında okuma yazma bilenlerin oranı %97,64 olarak tespit edilmiştir. Aynı yıla ait Sakarya’da okuma yazma bilenlerin oranları ise %98,06 olarak tespit edilmiştir. Buna göre Sakarya’da okuma yazma bilenlerin oranının Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu görülmüştür. Sakarya’da 2022-2023 yıllarına ait bitirilen eğitim basamağını gösteren tablo aşağıda verilmiştir:

Çizelge 1. 6. Sakarya’da Eğitim Durumu (2022-2023)

	Türkiye	%	Sakarya	%
6 Yaş ve üzeri toplam nüfus	7.659.3361	100	991.508	100
Yüksek öğrenim	1.388.5005	18,1	167.728	16,92
Lise	17.442.997	22,8	256.740	25,89
Ortaokul ve dengi meslek okulu	13.374.921	17,5	165.940	16,74
İlkokul/ İlköğretim	21.788.083	28,5	296.145	29,87
Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	7.482.253	9,77	80.777	8,15
Okuma yazma bilmeyen	1.826.577	2,38	19.096	1,93
Bilinmeyen	793.525	1,04	5.082	0,51

Kaynak: TÜİK, Erişim: 06.10.2024, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ulusal-Egitim-Istatistikleri-2023-53444>

Çizelge 1.6 incelendiğinde Sakarya’da yüksek öğrenim bitirmiş olanların Türkiye ortalamasının altında, lise bitirmiş olanların ise Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir. Bu durumu liseyi bitirdikten sonra sanayide ve tarım açısından gelişmiş olan kentte çalışma hayatına doğrudan başlama olanak/eğilimi ile açıklamak mümkündür. Ortaokul ve dengi meslek okulu bitirenler Türkiye ortalamasının bir miktar altında, ilkokul/ilköğretim bitirenler ise ortalamasının bir miktar üzerinde kalmıştır. Okuma yazma bilmeyenlerin oranının ortalamasının altında olması ise Sakarya’da okur/yazarlığa önem verildiğini göstermektedir.

Sakarya’da “Sakarya Üniversitesi” ve “Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi” adında iki büyük üniversite bulunmaktadır. 1992 yılından beri faaliyet göstermekte olan Sakarya Üniversitesinin 2023 yılı verilerine göre yaklaşık olarak %10’u yabancı öğrenci olmak üzere 53.551 öğrencisi bulunmaktadır (www.sakarya.edu.tr). 2018 yılından beri faaliyet göstermekte olan Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi’nin ise 2023 yılı verilerine göre yine ortalama %10’u yabancı öğrencilerden oluşan toplam 28.892 öğrencisi bulunmaktadır (www.subu.edu.tr). Böylelikle Sakarya, yerli ve yabancı olmak üzere toplamda 82.443 öğrenciye ev sahipliği yapmaktadır. Hem kültürel çeşitlilik bakımından hem de Sakarya ekonomisine sağladığı katkı bakımından öğrenci sayısının fazlalığı dikkat çekmektedir. Bu rakamlar son nüfus verilerine göre nüfusu 1.098.115 olan Sakarya’da her 13 kişiden birinin öğrenci olduğunu göstermektedir. Bu bakımdan Sakarya’nın üniversite kenti olarak nitelendirilme potansiyeli taşıdığını söylemek mümkündür.

Sakarya’da çalışma hayatına cinsiyet açısından bakıldığında 2023 yılı toplam çalışan sayısı olan 143.179 kişiden 41.676’sının kadın, 101.504’ünün erkek olduğu görülmektedir. Bu durumda kadın çalışan sayısının oranı % 29,11 iken; erkek çalışan sayısının oranı ise %70,89 olarak gerçekleşmiştir (<https://media.iskur.gov.tr>). Türkiye geneli istatistiklere bakıldığında toplam çalışan sayısının 31.632.000 kişi olduğu görülmüştür. Bunların %31,3’ü kadın, %65,7’si erkek çalışanlardan meydana gelmektedir. Çalışan kadın sayısı Türkiye ortalamasının altında kalırken çalışan erkek sayısı Türkiye ortalamalarının üzerinde seyretmiştir (<https://data.tuik.gov.tr>, Erişim: 08.10.2024).

TÜİK tarafından 2015 yılında hazırlanan illerde yaşam endeksi sıralamasında Sakarya, 0,6737 endeks değeri ile ikinci sırada yer almıştır (<https://data.tuik.gov.tr> Erişim: 05.10.2024). Birçok kriterin dikkate alınarak hazırlandığı Sakarya yaşam endeksi tablosu aşağıda gösterildiği şekildedir:

Çizelge 1. 7. Sakarya Yaşam Endeksi Tablosu (2015)

Genel Endeks	Konut	Sivil Katılım	Sosyal Yaşam	Sağlık	Çevre	Yaşam Memnuniyeti	Altyapı Hizmetlerine Erişim	Güvenlik	Çalışma Hayatı	Gelir ve Servet	Eğitim
2	1	1	6	14	14	15	20	26	28	33	38

Kaynak: <https://data.tuik.gov.tr>

Çizelge 1.7 incelendiğinde, Sakarya konut ve sivil katılım kriterlerinde iller sıralamasında 1. sırada yer almıştır. Sosyal yaşam kriterinde 6, sağlık kriterinde 14. sıraya yerleşmiştir. Bunları sırasıyla çevre, yaşam memnuniyeti, altyapı hizmetlerine erişim, güvenlik, çalışma hayatı, gelir ve servet izlerken en sona da eğitim kriteri yerleşmiştir.

Bu ölçeğin hazırlanmasında Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) tarafından belirlenen kriterler dikkate alınmıştır. OECD tarafından ekonomik göstergelerin bireylerin refah seviyesinin tespitinde yetersiz olduğu bunun yanında ölçülmesi gereken başka kriterlere de ihtiyaç olduğu konusu gündeme gelmiştir. OECD bu yeni yaklaşım çerçevesinde refah seviyesini daha geniş kapsamlı ölçen bir ölçek geliştirmiştir. “Better Life Index” olarak adlandırılan bu endeks, konut, gelir ve servet, çalışma hayatı, iletişim ve toplum, eğitim, sağlık, çevre, güvenlik, sivil katılım ve yönetim, yaşam memnuniyeti ve altyapı hizmetlerine erişim olmak üzere toplamda 11 kriterden meydana gelmektedir (Akar, 2014, s. 11).

Sakarya’ya ait demografik veriler ile ilgili genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, kilometrekare başına düşen kişi sayısının fazlalığı, üniversite öğrencilerinin kent içindeki yoğunluğu ve yabancı öğrenci sayısındaki fazlalık ve refah seviyesi sıralamasında seksen bir il içerisinde ikinci sırada yer alması hususları dikkat çekmektedir. Bu çerçevede Sakarya için istihdam kenti, üniversite kenti ve refah kenti gibi kimlik tanımlamaları potansiyeli olan bir kent demek mümkündür.

Sakarya etnik çeşitliliği ile öne çıkan ve renkli kültürleri içinde barındıran kentlerdendir. Bu çeşitlilik ile kentte Abhaz köyü, Kürt köyü, Çerkez köyü, Çingen mahallesi, Bosna caddesi gibi nitelendirmeler duyulmaktadır. Bu nitelendirmeler kültürel çeşitliliğin izlerinin kent kimliği ile iç içe geçmiş olduğunun göstergesidir.

Toplulukların yerleşim şekilleri, kültür ve aidiyetlerine ilişkin fikirler vermektedir. Başka bir ifadeyle göç eden topluluklar, gittikleri yerlere kültürlerinin bir parçası olarak mimari anlayışlarını da taşımaktadır. Kentin nasıl planlandığı, evlerin mimari görünümü, peyzaja ve sosyal alanlara verilen önem gibi unsurlar kentte bulunan topluluklar hakkında fikir vermektedir. Bu durum bizi toplulukların kentin kimliğine yön verdiği sonucuna götürmektedir. Bu çerçevede Sakarya’da inşa edilen evlerin yapı tekniği, mimari görünümü ve taşıdığı kültürel izler aşağıda konu edinilmiştir:

Bölgede yerleşik olarak kabul edilen Manavların evleri özel bir planlama yapılmadan genellikle ihtiyaçlar üzerine şekillenmiştir. Evlerin inşasında büyük aile yapısı, coğrafi özellikler, topoğrafya gibi etmenler ile su kaynaklarına yakınlık gözetilmiştir. Daha çok kırsal alanda görülen geleneksel mimari, dar yolların iki yanına sıralanmış bahçeli evler şeklindedir. Evler genellikle iki katlı, kısmen de üç katlı olarak inşa edilmiştir. Tek katlı yapılara ise rastlanmamaktadır. Ağırlıklı olarak Doğu Karadeniz Bölgesinden gelen göçmenlerin yerleştiği Karasu Bölgesinde geldikleri yöreye benzer özellikte mimari yapılar görülmektedir. Dağınık yerleşme düzeninin hâkim olduğu bölgede göçmen nüfusun yoğun olması ve ekonomik yapının fındıkçılığa dayanması etkili olmuştur. Bahçe tarımı yapılan Sapanca’da da engebeli arazi nedeniyle köy türü, dağınık yerleşme düzeni görülmektedir. Yine yaylalarda hâkim olan yerleşme türü de tamamıyla dağınık yerleşme tipidir (Davulcu, 2009, 690-691).

Büyük aile yapısı, kültürel zenginlik ve yağışlı iklim bölgedeki mimarinin şekillenmesinde etkili olmuştur. Merkezde ve köylerde bulunan geleneksel dokuya sahip evler genellikle iki ya da üç katlı iken yaylalarda bulunan evler köy evlerinin minyatürü gibidir. Ev tiplerine bakıldığında ise “Çandılı ev” diye nitelendirilen ve bu adını evin ortasında bulunan ışık ve hava almayan odadan alan, iki katlı, her şeyin tek çatı altında toplandığı ahşap evler; Karaçalı ve Turnalı köylerine özgü tek katlı,

birbirinden 100-200 metre uzakta inşa edilen evler; üzerleri sazlıklarla örtünmüş Yörük kültürünün izlerini taşıyan evler ve Arnavut kaldırımlı sokakları ile cumbalı, renkli Taraklı evleri görülmektedir (Aktaş, 2008, s. 395).

Bölgedeki Boşnak köyleri iç içe bir yapıda ve bahçeler birbirine bitişiktir. Evlerin birbirine yakınlığını Balkanlardaki kentli yaşam biçimi, yaşanan güvenlik kaygıları ve birbirine yakın olma isteği ile açıklamak mümkündür (Aktaş, 2008, s. 834). Sakarya merkezinde yaşayan Boşnakların yerleşim yerlerine bakıldığında ise mimarinin kentin genel dokusuyla uyumlu olduğu görülmektedir. Ancak evlerinin üzerinde bulunan nüfuzlu ailelere ait unvan ve lakaplar ilgi çekmektedir.

Bölgede mimarisi ile ön plana çıkan Abhaz evlerini geniş ve bakımlı bahçelerinden tanımak mümkündür. Evler bu geniş bahçelerin sonunda bulunur. Misafire oldukça önem veren bu topluluklar özel günlerinde misafir ağırlamak için bahçelerini kullanırlar. Genelde tek katlı, bakımlı ve göz zevkine hitap eden evleri vardır. Sokakları oldukça temiz ve bakımlıdır (Aktaş, 2008, s. 477).

Kafkasya'nın yerli halklarından olan Gürcülerin büyük bir bölümü Gürcistan'da yaşarken bir bölümü de Azerbaycan, İran, Türkiye, Rusya, ABD ve Avrupa'nın bazı ülkelerine yayılmışlardır. 19. Yüzyılda Sakarya'nın da aralarında bulunduğu bölgelerde inşa ettikleri evler, camiler ve okullar o dönem için mimari açıdan mükemmel denebilecek düzeydedir. Kestane kerestesinden yapılan evlerin çatısında kiremit yerine tahta tercih edilmiştir. Evler birbirine uzak ve genellikle iki oda, bir mutfaktan oluşmaktadır (Aktaş, 2008, s. 626). Tarım konusundaki maharetleri nedeniyle kısa süre içerisinde yerli halktan daha konforlu bir yaşama sahip olmuşlardır. İlk geldiklerinde mısır yetiştiren Gürcüler fındığın tanınmasıyla hızla fındık yetiştirmeye başlamışlardır. Sakarya'da fındık yetiştiriciliğinin yayılmasında Gürcülerin büyük bir payı olmuştur (Aktaş, 2008, s. 627).

Sakarya yüzyıllar önce ağaç denizi olarak nitelendirilen ve o dönem uçsuz bucaksız ormanlara sahip olan bir kenttir. Geçmişte yaşanan depremler ve su taşkınları nedeniyle mimaride Kuzey Anadolu ahşap-karkas yapı tekniği yaygın olarak kullanılmıştır. Vaktiyle Osmanlı mimarisinin en güzel örneklerinin inşa edildiği bölgede depremler nedeniyle yaşanan yıkımlar, yoğunlaşan göç, ormanların tahrip edilmesi, betonarme yapıların tercih edilmesi ile kent eski görünümünü kaybetmiştir

(Aktaş, 2008, s. 390). Geleneksel konutlar kent genelinde ya tamamen yok edilmiş ya da hızla yok olmaya devam etmektedir. Bunda, geleneksel yaşam tarzının değişmesi, modern yapı teknik ve malzemelerinin yaygınlaşması, geniş aile düzeninin terk edilmesi ve kişilerin tercihlerinin değişmesi etkili olmuştur. Yine büyük kentlere göç ile köy ve kasabaların terk edilmesi; tarım ve hayvancılığın gerilemesi; geleneksel üretim tarzı ile bağlantılı olan değirmen, ambar, samanlık gibi yapıların işlevlerini yitirmesi gibi etkenleri de saymak mümkündür (Davulcu, 2009, 705). Sayılan etkenlerin yanı sıra gerçekleşen deprem felaketleri ile kentteki geleneksel yapıların yıkılması ve bu yapıların aslına uygun olarak restore/inşa edilmemesi geleneksel dokunun yok olması ile sonuçlanmaktadır.

Sakarya kültür ve sanat konusunda da öne çıkan kentlerden biridir. Akyazı Acelle Yaylası Kadirga Şenlikleri, Sakarya Müzik Festivalleri, Pamukova Çilek Festivali, Sakarya Uluslararası Kısa Film Festivali, çeşitli fuar etkinlikleri, tiyatro gösterileri, konserler, halk oyunları gibi çok sayıda kültürel ve sanatsal etkinlikler düzenlenmektedir. Ayrıca Sakarya Büyükşehir Belediyesi ve Sakarya Üniversitesinin de düzenlediği çeşitli kültür ve sanat etkinlikleri bulunmaktadır. Sakarya'nın kültür, sanat mekânlarına bakıldığında ise TÜİK'in açıklamış olduğu 2023 verilerine göre kütüphane sayısı 16, müze sayısı 2, sinema salonu sayısı 39, tiyatro salonu sayısı ise 9 (tuik.gov.tr) şeklindedir.

Göçmenlerin kültürel ve sosyal yapılarında zamanla değişimler olduğu gibi göç edilen yerde de çeşitli etkiler ve dönüşümler yarattıkları görülmektedir. Kimi zaman uyum, kimi zaman değişim ve dönüşüm, kimi zaman da çatışma şeklinde görülen bu sürecin etkilerini kent kimliği üzerinde de görmek mümkündür. Bu anlamda Sakarya'da yaşayan göçmenlerin kentin sosyal ve kültürel yapısında değişimler yaratmış olduğu gözlemlenmektedir.

Sakarya'da yaşayan farklı kültürlerin kendi göç süreçlerine ilişkin olarak birbirinden farklı hikayeleri bulunmaktadır. Bunlardan biri olan Sakarya'daki Bulgaristan göçmenlerinin kente uyum sürecinde yaşadıkları zorluklara ilişkin anlatımlarında kente geldikleri ilk yıllarda Sakaryalı kadınların çalışma hayatında bulunmadığı, giyim tarzlarının tamamen kapalı olduğu ve bu nedenle kendi kadınlarının yadırgandığı gibi hususları ifade etmişlerdir. Yine göçmenler ilk

geldikleri yıllarda yerleşik halka dair garipsedikleri hususları; halk arasında görülen batıl inançlar, doğal karşılanan akraba evliliği ve her tarafta görülen tarikatlar şeklinde dile getirmişlerdir. Bazı göçmenler tarafından ise düğün, cenaze, mevlit gibi törenlerde farklılık olduğuna dikkat çekilmiştir (Hergüvenç, 2020, s. 47).

Sakarya'daki Kafkas göçmenlerine bakıldığında ise günümüzde dahi kültürel aidiyetlerini korumaya devam ettikleri ve kimlik tanımlamalarını Kafkas kökenleri üzerinden yaptıkları görülmektedir. Kafkas kültürünü oluşturan ana unsurlar saygı, ortak bilinç, oyunlar, yemek ve kıyafetler şeklinde sayılırken girdikleri topluma uyum sağlama özellikleri de ön plana çıkmaktadır. Aile büyüklerine önem verilmekte, düğün ve törenlerde geleneksel motifler devam etmektedir (Güneş ve Yavuz, 2021, s. 515). Günümüzde Kafkas kökenli vatandaşların Sakarya halkı ile uyum içerisinde yaşadıkları, diğer taraftan kültürlerini kendi içlerinde devam ettirme çabasında oldukları; kuşakların değişmesi ve farklı kesimlerden evliliklerin görülmesi ile dil, kültür ve geleneklerin korunması noktasında bir zayıflamanın görüldüğünü söylemek mümkündür.

Türkiye'ye yönelik olarak 2011 yılından itibaren gerçekleşen Suriyeli göçünden sonra bu yeni göçmen grubu ile ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalardan bazıları Suriyeli göçmen grubundan etkilenen illerden biri olan Sakarya özelinde yapılmıştır. Bu göçmen grubunun Sakarya halkıyla uyumuna bakıldığında psikolojik, sosyo-kültürel ve hukuki açıdan uyum sorunu yaşamadıkları ancak ekonomik anlamda kendilerini güvende hissetmedikleri anlaşılmıştır. Özellikle Türkçe bilenlerin toplumsal uyum konusunda daha az zorlandıkları görülmüştür. Çalışma kapsamında görüşülen on kişiden ikisi toplum içinde ayrımcılığa maruz kaldığını ve halkın kendilerini küçümsediğini ifade etmiştir (Akat, 2021, s. 64). Suriyelilere karşı toplumsal bir mesafe olduğu görülmektedir. Ancak Suriyelilerin cenazelerine katılma ve ihtiyacı olan birine yardım etme söz konusu olduğunda bu mesafe azalmaktadır. Bu tutum değişikliğinde zor durumda olan insanlara yardım konusunda toplumsal duyarlılıklar ile örf ve adetlerin etkisi bulunmaktadır (Yıldırım alp ve Erdoğan, 2019, s. 360).

Sakarya'daki göçmenler kültürlerini yaşatmak adına çeşitli etkinlikler düzenlemektedirler. Daha çok şenlik havasında geçen bu etkinliklerde göçmen topluluklar kendi kültürlerine ait müzik, folklor, yemek gibi hususlara ilişkin paylaşımlar yapmaktadırlar. Örneğin Geleneksel Rumeli Balkan Şenliği'nde yöresel sanatçılar, folklor gösterisi, helva ikramı ve çocuklar için etkinlikler yer almaktadır (sakaryayenigun.com.tr). Sakarya Abhaz Derneği'nin düzenlediği sanat ve kültür ağırlıklı yıl sonu etkinlikleri ile Abhaz kültürü ve mirası yaşatılmaya çalışılmaktadır (sozsakarya.com). Halk oyunları, yöresel dans ve çeşitli etkinliklerin yer aldığı "18 Aralık Uluslararası Göçmenler Günü Etkinliği" (sakarya.goc.gov.tr), Sakarya Kartvel Gürcü Laz Kültür Derneği tarafından düzenlenen "Gürcü/Laz Şenliği", Sakarya Trabzonlular Kültür ve Dayanışma Derneği tarafından tertip edilen "Geleneksel Yayla Şenlikleri", Sakarya Kınalılar Sosyal Yardımlaşma Dayanışma ve Kültür Derneğinin düzenlediği "Geleneksel Kültür Şenliği", "Gürcü-Kafkas Şenlikleri", "Geleneksel Kafkas Şenlikleri", "Sakarya Büyük Boşnak Şenliği" gibi birçok örnek vermek mümkündür.

Çeşitli yörelerden gelen göçmenler kültürlerine ait müziklerini ve oyunlarını da beraber getirmişlerdir. Sakarya'da çocuk oyunlarından geleneksel halk oyunlarına kadar çok kültürlü bir yapının izleri görülmektedir. Düğün, bayram ve özel günlerinde bunları sergilemenin yansısı kurdukları folklor dernekleri ile kültürlerini yaşatmaya çalışmaktadırlar. Horon, zeybek, Kafkas oyunları, Trakya oyunları ve doğudan gelenlerin halaylarını Sakarya'da görmek mümkündür (Bayraktar, 1998, s. 49).

Sakarya'nın çok kültürlü yapısını yemek kültüründe de görmek mümkündür. Balkanlardan, Kafkaslardan ve Anadolu'dan göç almış olmasının etkisiyle farklı mutfaklara ait lezzetler bir arada görülmektedir. Islama köfte, kabak çorbası, kabak tatlısı, yoğurtlu döner, Çerkez tavuğu, sızbal, kuru et, haluj, lepsi, cevizli lahana, köpük helvası, keşkek, ezme fasulye, Çerkez kurabiyesi öne çıkan lezzetlerden bazılarıdır (www.sakarya.bel.tr; Kafkas Dernekleri Federasyonu, <https://kaffed.org>). Yine Sakarya'nın mutfak kültürü ile ilgili olarak daha çok Karadeniz illerinden göç almış olması nedeniyle Karadeniz mutfak kültürünün ağırlıkta olduğunu söylemek mümkündür (Baran ve Batman, 2022, s. 468).

Bazı kentlerde tüketilen bir yiyecek de kent kimliğinin önemli göstergelerinden bir haline gelebilmektedir. Bu duruma örnek olarak kebab ve şırdanın Adana'yı, lahmacun ve çiğköftenin Şanlıurfa'yı, kaburga dolması ve içli köftenin Mardin'i, döner ve künefenin Hatay'ı, dondurmanın Kahramanmaraş'ı, etli ekmeğin Konya'yı, baklavanın Gaziantep'i, schinitzelin Viyana'yı, kuruvasanın Paris'i akla getirmesi sayılabilir. Sakarya'da "ıslama köfte" ve "kabak tatlısı" tam olarak bu çerçevede değerlendirilebilecek lezzetlerdendir.

Sakarya'da yerel ürünleri korumak adına coğrafi işaret almış gastronomi ürünleri bulunmaktadır. Bunlar Türk Patent Kurumu tarafından, Adapazarı Beyaz Kestane Kabağı, Adapazarı Dartlı Keşkek, Adapazarı Islama Köftesi, Adapazarı Kabak Tatlısı, Geyve Ayvası, Karapürçek Cennet Hurması Pekmezi, Kocaali Hurma Kurusu, Kocaali Çamdağı Kestane Balı, Pamukova Ceviz Ezmesi, Pamukova Kavunu, Sakarya Abaza Acıkası, Sakarya Abhaz (Abaza) Peyniri, Sakarya Kazımpaşa Köftesi, Sakarya Üre Tatlısı, Taraklı Enginarı ve Taraklı Uğut Tatlısı şeklinde belirlenmiştir (<https://ci.turkpatent.gov.tr>).

Sakarya, spor alanında da adından söz ettiren bir kenttir. Hatta son zamanlarda çeşitli yerlerde "Spor Şehri Sakarya" şeklinde nitelendirmeler görülmeye başlanmıştır. Spora verilen önem ve gösterilen başarılar neticesinde sporun da Sakarya açısından bir kent kimliği ögesi haline geldiğini söylemek mümkündür. Kentin Türkiye, Avrupa ve Dünya şampiyonlukları almış çok sayıda ünlü sporcusu bulunmaktadır.

Kentte Amatör Spor Kulüpleri Federasyonuna bağlı çeşitli branşlarda 150 spor kulübü bulunmaktadır. Büyükşehir Belediyesi tarafından desteklenen profesyonel spor kulüpleri bulunmaktadır. Dünya bilardo şampiyonu Semih Saygıner, motosiklet dünya şampiyonu Kenan Sofuoğlu, karatede Avrupa şampiyonu Enes Erkan ve Şeyda Burucu, dünya superbike şampiyonu Toprak Razgathıoğlu, atletizmde ulusal ve uluslararası yarışmalarda başarı sağlamış Muzaffer Baloğlu gibi çok sayıda ünlü sporcusu bulunmaktadır. Halkın faydalanabileceği kapalı olimpik yüzme havuzu, bisiklet yolları, off-road alanları, basketbol sahaları, yamaç paraşütüne imkân veren tepeleri gibi olanaklar bulunmaktadır (www.sakarya.bel.tr, <https://sehirhafizasi.sakarya.edu.tr>). Bisiklet, hentbol, futbol, amatör sporlar, otomobil sporları ve diğer sportif ve sosyal projelerde gösterdiği başarılar ile Sakarya

Büyükşehir Belediyesi, Avrupa Spor Başkentleri ve Şehirleri Federasyonu (ACES Europe) tarafından “2023 Avrupa Spor Şehri” ödülünü almıştır (www.trthaber.com). Yol ve dağ bisikleti alanlarında yapılan birçok uluslararası yarışlar gerçekleşmiştir. Gösterdiği başarılar nedeniyle 2021 yılında “Dünya Bisiklet Şehri” unvanını almıştır (www.sakarya.bel.tr, Erişim: 20.11.2025). Ayrıca hemşehri buluşmaları adı altında düzenlenen festivallerinde etnospor etkinlikleri de görülmektedir. Bu festivallerde okçuluk, ok savaşları, atlı cirit, mas güreşi ve çömlek oyunları gibi geleneksel oyunlar ve ata sporlarının sergilenmektedir (www.sakarya.bel.tr, Erişim: 21.11.2025). Sakarya'nın yayla, gölet ve köylerine yapılan doğa yürüyüşleri dikkat çekmektedir. Bu yürüyüşlere katılımın yüksek olduğu ve kent sakinleri tarafından özel bir ilgi gösterildiği gözlenmektedir. Bunların yanı sıra profesyonel ve uzun doğa yürüyüşleri anlamına gelen trekking de kentte görülen sporlardandır. Yine Off – Road araba ve motosiklet festivalleri Sapanca ve Poyrazlar göllerinde düzenlenen etkinliklerdendir. At biniciliği alanları ve mahalli at yarışları da kentte görülen spor etkinliklerine verilebilecek örneklerdendir. Kentte spora özel bir önem verildiği görülmektedir. Profesyonel düzeyde görülen faaliyetlerin yanı sıra amatör düzeyde bir ilginin varlığı da gözlenmektedir.

Sakarya'da 2023 yılında hazırlanan kamu yatırımı projelerine bakıldığında toplam proje sayısının 563 olduğu görülmektedir. Bu projelerin toplam tutarı 27.242.449.381 TL olarak belirlenmiştir. Toplam ödenek tutarı ise 9.453.258.308 TL olarak gerçekleşmiştir (Sakarya Valiliği İl Brifingi, 2024, s. 14).

Sakarya'ya eğitim kurumları açısından bakıldığında, 2023 yılı ilk ve ortaokul düzeyinde derslik başına düşen öğrenci sayısının 22 olduğu; aynı yıla ait Türkiye ortalaması verilerine bakıldığında bu sayının yine 22 olduğu görülmektedir. Buna göre Sakarya'nın ilk ve ortaokul düzeyinde derslik başına düşen öğrenci sayısı Türkiye ortalaması ile aynıdır. Aynı yıla ait ortaöğretim düzeyinde derslik başına düşen öğrenci sayısı Sakarya'da 22 iken Türkiye genelinde yine 22'dir. Sakarya'nın ortaöğretim düzeyinde de derslik başına düşen öğrenci sayısı Türkiye ortalaması ile aynıdır (<https://data.tuik.gov.tr>).

Sağlık kurumları açısından bakıldığında bin kişi başına düşen toplam hekim sayısı hem Türkiye’de hem de Sakarya’da 2 olarak tespit edilmiştir. Yüzbin kişi başına düşen toplam hastane yatak sayısı Türkiye ortalaması 307 iken Sakarya’da 221’dir. Buna göre kişi başına düşen yatak sayısında Sakarya Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır. Hastane sayılarına bakıldığında Türkiye’de toplam 1.555, Sakarya’da ise 18 hastane bulunmaktadır. Sakarya iller hastane sıralamasında 28. sırada yer almaktadır. Nüfus bakımından 22. sırada yer alan Sakarya’nın hastane sıralamasında 28. sırada yer alması hastane sayısının yetersizliğini göstermektedir (<https://data.tuik.gov.tr>). Hastanelerdeki yatak ve doktor sayısının ihtiyacın altında kalması nedeniyle hastaların bir bölümü çevre illere sevk edilmektedir (Sakarya Valiliği İl Brifingi, 2024, s. 3).

Kentte yerel ve genel seçimlere bakıldığında seçmenlerin sağ ve muhafazakâr partilere eğilimli olduğu görülmektedir. Turizm ve üniversitenin etkisi ile kentin genel dokusunda değişimler gerçekleşmiş olmakla beraber kent genel olarak muhafazakâr bir kent olarak nitelendirilebilir.

Kent içinde hemşehri dernekleri oldukça faal bir performans sergilemektedirler. Bu durum aynı zamanda üyeler arasında da sıkı bir iletişim ağının oluşmasına neden olmaktadır. Sosyal sermaye ekseninde bakıldığında kendinden olana güven duyma, ekonomik bağlantılar sağlama, istihdam ve sermaye ihtiyacını karşılama noktasında derneklerin etkili olduğunu değerlendirmek mümkündür. Başka bir ifade ile dernek içinde gelişen ilişki ağları, ticari ilişkilerde kullanılabilir. Kentte çoğunluk durumunda olan Karadeniz, Balkan ve Kafkas göçmenlerinin kendi aralarında ekonomik bir dayanışmanın olduğu ancak bunun Sakaryalılık kimliğinin önüne geçmediği gözlenmektedir.

Kent içinde göçmenlerin girişimci yönlerinin etkileri çeşitli sektörlerde görülmektedir. Kürtlerin daha çok tarım ve inşaat sektöründe, Boşnakların süt, hayvancılık ve bu sektörlerin sanayisinde, Karadenizlilerin inşaat sektöründe kümelendikleri gözlenmektedir. Yine kentin önde gelen firmaları, market zincirleri, sanayi ve otomotiv sektöründe de göçmen kökenli iş insanlarının girişimciliği dikkat çekmektedir.

b. Sosyo-ekonomik Faktörler Bakımından Sakarya Kent Kimliğinin İncelenmesi

Sakarya kent kimliğine sosyoekonomik açıdan bakıldığında gelişmiş bir sanayi kenti, aktif bir turizm kenti, tarım ve hayvancılık kenti, ticaret ve istihdam kenti gibi tanımlamalar yapmak mümkündür. İstanbul'a yakın olması, ulaşım kolaylığı ve uygun altyapının bulunması nedeniyle sanayi, çekici doğası nedeniyle turizm, verimli toprakları nedeniyle tarım ve hayvancılık, iş olanakları nedeniyle istihdam alanlarında gelişme sağlamıştır.

Sakarya'da 19. yüzyılda Türk, Ermeni ve Rumların bir arada ticaret yaptığı pazar yerleri bulunmaktadır. Bu merkezlerin artmasıyla halk bölgeye yerleşmeye başlamıştır. Yine orman zengini olan bölgede orman ürünleri sayesinde önemli bir sermaye birikimi sağlanmıştır. Bölgenin orman zenginliğinden sadece yerli tüccarlar değil yabancı tüccarlar da faydalanmıştır (Narin, 2011, s. 15). Özellikle de yabancı tüccarlara uygulanan ticari, adli, mali ve idari ayrıcalıklar nedeniyle 19. yüzyılda birçok Avrupalı tüccar Adapazarı'nı seçmiştir. Bunlardan bir İngiliz tüccar olan Ari tarafından kurulan ve tüfek kabzası üreten hızar fabrikası ile yine bir İngiliz tüccar olan Rafael'in kurduğu tahta fabrikasını örnek göstermek mümkündür (Narin, 2011, s. 165).

Sakarya 20. yüzyıla tarım, ticaret, sanayi ve uygun ulaşım imkânları ile ekonomik bir cazibe merkezi olarak girmiştir. 1913 yılında tüccar ve esnafın kredi ihtiyacını gidermek amacıyla kurulan Adapazarı İslam Ticaret Bankası, Türk ordusunun hissedar olduğu 1917 yılında kurulan Adapazarı Ahşap ve Demir Malzeme Fabrikası, yine 1919 yılında mahalli olarak kurulan Adapazarı Emniyet Bankası ekonomik birikimlerin bir sonucudur (Narin, 2015, s.14).

Sakarya'da zengin hammadde kaynaklarının etkisiyle gelişen ve çok eski çağlardan beri görülen el sanatları geleneğinin zenginliğine şahit olunur. Bu gelenekler adını Tığcılar, Semerciler, Süpürgeciler gibi bazı sokak ve mahallelere vermiştir. Bölgede görülen el sanatlarına verilecek örnekleri ahşap oymacılığı, kaşıkçılık, tarakçılık, bastonculuk, semercilik, süpürgecilik, sepetçilik, çömlekçilik, hasırcılık, yorgancılık, dokumacılık şeklinde saymak mümkündür (Çetin, 2009, s. 108).

Birinci Dünya savaşından sonra devletin ihtiyaçlarını gidermek üzere kurulan araba fabrikası zamanla gelişerek sonraki yatırımlar için bir alt yapı niteliği oluşturmuştur. Öyle ki 1994 yılında önemli sanayi girişimlerinden biri olan TOYOTA-SA araba fabrikası Sakarya’da kurulmuştur (Narin, 2015, s.202).

1950 yılından sonra hızlanan sanayileşme hareketleri bölge nüfusunun artmasına neden olmuştur (Bayraktar, 1998, s. 9). Yine 1970’li yılların ikinci yarısında hareketlenen ekonomik faaliyetler nedeniyle ülkenin çeşitli bölgelerinden Sakarya’ya doğru göç oranlarında artış gözlenmiştir. Özellikle 1980’li yıllara gelindiğinde gelişen sanayi ve ticaret faaliyetleri ile oluşan iş imkânları ile tarım sektöründe ihtiyaç duyulan mevsimlik işçi talebi nedeniyle daha çok doğu illerinden göç almaya devam etmiştir (Bayraktar, 1997, s. 130).

Türkiye’de otomotiv sanayisinin kuruluş ve işleyişinde etkili olan çeşitli faktörler bulunmaktadır. Bunlar pazar, ulaşım, sermaye, iş gücü, hammadde, enerji, devlet politikaları ve nadiren de kişisel kararlar şeklindedir. Sayılan avantaj ve altyapı olanaklarına sahip olan illerden biri olan Sakarya’da Arifiye 1. Organize Sanayi Bölgesi’nin yakınında Otokar, Toyota ve Türk Traktör otomotiv üretim tesisleri kurulmuştur (Yulu ve Doldur, 2019, s. 28).

Son yıllarda özellikle sanayi sektöründe önemli gelişmeler görülmektedir. Yatırım yapmak için uygun koşulların bulunması, hammadde ve mamul madde kaynaklarına ulaşımın kolaylığı, yatırım için uygun alanlarının bulunması bunda etkili olmuştur. Yine büyük Holdinglerin Sakarya’yı yatırım amaçlı seçmeleri, nitelikli insan gücü olanaklarının bulunması dış yatırımcılar için Sakarya’yı cazip bir yatırım merkezi konumuna getirmiştir. Son yıllarda özellikle otomotiv, tekstil ve gıda sektörlerinde büyük gelişmeler yaşanmıştır. Sakarya’da 13 ayrı küçük sanayi sitesi alanı bulunmaktadır. Ayrıca Adapazarı 1.O.S.B. (161 Hektar), Hendek 2.O.S.B. (357 Hektar), Söğütlü 3.O.S.B. (254 Hektar), Karasu, Ferizli olmak üzere 5 ayrı ilçede O.S.B. mevcuttur. Kaynarca ve Akyazı ilçelerinde de yeni O.S.B.’lerin kurulma çalışmaları devam etmektedir. D-100 karayolu ilin ana ulaşımını sağlamaktadır. Çevre illere ulaşımı sağlayan karayolu bağlantılarının yanı sıra Ankara İstanbul T.E.M. Otoyolu ve Kuzey Marmara Otoyolu ile İstanbul-Ankara demiryolu Sakarya’dan Türkiye’nin her yerine ulaşımı kolaylaştırmaktadır (Sakarya İli 2022 Yılı Çevre

Durum Raporu). Ayrıca Türkiye'nin sanayi açısından en gelişmiş bölgesi olan Marmara Bölgesinin enerji ihtiyacını karşılayan enerji nakil hatlarının geçiş güzergâhındadır.

Kültür ve turizm bakımından önemli bir potansiyele sahip olan Sakarya'da Taraklı Evleri gibi zengin kültürel değerlerin yanı sıra orman, yayla, göl, deniz ve kaplıca gibi doğa turizmi olanakları da bulunmaktadır. Yine kentin alternatif turizm olanaklarından yamaç paraşütü, doğa yürüyüşleri ve eko-turizm gibi turistik hizmet altyapısı bulunmaktadır. Turizm verilerine bakıldığında 2023 yılsonu itibariyle 588.007 turistin Sakarya'yı ziyaret ettiği görülmektedir. Bunlardan 63.193'ü yabancı turistlerden oluşmaktadır (Sakarya Valiliği İl Brifingi, 2024. s. 16).

Ekonomik göstergeler sosyoekonomik faktörlerin daha iyi anlaşılması bakımından önem arz etmektedir. Sakarya'da 2004-2022 yılları arasında TÜİK tarafından tespit edilen kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi hasıla miktarları Çizelge 1.8'de gösterilmiştir.

Çizelge 1. 8. Kişi Başına Düşen Gayrisafi Yurtiçi Hasıla Miktarları (2000-2023)

YIL	TÜRKİYE		SAKARYA	
	Kişi başına GSYH (TL)	Kişi başına GSYH (\$)	Kişi başına GSYH (TL)	Kişi başına GSYH (\$)
2000	2.673	4.256	2.655	4.227
2001	3.803	3.114	3.653	2.992
2002	5.498	3.616	5.358	3.524
2003	7.087	4.751	6.706	4.496
2004	8.649	6.040	8.318	5.809
2005	9.980	7.405	9.465	7.023
2006	11.537	8.008	11.136	7.730
2007	12.726	9.791	11.959	9.201
2008	14.204	11.089	13.329	10.406
2009	14.069	9.108	12.861	8.327
2010	16.079	10.706	14.681	9.775
2011	19.050	11.362	16.880	10.068
2012	21.151	11.738	18.981	10.534
2013	24.017	12.620	20.867	10.964
2014	26.422	12.086	24.238	11.087
2015	29.341	10.822	28.364	10.461
2016	32.094	10.621	30.796	10.192
2017	37.769	10.354	36.943	10.127
2018	44.803	9.502	43.490	9.224
2019	51.064	8.992	48.916	8.614
2020	59.116	8.397	57.744	8.202
2021	84.635	9.424	78.151	8.702
2022	172.922	10.434	160.790	9.702
2023	305.570	13.008	289.316	12.316

Kaynak: TÜİK, Erişim: 09.06.2024, <https://biruni.tuik.gov.tr/ilgosterge/?locale=tr>

Çizelge 1.8’de yer alan veriler incelendiğinde Sakarya’da kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi hasıla miktarlarının Türkiye ortalamasının altında kaldığı görülmektedir. Ancak yine TÜİK tarafından tespit edilen veriler incelendiğinde Sakarya 2022 ve 2023 yılı kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi hasıla miktarları Türkiye’deki il sıralamasında yirminci sırada yer almıştır. (<https://data.tuik.gov.tr>).

Çizelge 1. 9. İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Gayrisafi Yurt İçi Hasıla (2000-2023)

Yıl	Tarım, ormancılık ve balıkçılık	Sanayi	İmalat sanayi	İnşaat	Hizmetler	Bilgi ve iletişim	Finans ve sigorta faaliyetleri	Gayrimenkul faaliyetleri	Mesleki, idari ve destek hizmet faaliyetleri	Kamu yönetimi faaliyetleri	Diğer hizmet faaliyetleri	Sektörler toplamı	Vergi-sübvansiyon	GSYH
2000	288.378	655.733	586.017	72.068	372.731	11.186	23.781	141.190	26.688	154.264	26.476	1.772.496	205.595	1.978.091
2001	342.590	920.433	803179	91.733	538.388	18.127	41.235	206.172	41.252	231.784	36.447	2.468.162	296.142	2.764.304
2002	567.429	1.297.331	1.124.478	129.057	817.799	27.582	33.390	284.261	70.852	352.042	60.204	3.639.948	478.434	4.118.381
2003	564.906	1.693.015	1.481.999	174.747	1.058.484	34.773	33.043	379.191	92.585	472.717	87.511	4.590.974	640.174	5.231.147
2004	825.648	2.047.778	1.832.565	261.573	1.299.140	43.264	38.827	469.270	112.180	577.203	91.797	5.766.681	819.670	6.586.351
2005	917.313	2.367.973	2.106.919	282.607	1.507.686	53.837	44.852	588.202	138.696	654.703	102.190	6.658.059	951.435	7.609.494
2006	987.221	2.787.331	2.487.753	414.089	1.781.466	58.053	44.501	829.745	165.186	772.625	125.511	7.965.727	1.125.495	9.091.222
2007	935.288	3.091.302	2.721.060	495.325	1.925.391	67.652	56.907	993.324	194.837	902.650	138.293	8.800.968	1.112.658	9.913.626
2008	1.135.894	3.413.140	2.950.247	532.700	2.207.392	75.368	78.985	1.192.514	230.984	999.765	157.290	1.024.032	1.215.520	11.239.552
2009	1.084.781	3.258.969	2.772.251	441.785	2.062.143	75.882	136.779	1.219.927	274.980	1.124.000	162.295	9.841.541	1.173.432	11.014.973
2010	1.395.033	3.656.606	3.093.232	522.677	2.346.727	67.611	134.339	1.316.524	286.024	1.284.266	203.568	11.213.375	1.518.349	12.731.724
2011	1.404.144	4.540.561	3.892.479	670.493	2.791.515	71.613	136.833	1.419.422	375.229	1.440.632	254.470	13.104.911	1.761.602	14.866.513
2012	1.653.825	5.174.008	4.398.804	835.609	3.209.400	101.106	171.628	1.527.829	435.526	1.668.522	252.074	15.029.527	1.966.018	16.995.545
2013	1.383.160	5.827.046	5.074.575	1.112.092	3.686.178	110.828	212.484	1.669.311	525.860	1.882.712	253.787	16.663.458	2.322.843	18.986.301
2014	1.807.613	7.055.168	6.227.796	1.346.533	4.332.243	202.976	232.905	1.803.787	612.668	2.181.693	299.737	19.875.323	2.566.179	22.441.502
2015	2.216.366	8.920.062	8.035.253	1.528.526	4.889.765	223.388	285.905	2.071.416	704.917	2.498.888	318.319	23.657.552	3.162.933	26.820.486
2016	1.953.186	9.671.375	8.813.884	2.044.933	5.633.296	224.062	342.500	2.323.652	879.384	2.897.890	401.115	26.371.394	3.511.726	29.883.120
2017	2.229.140	12.534.775	11.584.524	2.484.626	7.140.740	230.809	409.508	2.709.258	1.090.762	3.261.665	482.382	32.573.666	4.111.327	36.684.993
2018	2.434.577	16.600.838	15.266.564	2.099.048	8.970.952	297.202	473.848	3.192.649	928.574	4.070.350	554.629	39.622.665	4.498.672	44.121.337
2019	3.466.844	18.883.694	17.672.064	1.584.060	10.627.058	249.240	528.407	3.760.334	928.446	5.067.934	647.007	45.743.023	4.938.890	50.681.913
2020	4.068.471	23.942.962	22.722.990	2.180.718	10.828.810	390.914	738.554	4.448.574	1.050.446	5.897.299	649.594	54.196.342	6.519.346	60.715.688
2021	5.098.425	33.347.052	30.863.391	3.471.457	16.006.418	506.363	758.171	5.732.308	1.578.945	7.491.159	853.471	74.843.769	8.574.755	83.418.524
2022	10.109.892	74.008.439	67.776.548	6.418.620	35.920.283	918.779	1.949.359	9.480.156	3.172.131	13.252.306	1.550.692	156.780.656	17.881.600	174.662.256
2023	17.154.355	127.295.235	118.303.254	12.905.276	67.652.853	1.783.028	2.894.630	18.312.136	5.847.434	27.255.920	3.016.332	284.117.199	35.348.537	319.465.736

Kaynak: TÜİK, Erişim: 09.06.2024, <https://biruni.tuik.gov.tr/ilgosterge/?locale=tr>

(Cari Fiyatlarla/Bin TL)

Çizelge 1.9’da 2000-2023 yılları arasındaki veriler incelendiğinde, iktisadi faaliyet kollarına göre gayrisafi yurt içi hâsıla oranlarında ilk sırayı sanayi sektörünün aldığı, ikinci sırada hizmet sektörünün bulunduğu, onu da tarım, orman ve balıkçılık faaliyetlerinin takip ettiği görülmektedir.

Sakarya’daki ekonomik faaliyetlerde sektörlerin paylarına bakıldığında yine bu göstergelere yakın bir tablo izlenmektedir. Sanayinin %47, hizmet sektörünün %47 ve tarımın %6 paya sahip olduğu görülmektedir. Başlıca ürünler ise otomotiv ürünleri (otomobil, otobüs, traktör, zırhlı güvenlik araçları), çelik, metal, kimya sanayi ürünleri, makina ve makina parçaları, elektrik malzemeleri, mobilya ve orman ürünleri, tekstil, gıda, süs bitkisi, tarım ürünleri ve beyaz et şeklindedir (Sakarya Valiliği Brifingi, 2024, s. 12).

Kentin son iki yıla ait dış ticaret verilerine bakıldığında 2022 yılı dış ticaret hacmi 8.824.970 Amerikan Doları olarak gerçekleşmiştir. 2023 yılı dış ticaret hacmi önceki yıla göre %13,92 oranında bir artış göstererek 10.053.223 Amerikan Doları olarak gerçekleşmiştir. Gerçekleşen ihracat ve ithalat rakamlarına bakıldığında 2022 yılı ihracat rakamının 5.275.079 USD, 2022 yılı ithalat rakamının 3.549.891 USD yine 2023 yılı ihracat rakamının 6.102.853 USD, 2023 yılı ithalat rakamının 3.950.370 USD olduğu görülmektedir (<https://data.tuik.gov.tr>).

Türkiye geneli iller ihracat/ithalat verilerine bakıldığında Sakarya, hem 2022 hem de 2023 yılı ihracat sıralamasında 8., ithalat sıralamasında 11. sırada yer almıştır. Buna göre son iki yılda ihracat ve ithalat rakamları açısından iller sıralamasındaki yerini korumuştur. Kendi içinde gerçekleşen artışa bakıldığında ise ihracat rakamları önceki yıla göre %15,69 oranında bir artış gösterirken, ithalat oranlarında ise % 11,28 oranında bir artış gerçekleştiği görülmüştür.

Türkiye genelinde iş gücüne katılma oranı 2022 yılında %53,1; 2023 yılında ise %53,3’tür. Sakarya’da ise bu oranlar sırasıyla %57,8 ve %58,6 olarak gerçekleşmiştir. Buna göre iş gücüne katılma oranları Türkiye ortalamasının üzerinde bir seyir izlemiştir. Sakarya’ya ait göstergelere bakıldığında ise iş gücüne katılma oranlarında artan bir eğilim izlenmiştir. Sakarya belirtilen iş gücüne katılım oranı ile il düzeyinde 2022 yılında 5. sırada, 2023 yılında ise 9. sırada yer almıştır (<https://data.tuik.gov.tr>).

Türkiye geneli istihdam oranı 2022 yılında %47.5, 2023 yılında ise %48.3'tür. Sakarya'da ise bu oranlar sırasıyla %52.4 ve %53.7 olarak gerçekleşmiştir. İstihdam oranları hem Türkiye genelinde hem de Sakarya'da artan bir eğilim göstermiştir. Sakarya belirtilen istihdam oranlarına göre il sıralamasında 2022 yılında 10., 2023 yılında ise 5. sırada yer almıştır. Bu göstergelere göre Sakarya'da istihdam oranları artan bir eğilim göstermiştir (<https://data.tuik.gov.tr>).

Türkiye genelinde 2022 yılında hesaplanan işsizlik oranı %10.4, 2023 yılında ise %9.4'tür. Sakarya'da ise bu oranlar sırasıyla %9.4 ve %8.3 olarak gerçekleşmiştir. İşsizlik oranları hem Türkiye genelinde hem de Sakarya'da düşme eğilimi göstermiştir. Sakarya belirtilen işsizlik oranı ile il düzeyinde 2022 yılında 43., 2023 yılında ise 48. sırada yer almıştır. Bu göstergeler ışığında 2023 yılında Sakarya'da işsizliğin azalan bir eğilim gösterdiği görülmektedir (<https://data.tuik.gov.tr>)

Sakarya'ya ait iktisadi faaliyet kollarına göre istihdam oranları TÜİK tarafından TR42 bölgesi kapsamındaki illerle birlikte yayınlanmaktadır. Doğu Marmara Kalkınma Ajansının (MARKA) sorumluluk sahasında bulunan TR42 Bölgesi Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu ve Yalova illerinden meydana gelmektedir. Bu bölgenin İktisadi faaliyet kollarına göre istihdam oranları Çizelge 1.10'da gösterilmiştir:

Çizelge 1. 10. İktisadi Faaliyet Kollarına Göre İstihdam Oranları (2009-2023)

YIL	BÖLGE KODU	TARIM (%)	SANAYİ (%)	HİZMETLER (%)
2009	TR42	19,7	33,3	46,9
2010	TR42	19,8	34,1	46,1
2011	TR42	21,6	34,2	44,3
2012	TR42	22,1	33,4	44,5
2013	TR42	22,1	33,3	44,6
2014	TR42	18,3	36,5	45,3
2015	TR42	18,1	35,2	46,7
2016	TR42	14,2	36,3	49,6
2017	TR42	14,9	36,8	48,3
2018	TR42	15	35,8	49,2
2019	TR42	13,3	35,4	51,3
2020	TR42	12,8	35,9	51,2
2021	TR42	13,4	37,4	49,2
2022	TR42	12,1	37	50,9
2023	TR42	10,7	36,5	52,8

Kaynak: TÜİK, Erişim: 26.03.2024,
<https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselstatistik/degiskenlerUzerindenSorgula.do?durum=acKapa&menuNo=191&altMenuGoster=1&secilenDegiskenListesi=>

Çizelge 1.10'daki sayısal verilere bakıldığında istihdam oranının en yüksek olduğu iktisadi faaliyet kolunun hizmet sektörü olduğu görülmektedir. Hizmet sektörünü sanayi sektörü takip etmekte ve tarım sektörü üçüncü sırada yer almaktadır. 2009-2023 yıllarına ait verilerin bulunduğu tabloda bu sıralama süreklilik arz etmiştir. Belirtilen tarihlerde sanayi sektöründe %9,6 oranında, hizmet sektöründe ise %12,5 oranında bir artış gözlenmiştir. Tarım sektöründe ise 2014 yılından itibaren oransal bir düşüşün başladığı görülmektedir. Tarım sektöründeki bu düşüş 2009 yılından 2023 yılına kadar geçen 14 yıllık sürede %45,6 seviyelerine varmıştır. Tarım sektöründeki istihdam oranlarındaki bu düşüş kullanılan tarım alanlarına da yansımıştır. Sakarya'da toplam kullanılan tarım alanlarına ait veriler aşağıda Çizelge 1.11'de gösterilmiştir:

Çizelge 1. 11. Toplam Kullanılan Tarım Alanı (1995-2023)

Yıl	Bölge Kodu	Bölge Adı	Toplam İşlenen Tarım Alanı (Hektar)
1995	TR422	Sakarya	121.347
1996	TR422	Sakarya	119.795
1997	TR422	Sakarya	125.452
1998	TR422	Sakarya	120.079
1999	TR422	Sakarya	118.038
2000	TR422	Sakarya	115.897
2001	TR422	Sakarya	114.711
2002	TR422	Sakarya	117.682
2003	TR422	Sakarya	108.402
2004	TR422	Sakarya	118.171
2005	TR422	Sakarya	117.278
2006	TR422	Sakarya	112.694
2007	TR422	Sakarya	103.172
2008	TR422	Sakarya	106.986
2009	TR422	Sakarya	107.421
2010	TR422	Sakarya	98.011
2011	TR422	Sakarya	93.608
2012	TR422	Sakarya	101.364
2013	TR422	Sakarya	97.378
2014	TR422	Sakarya	96.777
2015	TR422	Sakarya	89.336
2016	TR422	Sakarya	82.263
2017	TR422	Sakarya	82.731
2018	TR422	Sakarya	78.930
2019	TR422	Sakarya	77.190
2020	TR422	Sakarya	78.494
2021	TR422	Sakarya	81.983
2022	TR422	Sakarya	79.538
2023	TR422	Sakarya	77.981

Kaynak: TÜİK, Erişim: 27.03.2024,

<https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/degiskenlerUzerindenSorgula.do?durum=acKapa&menuNo=191&altMenuGoster=1&secilenDegiskenListesi=>

Çizelge 1.10’da tarımsal faaliyetlerin istihdam oranlarındaki düşüşe dikkat çekilmişti. Çizelge 1.11’deki tarımsal veriler de aynı şekilde dikkat çekicidir. 1995 yılında 121.347 hektar olan toplam işlenen tarım alanı 2023 yılında 77.981 hektara düşmüştür. Geçen 28 yıllık sürede toplam işlenen tarım alanında 43.366 hektarlık (% 35,74) düşüş gerçekleşmiştir.

Kurt ve Duman (2016, s. 268) tarafından coğrafi bilgi sistemleri ve uzaktan algılama teknolojileri kullanılarak yapılan çalışma, bu verileri doğrular niteliktedir. Buna göre Sakarya’da yerleşim alanları tarım alanlarını işgal ederek genişlerken tarım alanları da orman alanlarını işgal etmektedir. Nüfus ve turizm etkinliklerinde devam eden artışlar ile yerleşim alanları genişlemeye devam ederken orman ve çalılık alanlar ise küçülmeye devam etmektedir.

Verimli tarım alanlarına sahip olan Sakarya için tarımsal alanlar geniş bir alan kapsamaktadır. Kentin 4.823.000 dekar olan yüzölçümünün %42,37’sini (2.043.595 dekar) tarım alanları oluşturmaktadır. Sırasıyla %43,17’si (2.082.260 dekar) orman alanlarından, %1,47’si (70.805 dekar) çayır ve mera alanlarından, %8,47’si (408.412 dekar) diğer alanlarından, %4,52’si (218.010 dekar) ise göl ve baraj alanlarından oluşmaktadır (Sakarya Valiliği Brifingi, 2024, s. 16).

Kentteki tarım alanları, Sakarya Nehrinin suladığı verimli alüvyal topraklardan oluşmaktadır. İlin kuzeyinde fındık, orta kuşakta tarla ziraatı, güneyinde meyvecilik yaygındır. Son yıllarda dış mekân süs bitkileri yetiştiriciliği hızla gelişmektedir. Kentte sulanabilir 93.000 hektar tarım alanı bulunmaktadır. Bu alanın 20.192 hektarlık kısmı sulanmaktadır. Sakarya’nın Marmara Bölgesi ve Türkiye sıralamasında başlıca bitkisel üretim oranları şu şekildedir (Sakarya Valiliği Brifingi, 2024, s. 17):

Fındık üretiminde Marmara Bölgesinde %84 ile 1. sırada yer alırken Türkiye’de %12,9 ile 3. sırada yer almaktadır. Mısır üretiminde Marmara Bölgesinde %29 ile 1. sırada, Türkiye’de %3,6 ile 8. sırada yer almaktadır. Üzüm üretiminde Marmara’da %40 ile 1. sırada, Türkiye’de %4,3 ile 7. sırada; ayva üretiminde Marmara’da %73 ile 1. sırada, Türkiye’de %52 ile 1. sırada; marul üretiminde Marmara’da %39 ile 1. sırada, Türkiye’de %17,1 ile yine 1. sırada yer almaktadır. Süs

bitkilerinin üretiminde ise Marmara'da %14 ile 2. sırada, Türkiye'de %1,92 ile 8. sırada yer almaktadır.

Sakarya'nın hayvancılık açısından sıralamasına bakıldığında, toplam 192.151 büyükbaş hayvan ile Marmara'da %27 ile 4. sırada Türkiye'de % 5,09 ile 32. sırada yer almaktadır. Küçükbaş hayvancılıkta 98.321 toplam sayısı ile Marmara'da %2,11 ile 10. sırada, Türkiye'de 0,17 ile 71. sırada yer almaktadır. Etlik piliç açısından ise (25.581.827 baş) Marmara'da %28,44 ile 2. Sırada, Türkiye'de %10,2 ile 3. sırada yer almaktadır (Sakarya Valiliği Brifingi, 2024, s. 20).

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından hazırlanan ilçelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması araştırmasına (SEGE-2022) göre Sakarya'nın 16 ilçesinden 5'i 2. kademe, 7'si 3. kademe, 4'ü ise 4. kademe de yer almaktadır. Sıralamanın belirlenmesinde demografi, istihdam ve sosyal güvenlik, eğitim, sağlık, finans, rekabetçilik, yenilikçilik, yaşam kalitesi değişkenleri kullanılmıştır.

Çizelge 1. 12. İlçelerin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (2022)

İlçe Adı	Genel Sıralama	İl İçindeki Sıralama	Skor	Kademe
Serdivan	77	1	1,527	2
Adapazarı	87	2	1,392	2
Arifiye	106	3	1,148	2
Sapanca	177	4	0,695	2
Erenler	179	5	0,690	2
Hendek	253	6	0,328	3
Karasu	285	7	0,159	3
Akyazı	288	8	0,153	3
Pamukova	346	9	-0,024	3
Geyve	355	10	-0,043	3
Söğütlü	367	11	-0,077	3
Ferizli	397	12	-0,139	3
Kocaali	468	13	-0,253	4
Kaynarca	520	14	-0,351	4
Taraklı	584	15	-0,437	4
Karapürçek	597	16	-0,453	4

Kaynak: <https://www.sanayi.gov.tr/merkez-birimi/b94224510b7b/sege/ilce-sege-raporlari>

Çizelge 1.12'ye göre Sakarya ilçelerinden 1. kademe gelişmişlik düzeyinde yer alan ilçe bulunmamaktadır. 2. kademe gelişmişlik düzeyinde Serdivan, Adapazarı, Arifiye, Erenler merkez ilçeleri ile turizm açısından gelişmiş olan Sapanca ilçesi bulunmaktadır. 3. kademe Hendeke, Karasu, Akyazı, Pamukova, Geyve, Söğütü ve Ferizli ilçeleri yer alırken Kocaali, Kaynarca, Taraklı ve Karapürçek ilçeleri de 4. kademe yer almışlardır. Gelişmişlik sıralamasının sonunda bulunan 5. ve 6. kademelerde yer alan ilçesi bulunmamaktadır.

1.7.3. Sakarya'daki Hemşehri Dernekleri

Hemşehri dernekleri, aynı coğrafyadan gelen kişilerin yabancıları oldukları veya yerleşimcisi olmaya çalıştıkları yerde dayanışma ve uyum faaliyetine yönelik kurdukları organizasyonlardır. Toplumsal dayanışmanın bir örneği olarak görülebilirler. Hemşehri dernek üyelerinin ortak noktası aynı coğrafyanın insanı olmalarıdır. Bu organizasyonlar ile dil, din, aile yapısı, yemek kültürü, yaşam biçimi gibi birçok ortak özelliği bir arada görmek mümkündür. Ancak bu ortak aidiyetlerin yanında farklı sosyal ve ekonomik sınıfların da aynı çatı altında toplandığı görülür. Bu kapsamda hemşehri derneklerini farklı toplumsal kesimlerle ilişki geliştirmenin bir yolu olarak da görmek mümkündür.

Sivil toplum kuruluşları kapsamında değerlendirilen dernek sayılarına Türkiye genelinde bakıldığında İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü tarafından açıklanan son verilere göre Türkiye'deki faal dernek sayısının 100.921 olduğu görülmektedir. Bu derneklerin bir bölümünü oluşturan hemşehri derneklerinin sayısı ise 16.568 şeklindedir. Aynı kaynakta Sakarya'daki hemşehri derneklerinin son sayısal durumu da 87 olarak açıklanmaktadır (www.siviltoplum.gov.tr).

İçişleri Bakanlığının son verilerine göre Sakarya'da 87 adet hemşehri derneği bulunmaktadır (www.siviltoplum.gov.tr). Ancak Sakarya İl Sivil Toplumla İlişkiler Müdürlüğü'nün verilerinden bu derneklerin tümünün faal olmadığı anlaşılmaktadır. Sakarya'da bulunan hemşehri derneklerinin üye sayısının tespiti için Sakarya İl Sivil Toplumla İlişkiler Müdürlüğü ile yazışmalar yapılmıştır. Yapılan yazışmalar neticesinde 08.08.2024 tarihinde tarafımıza iletilen listede faal olan dernek sayısının 40 ve bu derneklere üye olan kişi sayısının 6353 olduğu görülmüştür.

Çizelge 1. 13. Sakarya’da Bulunan Hemşehri Dernekleri ve Üye Sayıları (2024)

	Kurum Adı	Asli Üye Sayısı
1	Sakarya Kafkas Kültür Derneği	589
2	Sakarya Kartvel (Gürcü-Laz) Kültür Derneği	533
3	Sakarya Rumeli Balkan Kültür ve Dayanışma Derneği	478
4	Serdivan Mübadilleri Derneği	459
5	Sakarya Trabzonlular Kültür ve Dayanışma Derneği	376
6	Sakarya Balkan Göçmenleri Kültür ve Dayanışma Derneği	339
7	Sakarya Akyazı Trabzonlular Kültür Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği	289
8	Arifiye Erzurumlular Kültür ve Dayanışma Derneği	247
9	Sakarya Erzurumlular Kültür, Dayanışma, Turizm, Folklor Derneği	231
10	Sakarya Vakfikebirliler Kültür ve Dayanışma Derneği	192
11	Sakarya Kırımlı Türkler Eğitim Kültür Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği	179
12	Sivaslılar Kültür Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği	173
13	Trabzon Kayaiçi Köyü Eğitim, Kültür, Yardımlaşma ve Sivil Toplumu Destekleme Derneği	171
14	Sakarya Abhaz Derneği	143
15	Sakarya Hemşinliler Kültür ve Yardımlaşma Derneği	142
16	Hendek Batum ve Havalisi Kültür Derneği	135
17	Sakarya Ağasar Şalpazarlılar Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği	131
18	Sakarya Gümüşhaneliler Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği	129
19	Ferizli Ordulular Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği	125
20	Rizeliler Kültür Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği	122
21	İlimbey Sevdalıları Kültür ve Dayanışma Derneği	111
22	Batı Trakya Türkleri Dayanışma Derneği Sakarya Şubesi	108
23	Sakarya Samsunlular Eğitim Kültür Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği	108
24	Hendek Karadeniz Havalisi Kültür, Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği	107
25	Sakarya Tokatlılar Kültür ve Dayanışma Derneği	105
26	Erzurum Yöresi ve Aşkaleliler Derneği	104
27	Sakarya Vanlılar Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği	97
28	Hendek Ordulular Kültür, Eğitim ve Sosyal Dayanışma Derneği	68

29	Sakarya Çankırılılar Yaran Kültürünü Yaşama, Yaşatma ve Yardımlaşma Derneği	60
30	Sakarya Kınalılar Sosyal Yardımlaşma Dayanışma ve Kültür Derneği	58
31	Kuzey Makedonyalılar ve Mecitliler Sosyal Yardımlaşma Dayanışma Derneği	50
32	Rizeliler Kültür ve Dayanışma Derneği	46
33	Sakarya Kosova ve Balkan Göçmenleri Kültür Yaşatma Koruma ve Dayanışma Derneği	41
34	Serdivan Bosna Sancak Karadağ Boşnakları Kültür ve Eğitim Derneği	38
35	Sakarya Kuzey Bölge Balkan Rumeli Göçmenleri Dayanışma Derneği	30
36	Öz Gümüşhane Kelkitliler Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği	9
37	Ferizli Karadenizliler Derneği	8
38	Pamukova Eski Kasabalılar Kalkınma ve Yardımlaşma Derneği	8
39	Arifiye ve Arifiye'liler Kültür ve Dayanışma Derneği	7
40	Sakarya Gümüşhaneliler Kültür ve Yardımlaşma Derneği	7
	Toplam	6353

Kaynak: Sakarya İl Sivil Toplumla İlişkiler Müdürlüğü

Çizelge 1.13'e göre Sakarya'da üye sayısı en fazla olan hemşehri derneği 589 üye sayısı ile Sakarya Kafkas Kültür Derneği'dir. Bunu 533 üye sayısı ile Sakarya Kartvel (Gürcü-Laz) Kültür Derneği ve 478 üye sayısı ile Sakarya Rumeli Balkan Kültür ve Dayanışma Derneği takip etmektedir.

1.7.4. Sakarya'daki Hemşehri Derneklerinin Kent Kimliğinin Oluşumuna Etkisi

Sakarya genelinde göçmenlerin kent kimliğine etkisine ilişkin olarak toplumsal kimlik başlığı altında çeşitli örneklere yer verilmiştir. Bu kapsamda hemşehri derneklerinin kültürlerini yaşatmak ve gelecek nesillere aktarmak adına gerçekleştirdikleri şenlikler, festivaller, sosyal ve kültürel etkinlikler öne çıkmaktadır. Kentte sıklıkla müzik, folklor, yemek gibi organizasyonlar düzenlenmektedir.

Kentte göçmenlere yönelik yapılan etkinlikler yerel kurumların faaliyetlerine de yansımaktadır. Bu çerçevede belediyelerin "Hemşehri Buluşmaları", "Kültür Gecesi", "Hemşehri Dernekleri Kültür Buluşması", "Sakarya Kültür Sanat Festivali"

gibi etkinlikler düzenlediği görülmektedir (www.bttdd.org.tr, www.halk54.com, www.iha.com.tr, www.sakaryahaberajansi.com.tr).

Kültürel etkinliklerin yanı sıra dernekler hem kendi hemşehrilerine hem de diğer hemşehri derneklerine ziyaretler gerçekleştirmektedir. (www.sakaryayenihaber.com). Bu dernekler bir araya gelerek toplantılar düzenlemekte ve bu toplantılarda birlik, kardeşlik mesajları vererek hemşehrilerinin sorunları ve çözüm önerilerine yönelik çalışmalar gerçekleştirme yoluyla kent içinde varlık göstermektedirler (<https://taraklimedya.com>).

Bilindiği üzere kişiler yeni geldikleri ortamda iş bulabilmek için hemşehrileri ile iletişime geçmekte ve genellikle aynı alanlarda iş imkânı bulabilmektedir. Benzer şekilde ilk gelenler de geride kalan hemşehrilerine iş olanakları nedeniyle çağrıda bulunabilmektedir. Aynı zamanda göçle gelenlerin daha önce hangi sektörlerde çalıştığı, geldiği bölgede insanların geçimlerini sağlamak için hangi yöntemleri kullandığı da iş seçimlerinde etkili olabilmektedir. Aynı coğrafyadan gelenlerin aynı sektörlerde kümelenme nedenini bu faktörlerle açıklamak mümkündür. Sakarya özelinde bakıldığında inşaat sektöründe Trabzon, Rize ve Vanlıların, hayvancılıkta Ağrı, Kars ve Erzurumluların, hamur ve börekçilik sektöründe Boşnakların, ağaç ve mobilya işlerinde Gürcülerin, tarımsal alanlarda ise Balkan göçmenlerinin çoğunlukta olmasının nedeni bu kapsamda açıklanabilir.

Hemşehri derneklerinin kent içinde etkililiğini gösteren diğer bir husus da siyaset ve siyasi bağlantılardır. Siyaset, dernekler için kitlelerinin çıkarlarını koruyan bir alan olarak görülürken siyasetçiler için de bu kitleler oy potansiyeli olan bir odak olarak görülebilmektedir. Bu kapsamda taraflar arasında karşılıklı olarak çeşitli temaslar gerçekleşebilmektedir. Örneğin, kentte sıklıkla karşılaşıldığı üzere siyasetçiler, yerel/merkezi yönetim bürokratları ve siyasi parti temsilcileri, hemşehri derneklerine ziyaretler gerçekleştirmekte ve derneklerin düzenlediği çeşitli etkinliklere katılmaktadırlar (sakarya.gsb.gov.tr, lchaber.com, sakaryalilar.org.tr, www.sakarya.gov.tr, www.sakaryayenihaber.com). Benzer şekilde dernek yöneticileri ve üyelerinin de siyasileri, bürokratları ve çeşitli kamu kurumlarını ziyaret ettikleri görülmektedir (sakaryalilar.org.tr, www.sakaryakent.net, lchaber.com, www.medyadetay.com). Bu ziyaretlerde derneklerin çeşitli vaatler karşılığında

kendileri ve üyeleri adına destek sözleri verdikleri bilinmektedir. Yine kent yönetimi tarafından hemşehri derneklerine yer tahsisi, kültürel etkinliklerine katkı sunma ve destekleme gibi katkıların sunulması da bu derneklerin kent içinde bir varlık gösterdiklerini ortaya koymaktadır.

Kentin siyasal ve yönetsel yapısında göçmen kökenli vatandaşların önemli bir ağırlığının olduğu da söylenebilir. Sakarya’da il nüfusunun çoğunluğu yerli ve Türk olarak kabul edilen Manavlardan oluşmaktadır. Geçimini tarım ile sağlayan Manavlar, ekonomik ve siyasal açıdan bir varlık gösterememişlerdir. Buna karşın kente yerleşen göçmen gruplar kendi kültürel ve ekonomik faaliyetlerini canlı tutarak kentin siyasal ve yönetsel yapısında etkinlik sağlamışlardır. Hem yerel seçimlerde hem de genel seçimlerde seçilmiş kişilerin ağırlıklı olarak göçmen kökenli olması bu duruma kanıt olarak gösterilebilir (Aktaş, 2008, s.76).

Son yapılan 2024 yılı yerel seçimleri ile 2023 yılı milletvekili genel seçimlerine bakıldığında kentin siyasal ve yönetsel yapısında göçmenlerin ağırlığının devam ettiği görülmektedir. Mevcut seçilmiş Milletvekillerine bakıldığında Sakarya’nın sekiz milletvekilinden 2’sinin Balkan, 2’sinin Kafkas, 3’ünün ise Karadeniz kökenli olduğu anlaşılmaktadır. Mevcut belediye başkanlarına bakıldığında yine benzer bir tablo ile karşılaşmaktadır. Büyükşehir ve merkez ilçelerin beş belediye başkanından 1’inin Karadeniz, 2’sinin Balkan, 1’inin de Kafkas kökenli olduğu görülmektedir. Bu durum Sakarya’nın sosyokültürel yapısı ile uyum göstermektedir.

Aldığı iç ve dış göçlerle kozmopolit bir yapıya sahip olan Sakarya’da hoşgörü kültürünün varlığı sıklıkla vurgulanmaktadır. Uyumlu birlikteliğinin ifadesi olarak “hoşgörü kenti” ve “kardeşliğin kenti” gibi tanımlamalar kullanılmaktadır. Kentte insanlar birbirlerini tanımaya çalışırken “ne milletsin”, “hangi millettensin” şeklinde sorular yöneltmektedirler. Sakarya’da bu sorulara verilen cevaplar bir alt kimlik olarak kullanılmakta ve Türk kimliğinin önüne geçmemektedir.

Göçmenler genellikle girişimci yapıları ile öne çıkmaktadırlar. Bu durum onların birçok alanda görünür olmalarını sağlamaktadır. Bu alanlardan biri olan ticari faaliyetlere bakıldığında geçmişten günümüze etkin bir göçmen kitleden bahsetmek mümkündür. Osmanlı döneminde kaybedilen topraklardan gelen göçmenlerin bir kısmının Sakarya’ya yerleştirilmesi ile kentin ticari hayatı hem çeşitlenmiş hem de

önemli gelişme göstermiştir. Özellikle Balkanlardan gelen göçmenler girişimcilik ve bankacılık tecrübeleri ile Türk Bankacılık tarihine Adapazarı'nın önemli bir iz bırakmasını sağlamışlardır. 1913'te kurulan Adapazarı İslam Ticaret Bankası'nın kuruluşundan sonra kentin ikinci yerli ve milli bankası olan Adapazarı Emniyet Bankası'nın 1919'da kurulmasına vesile olmuşlardır (<https://www.satso.org.tr>). Sakarya'nın günümüze değin süren ticari hayatına bakıldığında kentin önde gelen firmaları, market zincirleri, sanayi ve otomotiv sektöründe yine göçmen kökenli iş insanlarının etkin olduğunu görmek mümkündür.

Kent kimliğine etki eden unsurlardan biri de kentte bulunan nüfuzlu ailelerdir. Bu aileler siyasetten, ticarete, sosyal etkinliklerden sanatsal faaliyetlere kadar birçok alanda etkili olabilmektedirler. Sakarya'daki nüfuzlu aileler arasında çok sayıda göçmen ailenin varlığından bahsetmek mümkündür. Tuna (2012a ve 2012b), tarafından Naciye Alican (Güler) ile yapılan söyleşide kentte ileri gelen birçok ailenin göçmen kökenli olduğu doğrulanmaktadır. Hatta Türkiye'nin tanınan birçok siması arasında yine göçmen kökenli Sakaryalı kişilerden bahsetmek mümkündür. Örneğin, başbakan yardımcılığı, maliye bakanlığı ve dört dönem milletvekilliği yapmış Siyasetçi Ali Ekrem Alican, Çerkez kökenlidir. Aile, çiftçi, kamu çalışanı ve tüccardır. Ali Ekrem Alican'ın eşi Naciye Alican (Güler)'in dedesi eğitim için Bosna'dan Türkiye'ye göç etmiş, müderris (günümüzde profesör unvanına denk) olarak Adapazarı'na tayin olmuş tanınan bir ailenin kızıdır (Tuna, 2012a). Söyleşide yer alan ve o dönemde aynı bölgede ikamet eden ailelerden bazıları şunlardır:

Hacımuharremağalar/Bahçivangiller kentin tanınan ailelerinden olup Boşnak asıllıdır. Hıfzı Beyler belli aralıklarla Bosna'dan gelerek Adapazarı'na yerleşen bir ailedir. Aile kendi içinde hiyerarşik bir yapının görüldüğü geleneksel bir Boşnak ailesidir. Sabri Beyler; aile reisi olan Sabri Bey, Kurtuluş savaşında çok yararlılıklar göstermiş biridir. Kız kardeşi Fatma Hanım Bosna'dan geldikten sonra kendi adına okul yaptırmıştır. Kâzım Şakir'ler/Berközler; kentin ileri gelen esnaflarından olup ve Boşnak asıllıdır. Hacı Avdiç'ler/Aldinçler; Spor yazarı Orhan Şevki Aldinç, onun da kızı, şarkıcı Ayşegül Aldinç, Boşnak asıllı olan Adapazarlı ailenin bireyleridir. Müftü Arif Efendiler; Müftü Efendi, Avukat Kâmil Başkaraca'nın babasıdır. O da Boşnak asıllı ve saygın kişilerdendir. Hafız Mehmet Efendiler/Okurlar; Boşnak asıllı olan Mehmet Efendi, Orhan Camii'nin imamıdır. Kendisi Amerika'da NBA'de oynayan

milli basketbolcu Mehmet Okur'un dedesinin babasıdır. Dönemin nüfuzlu ailelerinin bulunduğu Boşnak Mahallesi'nin bir diğer üyesi de Boşnak asıllı olan Dilmen ailesidir. Oğulları Ali Dilmen'in yaptırdığı okula adı verilmiştir. Berkofça'lı Mustafa Efendi'ler; adından da anlaşıldığı üzere Bulgaristan göçmeni bir ailedir. Soyadları Sipahier olan ailenin çocukları Avukat Salih Sipahier'dir. Ailenin o dönem yaşadığı evlerinin bulunduğu yerde günümüzde Sipahier İşhanları bulunmaktadır. Boşnak İbrahim Beyler (Ocaklı); ailenin siyaset ile ilişkisi Cumhuriyet öncesine dayanmaktadır. 1902-1904 yıllarında Belediye başkanlığı yapan İbrahim Ocaklı'nın evi istasyonun karşısında bulunmaktadır. Ailenin kızlarından olan Neyyir Hanım, CHP İstanbul Milletvekili Faik Tünay'ın anneannesidir. Boşnak Aziz Ağa'lar da tanınan göçmen ailelerdendir. Uzunca süre Emirdağ Mezarlığı ile belediye hastanesi arasındaki araziye Aziz Ağa'nın çiftliği-gölü denmiştir. Hatırı sayılır ailelerden bir diğeri de Arapzade Cevat Bey'lerdir. Nedeni bilinmemekle beraber Arapzade adıyla anıldığına göre Arap'lıkla bir ilgileri olabileceği değerlendirilebilir (Tuna, 2012b). Söyleşide anılan aileler o dönemlerde Sakarya'nın nüfuzlu ailelerinin konakladığı mahallelerde bulunmaktadır. Anılan bölgede siyasetçi, tüccar, sanatçı, sporcu vb. birçok farklı mesleklerden öne çıkan aileler bulunmaktadır.

Günümüzde halen göçmenlerin (Boşnak mahallesi, Tatar mahallesi, Çingen mahallesi vb.) adlarıyla anılan bölgeler bulunmakla beraber eski mekânsal kümelenmenin sürdüğünü söylemek güç görünmektedir. Kentleşmenin hızlanması ve eski yerleşim bölgelerindeki yapıların yıpranması nedeniyle kentin yeni gelişen bölgelerine doğru bir yer değiştirme eylemi gerçekleşmiştir. Bu yer değiştirme eyleminde sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyinin etnik aidiyetten daha belirleyici bir etken olduğunu değerlendirmek mümkündür. Kentin, konumu, doğal güzellikleri, sanayisi, üniversitesi gibi olanaklar nedeniyle yeni göçmen grupları tarafından tercih edilmesi ve bu grupların kentin çeşitli bölgelerine dağılması da keskin mekânsal ayrımları azaltmıştır. Belli başlı birkaç köy ve mahalle dışında kentin genel dokusu heterojen bir özellik göstermektedir. Kentte bulunan çeşitli göçmen gruplarının kültürel farklılıkları ise daha çok hemşehri derneklerinin düzenlediği etkinliklerde, düğün, sünnet, cenaze ve taziye gibi törenlerde öne çıkmaktadır. Yine göçmen mutfaklarının konu edinildiği etkinlikler ve kent içinde göçmen mutfak kültürünü yansıtan mekânlar dikkat çekmektedir.

Geçmişte daha belirgin olan mekânsal ayrışmalar azalmış olmakla beraber kentin belli bölgelerinde kümelenmelerin varlığı dikkat çekmektedir. Örneğin merkez ilçelerden Erenler ve Adapazarı'nda çingenelerin yoğun olarak yaşadığı bölgeler bulunmaktadır. Bu bölgelerde düzensiz ve özensiz bir yapılaşma başta olmak üzere giyim, tüketim alışkanlıları ve yaşam biçimlerindeki farklılıklar dikkat çekmektedir. Yine Adapazarı ilçesinde belli bölgelerde yoğunlaşan Suriyeli, Afgan ve Iraklıların kümелendiğı mahallelerde kültürel izler ön plana çıkmaktadır. Fırınlara, mahalle bakkalları ve kendi kültürlerine ait tüketim malzemeleri ile bu bölgeler dikkat çekmektedir.

2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

İnsanların bir yerden başka bir yere hareket etmesi eylemine dayanan göç olgusu tarih boyunca toplumların değişim ve dönüşümünde etkili olmuştur. Günümüzde ise birçok ülke için çözüm arayışları süren önemli konulardan biri haline gelmiştir. Bilindiği gibi göç, ister göç veren olsun isterse de göç alan olsun tüm toplumları ilgilendiren bir olgudur. Terk edilen ülkeler açısından bakıldığında genç nüfusun yitirilmesi, nitelikli iş gücünün başka ülkelere göç etmesi, diplomatik sorunlar gibi riskler içermektedir. Göç alan ülkeler açısından ise başta sınır güvenliği olmak üzere ekonomik olumsuzluklar, toplumsal krizler, güvenlik sorunları gibi riskleri saymak mümkündür. Ülke içinde de benzer riskler taşımakla beraber bölgesel dengesizlikler ve istihdam sorunları gibi konular ile mücadele edilmesini gerektirmektedir.

Bu çalışmada hemşehri dernekleri üzerinden göçmenlerin kent kimliğinin oluşumuna etkisinin araştırılması amaçlanmıştır. Bu kapsamda öncelikle literatür taraması yapılmış olup konu ile ilgili yapılan çalışmalar incelenmiştir. Bilimsel çalışmalara bakıldığında kent kimliği ve hemşehri dernekleri ile ilgili teorik ve ampirik çalışmalara rastlamak mümkündür. Çalışma kapsamında öncelikle göçmenlere yönelik çalışmalar incelenecektir. Ardından hemşehri dernekleri ve kent kimliğini konu edinen çalışmalara değinilecektir. Bu kapsamda yapılan çalışmalardan bazıları şunlardır:

Göçmenler ile ilgili olarak yapılan çalışmalara bakıldığında göçmenlerin kente uyumu, göçün kent ve kentleşme üzerindeki etkisi, göçmenlerin kentte kalma süreleri ve kentlilik bilinci ilişkisi, göçmenler için yerin ne anlam ifade ettiği gibi çeşitli çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Bu kapsamda yapılan çalışmalardan biri Hajrullahu, Tutar ve Fejza (2021) tarafından “Kültürel Zekâ ve Kültürlerarası Uyumluluk İlişkisi Üzerine Bir Araştırma” adıyla yapılmıştır. Bu çalışmada, Kosova’da faaliyet gösteren küresel işletmelerdeki yabancı uyruklu çalışanların “kültürel zekâ” ve “kültürel uyumluluk” algıları arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmada kültürel zekâ ve kültürel uyum arasında bir ilişkinin olduğu sonucuna varılmıştır.

Benzer olarak Kurt (2019) tarafından “Kentsel Uyum ve Bütünleşme (Isparta'da Yaşayan Tunceliler Örneği)” adıyla hazırlanan doktora çalışmasında Isparta’da yaşayan Tuncelilerin göç sonrası kentsel uyum ve bütünleşme durumlarını anlamak amacıyla nitel bir alan çalışması yapılmıştır. Çalışmada göç, yerleşme, kentsel uyum ve bütünleşme durumlarına nasıl bakılması gerektiği, kentsel uyum ve kentsel bütünleşme konularında kolaylaştırıcı/geliştirici, engelleyici/zorlaştırıcı faktörlerin neler olabileceği irdelenmiştir. Çalışmada hemşehri ilişkilerinin, kişilerin içinde bulunduğu sosyal sınıflarına göre değişkenlik gösterdiği sonucuna varılmıştır. Yine araştırmanın sonuçlarına göre sosyo-demografik ve sosyo-ekonomik durum, kentsel uyum ve bütünleşmeyi etkileyen en temel faktörler olarak tespit edilmiştir. Bu iki temel faktörün yanısıra sosyal, kültürel, siyasal, sosyo-psikolojik, barınma, güvenlik, ulaşım, boş zamanları değerlendirme ve doğal faktörlerin de kentsel uyum ve bütünleşmeyi etkilediği bulgulanmıştır.

Göksoy (2017) tarafından hazırlanan “Göçün Kentleşme Üzerindeki Etkileri: Van Örneği” adlı bir yüksek lisans çalışmasına rastlanmıştır. Çalışmada farklı ikamet sürelerine sahip katılımcıların kentte kalma sürelerine göre kentlilik bilinci ve kent kültürü arasında farklılıklar olduğu vurgulanmıştır. Buna göre kentte kalma süreleri arttıkça kentlilik bilinci ve kent kültürünün de arttığı sonucuna varılmıştır.

Erdem (2012) tarafından “Yerin Anlamları ile Yere Bağlılık Arasındaki İlişki” adıyla bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Bu çalışmada başka ülkede doğup Türkiye’ye yerleşen kişiler için yaşadıkları yerin ne anlam ifade ettiği hususu incelenmiştir. Göçmenler için yaşadıkları yerin ne anlam ifade ettiği, yer kimliği ve yere bağlılık kavramları çerçevesinde irdelenmiştir. Türk kökenli göçmenlerin uyum konusunda istekli oldukları ancak yabancı göçmenlerin bu konuda herhangi bir meylinin olmadığı sonucuna varılmıştır.

Göçmenlerin yeni yerleşim yerlerinde dayanışma amacıyla bir araya gelerek kurdukları hemşehri dernekleri ile ilgili çalışmalara bakıldığında hemşehri dayanışmasının kent kültürüne etkisi, hemşehri dernekleri ve sosyal sermaye ilişkisi, hemşehrilik ve sosyal yardımlaşma gibi çalışmalarla karşılaşılmaktadır. Bu kapsamda Altay (2009) tarafından “İzmir’de Hemşehri Dayanışmasının Kent Kültürü Üzerindeki Etkileri” adıyla bir doktora tezi hazırlanmıştır. Çalışma İzmir’in göçle oluşmuş 22

mahallesinde yapılmış ve hemşehri dayanışmasının kent kültürü üzerinde etkileri araştırılmıştır. Hemşehriliğin kente göç edenler arasında bir dayanışma ağı oluşturduğu, kişilerin kendini yalnız ve yalıtılmış hissetme duygusundan kurtardığı ancak aynı ilişki ağının kişiler üzerinde bir denetim mekanizması oluşturduğu ve yeni gelen kent ortamında değişime direnmelerine neden olarak kentli kimliğinin edinilmesini engellediği sonucuna varılmıştır.

Yeni (2021) tarafından “Hemşehri Dernekleri ve Sosyal Sermaye İlişkisi Üzerine Bir Araştırma: Edirne Örneği” adıyla bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Bu çalışmada hemşehri derneklerinde güven, iletişim, sosyal ağ ve normlar çerçevesinde sosyal sermaye oluşumunun değerlendirilmesi, sosyal sermaye ve hemşehri dernekleri arasındaki ilişkinin açıklanması amaçlanmıştır. Bu kapsamda hemşehri derneklerine üye 240 kişi ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışmada dernek üyelerinin sosyal sermaye düzeyinin yüksek olduğu sonucuna varılmıştır.

Şahin (2020) tarafından “Sosyo-politik Açından Hemşehri Dayanışması: İstanbul’daki Reşadiyeliler Örneği” adlı bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Bu çalışmada göç sonrası bir araya gelen hemşehrilerin sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı canlı tuttuğu belirtilmiştir. Bu ilişkinin kente uyum sürecine katkı sunduğu ve göçmenlerin kente uyum sürecinde etkili olduğu değerlendirilmiştir.

Özkiraz, A. ve Acungil, Y. (2012) tarafından hazırlanan “Hemşehri derneklerinin kentlileşme sürecindeki rolü (Tokat örneği)” adlı makalede hemşehri derneklerinin kentlileşme üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Çalışmada hemşehri derneklerinin bireyler kente ilk geldiğinde kentsel ihtiyaçlar ve sosyal ilişki yönüyle destek sağladığı vurgulanmıştır. Bu yönüyle ilk etapta kentsel bütünleşmeye katkı sağlarken ilerleyen dönemlerde bireyleri sınırlı bir sosyal çevrede tutarak kentin diğer bireylerine karşı bir yabancılaşma yarattığı ve kentlileşmeyi engellediği sonucuna varılmıştır.

İlgili literatürde kent kimliği ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında ise kolektif kimlik, aidiyet, yere/mahalleye bağlılık ve mekân gibi kavramlarla ilişkisini konu edinen çalışmalar olduğu görülmektedir. Yine belli kentlerin kentsel kimlik bileşenlerinin araştırıldığı çeşitli çalışmalar mevcuttur.

Bu çalışmalardan biri Manahasa (2017) tarafından “Kent Kimliğini Tanımlamak İçin Yere Bağlılık Kavramının Bir Araç Olarak Kullanımı: Konut Aracılığıyla Tiran Kenti Üzerine Çok Katmanlı Bir Değerlendirme” adıyla doktora tezi olarak hazırlanmıştır. Çalışmada kent kimliğinin toplumun kolektif kimliğiyle ilişkisi araştırılmıştır. Çalışma, konut, kent sakini, kent ve kimlik arasındaki ilişkiyi anlamayı Tiran örneğinde açıklamayı amaçlamıştır. Bu kapsamda kent kimliğinin kent imajıyla bağlantılı olduğu ve bu yönde verilen çabaların karşılık bulduğu sonucuna varılmıştır.

Benzer bir çalışma Şentürk ve Gülersoy (2019) tarafından “Aidiyet, Kent Kimliği ve Kentsel Koruma Etkileşimi Bağlamında Kullanıcı Sürekliliğinin İrdelenmesi: Kadıköy Moda Örneği” adıyla hazırlanan makaledir. Çalışmada bir yerde geçirilen yaşam süresi uzadıkça oraya karşı duyulan aidiyet hissinin de arttığı sonucuna varılmıştır. Yine mekâna karşı duyulan aidiyet hissi arttıkça kent kimliği sürekliliği ve kentsel koruma bilincinin de paralel olarak yükseldiği belirtilmiştir. Neticede tanımlı bir kentsel kimliğe sahip olan ve korunması gereken tarihi alanlarda aidiyet duygusunun oluşması için orada yaşayanları yerinden edici projelerden kaçınılması gerekliliğine vurgu yapılmıştır (Şentürk, Gülersoy, 2019, s. 158).

Kalaycı, Yıldırım ve Mutdoğan (2024) tarafından hazırlanan “Yere Bağlılığın ve Kent Kimliğinin Bir Mekân Üzerinden İncelenmesi: İsrailvleri (Dikmen Yapı Kooperatifi) Örneği” adlı makalede katılımcıların yaşadığı yeri tercih etme nedenleri, yaşadıkları mekâna ve kent kimliğine yönelik bağlılıklarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada katılımcıların yere bağlılık düzeyleri ile kent kimliği tutumları arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Bir mekânı tercih etme konusunda tanıdıkların belirleyici bir etken olduğu ve bu etkenin bağlılığı olumlu etkilediği bulgulanmıştır. Yine güvende hissetme ve estetik olarak beğenilen yapıların varlığı, mekânı tercih etme konusunda belirleyici unsurlar arasında sayılmıştır. Ayrıca ikamet, yaş ve cinsiyet faktörlerinin yere bağlılık tutumları üzerinde etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Kent kimliği ve bağlılık ekseninde gerçekleştirilen diğer bir çalışma Göregenli, Karakuş, Özgen Kösten ve Umuroğlu (2014) tarafından yapılmıştır. “Mahalleye Bağlılık Düzeyinin Kent Kimliği ile İlişkisi İçinde İncelenmesi” adındaki makalede

mahalleye bağlılık olgusu kent kimliği ile ilişkilendirilerek araştırılmıştır. Araştırma İzmit'in Ali Kâhya Mahallesi'nde yapılmıştır. Katılımcılara Günlük Yaşam Alanlarına İlişkin Memnuniyet Ölçeği, Mahalleye Bağlılık Ölçeği ve Kent Kimliği Ölçeği uygulanmıştır. Kişilerin mahalleye bağlılık düzeyine etki eden unsurlar mahallede yaşamaktan memnuniyet, ikamet süresi, komşuluk ilişkilerinden memnuniyet, sokaktaki yaşamdan memnuniyet, güvenlik hissi, cinsiyet faktörü ve İzmit kent kimliği şeklinde sıralanmıştır.

Lewicka (2010) tarafından hazırlanan “Komşuluğu Evden ve Şehirden Farklı Kılan Nedir? Yer Ölçeğinin Etkileri” adlı makalede ilgili literatür çerçevesinde yere bağlılık, mahalleye bağlılık, eve bağlılık, mekâna bağlılık ve az sayıda kente bağlılık kavramlarının kullanıldığına dikkat çekilmiştir. Çalışmada insanların yere bağlanmalarına etki eden faktörler araştırılmıştır. Bu kapsamda komşuluk ilişkileri, demografik faktörler, güvenlik hissi, kentin sunduğu imkânlar, ikamet süresi gibi değişkenlerin etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Güleç Solak (2014) tarafından “Mekân Kimlik Etkileşimi ve Kentsel Mekandaki Tezahürleri” adlı bir doktora tezi hazırlanmıştır. Anılan çalışmada mekân ve kimlik arasındaki ilişki irdelenmiştir. Buna göre kimlik bir süreç sonunda inşa edilmekte ve süreklilik arz etmektedir. Bazı kimlikler doğumla kazanılırken bazıları da toplumsal etkileşim ile ortaya çıkmaktadır. Bu kimliklerin oluşumunda aile, din, kültür ve yaşanan mekân gibi toplumsal faktörler etkili olmaktadır. Mekân ve kimlik arasındaki ilişki ise karşılıklı etkileşim halinde olmaları ile açıklanmaktadır. Mekân kimliğinin etkisi ile sosyal bir inşa süreci sonunda ortaya çıkarken bu etki kentsel mekanlardaki fiziksel yapılarla somutlaşmaktadır. Neticede önce kişilerin mekânı yarattığı ardından da mekânın kişiyi şekillendirdiği görülmektedir. Ayrıca çalışmada mekân ve kimlik arasındaki etkileşim göç olgusu üzerinden irdelenmiştir. Göç ile birlikte yeni kimlik arayışlarının ortaya çıktığı ve göç edinilen mekânın kimliği şekillendirdiği vurgulanmıştır. Yalnız kalmama, güvende olma, aidiyet ve sahiplenme gibi ihtiyaçlar nedeniyle bireyler bir araya gelerek kolektif kimlikler inşa etmekte ve bu kimlikler aidiyeti güçlendirerek toplumsal bütünlüğü sağlamaktadır. Çalışmanın genel çerçevesine bakıldığında anlam, aidiyet, mahremiyet, sahiplenme, egemenlik alanı ve kendileme gibi kavramların mekân ile ilişkilendirildiği görülmektedir.

Aldur (2020) tarafından hazırlanan “Kentsel Dönüşümün Kent Kültürüne ve Kentlilik Bilincine Etkisi: Meram Belediyesi örneği” adlı doktora tez çalışmasında metodolojik açıdan nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada Meram ilçesinde belediye tarafından gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projelerinin kentin kültüründe, aidiyetinde, ekonomisinde, gelişiminde ve kentsel yaşam dinamiklerinde meydana getirdiği değişimlerin anlaşılmasına katkı sunulması amaçlanmıştır. Çalışmada kentsel dönüşüm projelerinin sosyolojik açıdan kentlilerin aleyhine işleyen bir süreç olduğu sonucuna varılmıştır.

Kent kimliğinin belli bir kent özelinde tartışıldığı çalışmalar da mevcuttur. Bunlardan biri olan “Antakya'nın Kent Kimliği Açısından İrdelenmesi” adlı makalede Antakya özelinde kent kimliği ve bu kimliğin kentsel mekâna yansımaları ele alınmaktadır. Buna göre kentler, kentlileri ile birlikte bir bütün olarak değerlendirilmelidir. Kent kültürü kişilerin karakterlerine, hareketlerine, yaşam biçimlerine hatta ruhuna bile nüfuz edebilmektedir. Böylelikle kentlerin izlerini kentlilerde görmek ve nereli olduklarını tahmin etmek olanaklı hale gelmektedir. Tarihi özellikler kent dokusunu şekillendirirken kentlilik bilinci de yaşam alanlarını şekillendirmektedir (Kaypak, 2010).

Aliağaoğlu ve Mirioğlu (2020) tarafından hazırlanan “Balıkesir Kent Kimliği” adlı makale ile Balıkesir’in kentsel kimliği bileşenleri araştırılmıştır. Balıkesir’de kent kimliği olarak nitelendirilebilecek öğeler tespit edilmiştir. Çalışmada kentlerin çevrelerinden izole bir şekilde değerlendirilmemesi gerektiğine vurgu yapılmış ve uzak çevrenin de kent kimliği alt bileşenlerine eklenmesi önerilmiştir.

Aktaş (2016) “Göç ve Modernleşme Bağlamında Siirt’te Değişen Kent Kimliği” adlı makalesinde kent kimliğinin değişim süreci modernleşme ve göç çerçevesinde Siirt özelinde irdelenmiştir. Yaşanan göçler nedeniyle gerçekleşen demografik değişim ve modernleşmenin kentte yaşayanlarda yarattığı dönüşümün etkisi ile Siirt’in kent kimliğinde dini, siyasi ve sosyal açıdan değişimler yaşanmıştır.

Erdoğan ve Çorbacıoğlu (2018) tarafından hazırlanan “Denizli Kent Kimliği Bileşenleri” adlı makale de yine kent kimliğinin belli bir kent özelinde irdelenmesi ve araştırılması amacıyla hazırlanan çalışmalardandır. Çalışmada Denizli kent kimliğinin fiziksel, sosyal, kültürel ve işlevsel bakımdan zengin olduğu ancak zamanla bu

değerlerin kaybedilmeye yüz tuttuğu sonucuna varılmıştır. Kent kimliği haline gelen özgün değerlerin yerel yönetimler tarafından korunması ve yaşatılması gerektiğine vurgu yapılmıştır.

Acungil (2024) tarafından hazırlanan “Tokat Kent Kimliği Üzerine Bir Araştırma” adlı makalede sürekli gelişen ve değişen yapısı ile Tokat kentinin kent kimliğinin yerel halk tarafından nasıl anlamlandırıldığı ve algılandığı araştırılmıştır. Bu çerçevede Tokat özelinde 1550 katılımcı ile bir anket çalışması yapılmıştır. Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre kentin geçmiş dönemlerden gelen fiziki yapılarının son yıllarda yapılan yapılara göre kent kimliğini daha çok yansıttığı sonucuna varılmıştır.

İlgili literatür incelendiğinde, göçmenler ve göçmenlerin kente etkisi, hemşehri dernekleri ve hemşehri dayanışması, kent kimliği ve kent kimliği bileşenleri başta olmak üzere çeşitli çalışmalarla karşılaşılmaktadır. Buna karşın Sakarya kent kimliğini doğrudan araştıran bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle çalışma alanı olarak çok sayıda göçmen ve hemşehri derneğinin bulunduğu Sakarya seçilmiştir. Çeşitli çalışmalara konu olan göç olgusu bu çalışmada kent kimliğine olan etkisi açısından araştırılmıştır. Çalışmada kent, kent kimliği, göç, hemşehrilik, hemşehri dernekleri gibi kavramlar açıklanmıştır. Hemşehri derneklerinin oluşum süreci, kent içindeki ekonomik, sosyolojik ve siyasi etkileri araştırılmıştır. Göçmenlerin yerleştikleri yeni mekânlarında bir araya gelerek kurdukları hemşehri derneklerindeki yönetici ve üyelerinin katılımı ile çalışma gerçekleştirilmiştir.

3. GEREÇ VE YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın yöntemi, evreni ve örnekleme, veri toplama araçları, verilerin toplanması, araştırmanın sınırlılıkları ve güçlükleri, geçerlik ve güvenilirlik çalışması ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma “Hemşehri Derneği Üyelerinin Kent Kimliğinin Oluşumuna Etkisine İlişkin Algıları: Sakarya Örneği” adıyla nicel araştırma yöntemine dayalı olarak yürütülmüştür. Çalışmada kullanılan ölçek araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Üç bölümden oluşan ölçme aracının ilk bölümü katılımcı gruba ilişkin betimleyici bilgileri ortaya çıkaran kişisel bilgiler bölümünden oluşmaktadır. İkinci bölüm ise katılımcı grubun görüşlerini ortaya koyucu anket sorularından; üçüncü bölüm ise katılımcı grubun hemşehri derneklerinin kent kimliğinin oluşumuna etkisine ilişkin algılarını ölçmeye yönelik maddelerden oluşmaktadır. Bu araştırma yönteminin ilk adımlarından biri, literatür taramasıdır. Literatür taraması, araştırma konusuna dayalı olarak, araştırma konusuyla ilgili kitap, makale, rapor, şiir vb. her türlü çalışmanın ve bu çalışmalara ait bulguların açıklayıcı bir tutumla ele alınması ve tartışılmasıdır. Literatür taramalarında konuyla ilgili olabildiğince çok kaynağa ulaşmak esastır (Usta, 2021). İkinci adım ise sayısal verilere dayalı betimlemedir. Sayısal verilere dayalı betimleme anlamına gelen nicel araştırma, verilerin sayısal yöntemlerle toplandığı, karmaşık istatistiksel analizler gerektiren ve veri toplama sürecinde araştırmacının etkisiz kaldığı/nesnelliğini tamamen koruduğu bir betimsel araştırma yöntemidir (John, 2010; Moriarty, 2011; Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Bu çalışmada araştırma için gereksinim duyulan veriler, uzaktan veri toplama fırsatı sunan programlar (Google forms) vasıtası ile toplanmıştır. İlgili sorular sorulmadan önce uzman görüşüne sunulmuştur. Uzmanlar mevcut soruları ya da görüşme formu taslağını kapsam ve biçim açısından incelemiştir. Kesin bir kural olmamakla birlikte asgari 5 uzman görüşüne başvurulması önerilmektedir (Yurdagül, 2005). Uzman görüşüne göre soru havuzunda revizyonlar yapılmıştır.

Araştırmada toplanan veriler, betimsel analiz teknikleri kullanılarak analiz edilmiştir. Betimsel analizde elde edilen veriler, önceden belirlenen hipotezlere göre özetlenmiş ve yorumlanmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

3.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evreni Sakarya ilinde yerleşik olarak bulunan hemşehri dernekleri üyeleridir. Dernek ve üye sayılarını tespiti için 07.08.2024 tarihinde Sakarya Valiliği İl Sivil Toplumla İlişkiler Müdürlüğü'ne bir yazı yazılmış ve hemşehri dernekleri ile üye sayıları talep edilmiştir. Bu yazıya verilen cevabi e-posta yazışmasında 40 dernek ve bu derneklere üye 6353 kişi olduğu belirtilmiştir. Bu nedenle bu araştırmanın evreni 6353 hemşehri derneği üyesidir. Araştırma, nicel bir çalışma olduğundan ve evrenin tamamına ulaşma imkânı bulunmadığından tesadüfi örneklem yöntemi kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Balcı'ya (2006, s. 110) göre 6353 kişilik evren için %95 güven aralığı %5 yanılma olasılığı ile en az 363 kişiye ulaşılması gerekmektedir. Ancak bazı formların yanlış ya da eksik doldurulma ihtimali nedeniyle ulaşılması gereken kişi sayısı %10 civarında arttırılmıştır. Buna göre araştırma için 400 kişiye ulaşılması hedeflenmiştir. Araştırmanın evren ve örneklemine ilişkin bilgiler Çizelge 3.1'de gösterilmiştir.

Çizelge 3. 1. Araştırmanın Evren ve Örneklemine İlişkin Bilgiler

Sakarya'da Faaliyet Gösteren Hemşehri Dernek Sayısı	Hemşehri Derneklerine Üye Olan Kişi Sayısı	Minimum Örneklem
40	6353	363

Kaynak: Sakarya İl Sivil Toplumla İlişkiler Müdürlüğü

Araştırmanın evren ve örnekleme Çizelge 3.1'de gösterilmiştir. Buna göre hemşehri derneği sayısı 40, üye sayısı 6353, en az örneklem sayısı ise 363 kişidir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada kullanılan “Hemşehri Derneği Üyesi Göçmenlerin Kent Kimliğinin Oluşumuna Etkisi Ölçeği” araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin hazırlık aşamasında Hinkin (2009: s. 163) tarafından önerilen ölçek geliştirme yaklaşımı esas alınmıştır. Buna göre ölçek geliştirme sürecinde şu aşamalar ve adımlar izlenmiştir:

Birinci aşama, ölçümlerin geliştirilmesi: Bu aşamada maddelerin oluşturulması, en uygun şekilde ifade edilmesi, madde sayısına karar verilmesi, maddelerin ölçeklenmesi ve içerik geçerliliğinin saptanması yer alır.

Bu aşamanın ilk adımı madde oluşturmaktır. Madde oluşturma için güçlü bir literatür araştırması ya da nitel araştırma süreci benimsenebilir. Ya da bunlardan herhangi biri tercih edilebilir. Konu ile ilgili betimleyici notlar alınmalı ve cümle olarak ifade edilmelidir. Yine tümdengelim ya da tümevarım gibi yaklaşımlardan biri benimsenerek konu ile ilgili ilkeler belirlenebilir.

Ölçek geliştirilmeye karar verildikten sonra ölçülmek istenen yapının belirlenmesi, literatür taraması yapılarak yeterli bir kavramsal çerçeveye sahip olunması ve uzman görüşlerine başvurularak madde havuzu oluşturulmalıdır. Bu süreçte madde havuzunun nasıl oluşturulduğu hususu açıklığa kavuşturulmalıdır. Açıklığa kavuşturulması gereken hususlar görüşülen alan uzmanlarının sayısı, oluşturulan madde sayısı ve ölçek kapsamına dair bilgilerdir (Güngör, 2016). Bu çalışmada veri toplama aracı olarak “Hemşehri Derneği Üyesi Göçmenlerin Kent Kimliğinin Oluşumuna Etkisi Ölçeği” hazırlanmıştır. Ölçek hazırlanmadan önce kent kimliği ile ilgili yapılan çalışmalar incelenmiştir. Kent kimliğine ilişkin ampirik çalışmalarda kullanılan ölçeklere bakıldığında “bağlılık”, “aidiyet”, “tanıma” ve “karşılaştırma” gibi unsurların öne çıktığı görülmektedir. Bu çalışma kapsamında hazırlanan ölçekte ise daha çok kente ait özgün kimliğin öne çıkarılması hedeflenmiştir. Sakarya kent kimliğine ait sonuçların elde edilmesi, hemşehri derneklerinin kent kimliğine olan etkisi ve hemşehri derneklerinin kente uyum noktasında katkısının tespit edilmesi şeklinde bir çalışma sistematığı izlenmiştir. Bu çalışmada kullanılan ölçme aracı üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm kişisel bilgileri ortaya çıkarıcı 11 adet demografik sorudan oluşmaktadır. İkinci bölüm 7 adet

anket sorusundan, üçüncü bölüm ise hemşehri derneği üyesi göçmenlerin kent kimliğine etkisini ortaya çıkarıcı 58 adet sorudan oluşmaktadır. Bu ölçme aracının ilk halidir. Bu ölçme aracı taslağı özellikleri gerçek katılımcı gruba benzeyen on bir kişiye dil ve yapı hatalarının ortaya çıkarılması için uygulanmıştır. On bir kişiden gelen dönütlere göre dil ve yapı revize edilmiştir. Ayrıca alan uzmanlarından beş kişiye ve bir ölçme değerlendirme uzmanına gönderilmiştir. Gelen eleştirilere göre ölçüm aracı yeniden revize edilmiştir.

Revize edilen ölçme aracı, amaçlanan hedef doğrultusunda bazı maddelerin çıkarılması yoluyla daha sade ve anlaşılır bir hale getirilmiştir. Mükerrer sorular çıkarılmış ve ilgisine göre soruların yerleri yeniden düzenlenmiştir. Birinci bölümde yer alan dokuz adet demografik soru ile katılımcıların kimlik bilgilerinin somutlaştırılması amaçlanmıştır. İkinci bölümde 4 adet açık uçlu soru ile katılımcılara Sakarya kent kimliğine ilişkin görüşleri sorulmuştur. Bu bölümde açık uçlu soru yöneltilmesinin amacı herhangi bir yönlendirme olmadan kişilerin Sakarya kent kimliğine ilişkin görüşleri hakkında detaylı bilgi edinilmesidir. Ölçme aracının üçüncü bölümü ise 3 boyut ve 31 maddeden oluşmaktadır. Bu aşamada konu ile ilgili oluşturulan aday maddelerin oluşturulma gerekçeleri şu şekildedir:

A boyutu Kent Kimliği ile İlgili Maddeler, B Boyutu Hemşehri Derneğinin Etkisi ile İlgili Maddeler, C boyutu Hemşehri Derneği Üyelerinin Kentle Bütünleşme Düzeylerine İlişkin Maddelerden meydana gelmektedir. Buna göre A Boyutu maddeleri hazırlanırken kent kimliğine yönelik temel bileşenlerin çerçevesine dikkat edilmiştir. B Boyutu hazırlanırken hemşehri derneğinin kent kimliğine etkisini ölçmeye yönelik maddeler oluşturulmaya çalışılmıştır. C Boyutu dernek üyelerinin kentle bütünleşme düzeylerini ölçmeye yönelik maddelerden oluşmaktadır. Aday maddelerin oluşturulma gerekçeleri Çizelge 3.2’de gösterildiği şekildedir.

Çizelge 3. 2. Aday Madde Tablosu

A: KENT KİMLİĞİ İLE İLGİLİ MADDELER			
Çevresel Kimlik		Toplumsal Kimlik	
Doğal Çevre	Yapay Çevre	Sosyo-kültürel Faktörler	Sosyo-ekonomik Faktörler
1. madde doğal çevre ile ilgilidir,	2. madde yapay çevre ile ilgilidir.	4. madde tarihsel 3, 5, 6, 7, 8. maddeler kültürel 9. madde ideoloji 10. madde kurumsal yapı ile ilgilidir.	11, 12, 13. maddeler sosyo-ekonomik yapı ile ilgilidir.
B: HEMŞEHRİ DERNEĞİNİN KENT KİMLİĞİNE ETKİSİ İLE İLGİLİ MADDELER			
14, 15. maddeler derneklerin üyeleri üzerindeki etkinliğini ölçmeye yöneliktir.			
16, 17, 18'inci maddeler hemşehri derneklerinin kültürel, sosyal ve ekonomik etkilerini ölçmeye yöneliktir.			
19, 20, 21, 22, 23, 24. maddeler derneklerin karar vericiler üzerindeki etkisini ölçmeye yöneliktir. Kent ile ilgili verilen kararlar şüphesiz ki kent kimliğinin şekillenmesine de etki edebilecek kararlardır. Dolayısıyla bu maddeler ile derneklerin kent kimliği bileşenlerinin şekillenmesine etki edecek kararlar üzerindeki etkisi de ölçülmüş olacaktır.			
C: HEMŞEHRİ DERNEĞİNİN KENTLE BÜTÜNLEŞME DÜZEYLERİNE İLİŞKİN MADDELER			
25. madde geleneksel olanın kent ortamında sürdürülmesi ile kentsel uyuma olan direnç ile ilgilidir.			
26, 27, 28, 29, 30. maddeler kentsel aidiyeti ölçmeye yöneliktir.			
26 ve 31. maddeler kentsel uyumu aynı zamanda kentlileşmeyi ölçen maddelerdir			

Bu aşamanın ikinci adımı maddelerin ifade edilmesidir. Maddeleri yazarken ifadeler mümkün olduğunca basit ve kısa olmalı ve kullanılan dil hedef katılımcılara tanıdık gelmelidir. Ayrıca, davranışları değerlendiren maddelerle duygusal tepkileri değerlendiren maddeleri karıştırmamaya dikkat edilmelidir. Örneğin "Patronum

çalışkandır" ve "Patronuma saygı duyarım" gibi maddelerin aynı ölçüme dahil edilmemesi gerekir. Bu, araştırmacıların ölçek geliştirirken yaptığı en yaygın hatalardan biridir. Maddeler yalnızca tek bir konuyu ele almalı ve binişik olmamalıdır. "Yöneticim zeki ve heveslidir" gibi "çift yönlü" maddeler kullanılmamalıdır. Bu tür maddeler iki yapıyı temsil edebilir ve katılımcılar açısından kafa karışıklığına neden olabilir. Yönlendirici sorulardan kaçınılmalıdır. "Bu büyük bir kuruluştur" gibi tüm katılımcıların muhtemelen benzer şekilde yanıtlayacağı maddeler, çok az varyans yaratacağı için kullanılmamalıdır. Anlamlı yanıtlar alınabilmesi için, her bir maddenin araştırmacının amaçladığı şekilde katılımcı tarafından anlaşılması gerekir (Harrison ve McLaughlin, 1991; aktr. Hinkin, 2009: s. 163).

Bu aşamanın üçüncü adımı madde sayısına karar verilmesidir. Madde sayısı sınırı ile ilgili kesin bir kural yoktur. Ancak bir ölçüyü kısa tutmak, can sıkıntısı veya yorgunluktan kaynaklanan tepki önyargılarını en aza indirmenin etkili bir yolu olarak kabul edilir (Schmitt ve Stults, 1985; Schriesheim ve Eisenbach, 1990, aktr. Hinkin, 2009: s. 163). Ek maddeler, bir ölçütün hem geliştirilmesinde hem de uygulanmasında daha fazla zaman gerektirir (Carmines ve Zeller, 1979, aktr. Hinkin, 2009: s. 164). Harvey, Billings ve Nilan (1985, aktr. Hinkin, 2009: s. 164) ve hem araştırmacıyı hem de cevaplandırıcıyı yorar. Bununla birlikte her bir gizli yapı içindeki maddelerin homojenliğini test etmek için ölçek başına en az dört madde olması gerektiği ya da bir faktörün en az 3 maddeden oluşması gerektiği hakkında genel bir mutabakat vardır (Cook vd., 1981, aktr. Hinkin, 2009: s. 164). Yine maddelerin süresiz ve sınırsız olarak eklenmesi, ölçek güvenilirliği üzerindeki etkiyi giderek azaltır (Carmines ve Zeller, 1979, aktr. Hinkin, 2009: s. 164). Burada esas olan ölçülmek istenen alanın yeterli şekilde örneklendiğinden emin olmaktır (Churchill, 1979, aktr. Hinkin, 2009: s. 164). İlgili literatüre bakıldığında çoğu yapı için dört ila altı maddeden oluşan kaliteli bir ölçeğin geliştirilebileceği ancak nihai kararın araştırmacı tarafından verilmesi gerektiği ifade edilmektedir (Hinkin, 2009: s. 164).

Bu aşamanın dördüncü adımı madde ölçeklemedir. Maddelerin ölçeklenmesinde, kullanılan ölçeğin sonraki istatistiksel analizler için katılımcılar arasında yeterli varyans (elde edilen değerlerin ortalamadan farkı) oluşturması önemlidir. Birçok farklı ölçekleme tekniği mevcut olsa da Likert tipi ölçekler anket araştırmalarında en yaygın kullanılanlardır (Cook vd., 1981, aktr. Hinkin, 2009: s.

164). Likert ölçeklerinde alfa katsayısı güvenilirliğinin beş puana kadar arttığı, ancak daha sonra sabitlendiği gösterilmiştir (Lissitz ve Green, 1975, aktr. Hinkin, 2009: s. 164). Buna göre, yeni maddelerin beş veya yedi puanlık Likert ölçekleri kullanılarak ölçeklenmesi önerilmektedir. Ölçek bir davranışın kullanım sıklığını değerlendirecekse, araştırmacının bir ölçüde elde edilen varyansı en üst düzeye çıkarmak için yanıt aralığını doğru bir şekilde karşılaştırması çok önemlidir (Harrison ve McLaughlin, 1991, aktr. Hinkin, 2009: s. 164). Örneğin, çok sık kullanılan bir davranış için mevcut yanıtlar "bir kez" ile "beş veya daha fazla kez" arasında değişiyorsa, çoğu katılımcı aralığın üst sınırında yanıt verecektir. Bu da minimum varyansa ve aslında önemli olabilecek ancak yanlış ölçeklendirilmiş bir maddenin olası elenmesine neden olacaktır. Ölçekte "ne katılıyorum ne de katılmıyorum" gibi tarafsız bir orta noktanın kullanımı hakkında çok fazla tartışma olmuştur. Katılımcının gerçekten tarafsız olup olmadığı veya başka nedenlerle bu şekilde yanıt verip vermediği net değildir. Katılımcılara, kendi durumlarına uygun olmayan bir soruyu yanıtlamama seçeneği sunulmalıdır (Hinkin, 2009: s. 166-167).

Beşinci adım ise içerik geçerliliğinin sağlanmasıdır. Buna göre Maddeler geliştirildikten sonra, ilgi alanını yeterince temsil ettiklerinden emin olmak için test edilmeleri gerekir. İçerik geçerliliği yaygın olarak uzmanların çeşitli endeksler kullanarak maddeleri ayırması ve ardından maddeleri ölçekler halinde birleştirmek için faktör analizi kullanılmasıyla değerlendirilmiştir. Faktör analizi teknikleri genellikle yeterli bir katılımcı-öge oranı veya N/K oranı elde etmek için daha büyük örneklem büyüklükleri gerektirir (Hinkin, 2009: s. 167).

İkinci aşama, yeni ölçümlerin test edilmesi: Bu aşamada ihtiyaca göre örneklem seçimi, açımlayıcı ya da ön faktör analizi, doğrulayıcı faktör analizi ve boyutlar arası iç tutarlılık değerlendirmesi yapılması gerekir.

Bu aşamanın ilk adımı örneklem seçimidir. Örneklem seçimi için birçok metot bulunmaktadır. Bu çalışmada amaçlı örneklem yöntemi kullanılmıştır. Amaçlı örneklem, örneklem grubunun belirli niteliklere sahip olmasının hedeflendiği rastgele bir örnekleme yöntemidir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Tavşancıl (2018, s. 146) uygulanacak geçerlilik çalışmaları sırasında örneklem büyüklüğünün, ölçekteki madde sayısının 5 veya 10 katı arasında olabileceğini ifade etmektedir. Bu nedenle bu

çalışmada açımlayıcı ya da ön faktör analizinde 200 katılımcıya ulaşılması yeterli bulunmuş ve ön faktör analizi 250 katılımcı ile yürütülmüştür.

Bu aşamanın örneklem seçiminden sonraki ikinci adımı ise açımlayıcı ya da ön faktör analizidir. AFA ortak faktör model tabanlıdır; dolayısıyla işlemler matematiksel olarak ilişkilidir. Bir ölçek gelişimi sürecinde açımlayıcı faktör analizi (AFA), açıklayıcı bir ilk adım olarak kullanılır (Erkorkmaz vd., 2013, s. 213). Açımlayıcı faktör analizi sonuçları Çizelge 3.3’de gösterilmiştir.

İkinci aşamanın üçüncü adımı ise doğrulayıcı faktör analizidir (DFA). DFA, verinin temelindeki yapıyı değerlendiren açımlayıcı faktör analizinin (AFA) devamı niteliğindedir. DFA ise AFA’da tanımlanan yapının yeni bir örnekte çalışıp çalışmadığını kontrol etmede ikinci adım olarak kullanılabilir. AFA bir belirleme işlevini, hipotez kurmaya yönelik bilgi edinilmesini sağlamaya çalışırken, DFA, belirlenen bu faktörler arasında yeterli düzeyde ilişkinin olup olmadığını, hangi değişkenlerin hangi faktörlerle ilişkili olduğunu, faktörlerin birbirlerinden bağımsız olup olmadığını, faktörlerin modeli açıklamakta yeterli olup olmadığını sınamak için kullanılır (Erkorkmaz vd., 2013, s. 213).

Dördüncü adım iç tutarlılık değerlendirmesidir. Bir ölçeğin hem madde hem de faktör açısından uyumlu ve birbiriyle ilişkili bir bütün oluşturması beklenir. Bu ölçeğin geçerliği ve güvenilirliği için gereklidir. Güvenilirlik çeşitli yöntemlerle hesaplanabilir, ancak saha çalışmalarında en yaygın kabul gören ölçüt, Cronbach alfa katsayısı kullanılarak hesaplanan iç tutarlılık güvenilirliğidir (Price ve Mueller, 1986. aktr. Hinkin, 2009: s. 173). Bu aşamada, yeni ölçeklerin her biri için iç tutarlılık güvenilirlikleri hesaplanır. Cronbach alfa katsayısı .70 ve üstü olması güçlü madde kovaryansının bir göstergesidir ve örneklem alanının yeterince yakalandığını gösterir (Churchill, 1979, aktr. Hinkin, 2009: s. 173). Nitekim bu çalışmada ölçek Cronbach alfa katsayısı .901 olarak oldukça yüksek seviyede elde edilmiştir. Ayrıca bu aşamada tutulan madde sayısı yeterince fazlaysa, araştırmacı, ölçeklerin güvenilirliğini artıracak veya olumsuz etkilemeyecek maddeleri silerek, ortak çekirdek boyutunda eşit olarak yer almayan maddeleri elemek isteyebilir (Hinkin, 2009: s. 173).

Araştırmada kullanılan ölçek 5’li likert tipinde bir ölçektir. Derecelendirme olumludan olumsuz doğru yapılmıştır. Ölçek sonuçları 5.00-1.00=4.00 puanlık bir

genişliğe dağılmışlardır. Bu genişlik beşe bölünerek ölçeğin kesim noktalarını belirleyen düzeyler belirlenmiştir. Buna göre puan 5 (4.20-5.00) “tamamen katılıyorum/çok yüksek”, puan 4 (3.40-4.19) “katılıyorum/yüksek”, puan 3 (2.60-3.39) “orta derecede katılıyorum/orta”, puan 2 (1.80-2.59) “katılmıyorum/düşük”, puan 1 (1.00-1.79) “hiç katılmıyorum/çok düşük” anlamına gelmektedir.

Ölçeğin uygulanabilmesine yönelik gerekli izinler alınmıştır. Bu çerçevede Harran Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu’nun 17.03.2025 tarih ve 2025/95 sayılı olurları ile ölçek maddeleri uygun görülmüştür. Yine Sakarya Valiliğinin 13.05.2025 tarih ve E-43335950-000-88998 sayılı yazıları ile ölçeğin Sakarya’da uygulanması uygun görülmüştür.

3.4. Verilerin Toplanması

Çalışmada kullanılan verilerin toplanması için “Google Forms” uygulaması kullanılmıştır. Bu kapsamda hemşehri dernek başkanlarının telefon numaraları temin edilerek (ölçeğe katılmaları ve tüm üyeleri ile paylaşımları noktasında yönlendirici bir mesaj ile birlikte) ölçek linki paylaşılmıştır.

Etik Kurul İzni, Sakarya Valiliğinden alınan izin ve ölçek ile birlikte hemşehri dernekleri ziyaret edilmiştir. Ölçeğe katılım sağlamaları için bilgilendirmeler yapılmıştır.

Tüm hemşehri derneklerinin sosyal medya hesaplarına (Facebook, instagram, whatsapp grupları vs.) ölçek iletilmiştir.

Çeşitli yerlerde gerçekleştirilen hemşehri derneği etkinliklerine gidilerek ölçeğe katılmaları noktasında çalışmalar gerçekleştirilmiştir.

3.5. Araştırmanın Sınırlılıkları ve Güçlükleri

Bu çalışma Sakarya ili merkez ilçeleri ile sınırlıdır. Çalışma, Sakarya merkezinde bulunan hemşehri dernek üyeleri ile sınırlıdır. Her çalışmada olduğu gibi bu çalışmada da bazı güçlükler bulunmaktadır:

Google Forms üzerinden verilerin toplanması teknik olarak kolaylık sağlasa da kişilerin gönüllü olarak katılımı noktasında güçlükler neden olmuştur. Araştırma için belirlenen örneklem grubundaki bazı bireylerin iletilen linki tıklama konusunda “virüs veya dolandırılma riski” gibi nedenlerle çekince gösterdikleri görülmüştür. Bireylerin görüşlerini belirtme noktasında “güvenlik, ifşa olma” gibi kaygılar nedeniyle çekimser davrandıkları görülmüştür. Hemşehri derneği üyelerinden ileri yaş grubu bireylerin “akıllı telefon, bilgisayar, internet kullanımı” gibi araçları kullanamaması karşılaşılan güçlüklerdendir.

Buna karşın resmi izinlerin kişiler ile paylaşılması, çalışmanın bilimsel bir çalışma olduğunun açıklanması, ölçekte herhangi bir kişisel bilginin yer almadığı gibi açıklamalar ile bu güçlükler aşılmaya çalışılmıştır. Yine ölçüğe online katılımın mümkün olmadığı durumlarda yüz yüze katılım gerçekleştirilmiştir.

3.6. Geçerlik ve Güvenirlik

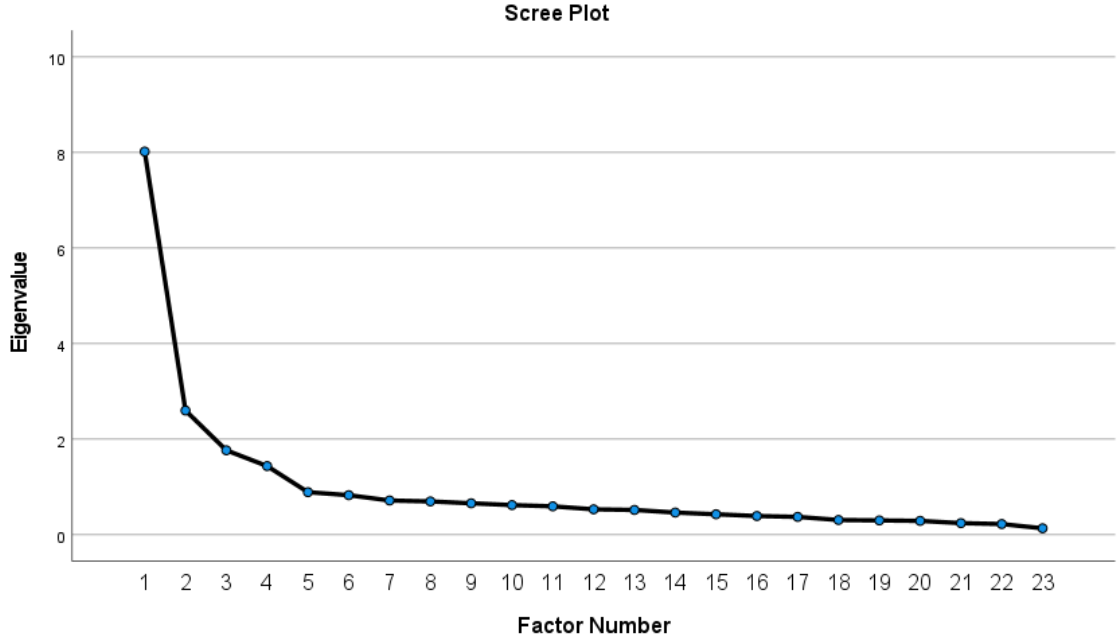
Araştırmada kullanılan ölçme aracına ilişkin geçerlik ve güvenirlik işlem ve verileri aşağıda belirtilmiştir. Bu işlemin ilk aşaması açımlayıcı faktör analizidir. Açımlayıcı faktör analizi 250 katılımcılı bir veri seti üzerinden yapılmıştır.

Çizelge 3. 3. Açımlayıcı Faktör Analizlerinde Çıkarılan Maddeler Tablosu

Madde No		Çıkarılma Nedeni
31	Yetersiz Faktör Yüğü	(,103)
11	Yetersiz Faktör Yüğü	(,125)
15	Binişik Faktör Yüklülüğü.	(,423 / ,445)
1	Yetersiz Faktör Yüğü.	(,320)
8	Yetersiz Faktör Yüğü.	(,312)
26	Yetersiz Faktör Yüğü.	(,328)
17	2 Maddeli Faktör Oluşturma.	(,760)
24	2 Maddeli Faktör Oluşturma.	(,490)

Çizelge 3.3’de açımlayıcı faktör analizleri sırasında çıkarılan madde bilgileri verilmiştir. Yapılan açımlayıcı faktör analizleri sonucunda 31, 11, 1, 8 ve 26 numaralı maddeler düşük faktör yüğü, 17 ve 24 numaralı maddeler birlikte bir faktör oluşturduğu ve iki madde ile faktör oluşumunun doğru bulunmamasından, 15 numaralı

madde ise birden fazla faktörde yük alması nedeniyle ölçekten çıkarılmıştır. Bu durumda ölçek taslağından toplam 8 madde çıkarılmıştır. Daha sonrasında çalıştırılan son faktör analizi detaylı olarak Çizelge 3.3'de gösterilmiştir. 23 maddeli ölçek taslağının boyutlarına ilişkin Scree Plot grafiğı aşağıda verilmiştir.

Şekil 3. 1. Scree Plot Grafiğı

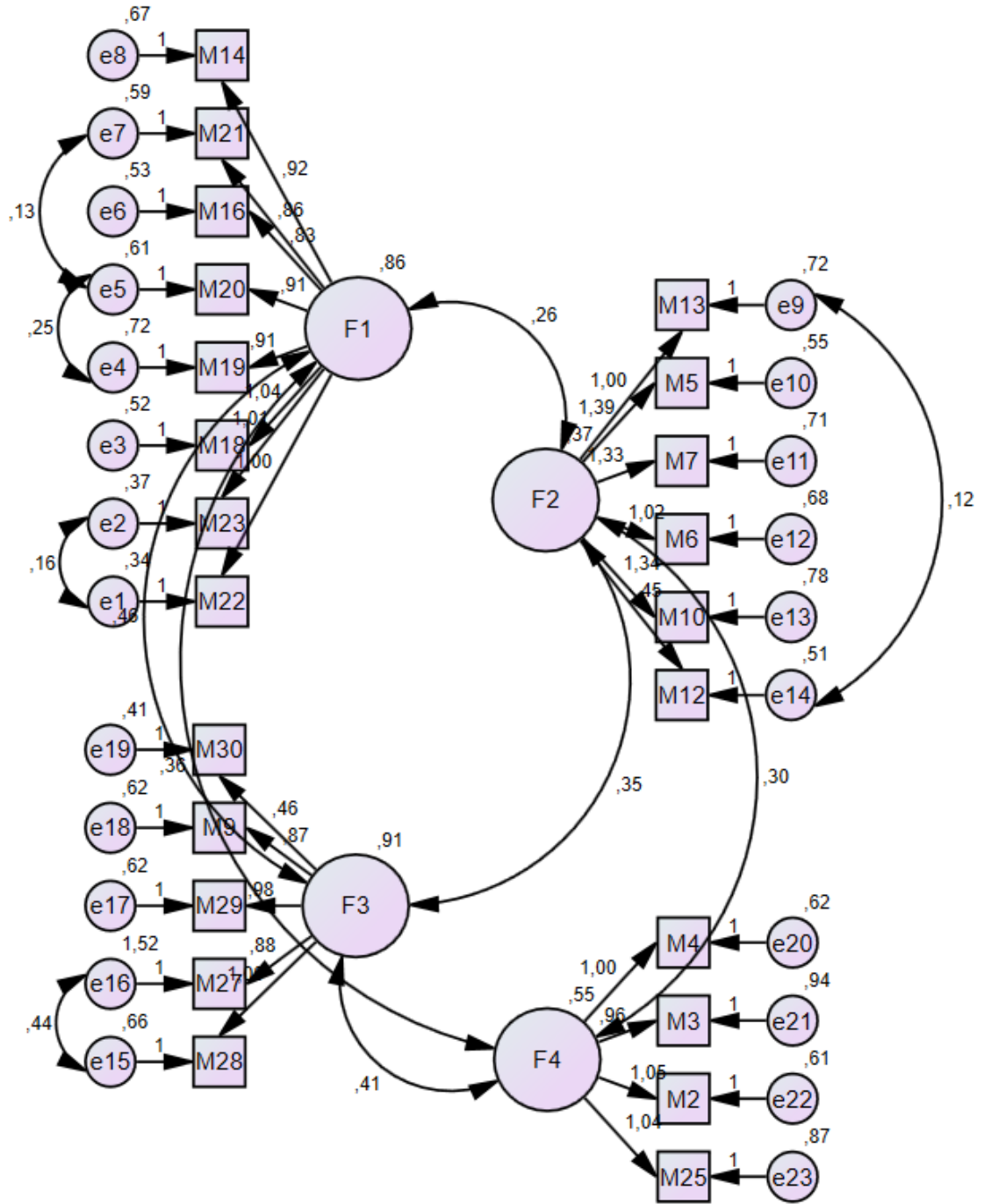
Dirseğın üstünde kalan öz değeri adeti kadar faktör bulunmaktadır. Grafiğıe bakıldığında, belli bir yere kadar bir düşüş olduğu, düşüşün ardından da değışkenliğe ait eğimin azalarak sabit bir noktaya ulaştığı görülmektedir. Ölçek geliştirme çalışmalarında faktör sayısı belirlenirken faktör yük değeri lerinin yanında ayrıca Yamaç-yığıntı grafiğı adıyla anılan Scree Plot grafiğınden yararlanılır. Yukarıda Şekil 1'de yamaç-yığıntı/Scree Plot grafiğı verilmiştir. Yamaç-yığıntı/Scree Plot grafiğinde yer alan faktör değeri lerine bakıldığında bileşenlerin dik bir eğim yaptığı görülmektedir. Bu keskin eğimin sebebi farklı bileşenlerin yük değeri lerinde arasında anlamlı bir farkın olmasıdır (Yaşar, 2014). Bu ölçekteki faktör belirlemedeki kesme noktasının dört olması, 4 boyut yakalandığı nın ifadesidir. Boyutlara ilişkin madde yük değeri lerini Çizelge 3.4'de verilmiştir.

Çizelge 3. 4. Toplam Ölçek Açımlayıcı Faktör Analizi Tablosu

Maddeler	F1	F2	F3	F4	Boyut Güv.	Ölçek Güv.
Madde 22	,924					
Madde 23	,904					
Madde 18	,764					
Madde 19	,744					
Madde 20	,729				,921	
Madde 16	,688					
Madde 21	,678					
Madde 14	,636					
Madde 13		,683				
Madde 5		,660				
Madde 7		,622				
Madde 6		,573			,792	,911
Madde 10		,562				
Madde 12		,423				
Madde 28			,857			
Madde 27			,727			
Madde 29			,670		,817	
Madde 9			,487			
Madde 30			,470			
Madde 4				,574		
Madde 3				,561		
Madde 2				,512	,748	
Madde 25				,499		
Açıklanan Varyans:	%34,863	%11,298	%7,677	%6,242	Toplam: %60,079	
KMO: ,897	χ^2 : 2859,875		n=250	Sd:253	Sig: ,000	

Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı ve Barlett küresellik testi sonuçları incelendiğinde ölçeğin faktör analizine uygun olduğu görülmektedir. KMO katsayısı, verilerin ve örneklem büyüklüğünün analiz için uygun ve yeterli olduğuna dair kullanılan bir yöntemdir. KMO katsayısı 1'e yaklaştıkça verilerin analize uygun olduğu, 1 olması ise mükemmel bir değerlendirme olduğu şeklinde ifade edilir (Büyüköztürk, 2011).

Açımlayıcı faktör analizi neticesinde, maddelerin 4 faktörden oluşan, toplam varyansın %60,08'ini açıklayan bir yapıda olduğu görülmektedir. 1. faktör toplam varyansın %34,86'sını, 2. faktör toplam varyansın %11,3'ünü, 3.faktör toplam varyansın %7,68'ini, 4. faktör toplam varyansın %6,24'ünü, açıklamaktadır. Yapılan analiz sonucunda 22, 23, 18, 19, 20, 16, 21 ve 14 numaralı maddelerin 1. faktörün altında; 13, 5, 7, 6, 10 ve 12 numaralı maddelerin 2. faktörün altında; 28, 27, 29, 9 ve 30 numaralı maddelerin 3. faktörün altında; 4, 3, 2 ve 25 numaralı maddelerin 4. faktörün altında toplandığı görülmektedir. 4 faktör için ve toplam puan için uygulanan güvenilirlik analizlerine ve ölçeğin toplam puanına göre Cronbach's Alpha değerlerinin (,911) oldukça yeterli/mükemmel bir seviyede olduğu görülmektedir. Ölçek geliştirme süreçlerinde Cronbach's Alpha değerinin ,50'den düşük olmaması ana şart olmakla birlikte ,70'den büyük olması gerektiği genel kabul gören bir prensiptir. Cronbach's α değeri $\alpha \geq ,90$ ise ölçeğin iç tutarlılığı mükemmel olduğu anlamına gelmektedir (Gökdemir ve Yılmaz, 2023). Açımlayıcı faktör analizi neticesinde elde edilen 4 faktörlü şekil aşağıda gösterilmiştir.

Şekil 3. 2. Toplam Ölçek Çok Faktörlü Modeli

Şekil 3.2'deki açımlayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen sonuçlara ilişkin değerler Çizelge 3.5'de gösterilmiştir.

Çizelge 3. 5. Toplam Ölçek Çok Faktörlü Modeline İlişkin Sonuçları

Faktörler	İfadeler	Faktör Yüğü	Standart Hata	t	p
Dernek etkisi faktörü	22	,847			-
	23	,839	,045	22,173	***
	18	,802	,070	14,886	***
	19	,704	,074	12,359	***
	20	,733	,070	13,014	***
	16	,729	,064	12,973	***
	21	,720	,068	12,731	***
	14	,722	,072	12,819	***
Toplumsal kimlik faktörü	13	,583			
	5	,752	,165	8,414	***
	7	,695	,166	8,043	***
	6	,601	,139	7,309	***
	10	,679	,169	7,929	***
	12	,457	,085	5,286	***
Kentle bütünleşme faktörü	28	,761			
	27	,561	,084	10,432	***
	29	,764	,089	10,998	***
	9	,727	,083	10,550	***
	30	,567	,056	8,264	***
Kent kimliği faktörü	4	,684			
	3	,589	,124	7,719	***
	2	,704	,118	8,848	***
	25	,634	,127	8,192	***

***p<0.05

Çizelge 3.5'de toplam ölçek çok faktörlü modeline ilişkin sonuçlar verilmiştir. Diğer değişkenler arası korelasyonlar incelendiğinde maddelerin faktör yüklerinin ,40'ın üzerinde olduğu ve tüm korelasyon ilişkilerinin anlamlı olduğu görülmektedir. İlgili literatür incelendiğinde faktör yük değerinin ,30 üstü olabileceğine dair görüşlere de rastlanmakla birlikte bu çalışmada çalışmanın yüksek düzeyde geçerliliğini sağlamak için ,40 değeri tercih edilmiştir.

Çizelge 3. 6. Yapısal Modelin Uyum İyiliği Değerleri

	Yapısal Modeli Değerleri	Tavsiye Edilen Değerler
χ^2/df	1,706	≤ 5
RMSEA	,053	$\leq 0,1$
CFI	,943	$\geq 0,80$
IFI	,944	$\geq 0,80$
TLI	,934	$\geq 0,80$
NFI	,874	$\geq 0,80$
GFI	,892	$\geq 0,80$
SRMR	,075	$\leq 0,10$
$\chi^2: 373,571; df:219; p:0,000$		

Çizelge 3.6'da yapısal modelin uyum iyiliği değerleri verilmiştir. Doğrulayıcı Faktör analizine göre ölçeğin yapısal denklem model sonucu (Structural Equation Modeling Results) $p=0.000$ düzeyinde anlamlı olduğu, ölçeği oluşturan 23 madde 4 faktörlü ölçek yapısıyla ilişkili olduğu belirlenmiştir (Çizelge 3.5). Modelde iyileştirme yapılmaktadır. İyileştirme yapılırken uyumu azaltan değişkenler belirlenmiş, artık değerler arasında kovaryansı yüksek olanlar için yeni kovaryansı oluşturulmuştur. Sonrasında yenilenen uyum endeksi hesaplamalarında uyum endeksleri için kabul edilen değerlerin sağlandığı tabloda gösterilmiştir.

Açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri sonucunda maddeler ölçeğin çalışmada belirlenen ve üç faktörlü olarak düzenlenen ilk halinden (kent kimliği ile ilgili maddeler, hemşehri derneğinin kent kimliğine etkisi ile ilgili maddeler, hemşehri derneği üyelerinin kentle bütünleşme düzeylerine ilişkin maddeler) farklı olarak 4 faktör altında toplandığı görülmüştür. Maddelerin içeriğine bakılarak faktör adları yeniden belirlenmiştir. Buna göre 22, 23, 18, 19, 20, 16, 21, 14 numaralı maddeler dernek etkisi faktörü, 13, 5, 7, 6, 10, 12 numaralı maddeler toplumsal kimlik faktörü, 28, 27, 29, 9, 30 numaralı maddeler kentle bütünleşme faktörü, 4, 3, 2, 25 numaralı maddeler ise kent kimliği faktörü olarak adlandırılmıştır. Buna göre ölçekteki maddelerin ilk ve son hali Çizelge 3.7'de gösterilmiştir.

Çizelge 3. 7. Ölçek Maddelerinin Analiz öncesi ve Analiz Sonrası Kümeleneşmesi

Maddeler	Açımlayıcı Faktör Analizi Öncesi	Açımlayıcı Faktör Analizi Sonrası
1-Bu kentin coğrafi yapısı konutların inşa şekillerine (çatılı, damlı, ahşap, bahçeli vb.) yansımıştır.	Kent Kimliği ile İlgili Maddeler	Yetersiz Faktör yükü nedeniyle çıkarılan madde
2- Bu kentin kendine özgü sembolleri (anıt, meydan, çarşı, cami, bölge, yol vb.) vardır.	Kent Kimliği ile İlgili Maddeler	Kent kimliği faktörü
3- Bu kentte evlerin görünümünden o evin hangi topluluğa ait olduğunu anlamak mümkündür.	Kent Kimliği ile İlgili Maddeler	Kent kimliği faktörü
4- Bu kentin her yerinde geçmiş topluluklardan kalan izler görürüm.	Kent Kimliği ile İlgili Maddeler	Kent kimliği faktörü
5- Bu kentte eğitime önem verilir.	Kent Kimliği ile İlgili Maddeler	Toplumsal kimlik faktörü
6- Bu kentte spora önem verilir.	Kent Kimliği ile İlgili Maddeler	Toplumsal kimlik faktörü
7- Bu kentte kültürel ve sanatsal etkinliklere önem verilir.	Kent Kimliği ile İlgili Maddeler	Toplumsal kimlik faktörü
8- Bu kentin mutfak kültüründe her toplumdan izler görülür.	Kent Kimliği ile İlgili Maddeler	Yetersiz faktör yükü nedeniyle çıkarılan madde
9- Bu kentte farklı kimliklere hoşgörü ile bakılır.	Kent Kimliği ile İlgili Maddeler	Kentle bütünleşme faktörü
10- Bu kentte kurumsal hizmetler (sağlık, eğitim, belediye hizmetleri, valilik vb.) istediğim düzeydedir.	Kent Kimliği ile İlgili Maddeler	Toplumsal kimlik faktörü
11- Bu kentin ekonomisine göçmenler katkı sunmaktadır.	Kent Kimliği ile İlgili Maddeler	Yetersiz faktör yükü nedeniyle çıkarılan madde
12- Bu kentte kadınlar çalışma hayatında aktif olarak bulunmaktadır.	Kent Kimliği ile İlgili Maddeler	Toplumsal kimlik faktörü
13- Bu kentte ekonomik refahın yüksek olduğunu düşünüyorum.	Kent Kimliği ile İlgili Maddeler	Toplumsal kimlik faktörü
14- Derneğim sayesinde bu kente hızlı uyum sağladım.	Hemşehri Derneğinin Kent Kimliğine Etkisi ile İlgili Maddeler	Dernek etkisi faktörü
15- Hemşehri derneğimize oldukça sık giderim.	Hemşehri Derneğinin Kent Kimliğine Etkisi ile İlgili Maddeler	Binişik faktör yükü nedeniyle çıkarılan madde
16- Hemşehri dernekleri kültürel, ekonomik vb. unsurlar ile kent kimliğine etki etmektedirler.	Hemşehri Derneğinin Kent Kimliğine Etkisi ile İlgili Maddeler	Dernek etkisi faktörü

17- Ticaret yaparken önceliği hemşehrilerime veririm.	Hemşehri Derneğinin Kent Kimliğine Etkisi ile İlgili Maddeler	İki maddeli faktör oluşturma nedeniyle çıkarılan madde
18- Derneğimiz sıklıkla kültürel ve sanatsal etkinlikler düzenler.	Hemşehri Derneğinin Kent Kimliğine Etkisi ile İlgili Maddeler	Dernek etkisi faktörü
19- Derneğimiz Kent Konseyi toplantılarına katılmakta ve görüş bildirmektedir.	Hemşehri Derneğinin Kent Kimliğine Etkisi ile İlgili Maddeler	Dernek etkisi faktörü
20- Derneğimiz kent yönetimi tarafından dikkate alınmaktadır.	Hemşehri Derneğinin Kent Kimliğine Etkisi ile İlgili Maddeler	Dernek etkisi faktörü
21- Siyasi partiler derneğimizi sıklıkla ziyaret etmektedir.	Hemşehri Derneğinin Kent Kimliğine Etkisi ile İlgili Maddeler	Dernek etkisi faktörü
22- Kentteki sorunların çözümüne derneğimiz katkı sağlamaktadır.	Hemşehri Derneğinin Kent Kimliğine Etkisi ile İlgili Maddeler	Dernek etkisi faktörü
23- Derneğimiz kentteki kurumlarla ortak çalışmalar yürütmektedir.	Hemşehri Derneğinin Kent Kimliğine Etkisi ile İlgili Maddeler	Dernek etkisi faktörü
24- Oy kullanırken önceliği hemşehrilerime veririm.	Hemşehri Derneğinin Kent Kimliğine Etkisi ile İlgili Maddeler	İli maddeli faktör oluşturma nedeniyle çıkarılan madde
25- Yaşadığım evin dekorasyonu memleketimdeki evlerle benzerlik göstermektedir.	Hemşehri Derneği Üyelerinin Kentle Bütünleşme Düzeylerine İlişkin Maddeler	Kent kimliği faktörü
26- Bu kente uyum sağlamakta zorlanmıyorum.	Hemşehri Derneğinin Kent Kimliğine Etkisi ile İlgili Maddeler	Yetersiz faktör yükü nedeniyle çıkarılan madde
27- Kendimi tanıtırken Sakarya'lıyım diye tanıtırım.	Hemşehri Derneğinin Kent Kimliğine Etkisi ile İlgili Maddeler	Kentle bütünleşme faktörü
28- Bu kenti terk etmeyi asla düşünmem.	Hemşehri Derneğinin Kent Kimliğine Etkisi ile İlgili Maddeler	Kentle bütünleşme faktörü
29- Bu kent sokaklarında kendimi güvende hissedirim.	Hemşehri Derneğinin Kent Kimliğine Etkisi ile İlgili Maddeler	Kentle bütünleşme faktörü
30- Bu kent hakkında olumsuz bir haber gördüğümde üzülürüm.	Hemşehri Derneğinin Kent Kimliğine Etkisi ile İlgili Maddeler	Kentle bütünleşme faktörü
31- Kentte bulunan (sağlık, eğitim, ulaşım, park, bahçe) hizmetlerden yararlanırım.	Hemşehri Derneğinin Kent Kimliğine Etkisi ile İlgili Maddeler	Yetersiz faktör yükü nedeniyle çıkarılan madde

Çizelge 3.7 incelendiğinde maddelerin dört faktör altında toplandığı görülmektedir. Analiz sonrası oluşan yeni ölçeğe göre birinci faktör olan dernek etkisi faktörü kent içinde bulunan hemşehri derneklerinin kent kimliğine etkisini ölçme amacı taşımaktadır. İkinci faktör olan toplumsal etki faktörü sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik, kurumsal yapı ve toplumsal refah gibi maddeleri içeren faktördür. Bu faktör kentin genel toplumsal yapısına yönelik olumlu yargılar içermektedir. Ölçeğin üçüncü faktörü olan kentle bütünleşme faktörü ise hemşehri derneği üyelerinin kentle bütünleşme konusunda tutumlarını ölçmektedir. Son olarak dördüncü faktör olan kent kimliği faktörü ise Sakarya'nın kendine has bir kimliği olması ile ilgili maddelerden meydana gelmektedir.

4. BULGULAR

Bu bölümde 23 maddeden oluşan, dört boyutlu “Hemşehri Derneği Üyesi Göçmenlerin Kent Kimliğinin Oluşumuna Etkisi Ölçeği” kapsamında elde edilen bulgulara ve bu bulguların 9 adet değişkene göre sonuçları ile 4 adet anket sorusu kapsamında elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Veriler SPSS-27 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Faktör yapısını belirleyebilmek için açımlayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Elde edilen faktörlerin uyum iyiliği değerlerini doğrulayabilmek amacıyla AMOS-22 programı kullanılarak doğrulayıcı faktör analizi uygulanmış ve sonuçlar yukarıdaki bölümde (3.3. Geçerlik ve Güvenilirlik) raporlanmıştır. Sosyo-demografik sorular (değişkenler) için frekans tablosu oluşturulmuştur. Değişkenlerin grup ortalamalarındaki farklılıkları görebilmek için 2 gruplu değişkenlerde bağımsız örneklem t-test analizi, 3 ve daha fazla gruplu değişkenlerde One-Way ANOVA analizi ve non-parametrik Kruskal Wallis-H analizi uygulanmıştır. Ölçeklerin birbirleri arasındaki ilişkinin yönünü ve gücünü tespit edebilmek için Pearson korelasyon analizi uygulanmıştır. Analizler alfa=0,05 seviyesinde uygulanmıştır. Ölçeklere uygulanan testlerin seçimi amacıyla normallik testi uygulanmıştır. Normallik varsayımı analizleri Çizelge 4.1’de belirtilmiştir.

Çizelge 4. 1. Normallik Varsayımı Analizi ve Güvenilirlik Analizi (Doğrulayıcı Faktör Analizi)

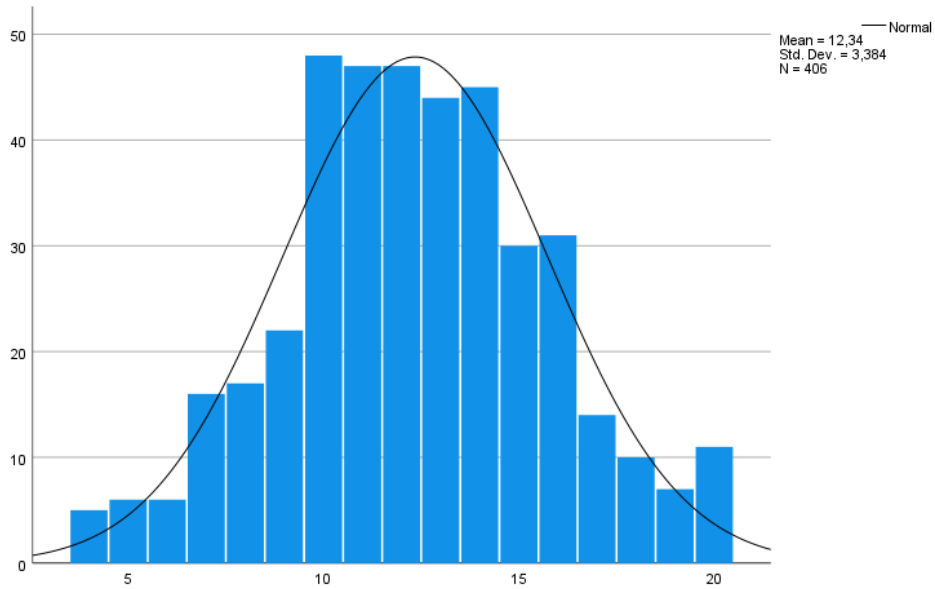
Ölçek	n	Ort.	SS	Kolmogorov Smirnov (p)	Çarpıklık	Basıklık	Cronbach's Alpha
Dernek etkisi faktörü	406	12,34	3,384	,000	,019	-,145	,718
Toplumsal kimlik faktörü	406	26,28	7,518	,000	-,394	-,124	,929
Kentle bütünleşme faktörü	406	20,80	4,190	,000	-,072	-,191	,770
Kent kimliği faktörü	406	18,16	4,530	,000	-,342	-,621	,805
Toplam Ölçek	406	77,58	14,614	,071*	,080	-,003	,901

*p>0,05

Çizelge 4.1’de normallik analizi ve güvenilirlik analizleri yer almaktadır. Kolmogorov-Smirnov Analizi incelendiğinde toplam ölçeğin normal dağılım gösterdiği görülmektedir (p>0,05). Diğer değişkenlerin basıklık ve çarpıklık değerleri

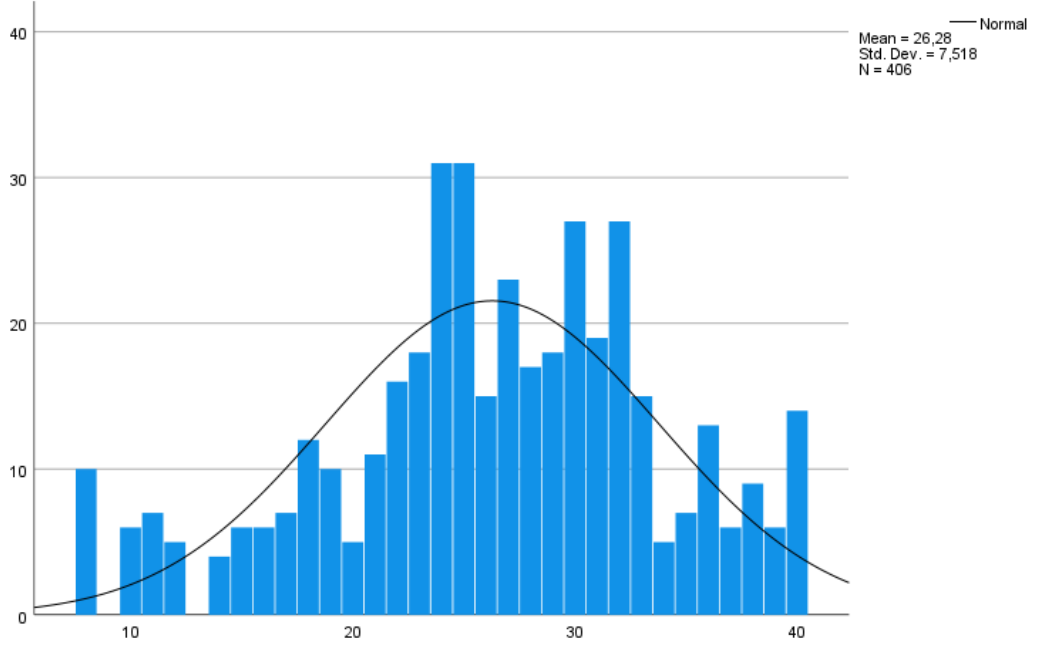
-2; +2 sınırını aşmadığından analizlerde parametrik testler kullanılırken grup gözlem sayısı yetersiz ($n < 30$) olduğunda non-parametrik testler kullanılmıştır.

Yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonucu elde edilen Cronbach's Alpha değerleri 1. Faktör için ,718; 2. Faktör için ,929; 3. Faktör için ,770; 4. Faktör için ,805 ve toplam ölçek için ,901'dir. Bu sonuçlar hem faktörler bazında hem de ölçek toplamında ölçeğin güvenilir düzeyde olduğunu ortaya koymaktadır. Bir ölçek ya da faktör için Cronbach's Alpha katsayısının ,40 kadar olması ölçek ya da faktörün güvenilir olmadığı; ,41 ile ,60 arası olması, düşük güvenilirlik olduğu; ,61 ile ,80 arasında olması ölçeğin orta güvenilirlikte olduğu; ,81 ile 1,00 arasında olması ise ölçeğin yüksek güvenilirlikte olduğu anlamına gelmektedir (Kılıç, 2016, s. 48). Ölçek verilerinin normallik dağılımına ilişkin grafikler aşağıda verilmiştir. Ölçek normal dağılım özelliği göstermektedir.

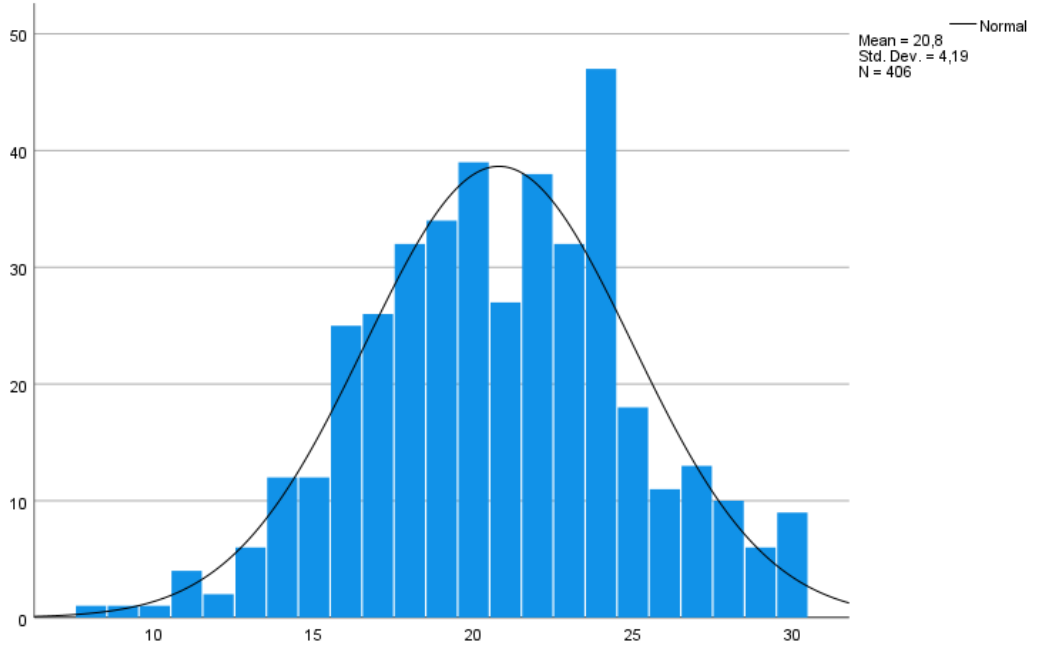
Şekil 4. 1. Dernek Etkisi Faktörü Dağılım Grafiği

Ölçeğin ilk boyutu olan “Dernek etkisi faktörü” Cronbach's Alpha değeri ,718'dir. Şekil çan eğrisi özelliği göstermektedir. Bu da dağılımın normal olduğu anlamına gelmektedir.

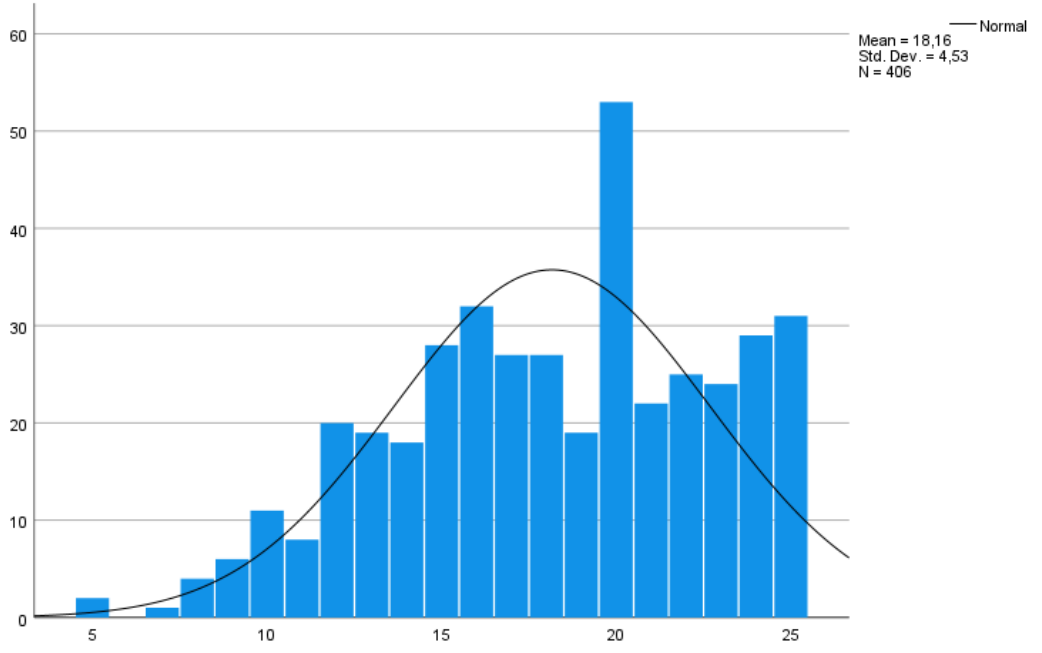
Şekil 4. 2. Toplumsal Kimlik Faktörü Dağılım Grafiği

Ölçeğin ikinci boyutu olan “Toplumsal kimlik faktörü” Cronbach’s Alpha değeri ,929’dur. Şekil çan eğrisi özelliği göstermektedir. Bu da dağılımın normal olduğu anlamına gelmektedir.

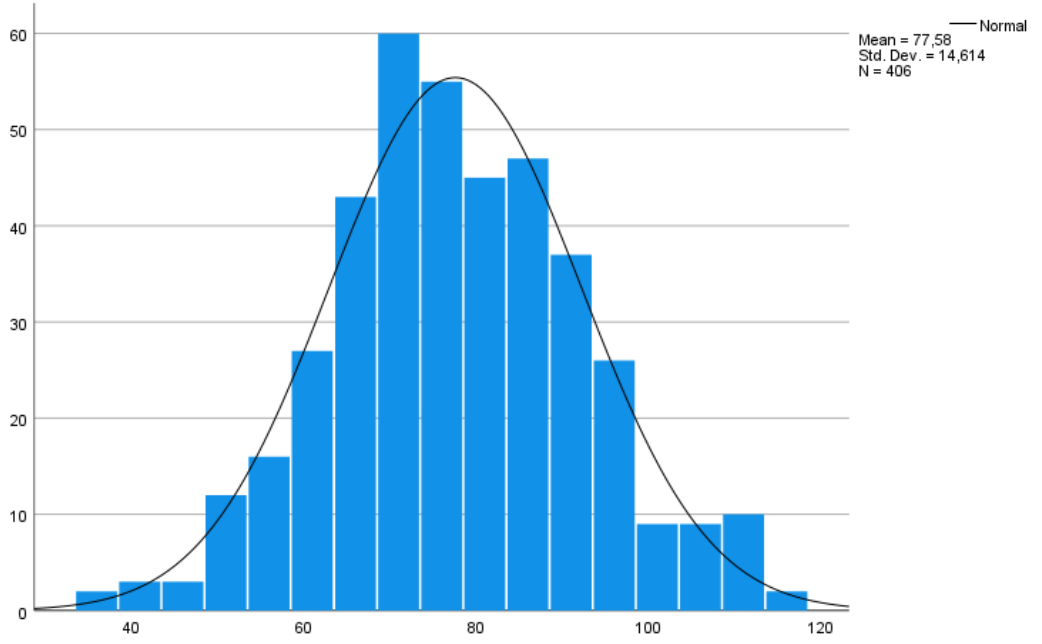
Şekil 4. 3. Kentle Bütünleşme Faktörü Dağılım Grafiği

Ölçeğin üçüncü boyutu olan “Kentle bütünleşme faktörü” Cronbach’s Alpha değeri ,770’tir. Şekil çan eğrisi özelliği göstermektedir. Bu da dağılımın normal olduğu anlamına gelmektedir.

Şekil 4. 4. Kent Kimliği Faktörü Dağılım Grafiği

Ölçeğin dördüncü boyutu olan “Kent kimliği faktörü” Cronbach’s Alpha değeri ,805’tir. Şekil çan eğrisi özelliği göstermektedir. Bu da dağılımın normal olduğu anlamına gelmektedir.

Şekil 4. 5. Toplam Ölçek Dağılım Grafiği

Ölçeğin “Toplam Ölçek Dağılım Grafiği” Cronbach’s Alpha değeri ,901’dir. Şekil 7 çan eğrisi özelliği göstermektedir. Bu da dağılımın normal olduğu anlamına gelmektedir.

Yukarıdaki grafikler incelendiğinde ölçeğin hem faktörler bazında hem de ölçek toplamında normal dağılım gösterdiği görülmektedir. Çizelge 4.2’de katılımcıların sosyo-demografik bilgileri verilmiştir.

Çizelge 4. 2. Sosyo-Demografik Bilgiler Tablosu

Değişken	Grup	n	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	146	36,0
	Erkek	260	64,0
Medeni Durum	Bekar	66	16,3
	Evli	340	83,7
Yaş	30 yaş ve altı	40	9,9
	31-40 yaş arası	103	25,4
	41-50 yaş arası	120	29,6
	51 yaş ve üzeri	143	35,2
Eğitim Düzeyi	İlköğretim	13	3,2
	Ortaöğretim (lise)	99	24,4
	Ön lisans (2 yıllık yüksekokul)	48	11,8
	Lisans (Fakülte ya da eşdeğer)	172	42,4
	Lisansüstü (yüksek lisans ve doktora)	74	18,2
Doğum Yeri	Sakarya	187	46,1
	Diğer	219	53,9
Üye Olunan Hemşeri Derneği	İlimbey Sevdalıları Kültür ve Dayanışma Derneği	9	2,2
	Sakarya Abhaz Derneği	21	5,2
	Sakarya Balkan Göçmenleri Kültür ve Dayanışma Derneği	17	4,2
	Sakarya Erzurumlular Kültür, Dayanışma, Turizm, Folklor Derneği	4	1,0
	Sakarya Gümüşhaneliler Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği	5	1,2
	Sakarya Kafkas Kültür Derneği	10	2,5
	Sakarya Kartvel (Gürcü-Laz) Kültür Derneği	6	1,5
	Sakarya Kırmırlı Türkler Eğitim Kültür Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği	4	1,0

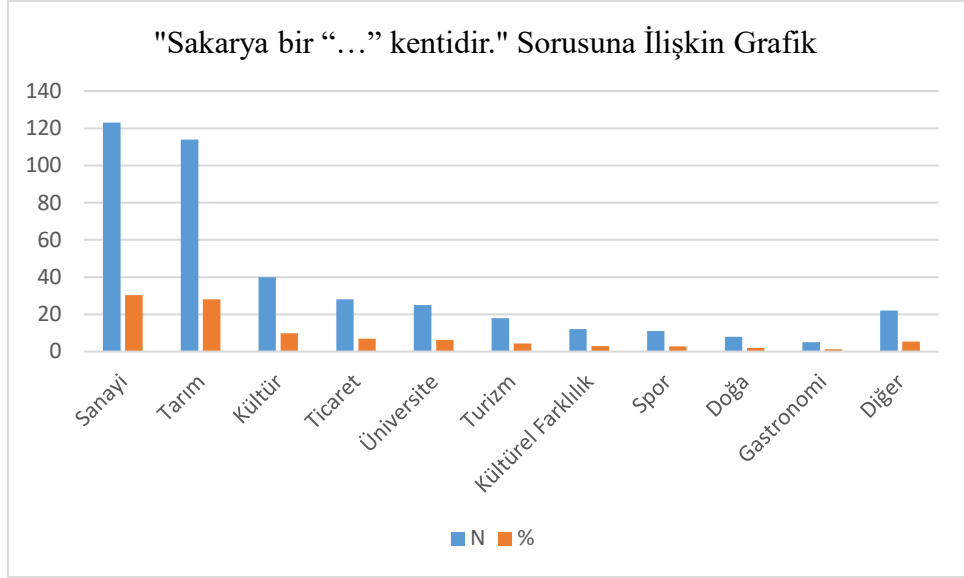
	Sakarya Rumeli Balkan Kültür ve Dayanışma Derneği	29	7,1
	Sakarya Samsunlular Eğitim Kültür Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği	23	5,7
	Sakarya Tokatlılar Kültür ve Dayanışma Derneği	14	3,4
	Sakarya Trabzonlular Kültür ve Dayanışma Derneği	20	4,9
	Serdivan Mübadilleri Derneği	10	2,5
	Sivashlar Kültür Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği	5	1,2
	Diğer	229	56,4
Sakarya'da Yaşanılan Süre	1-5 yıl	50	12,3
	6-10 yıl	43	10,6
	11-15 yıl	25	6,2
	16 yıl ve üstü	288	70,9
Meslek	Çalışmıyorum	12	3,0
	Emekli	50	12,3
	Esnaf	31	7,6
	Ev hanımı	30	7,4
	İnşaat sektörü	9	2,2
	İş adamı	24	5,9
	Kamu çalışanı	189	46,6
	Öğrenci	8	2,0
	Özel sektör çalışanı	53	13,1
Etnik Köken	Türk	221	54,4
	Abhaz/Abaza	25	6,2
	Arap	6	1,5
	Arnavut	12	3,0
	Boşnak	19	4,7
	Çerkez	10	2,5
	Gürcü	24	5,9
	Laz	29	7,1
	Kürt	43	10,6
	Diğer	17	4,2

Sosyo-Demografik Bilgiler Tablosu Çizelge 4.2 incelendiğinde katılımcıların 146'sının kadın (%36), 260'nın erkek (%64); 66'sının bekar (%16,3), 340'nın evli (%83,7); 40'nın 30 yaş ve altı (%9,9), 103'ünün 31-40 yaş arası (%25,4), 120'sinin 41-50 yaş arası (%29,6), 143'ünün 51 yaş ve üzeri (%35,2) olduğu; 13'ünün ilköğretim (%3,2), 99'unun ortaöğretim (%24,4), 48'inin ön lisans (%11,8), 172'sinin Lisans (%42,4), 74'ünün lisansüstü (%18,2) mezunu olduğu; 187'si Sakarya (%46,1), 219'u diğer (%53,9) doğumlu olduğu; 177'sinin (%44,6) üye sayısı 100 ve üzeri olan hemşehri derneklerine üye olduğu, 229'unun (%56,4) üye sayısı 99 ve altı olan hemşehri derneklerine üye olduğu görülmüştür. Yine katılımcıların 50'sinin (%12,3) 1-5 yıl, 43'ünün (%10,6) 6-10 yıl, 25'inin (%6,2) 11-15 yıl, 288'inin (%70,9) 16 yıl ve üstü süredir Sakarya'da yaşadığı; 12'sinin (%3,0) çalışmadığı, 50'sinin (%12,3) emekli, 31'inin (%7,6) esnaf, 30'unun (%7,4) ev hanımı, 9'unun (%2,2) inşaat sektörü, 24'ünün (%5,9) iş adamı, 189'unun (%46,6) kamu çalışanı, 8'inin (%2,0) öğrenci, 53'ünün (%13,1) özel sektör çalışanı olduğu görülmektedir. Katılımcılara etnik köken açısından bakıldığında ise 221'inin (%54,4) Türk, 25'inin (%6,2), Abhaz/Abaza, 6'sının (%1,5) Arap, 12'sinin (%3,0) Arnavut, 19'unun (%4,7) Boşnak, 10'unun (%2,5) Çerkez, 24'ünün (%5,9) Gürcü, 29'unun (%7,1) Laz, 43'ünün (%10,6) Kürt, 17'sinin (%4,2) diğer olduğu görülmüştür. Sosyo-demografik bulguların ardından katılımcılara 4 adet anket sorusu yöneltilmiştir. Anket sorularına ilişkin cevaplar aşağıda verilmiştir.

Çizelge 4. 3. Anket Sorularına İlişkin Cevaplar

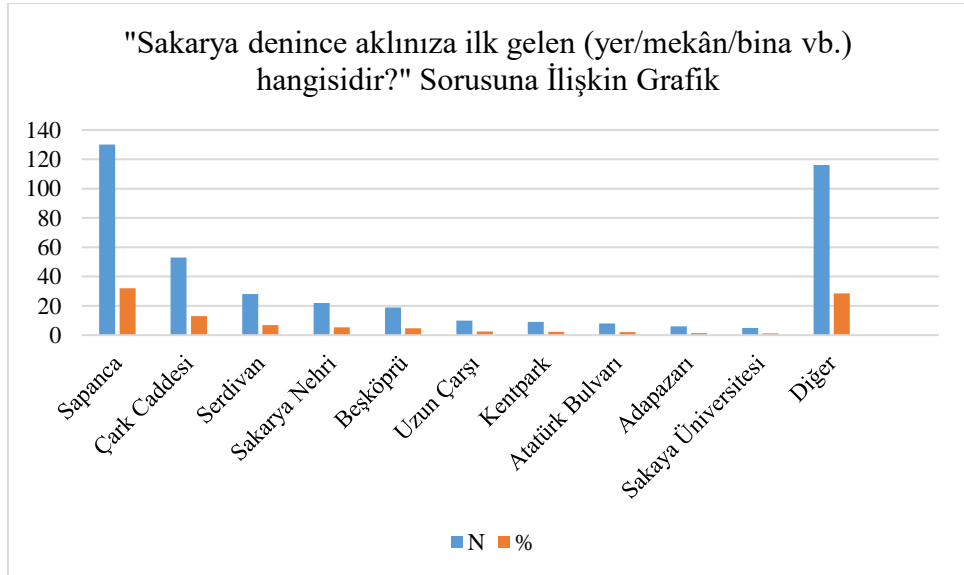
Sakarya bir “...” kentidir.	Sanayi	123	30,3
	Tarım	114	28,1
	Kültür	40	9,9
	Ticaret	28	6,9
	Üniversite	25	6,2
	Turizm	18	4,4
	Kültürel Farklılık	12	3,0
	Spor	11	2,7
	Doğa	8	2,0
	Gastronomi	5	1,2
	Diğer	22	5,4
Sakarya denince aklınıza ilk gelen (yer/mekân/bina vb.) hangisidir?	Sapanca	130	32,0
	Çark Caddesi	53	13,1
	Serdivan	28	6,9
	Sakarya Nehri	22	5,4
	Beşköprü	19	4,7
	Uzun Çarşı	10	2,5
	Kentpark	9	2,2
	Atatürk Bulvarı	8	2,0
	Adapazarı	6	1,5
	Sakaya Üniversitesi	5	1,2
	Diğer	116	28,6
Sakarya mutfağında daha çok..... göçmenlerinin mutfak kültürünün etkisi bulunmaktadır.	Karadeniz	157	38,7
	Balkan	146	36,0
	Doğu/Güneydoğu	28	6,9
	Kafkas	19	4,7
	Diğer	56	13,8

İlk anket sorusu “Lütfen boşluğu Sakarya’ya uygun bir sözcükle doldurunuz. Sakarya birkentidir (Sanayi, tarım, turizm, ticaret, kültür, üniversite, spor, gastronomi vs. ifadelerinden sadece biri yazılacaktır.)” biçimindedir. Soruya verilen cevaplara bakıldığında katılımcıların 123’ünün (%30) sanayi kenti, 114’ünün (%28,1) tarım kenti, 40’nın (%9,9) kültür kenti, 28’inin (%6,9) ticaret kenti, 25’inin (%6,2) üniversite kenti, 18’inin (%4,4) turizm kenti, 12’sinin (%3) kültürel farklılık kenti, 11’inin (%2,7) spor kenti, 8’inin (%2) doğa kenti, 5’inin (%1,2) gastronomi kenti olarak Sakarya’yı tanımladığı görülmüştür. Verilere ilişkin grafik aşağıda verilmiştir:

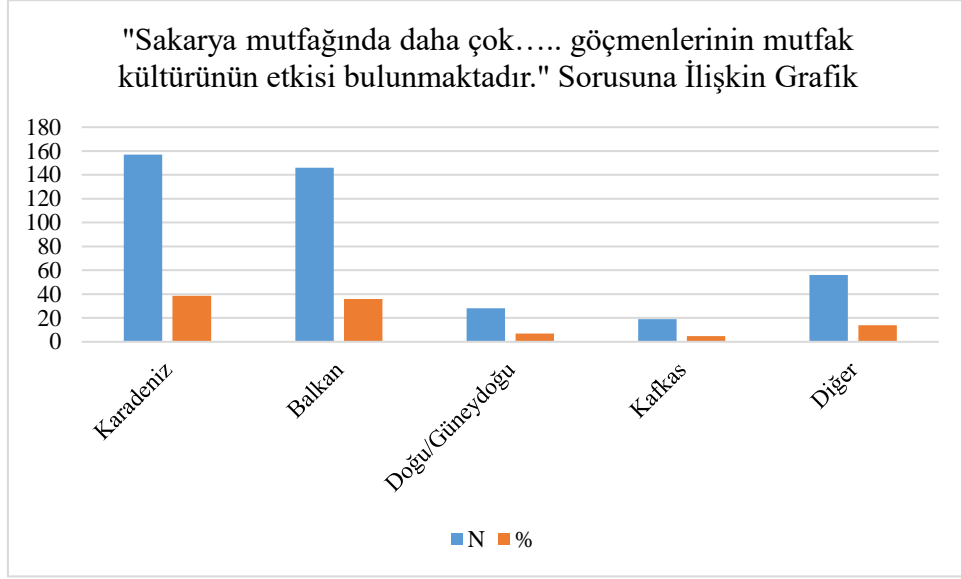
Şekil 4. 6. "Sakarya bir "... kentidir." Sorusuna İlişkin Grafik

İkinci anket sorusu ise "Sakarya denince aklınıza ilk gelen (yer/mekân/bina vb.) hangisidir? Yazınız." biçimindedir. Katılımcıların 130'u (%32) Sapanca, 53'ü (%13,1) Çark Caddesi, 28'i (%6,9) Serdivan ilçesi, 22'i (%5,4) Sakarya Nehri, 19'u (%4,7) Beşköprü, 10'u (%2,5) Uzun Çarşı, 9'u (%2,2) Kentpark, 8'i (%2) Atatürk Bulvarı, 6'sı (%1,5) Adapazarı, 5'i (%1,2) Sakarya Üniversitesi biçiminde görüş belirtmiştir. Verilere ilişkin grafik aşağıda verilmiştir:

Şekil 4. 7. "Sakarya denince aklınıza ilk gelen (yer/mekân/bina vb.) hangisidir?" Sorusuna İlişkin Grafik

Üçüncü anket sorusu “Sakarya mutfağında daha çok (Kafkas, Balkan, Karadeniz, Doğu/Güneydoğu vb.) göçmenlerinin mutfak kültürünün etkisi bulunmaktadır.” biçimindeki sorudur. Bu soruya katılımcıların 157’si (%38,7) Karadeniz, 146’sı (%36) Balkan, 28’i (%6,9) Doğu/Güneydoğu, 19’u (%4,7) Kafkas, 56’sı (%13,8) diğer kültürlerin etkisi bulunduğu biçimde görüş beyan etmiştir. Verilere ilişkin grafik aşağıda verilmiştir:

Şekil 4. 8. "Sakarya mutfağında daha çok göçmenlerinin mutfak kültürünün etkisi bulunmaktadır." Sorusuna İlişkin Grafik

Araştırma kapsamında sorulmuş dördüncü anket sorusu da “Sakarya’da misafirlerinizi gezdirmek için nerelere götürürsünüz? Öncelik sıranıza göre yazınız.” biçimindedir. Katılımcılardan 5 seçenek yazmaları istenmiştir. İstatistiki açıdan anlamlı verilen cevaplardan frekansı düşük yerler (örn. Abaza köyleri, Adapazarı, Ağa camii, AVM, Bayraktepe, Beşiköprü (Justinianus Köprüsü), İl Ormanı, Kent Meydanı, Serdivan, Uzun Çarşı, Gölyay) ve boş bırakılan cevaplar tablo dışı bırakılmıştır. Soruya verilen cevaplar Çizelge 4.4’de gösterilmiştir.

Çizelge 4. 4. Sakarya’da Misafirlerinizi Gezdirmek İçin Tercih Edilen İlk 5 Yer Bilgileri Tablosu

1. Tercih Gidilecek Yer			2. Tercih Gidilecek Yer			3. Tercih Gidilecek Yer			4. Tercih Gidilecek Yer			5. Tercih Gidilecek Yer		
Yer	n	%	Yer	n	%	Yer	n	%	Yer	n	%	Yer	n	%
Sapanca	216	53,2	Sapanca	48	11,8	Poyrazlar	29	7,1	Taraklı	35	8,6	Serdivan	19	4,7
Yaylalar	21	5,2	Poyrazlar	43	10,6	Karasu	29	7,1	Karasu	32	7,9	Acarlar Longozu	18	4,4
Poyrazlar	14	3,4	Serdivan	32	7,9	Sapanca	27	6,7	Acarlar Longozu	19	4,7	Poyrazlar	16	3,9
Taraklı	13	3,2	Taraklı	29	7,1	Yaylalar	27	6,7	Akyazı	19	4,7	Çark Caddesi	16	3,9
Karasu	12	3,0	Karasu	27	6,7	Taraklı	24	5,9	Çark Caddesi	18	4,4	Yaylalar	13	3,2
Serdivan	11	2,7	Acarlar Longozu	22	5,4	Acarlar Longozu	22	5,4	Poyrazlar	18	4,4	Sapanca	13	3,2
Çark Caddesi	6	1,5	Yaylalar	19	4,7	Akyazı	12	3,0	Yaylalar	14	3,4	Geyve	13	3,2
Acarlar Longozu	6	1,5	Çark Caddesi	13	3,2	Çark Caddesi	12	3,0	Hendek	12	3,0	Akyazı	12	3,0

Çizelge 4.4.’te katılımcıların Sakarya’da misafirlerinizi gezdirmek için götürülen öncelikli ilk 5 yer bilgileri verilmiştir. Buna göre katılımcıların 216’sı (%53,2) Sapanca’yı, 21’i (%5,2) Yaylaları, 14’ü (%3,4) Poyrazlar Gölünü, 13’ü (%3,2) Taraklı’yı, 12’si (%3) Karasu’yu, 11’i (%2,7) Serdivan’ı, 6’sı (%1,5) Çark caddesi’ni ve yine 6’sı (%1,5) Acarlar Longozu’nu *ilk tercih* olarak beyan etmişlerdir. Katılımcıların 48’i (%11,8) Sapanca’yı, 43’ü (%10,6) Poyrazlar Gölünü, 32’si (%7,9) Serdivan ilçesi’ni, 29’u (%7,1) Taraklı’yı, 27’si (%6,7) Karasu’yu, 22’si (%5,4) Acarlar Longozu’nu, 19’u (%4,7) Yaylaları, 13’ü de (%3,2) Çark caddesi’ni *ikinci tercih* olarak beyan etmişlerdir. Katılımcıların 29’u (%7,1) Poyrazlar Gölü’nü, yine 29’u (%7,1) Karasu’yu, 27’si (%6,7) Sapanca’yı, 27’si (%6,7) Yaylaları, 24’ü (%5,9) Taraklı’yı, 22’si (%5,4) Acarlar Longozu’nu, 12’si (%3) Akyazı’yı, 12’si (%3) Çark caddesi’ni *üçüncü tercih* olarak beyan etmişlerdir. Katılımcıların 35’i (%8,6) Taraklı’yı, 32’si (%7,9) Karasu’yu, 19’u (%4,7) Acarlar Longozu’nu, yine 19’u (%4,7) Akyazı’yı, 18’i (%4,4) Çark caddesi’ni ve yine 18’i (%4,4) Poyrazlar Gölü’nü, 14’ü (%3,4) yaylaları, 12’si (%3) Hendek’i *dördüncü tercih* olarak beyan etmişlerdir. Katılımcıların 19’u (%4,7) Serdivan, 18’i (%4,4) Acarlar Longozu’nu, 16’sı (%3,9) Poyrazlar, yine 16’sı (%3,9) Çark caddesi, 13’ü (%3,2) Yaylalar, 13’ü (%3,2) Sapanca ve yine 13’ü (%3,2) Geyve, 12’si (%3) Akyazı’yı *beşinci tercih* olarak beyan etmişlerdir. Verilere ilişkin grafik aşağıda verilmiştir:

Şekil 4. 9. "Sakarya'da misafirlerinizi gezdirmek için nerelere götürürsünüz? Öncelik sıranıza göre yazınız." Sorusuna İlişkin Grafik

Çizelge 4.5'te cinsiyet değişkeni için bağımsız örneklem T-Test analizi sonuçları gösterilmiştir.

Çizelge 4. 5. Cinsiyet Değişkeni T-Testi Tablosu

Ölçek	Grup	n	Ort.	SS	t	Sd	p
Dernek etkisi faktörü	Kadın	146	26,05	7,788	-,444	404	,658
	Erkek	260	26,40	7,374			
Toplumsal kimlik faktörü	Kadın	146	20,58	4,144	-,769	404	,443
	Erkek	260	20,92	4,219			
Kentle bütünleşme faktörü	Kadın	146	17,99	4,439	-,556	404	,579
	Erkek	260	18,25	4,587			
Kent kimliği faktörü	Kadın	146	12,29	3,334	-,255	404	,799
	Erkek	260	12,38	3,418			
Toplam Ölçek	Kadın	146	76,92	14,746	-,680	404	,497
	Erkek	260	77,95	14,554			

*p<0,05

Çizelge 4.5 incelendiğinde cinsiyet değişkeni gruplarına göre Dernek etkisi faktörü puanı ($p=,658>0,05$), Toplumsal kimlik faktörü puanı ($p=,443>0,05$), Kentle bütünleşme

faktörü puanı ($p=,579>0,05$), Kent kimliği faktörü puanı ($p=,799>0,05$) ve toplam ölçek puanı ($p=,497>0,05$) istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermemektedir.

Çizelge 4.6'da medeni durum değişkeni için bağımsız örneklem T-Test analizi sonuçları gösterilmiştir.

Çizelge 4. 6. Medeni Durum Değişkeni T-Test Tablosu

Ölçek	Grup	n	Ort.	SS	t	Sd	p																																												
Dernek etkisi faktörü	Bekar	66	25,05	7,741	-1,455	404	,146																																												
	Evli	340	26,51	7,462				Toplumsal kimlik faktörü	Bekar	66	20,48	4,081	-,658	404	,511	Evli	340	20,86	4,214	Kentle bütünleşme faktörü	Bekar	66	18,08	4,721	-,165	404	,869	Evli	340	18,18	4,500	Kent kimliği faktörü	Bekar	66	12,08	3,549	-,705	404	,481	Evli	340	12,40	3,354	Toplam Ölçek	Bekar	66	75,68	15,221	-1,151	404	,250
Toplumsal kimlik faktörü	Bekar	66	20,48	4,081	-,658	404	,511																																												
	Evli	340	20,86	4,214				Kentle bütünleşme faktörü	Bekar	66	18,08	4,721	-,165	404	,869	Evli	340	18,18	4,500	Kent kimliği faktörü	Bekar	66	12,08	3,549	-,705	404	,481	Evli	340	12,40	3,354	Toplam Ölçek	Bekar	66	75,68	15,221	-1,151	404	,250	Evli	340	77,94	14,488								
Kentle bütünleşme faktörü	Bekar	66	18,08	4,721	-,165	404	,869																																												
	Evli	340	18,18	4,500				Kent kimliği faktörü	Bekar	66	12,08	3,549	-,705	404	,481	Evli	340	12,40	3,354	Toplam Ölçek	Bekar	66	75,68	15,221	-1,151	404	,250	Evli	340	77,94	14,488																				
Kent kimliği faktörü	Bekar	66	12,08	3,549	-,705	404	,481																																												
	Evli	340	12,40	3,354				Toplam Ölçek	Bekar	66	75,68	15,221	-1,151	404	,250	Evli	340	77,94	14,488																																
Toplam Ölçek	Bekar	66	75,68	15,221	-1,151	404	,250																																												
	Evli	340	77,94	14,488																																															

* $p<0,05$

Çizelge 4.6 incelendiğinde medeni durum değişkeni gruplarına göre Dernek etkisi faktörü puanı ($p=,146>0,05$), Toplumsal kimlik faktörü puanı ($p=,511>0,05$), Kentle bütünleşme faktörü puanı ($p=,869>0,05$), Kent kimliği faktörü puanı ($p=,481>0,05$) ve toplam ölçek puanı ($p=,250>0,05$) istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermemektedir.

Çizelge 4.7'de yaş değişkeni için Tek Yönlü ANOVA Analizi sonuçları gösterilmiştir.

Çizelge 4. 7. Yaş Değişkeni Tek Yönlü ANOVA Analizi

Ölçek	Grup	n	Ort.	SS	SD	F	p	Fark
Dernek etkisi faktörü	a) 30 yaş ve altı	40	25,65	7,434	3	,744	,526	
	b) 31-40 yaş arası	103	25,48	7,789				
	c) 41-50 yaş arası	120	26,75	8,252				
	d) 51 yaş ve üzeri	143	26,63	6,670				
	Toplam	406	26,28	7,518				
Toplumsal kimlik faktörü	a) 30 yaş ve altı	40	21,18	4,506	3	,189	,904	
	b) 31-40 yaş arası	103	20,61	4,157				
	c) 41-50 yaş arası	120	20,87	4,294				
	d) 51 yaş ve üzeri	143	20,76	4,070				
	Toplam	406	20,80	4,190				
Kentle bütünleşme faktörü	a) 30 yaş ve altı	40	16,93	4,854	3	5,622	,001*	d>a,b
	b) 31-40 yaş arası	103	16,99	4,369				
	c) 41-50 yaş arası	120	18,48	4,696				
	d) 51 yaş ve üzeri	143	19,08	4,186				
	Toplam	406	18,16	4,530				
Kent kimliği faktörü	a) 30 yaş ve altı	40	12,25	3,894	3	,026	,994	
	b) 31-40 yaş arası	103	12,31	3,193				
	c) 41-50 yaş arası	120	12,34	3,458				
	d) 51 yaş ve üzeri	143	12,40	3,338				
	Toplam	406	12,34	3,384				
Toplam Ölçek	a) 30 yaş ve altı	40	76,00	16,164	3	1,442	,230	
	b) 31-40 yaş arası	103	75,39	14,632				
	c) 41-50 yaş arası	120	78,44	16,130				
	d) 51 yaş ve üzeri	143	78,87	12,611				
	Toplam	406	77,58	14,614				

*p<0.05, post Hoc: Tukey HSD

Çizelge 4.7 incelendiğinde yaş değişkeni gruplarına göre Dernek etkisi faktörü puanı ($p=,526>0,05$), Toplumsal kimlik faktörü puanı ($p=,904>0,05$), Kent kimliği faktörü puanı ($p=,994>0,05$) ve toplam ölçek puanı ($p=,230>0,05$) istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermemektedir. Ancak yaş değişkeni gruplarına göre Kentle bütünleşme faktörü puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir ($p=,001<0,05$). Bu sonuca göre 51 yaş ve üzeri bireylerin Kentle bütünleşme faktörü puanı ortalaması, 30 yaş altı ve 31-40 yaş arası bireylerin Kentle bütünleşme faktörü puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür.

Çizelge 4.8’de eğitim durumu değişkeni Kruskal Wallis H analizi sonuçları gösterilmiştir.

Çizelge 4. 8. Eğitim Durumu Değişkeni Kruskal Wallis-H Analizi

Ölçek	Grup	n	Ort.	SS	SD	H	p	Fark
Dernek etkisi faktörü	a) İlköğretim	13	33,54	5,840	4	22,352	,000*	a>b,c,d,e
	b) Ortaöğretim	99	27,99	6,960				b>d,e
	c) Önlisans	48	26,58	7,944				
	d) Lisans	172	25,31	7,680				
	e) Lisansüstü	74	24,74	6,791				
	Toplam	406	26,28	7,518				
Toplumsal kimlik faktörü	a) İlköğretim	13	24,62	4,174	4	15,621	,004*	a>c,d,e
	b) Ortaöğretim	99	21,58	4,274				
	c) Önlisans	48	20,48	4,273				
	d) Lisans	172	20,34	4,114				
	e) Lisansüstü	74	20,34	3,797				
	Toplam	406	20,80	4,190				
Kentle bütünleşme faktörü	a) İlköğretim	13	20,54	4,294	4	26,325	,000*	b>d,e
	b) Ortaöğretim	99	19,73	4,068				
	c) Önlisans	48	18,79	4,332				
	d) Lisans	172	17,39	4,617				
	e) Lisansüstü	74	17,03	4,395				
	Toplam	406	18,16	4,530				
Kent kimliği faktörü	a) İlköğretim	13	15,31	2,983	4	23,091	,000*	a>d,e
	b) Ortaöğretim	99	13,06	3,106				b>e
	c) Önlisans	48	12,85	3,513				
	d) Lisans	172	12,04	3,274				
	e) Lisansüstü	74	11,24	3,491				
	Toplam	406	12,34	3,384				
Toplam Ölçek	a) İlköğretim	13	94,00	14,230	4	33,918	,000*	a>c,d,e
	b) Ortaöğretim	99	82,35	13,182				b>d,e
	c) Önlisans	48	78,71	13,375				
	d) Lisans	172	75,09	14,788				
	e) Lisansüstü	74	73,35	13,354				
	Toplam	406	77,58	14,614				

*p<0.05, post Hoc: Games Howell

Eğitim durumu değişkeni gruplarına göre Dernek etkisi faktörü puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir ($p=,000<0,05$). İlköğretim mezunu bireylerin Dernek etkisi faktörü puanı ortalaması, ortaöğretim, ön lisans, lisans ve lisansüstü mezunu bireylerin Dernek etkisi faktörü puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Ortaöğretim mezunu bireylerin Dernek etkisi faktörü puanı ortalaması, lisans ve lisansüstü mezunu bireylerin Dernek etkisi faktörü puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür.

Eğitim durumu değişkeni gruplarına göre Toplumsal kimlik faktörü puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir ($p=,004<0,05$). İlköğretim mezunu bireylerin Toplumsal kimlik faktörü puanı ortalaması, ön lisans, lisans ve lisansüstü mezunu bireylerin Toplumsal kimlik faktörü puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür.

Eğitim durumu değişkeni gruplarına göre Kentle bütünleşme faktörü puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir ($p=,000<0,05$). Ortaöğretim mezunu bireylerin Kentle bütünleşme faktörü puanı ortalaması, lisans ve lisansüstü mezunu bireylerin Kentle bütünleşme faktörü puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür.

Eğitim durumu değişkeni gruplarına göre Kent kimliği faktörü puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir ($p=,000<0,05$). İlköğretim mezunu bireylerin Kent kimliği faktörü puanı ortalaması, lisans ve lisansüstü mezunu bireylerin Kent kimliği faktörü puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Ortaöğretim mezunu bireylerin Kent kimliği faktörü puanı ortalaması, lisansüstü mezunu bireylerin Kent kimliği faktörü puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür.

Eğitim durumu değişkeni gruplarına göre toplam ölçek puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir ($p=,000<0,05$). İlköğretim mezunu bireylerin toplam ölçek puanı ortalaması, ön lisans, lisans ve lisansüstü mezunu bireylerin toplam ölçek puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Ortaöğretim mezunu bireylerin toplam ölçek puanı ortalaması, lisans ve lisansüstü mezunu bireylerin toplam ölçek puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür.

Çizelge 4.9’da doğum yeri değişkeni için bağımsız örneklem T-Test analizi sonuçları gösterilmiştir.

Çizelge 4. 9. Doğum Yeri Değişkeni T-Test Tablosu

Ölçek	Grup	n	Ort.	SS	t	Sd	p
Dernek etkisi faktörü	Sakarya	187	27,45	7,359	2,933	404	,004*
	Diğer	219	25,27	7,524			
Toplumsal kimlik faktörü	Sakarya	187	20,84	4,316	,195	404	,845
	Diğer	219	20,76	4,089			
Kentle bütünleşme faktörü	Sakarya	187	20,74	3,346	12,677	404	,000*
	Diğer	219	15,96	4,244			
Kent kimliği faktörü	Sakarya	187	13,37	3,376	5,863	404	,000*
	Diğer	219	11,47	3,144			
Toplam Ölçek	Sakarya	187	82,40	13,052	6,440	404	,000*
	Diğer	219	73,46	14,645			

*p<0,05

Çizelge 4.9 incelendiğinde doğum yeri değişkeni gruplarına göre Toplumsal kimlik faktörü puanı ($p=,845>0,05$) istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermemektedir. Ancak doğum yeri değişkeni gruplarına göre Dernek etkisi faktörü puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir ($p=,004<0,05$). Doğum yeri Sakarya olan katılımcıların dernek etkisi faktörü puanı ortalaması, doğum yeri diğer olan katılımcıların dernek etkisi faktörü puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür.

Doğum yeri değişkeni gruplarına göre Kentle bütünleşme faktörü puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir ($p=,000<0,05$). Doğum yeri Sakarya olan bireylerin Kentle bütünleşme faktörü puan ortalaması, doğum yeri diğer olan bireylerin Kentle bütünleşme faktörü puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür.

Doğum yeri değişkeni gruplarına göre Kent kimliği faktörü puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir ($p=,000<0,05$). Doğum yeri Sakarya olan bireylerin kent kimliği faktörü puanı ortalaması, doğum yeri diğer olan bireylerin Kent kimliği faktörü puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür.

Doğum yeri değişkeni gruplarına göre toplam ölçek puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir ($p=,000<0,05$). Doğum yeri Sakarya olan bireylerin toplam ölçek puanı ortalaması, doğum yeri diğer olan bireylerin toplam ölçek puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür.

Çizelge 4.10'da üye olunan hemşeri derneği değişkeni için Kruskal Wallis-H Analizi sonuçları verilmiştir.

Çizelge 4. 10. Üye Olunan Hemşeri Derneği Değişkeni Kruskal Wallis-H Analizi

Ölçek	Grup	n	Ort.	SS	SD	H	p	Fark
Dernek etkisi faktörü	a) İlimbey Sevdalıları Kültür ve Dayanışma Derneği	9	29,78	5,357	14	101,620	,000*	b,c,f,m,n>p
	b) Sakarya Abhaz Derneği	21	29,38	5,035				j,k>e,l,p
	c) Sakarya Balkan Göçmenleri Kültür ve Dayanışma Derneği	17	28,41	4,556				
	d) Sakarya Erzurumlular Kültür, Dayanışma, Turizm, Folklor Derneği	4	27,50	5,447				
	e) Sakarya Gümüşhaneliler Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği	5	24,20	3,347				
	f) Sakarya Kafkas Kültür Derneği	10	30,60	4,274				
	g) Sakarya Kartvel (Gürcü-Laz) Kültür Derneği	6	24,17	9,020				
	h) Sakarya Kırımlı Türkler Eğitim Kültür Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği	4	24,00	9,201				
	j) Sakarya Rumeli Balkan Kültür ve Dayanışma Derneği	29	32,93	6,199				
	k) Sakarya Samsunlular Eğitim Kültür Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği	23	33,43	6,828				
	l) Sakarya Tokatlılar Kültür ve Dayanışma Derneği	14	25,36	5,759				
	m) Sakarya Trabzonlular Kültür ve Dayanışma Derneği	20	29,35	5,019				
	n) Serdivan Mübadilleri Derneği	10	33,00	5,598				
	o) Sivaslılar Kültür Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği	5	26,80	4,147				
p) Diğer	229	23,55	7,262					
Toplam		406	26,28	7,518				
Toplumsal kimlik faktörü	a) İlimbey Sevdalıları Kültür ve Dayanışma Derneği	9	21,00	4,031	14	20,843	,106	
	b) Sakarya Abhaz Derneği	21	20,05	3,232				

	c) Sakarya Balkan Göçmenleri Kültür ve Dayanışma Derneği	17	19,06	4,697				
	d) Sakarya Erzurumlular Kültür, Dayanışma, Turizm, Folklor Derneği	4	21,25	3,594				
	e) Sakarya Gümüşhaneliler Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği	5	20,60	4,159				
	f) Sakarya Kafkas Kültür Derneği	10	18,80	5,329				
	g) Sakarya Kartvel (Gürcü-Laz) Kültür Derneği	6	19,17	4,215				
	h) Sakarya Kırımlı Türkler Eğitim Kültür Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği	4	19,75	2,062				
	j) Sakarya Rumeli Balkan Kültür ve Dayanışma Derneği	29	22,83	4,184				
	k) Sakarya Samsunlular Eğitim Kültür Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği	23	23,00	5,568				
	l) Sakarya Tokatlılar Kültür ve Dayanışma Derneği	14	20,43	3,524				
	m) Sakarya Trabzonlular Kültür ve Dayanışma Derneği	20	21,35	4,626				
	n) Serdivan Mübadilleri Derneği	10	19,50	5,798				
	o) Sivashlılar Kültür Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği	5	19,20	4,147				
	p) Diğer	229	20,72	3,888				
	Toplam	406	20,80	4,190				
Kentle bütünleşme faktörü	a) İlimbey Sevdahıları Kültür ve Dayanışma Derneği	9	21,67	2,739	14	65,282	,000*	a,b,n>l,p
	b) Sakarya Abhaz Derneği	21	20,95	3,057				j>k,l,p
	c) Sakarya Balkan Göçmenleri Kültür ve Dayanışma Derneği	17	18,47	4,598				
	d) Sakarya Erzurumlular Kültür, Dayanışma, Turizm, Folklor Derneği	4	17,50	2,082				
	e) Sakarya Gümüşhaneliler Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği	5	19,40	2,702				
	f) Sakarya Kafkas Kültür Derneği	10	19,30	4,001				
	g) Sakarya Kartvel (Gürcü-Laz) Kültür Derneği	6	18,50	3,082				

	h) Sakarya Kırmırlı Türkler Eğitim Kültür Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği	4	21,50	2,646				
	j) Sakarya Rumeli Balkan Kültür ve Dayanışma Derneği	29	21,86	2,560				
	k) Sakarya Samsunlular Eğitim Kültür Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği	23	17,83	4,489				
	l) Sakarya Tokatlılar Kültür ve Dayanışma Derneği	14	15,57	3,298				
	m) Sakarya Trabzonlular Kültür ve Dayanışma Derneği	20	18,95	4,310				
	n) Serdivan Mübadilleri Derneği	10	22,00	2,944				
	o) Sivashlılar Kültür Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği	5	15,80	2,950				
	p) Diğer	229	17,15	4,673				
	Toplam	406	18,16	4,530				
Kent kimliği faktörü	a) İlimbey Sevdalıları Kültür ve Dayanışma Derneği	9	13,22	2,991	14	25,711	,028*	b>e
	b) Sakarya Abhaz Derneği	21	14,00	2,846				
	c) Sakarya Balkan Göçmenleri Kültür ve Dayanışma Derneği	17	12,88	1,536				
	d) Sakarya Erzurumlular Kültür, Dayanışma, Turizm, Folklor Derneği	4	10,50	1,291				
	e) Sakarya Gümüşhaneliler Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği	5	11,00	1,000				
	f) Sakarya Kafkas Kültür Derneği	10	12,50	4,673				
	g) Sakarya Kartvel (Gürcü-Laz) Kültür Derneği	6	13,67	2,944				
	h) Sakarya Kırmırlı Türkler Eğitim Kültür Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği	4	12,50	2,380				
	j) Sakarya Rumeli Balkan Kültür ve Dayanışma Derneği	29	13,79	3,802				
	k) Sakarya Samsunlular Eğitim Kültür Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği	23	13,22	3,384				
	l) Sakarya Tokatlılar Kültür ve Dayanışma Derneği	14	10,43	3,031				
	m) Sakarya Trabzonlular Kültür ve Dayanışma Derneği	20	12,10	3,042				

	n) Serdivan Mübadilleri Derneği	10	12,70	3,561				
	o) Sivashlılar Kültür Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği	5	9,60	3,912				
	p) Diğer	229	12,05	3,429				
	Toplam	406	12,34	3,384				
Toplam Ölçek	a) İlimbey Sevdalıları Kültür ve Dayanışma Derneği	9	85,67	12,757	14	73,110	,000*	b>l,p
	b) Sakarya Abhaz Derneği	21	84,38	9,672				j>e,l,o,p
	c) Sakarya Balkan Göçmenleri Kültür ve Dayanışma Derneği	17	78,82	10,649				
	d) Sakarya Erzurumlular Kültür, Dayanışma, Turizm, Folklor Derneği	4	76,75	11,673				
	e) Sakarya Gümüşhaneliler Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği	5	75,20	6,340				
	f) Sakarya Kafkas Kültür Derneği	10	81,20	12,100				
	g) Sakarya Kartvel (Gürcü-Laz) Kültür Derneği	6	75,50	13,457				
	h) Sakarya Kırmırlı Türkler Eğitim Kültür Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği	4	77,75	13,647				
	j) Sakarya Rumeli Balkan Kültür ve Dayanışma Derneği	29	91,41	11,608				
	k) Sakarya Samsunlular Eğitim Kültür Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği	23	87,48	17,451				
	l) Sakarya Tokatlılar Kültür ve Dayanışma Derneği	14	71,79	9,513				
	m) Sakarya Trabzonlular Kültür ve Dayanışma Derneği	20	81,75	12,834				
	n) Serdivan Mübadilleri Derneği	10	87,20	12,164				
	o) Sivashlılar Kültür Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği	5	71,40	6,768				
	p) Diğer	229	73,46	14,275				
	Toplam	406	77,58	14,614				

*p<0.05, post Hoc: Games Howell

Üye olunan hemşeri derneği değişkeni gruplarına göre Toplumsal kimlik faktörü puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermemektedir ($p=,106>0,05$).

Üye olunan hemşeri derneği değişkeni gruplarına göre Dernek etkisi faktörü puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir ($p=,000<0,05$). Sakarya Abhaz Derneği, Sakarya Balkan Göçmenleri Kültür ve Dayanışma Derneği, Sakarya Kafkas Kültür Derneği, Sakarya Trabzonlular Kültür ve Dayanışma Derneği, Serdivan Mübadilleri Derneği üyesi bireylerin Dernek etkisi faktörü puanı ortalaması, diğer dernek üyesi bireylerin Dernek etkisi faktörü puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Sakarya Rumeli Balkan Kültür ve Dayanışma Derneği, Sakarya Samsunlular Eğitim Kültür Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği üyesi bireylerin Dernek etkisi faktörü puanı ortalaması, Sakarya Gümüşhaneliler Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, Sakarya Tokatlılar Kültür ve Dayanışma Derneği ve diğer dernek üyesi bireylerin Dernek etkisi faktörü puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür.

Üye olunan hemşeri derneği değişkeni gruplarına göre Kentle bütünleşme faktörü puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir ($p=,000<0,05$). İlimbey Sevdalıları Kültür ve Dayanışma Derneği, Sakarya Abhaz Derneği, Serdivan Mübadilleri Derneği üyesi bireylerin Kentle bütünleşme faktörü puanı ortalaması, Sakarya Tokatlılar Kültür ve Dayanışma Derneği ve diğer dernek üyesi bireylerin Kentle bütünleşme faktörü puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Sakarya Rumeli Balkan Kültür ve Dayanışma Derneği üyesi bireylerin Kentle bütünleşme faktörü puanı ortalaması, Sakarya Samsunlular Eğitim Kültür Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, Sakarya Tokatlılar Kültür ve Dayanışma Derneği ve diğer dernek üyesi bireylerin Kentle bütünleşme faktörü puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür.

Üye olunan hemşeri derneği değişkeni gruplarına göre Kent kimliği faktörü puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir ($p=,028<0,05$). Sakarya Abhaz Derneği üyesi bireylerin Kent kimliği faktörü puanı ortalaması, Sakarya Gümüşhaneliler Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği üyesi bireylerin Kent kimliği faktörü puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür.

Üye olunan hemşeri derneği değişkeni gruplarına göre toplam ölçek puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir ($p=,000<0,05$). Sakarya Abhaz Derneği üyesi bireylerin toplam ölçek puanı ortalaması, Sakarya Tokatlılar

Kültür ve Dayanışma Derneği ve diğer dernek üyesi bireylerin toplam ölçek puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Sakarya Rumeli Balkan Kültür ve Dayanışma Derneği üyesi bireylerin toplam ölçek puanı ortalaması, Sakarya Gümüşhaneliler Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, Sakarya Tokatlılar Kültür ve Dayanışma Derneği, Sivashlılar Kültür Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği ve diğer dernek üyesi bireylerin toplam ölçek puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür.

Çizelge 4.11’de Sakarya’da yaşanan süre değişkeni için Kruskal Wallis-H Analizi sonuçları verilmiştir.

Çizelge 4. 11. Sakarya’da Yaşanılan Süre Değişkeni Kruskal Wallis-H Analizi

Ölçek	Grup	n	Ort.	SS	SD	H	p	Fark
Dernek etkisi faktörü	a) 1-5 yıl	50	25,70	6,991	3	6,516	,089	
	b) 6-10 yıl	43	23,77	8,112				
	c) 11-15 yıl	25	25,04	6,573				
	d) 16 yıl ve üstü	288	26,86	7,530				
	Toplam	406	26,28	7,518				
Toplumsal kimlik faktörü	a) 1-5 yıl	50	21,28	4,036	3	1,547	,671	
	b) 6-10 yıl	43	20,58	3,534				
	c) 11-15 yıl	25	20,32	3,497				
	d) 16 yıl ve üstü	288	20,78	4,368				
	Toplam	406	20,80	4,190				
Kentle bütünleşme faktörü	a) 1-5 yıl	50	15,20	4,056	3	80,337	,000*	d>a,b,c
	b) 6-10 yıl	43	15,19	4,305				
	c) 11-15 yıl	25	14,44	3,417				
	d) 16 yıl ve üstü	288	19,44	4,094				
	Toplam	406	18,16	4,530				
Kent kimliği faktörü	a) 1-5 yıl	50	11,78	3,382	3	2,139	,544	
	b) 6-10 yıl	43	12,14	3,182				
	c) 11-15 yıl	25	12,04	3,458				
	d) 16 yıl ve üstü	288	12,50	3,410				
	Toplam	406	12,34	3,384				
Toplam Ölçek	a) 1-5 yıl	50	73,96	15,304	3	21,452	,000*	d>b,c
	b) 6-10 yıl	43	71,67	14,698				
	c) 11-15 yıl	25	71,84	12,375				
	d) 16 yıl ve üstü	288	79,58	14,232				
	Toplam	406	77,58	14,614				

*p<0.05, post Hoc: Games Howell

Çizelge 4.11 incelendiğinde Sakarya’da yaşanan süre değişkeni gruplarına göre Dernek etkisi faktörü puanı ($p=,089>0,05$), Toplumsal kimlik faktörü puanı ($p=,671>0,05$),

Kent kimliği faktörü puanı ($p=,544>0,05$) istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermemektedir. Ancak Sakarya’da yaşanan süre değişkeni gruplarına göre Kentle bütünleşme faktörü puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir ($p=,000<0,05$). 16 yıl ve üzeri Sakarya’da yaşayan bireylerin Kentle bütünleşme faktörü puanı ortalaması, 1-5, 6-10 ve 11-15 yıl Sakarya’da yaşayan bireylerin Kentle bütünleşme faktörü puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Yine Sakarya’da yaşanan süre değişkeni gruplarına göre toplam ölçek puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir ($p=,000<0,05$). 16 yıl ve üzeri Sakarya’da yaşayan bireylerin toplam ölçek puanı ortalaması, 6-10 ve 11-15 yıl Sakarya’da yaşayan bireylerin toplam ölçek puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür.

Çizelge 4.12’de meslek değişkeni için Kruskal Wallis-H Analizi sonuçları verilmiştir.

Çizelge 4. 12. Meslek Değişkeni Kruskal Wallis-H Analizi

Ölçek	Grup	n	Ort.	SS	SD	H	p	Fark
Dernek etkisi faktörü	a) Çalışmıyorum	12	29,58	9,443	8	18,942	,015*	a,b,c>g
	b) Emekli	50	27,28	6,475				d,f>g
	c) Esnaf	31	28,71	7,240				
	d) Ev hanımı	30	27,97	8,620				
	e) İnşaat sektörü	9	29,11	5,883				
	f) İş adamı	24	28,38	7,912				
	g) Kamu çalışanı	189	24,91	7,464				
	h) Öğrenci	8	25,25	7,066				
	j) Özel sektör çalışanı	53	25,79	7,050				
	Toplam		406	26,28	7,518			
Toplumsal kimlik faktörü	a) Çalışmıyorum	12	22,08	6,302	8	19,407	,013*	c>j
	b) Emekli	50	20,34	4,336				
	c) Esnaf	31	22,39	3,765				
	d) Ev hanımı	30	21,53	3,963				
	e) İnşaat sektörü	9	21,78	5,608				
	f) İş adamı	24	20,67	4,622				
	g) Kamu çalışanı	189	20,71	3,889				
	h) Öğrenci	8	23,50	3,817				
	j) Özel sektör çalışanı	53	19,38	4,119				
	Toplam		406	20,80	4,190			
	a) Çalışmıyorum	12	18,08	4,680	8	48,086	,000*	b,c,f>g,j

Kentle bütünleşme faktörü	b) Emekli	50	20,00	3,758				
	c) Esnaf	31	21,32	3,070				
	d) Ev hanımı	30	18,77	4,833				
	e) İnşaat sektörü	9	19,67	3,873				
	f) İş adamı	24	20,58	3,574				
	g) Kamu çalışanı	189	16,93	4,555				
	h) Öğrenci	8	17,63	3,068				
	j) Özel sektör çalışanı	53	17,38	4,524				
Toplam	406	18,16	4,530					
Kent kimliği faktörü	a) Çalışmıyorum	12	13,25	3,646	8	17,181	,028*	b,c,e>g
	b) Emekli	50	13,10	3,382				
	c) Esnaf	31	13,35	3,231				
	d) Ev hanımı	30	12,97	3,347				
	e) İnşaat sektörü	9	14,33	2,739				
	f) İş adamı	24	12,13	3,379				
	g) Kamu çalışanı	189	11,69	3,387				
	h) Öğrenci	8	12,00	2,928				
j) Özel sektör çalışanı	53	12,64	3,247					
Toplam	406	12,34	3,384					
Toplam Ölçek	a) Çalışmıyorum	12	83,00	17,633	8	31,666	,000*	b,c>g
	b) Emekli	50	80,72	11,753				
	c) Esnaf	31	85,77	12,999				
	d) Ev hanımı	30	81,23	15,624				
	e) İnşaat sektörü	9	84,89	13,950				
	f) İş adamı	24	81,75	13,211				
	g) Kamu çalışanı	189	74,23	14,785				
	h) Öğrenci	8	78,38	12,906				
j) Özel sektör çalışanı	53	75,19	13,638					
Toplam	406	77,58	14,614					

*p<0.05, post Hoc: Games Howell

Meslek değişkeni gruplarına göre Dernek etkisi faktörü puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir ($p=,015<0,05$). Çalışmayan, emekli, esnaf, ev hanımı ve iş adamı bireylerin Dernek etkisi faktörü puanı ortalaması, kamu

çalışanı bireylerin Dernek etkisi faktörü puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür.

Meslek değişkeni gruplarına göre Toplumsal kimlik faktörü puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir ($p=,013<0,05$). Esnaf bireylerin Toplumsal kimlik faktörü puanı ortalaması, özel sektör çalışanı bireylerin Toplumsal kimlik faktörü puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür.

Meslek değişkeni gruplarına göre Kentle bütünleşme faktörü puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir ($p=,000<0,05$). Emekli, esnaf ve iş adamı bireylerin Kentle bütünleşme faktörü puanı ortalaması, kamu çalışanı bireylerin Kentle bütünleşme faktörü puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür.

Meslek değişkeni gruplarına göre Kent kimliği faktörü puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir ($p=,028<0,05$). Emekli, esnaf ve inşaat sektöründe çalışan bireylerin Kent kimliği faktörü puanı ortalaması, kamu çalışanı bireylerin Kent kimliği faktörü puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür.

Meslek değişkeni gruplarına göre toplam ölçek puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir ($p=,000<0,05$). Emekli ve esnaf bireylerin toplam ölçek puanı ortalaması, kamu çalışanı bireylerin toplam ölçek puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür.

Çizelge 4.13'te etnik köken değişkeni için Kruskal Wallis-H Analizi sonuçları verilmiştir.

Çizelge 4. 13. Etnik Köken Değişkeni Kruskal Wallis-H Analizi

Ölçek	Grup	n	Ort.	SS	SD	H	p	Fark
Dernek etkisi faktörü	a) Türk	221	26,23	7,780	9	32,082	,000*	b,f>j
	b) Abhaz/Abaza	25	30,00	5,485				d>c,j,k
	c) Arap	6	20,33	5,164				
	d) Arnavut	12	32,17	6,436				
	e) Boşnak	19	28,84	6,817				
	f) Çerkez	10	28,80	3,155				
	g) Gürcü	24	25,21	7,132				
	h) Laz	29	26,59	6,759				
	j) Kürt	43	23,77	6,890				
	k) Diğer	17	22,29	8,513				
	Toplam	406	26,28	7,518				
Toplumsal kimlik faktörü	a) Türk	221	20,71	4,362	9	18,145	,034*	d>b
	b) Abhaz/Abaza	25	19,20	3,367				
	c) Arap	6	22,83	5,193				
	d) Arnavut	12	23,25	3,223				
	e) Boşnak	19	21,16	4,337				
	f) Çerkez	10	19,70	4,523				
	g) Gürcü	24	19,96	3,014				
	h) Laz	29	21,93	4,898				
	j) Kürt	43	21,51	2,995				
	k) Diğer	17	19,41	4,597				
	Toplam	406	20,80	4,190				
Kentle bütünleşme faktörü	a) Türk	221	17,72	4,506	9	56,870	,000*	b>a,j
	b) Abhaz/Abaza	25	21,28	3,446				d>a,j,k
	c) Arap	6	16,67	4,676				e,f,g,h>j
	d) Arnavut	12	22,17	2,725				
	e) Boşnak	19	20,68	3,233				
	f) Çerkez	10	20,00	2,539				
	g) Gürcü	24	19,63	3,255				
	h) Laz	29	18,97	5,116				
	j) Kürt	43	15,16	4,076				
	k) Diğer	17	17,18	4,545				

	Toplam	406	18,16	4,530				
Kent kimliği faktörü	a) Türk	221	12,03	3,185	9	24,539	,004*	b>a
	b) Abhaz/Abaza	25	14,80	3,096				
	c) Arap	6	10,83	2,137				
	d) Arnavut	12	13,83	3,857				
	e) Boşnak	19	12,74	3,856				
	f) Çerkez	10	11,90	4,228				
	g) Gürcü	24	12,08	2,765				
	h) Laz	29	13,34	3,588				
	j) Kürt	43	12,14	3,556				
	k) Diğer	17	11,35	3,757				
	Toplam	406	12,34	3,384				
Toplam Ölçek	a) Türk	221	76,70	14,756	9	36,149	,000*	b>a,j
	b) Abhaz/Abaza	25	85,28	10,414				d>j,k
	c) Arap	6	70,67	11,165				
	d) Arnavut	12	91,42	13,228				
	e) Boşnak	19	83,42	13,525				
	f) Çerkez	10	80,40	8,708				
	g) Gürcü	24	76,88	10,848				
	h) Laz	29	80,83	15,998				
	j) Kürt	43	72,58	13,567				
	k) Diğer	17	70,24	16,925				
	Toplam	406	77,58	14,614				

*p<0.05, post Hoc: Games Howell

Etnik köken değişkeni gruplarına göre Dernek etkisi faktörü puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir ($p=,000<0,05$). Abhaz/Abaza bireylerin Dernek etkisi faktörü puanı ortalaması, Kürt bireylerin Dernek etkisi faktörü puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Arnavut bireylerin Dernek etkisi faktörü puanı ortalaması, Arap, Kürt, diğer bireylerin Dernek etkisi faktörü puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür.

Etnik köken değişkeni gruplarına göre Toplumsal kimlik faktörü puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir ($p=,034<0,05$). Arnavut bireylerin Toplumsal kimlik faktörü puanı ortalaması, Abhaz/Abaza bireylerin Toplumsal kimlik faktörü puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür.

Etnik köken değişkeni gruplarına göre Kentle bütünleşme faktörü puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir ($p=,000<0,05$). Abhaz/Abaza bireylerin Kentle bütünleşme faktörü puanı ortalaması, Türk, Kürt bireylerin Kentle bütünleşme faktörü puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Arnavut bireylerin Kentle bütünleşme faktörü puanı ortalaması, Türk, Kürt, diğer bireylerin Kentle bütünleşme faktörü puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Boşnak, Çerkez, Gürcü, Laz bireylerin Kentle bütünleşme faktörü puanı ortalaması, Kürt bireylerin Kentle bütünleşme faktörü puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür.

Etnik köken değişkeni gruplarına göre Kent kimliği faktörü puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir ($p=,004<0,05$). Abhaz/abaza bireylerin Kent kimliği faktörü puanı ortalaması, Türk bireylerin Kent kimliği faktörü puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür.

Etnik köken değişkeni gruplarına göre toplam ölçek puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir ($p=,000<0,05$). Abhaz/Abaza bireylerin toplam ölçek puanı ortalaması, Türk, Kürt bireylerin toplam ölçek puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Arnavut bireylerin toplam ölçek puanı ortalaması, Kürt, diğer bireylerin toplam ölçek puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür.

Çizelge 4.14'de korelasyon analizi sonuçları verilmiştir. Korelasyon iki değişken arasındaki ilişkinin yönü ve gücüdür. Korelasyon katsayıları yüksek veya düşük (büyüklük) ve pozitif veya negatif (yön) olabilir. Korelasyon katsayıları -1 ile +1 arasında değişir: -1 ve +1 sırasıyla mükemmel negatif ve mükemmel pozitif korelasyon katsayılarını gösterirken, 0 korelasyon katsayısı korelasyon olmadığını (sıfır ilişki) gösterir. Ayrıca, ,40'ın altındaki korelasyon katsayıları (ister negatif ister pozitif ,40 olsun) düşük, ,40 ile ,60 arasında olanlar orta ve ,60'ın üzerinde olanlar yüksek ve çok yüksek olarak adlandırılır (Obilor ve Amadi, 2018, s. 12).

Çizelge 4. 14. Korelasyon Analizi

		Dernek etkisi faktörü	Toplumsal kimlik faktörü	Kentle bütünleşme faktörü	Kent kimliği faktörü	Toplam Ölçek
Dernek etkisi faktörü	r	1				
	p					
Toplumsal kimlik faktörü	r	,354**	1			
	p	,000				
Kentle bütünleşme faktörü	r	,396**	,391**	1		
	p	,000	,000			
Kent kimliği faktörü	r	,383**	,402**	,409**	1	
	p	,000	,000	,000		
Toplam Ölçek	r	,827**	,683**	,720**	,671**	1
	p	,000	,000	,000	,000	

**p<0,01 *p<0,05

Dernek etkisi faktörü ile Toplumsal kimlik faktörü arasında pozitif yönlü ve zayıf seviyede anlamlı bir ilişki vardır ($r=,354$; $p=,000$).

Dernek etkisi faktörü ile Kentle bütünleşme faktörü arasında pozitif yönlü ve zayıf seviyede anlamlı bir ilişki vardır ($r=,396$; $p=,000$).

Dernek etkisi faktörü ile Kent kimliği faktörü arasında pozitif yönlü ve zayıf seviyede anlamlı bir ilişki vardır ($r=,383$; $p=,000$).

Dernek etkisi faktörü ile Toplam Ölçek arasında pozitif yönlü ve çok güçlü seviyede anlamlı bir ilişki vardır ($r=,827$; $p=,000$).

Toplumsal kimlik faktörü ile Kentle bütünleşme faktörü arasında pozitif yönlü ve zayıf seviyede anlamlı bir ilişki vardır ($r=,391$; $p=,000$).

Toplumsal kimlik faktörü ile Kent kimliği faktörü arasında pozitif yönlü ve orta seviyede anlamlı bir ilişki vardır ($r=,402$; $p=,000$).

Toplumsal kimlik faktörü ile Toplam Ölçek arasında pozitif yönlü ve güçlü seviyede anlamlı bir ilişki vardır ($r=,683$; $p=,000$).

Kentle bütünleşme faktörü ile Kent kimliği faktörü arasında pozitif yönlü ve orta seviyede anlamlı bir ilişki vardır ($r=,409$; $p=,000$).

Kentle bütünleşme faktörü ile Toplam Ölçek arasında pozitif yönlü ve güçlü seviyede anlamlı bir ilişki vardır ($r=,720$; $p=,000$).

Kent kimliği faktörü ile Toplam Ölçek arasında pozitif yönlü ve güçlü seviyede anlamlı bir ilişki vardır ($r=,671$; $p=,000$).

5. TARTIŞMA

Bu bölümde çalışma kapsamında elde edilen anlamlı bulgulara ilişkin tartışmaya yer verilmiştir. Bu kapsamda öncelikle anket sorularına ilişkin analizlere yer verilmiştir. Ardından Sosyo-demografik bulgulara göre dört faktör ve toplam ölçek analiz sonuçlarına dayanılarak tartışmaya devam edilmiştir.

Ölçme aracında 4 adet açık uçlu soru ile katılımcılara Sakarya kent kimliğine ilişkin görüşleri sorulmuştur. Bu bölümdeki açık uçlu soruların yöneltildiği amaç Sakarya’da kent kimliği niteliği taşıyan unsurların öne çıkarılmasıdır. Bu kapsamda sorulan ilk anket sorusu “Lütfen boşluğu Sakarya’ya uygun bir sözcükle doldurunuz. Sakarya birkentidir (Sanayi, tarım, turizm, ticaret, kültür, üniversite, spor, gastronomi vs. ifadelerinden sadece biri yazılacaktır.)” biçimindedir. Soruya verilen cevaplara bakıldığında katılımcıların 123’ünün (%30) sanayi kenti, 114’ünün (%28,1) tarım kenti, 40’nın (%9,9) kültür kenti, 28’inin (%6,9) ticaret kenti, 25’inin (%6,2) üniversite kenti, 18’inin (%4,4) turizm kenti, 12’sinin (%3) kültürel farklılık kenti, 11’inin (%2,7) spor kenti, 8’inin (%2) doğa kenti, 5’inin (%1,2) gastronomi kenti olarak Sakarya’yı tanımladığı görülmüştür. Katılımcıların tercihlerine oransal olarak bakıldığında öne çıkan tek bir kimlik unsurundan bahsetmek güç bulunmakla beraber sanayi kenti (%30) ve tarım kenti (%28,1) seçeneklerinin öne çıktığı görülmektedir. Üçüncü sırada ise (%9,9) kültür kentinin yer aldığı görülmektedir.

İkinci anket sorusu ise “Sakarya denince aklınıza ilk gelen (yer/mekân/bina vb.) hangisidir? Yazınız.” biçimindedir. Katılımcıların 130’u (%32) Sapanca, 53’ü (%13,1) Çark Caddesi, 28’i (%6,9) Serdivan ilçesi, 22’si (%5,4) Sakarya Nehri, 19’u (%4,7) Beşköprü, 10’u (%2,5) Uzun Çarşı, 9’u (%2,2) Kentpark, 8’i (%2) Atatürk Bulvarı, 6’sı (%1,5) Adapazarı, 5’i (%1,2) Sakarya Üniversitesi biçiminde görüş belirtmiştir. Katılımcıların ilk üç tercihinin bakıldığında Sapanca, Çark Caddesi ve Serdivan ilçesi seçeneklerinin öne çıktığı görülmektedir. Oransal olarak bakıldığında ise %32 ile Sapanca’nın anlamlı bir şekilde farklı ve büyük olduğu görülmektedir.

Üçüncü anket sorusu “Sakarya mutfağında daha çok (Kafkas, Balkan, Karadeniz, Doğu/Güneydoğu vb.) göçmenlerinin mutfak kültürünün etkisi bulunmaktadır.” biçimindeki sorudur. Bu soruya katılımcıların 157’si (%38,7) Karadeniz, 146’sı (%36) Balkan, 28’i (%6,9) Doğu/Güneydoğu, 19’u (%4,7) Kafkas,

56'sı (%13,8) diğer kültürlerin etkisi bulunduğu biçiminde görüş beyan etmiştir. Katılımcıların tercihlerine bakıldığında Karadeniz ve Balkan (%38,7, %36) seçeneklerinin öne çıktığı görülmektedir. Bunları Doğu/Güneydoğu (%6,9), Kafkas (%4,7) ve diğer kültürler (%13,8) seçenekleri takip etmiştir. Oransal olarak bakıldığında (%38,7, %36, %6,9, %4,7, %13,8) Sakarya mutfak kültüründe tek bir göçmen grubunun etkisi olduğunu değerlendirmek güç görünmekle beraber kentin mutfak kültüründe çeşitli göçmen gruplarının etkisi olduğu söylenebilir.

Araştırma kapsamında sorulmuş dördüncü anket sorusu da "Sakarya'da misafirlerinizi gezdirmek için nerelere götürürsünüz? Öncelik sıranıza göre yazınız." biçimindedir. Katılımcılardan 5 seçenek yazmaları istenmiştir. Buna göre katılımcıların 216'sı (%53,2) Sapanca'yı, 21'i (%5,2) Yaylaları, 14'ü (%3,4) Poyrazlar Gölünü, 13'ü (%3,2) Taraklı'yı, 12'si (%3) Karasu'yu, 11'i (%2,7) Serdivan'ı, 6'sı (%1,5) Çark Caddesi'ni ve yine 6'sı (%1,5) Acarlar Longozu'nu *ilk tercih* olarak beyan etmişlerdir. Katılımcıların 48'i (%11,8) Sapanca'yı, 43'ü (%10,6) Poyrazlar Gölünü, 32'si (%7,9) Serdivan ilçesi'ni, 29'u (%7,1) Taraklı'yı, 27'si (6,7) Karasu'yu, 22'si (%5,4) Acarlar Longozu'nu, 19'u (%4,7) Yaylaları, 13'ü de (%3,2) Çark Caddesi'ni *ikinci tercih* olarak beyan etmişlerdir. Katılımcıların 29'u (%7,1) Poyrazlar Gölü'nü, yine 29'u (%7,1) Karasu'yu, 27'si (%6,7) Sapanca'yı, 27'si (%6,7) Yaylaları, 24'ü (%5,9) Taraklı'yı, 22'si (%5,4) Acarlar Longozu'nu, 12'si (%3) Akyazı'yı, 12'si (%3) Çark Caddesi'ni *üçüncü tercih* olarak beyan etmişlerdir. Katılımcıların 35'i (8,6) Taraklı'yı, 32'si (%7,9) Karasu'yu, 19'u (%4,7) Acarlar Longozu'nu, yine 19'u (%4,7) Akyazı'yı, 18'i (%4,4) Çark caddesi'ni ve yine 18'i (%4,4) Poyrazlar Gölü'nü, 14'ü (%3,4) yaylaları, 12'si (%3) Hendek'i *dördüncü tercih* olarak beyan etmişlerdir. Katılımcıların 19'u (%4,7) Serdivan, 18'i (%4,4) Acarlar Longoz'u, 16'sı (%3,9) Poyrazlar, yine 16'sı (%3,9) Çark caddesi, 13'ü (%3,2) Yaylalar, 13'ü (%3,2) Sapanca, ve yine 13'ü (%3,2) Geyve, 12'si (%3) Akyazı'yı *beşinci tercih* olarak beyan etmişlerdir.

Katılımcıların ilk tercihlerine bakıldığında %53,2 ile Sapanca'nın öne çıktığı görülmektedir. Katılımcıların ikinci tercihlerine bakıldığında % 11,8 ile yine Sapanca birinci sırada yer almıştır. Üçüncü tercihlerine bakıldığında %7,1 ile Poyrazlar Gölü, dördüncü tercihlerine bakıldığında %8,6 ile Taraklı ve son olarak beşinci tercihlerine bakıldığında %4,7 ile Serdivan'ı beyan ettikleri görülmektedir. İkinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci tercihlere bakıldığında anlamlı bir bulguya rastlanmamıştır. Ancak

katılımcıların tümünün görüş belirttiği birinci tercihte Sapanca'nın %53,2 ile diğer yerlerden anlamlı bir şekilde farklı ve büyük olduğu görülmüştür. Bu durum bizi çevresel kimlik unsuru bakımından Sapanca'nın Sakarya özelinde bir kent kimliği ögesi olarak değerlendirilebileceği sonucuna götürmektedir.

5.1. Cinsiyet Değişkeni Açısından

Çalışmada cinsiyet değişkeni gruplarına göre anlamlı bir bulguya rastlanmamıştır. Acungil (2024, s. 195) tarafından yapılan çalışmada da benzer olarak cinsiyet değişkeni açısından anlamlı bir bulguya ulaşılmamıştır. Yani cinsiyet değişkeni ile kent kimliği arasında anlamlı bir bulguya rastlanmamıştır. Ancak aynı çalışmada karar verici konumunda bulunma durumuna göre kadın katılımcıların görüşlerinde kentin tarihi ve doğal güzelliklerini koruyarak turizm potansiyelini geliştirme ve kentsel estetiğin öne çıkarılması düşüncesi öne çıkmıştır. Erkek katılımcıların ise sanayi, hizmet sektörü, tarımsal yapı, öğrenci kenti gibi daha çok ekonomik yapıyı ön planda tutan yaklaşımları öne çıkmıştır (Acungil, 2024, s. 196). Kalaycı vd. (2024, s. 314) tarafından yapılan çalışmada ise cinsiyet değişkeni açısından katılımcıların yere bağlılık düzeyleri ve kent kimliği tutumlarına yönelik olarak anlamlı bir bulguya ulaşılmıştır. Buna göre kadın katılımcıların mekânlara erkek katılımcılardan daha fazla anlam yüklediği, özel bir bağ kurduğu ve daha fazla aidiyet hissettikleri görülmüştür.

Bu çalışmada cinsiyet değişkeni açısından istatistiksel sonuçlara bakıldığında “Kent kimliğinin oluşumunda hemşehri derneklerinin etkisine ilişkin görüşler arasında cinsiyete göre fark vardır.” hipotezi (Hipotez 1.1) doğrulanmamıştır.

5.2. Medeni Durum Değişkeni Açısından

Medeni durum değişkeni gruplarına göre anlamlı bir bulguya rastlanmamıştır. Acungil (2024, s. 195) tarafından yapılan araştırmada da benzer olarak medeni durum değişkeni açısından anlamlı bir bulguya ulaşılmamıştır. Yani medeni durum değişkeni ile kent kimliği arasında anlamlı bir bulguya rastlanmamıştır. Ancak aynı çalışmada karar verici konumunda bulunma durumuna göre bekar katılımcıların kenti öğrenci

kenti ve turizm potansiyeli olan bir kent olarak geliştirme düşüncesi diğer katılımcılara göre öne çıkmıştır. Evli ve boşanmış bireylerin görüşlerinde ise kenti daha çok sanayi, hizmet, tarımsal kent olarak görme düşünceleri öne çıkmıştır (Acungil, 2024, s. 197). Beyaz ve Boyraz (2018, s. 448) tarafından yapılan çalışmada ise medeni durum değişkeni ile kenti algılama konusunda anlamlı bir bulguya ulaşılmıştır. Buna göre evli katılımcıların bekar katılımcılara göre kenti daha olumlu algıladığı sonucuna varılmıştır. Bu durum iki grup arasındaki beklentilerin farklılık göstermesi ile açıklanmıştır. Bu kapsamda evli katılımcıların doğal, kültürel ve sanat faaliyetleri ile öne çıkan sakin ve güvenli yerleri tercih ettikleri; bekarların ise daha hızlı, eğlenceli ve gürültülü yerleri tercih ettikleri sonucuna varılabilir.

Bu çalışmada medeni durum değişkeni açısından istatistiksel sonuçlara bakıldığında “Kent kimliğinin oluşumunda hemşehri derneklerinin etkisine ilişkin görüşler arasında medeni duruma göre fark vardır.” hipotezi (Hipotez 1.2) doğrulanmamıştır.

5.3. Yaş Değişkeni Açısından

Yaş değişkeni gruplarına göre “Dernek etkisi faktörü” puanı, “Toplumsal kimlik faktörü” puanı, “Kent kimliği faktörü” puanı ve toplam ölçek puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermemektedir.

Ancak yaş değişkeni gruplarına göre Kentle bütünleşme faktörü” puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir. Buna göre 51 yaş ve üzeri bireylerin Kentle bütünleşme faktörü puanı ortalaması, 30 yaş altı ve 31-40 yaş arası bireylerin Kentle bütünleşme faktörü puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Bu durum bireylerin yaşı ilerledikçe yaşadığı kente bağlanma ve sahiplenme eğiliminde bir artış meydana geldiğini göstermektedir. Şentürk ve Gülersoy (2019), Göregenli vd. (2014, s. 83), Manahasa (2017, s. xxxvii) ile Çelik Bozkaya (2019, s. 3517) tarafından yapılan çalışmalar da bu sonucu doğrular niteliktedir. Çalışmalarda bir yerde geçirilen yaşam süresi uzadıkça oraya karşı duyulan aidiyet ve bağlanma hissinin de arttığı sonucuna varılmıştır. Jorgensen ve Stedman (2001 s. 233) tarafından yapılan benzer bir çalışmada ise mekâna yönelik algının mekâna yüklenen anlam ve yaşanmışlıklarla ilişkili olabileceği sonucuna

varılmıştır. Başka bir ifadeyle mekânda yaşanan süre arttıkça oradaki yaşamışlıkların da arttığı ve buna paralel olarak o mekâna karşı bağlılık düzeyinin de arttığı sonucuna varılmaktadır.

Yaş değişkeni açısından istatistiksel sonuçlara bakıldığında “Kent kimliğinin oluşumunda hemşehri derneklerinin etkisine ilişkin görüşler arasında yaşa göre fark vardır.” hipotezi (Hipotez 1.3) kısmen doğrulanmıştır.

5.4. Eğitim Durumu Değişkeni Açısından

Eğitim durumu değişkeni gruplarına göre “Dernek etkisi faktörü puanı” istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir. İlköğretim mezunu bireylerin “Dernek etkisi faktörü” puanı ortalaması, ortaöğretim, ön lisans, lisans ve lisansüstü mezunu bireylerin “Dernek etkisi faktörü” puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Ortaöğretim mezunu bireylerin “Dernek etkisi faktörü” puanı ortalaması, lisans ve lisansüstü mezunu bireylerin “Dernek etkisi faktörü” puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Bu durum eğitim seviyesi düştükçe bireylerin hemşehri derneklerinin etkililiğine yönelik pozitif bir algıya sahip olduklarını göstermektedir. Bu minvalde eğitim seviyesi düşük olan bireylerin sosyal sermaye, iş görme ve gördürme, karar vericiler üzerinde etkili olma gibi hususlarda derneklerine özel bir anlam yükledikleri sonucuna varmak mümkündür. Eğitim seviyesi yükseldiğinde ise bireylerin hemşehri derneklerine yükledikleri anlamda bir zayıflama meydana geldiğini ifade etmek mümkündür. Altay (2009, s.311) tarafından yapılan çalışmada da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Çalışmada katılımcıların eğitim seviyesi azaldıkça hemşehri ilişkilerinin daha çok kullanıldığı, eğitim seviyesi yükseldikçe bu ilişkinin azaldığı ifade edilmiştir.

Eğitim durumu değişkeni gruplarına göre “Toplumsal kimlik faktörü” puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir. İlköğretim mezunu bireylerin “Toplumsal kimlik faktörü” puanı ortalaması, ön lisans, lisans ve lisansüstü mezunu bireylerin “Toplumsal kimlik faktörü” puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Toplumsal kimlik faktörü, sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik, kurumsal hizmetler ve toplumsal refah gibi maddeleri içeren faktördür. Dolayısıyla kentin genel toplumsal yapısına yönelik olumlu yargılar içermektedir. Bundan

hareketle kişilerin eğitim seviyesi yükseldikçe yaşadığı yere yönelik beklentileri de artmaktadır denebilir. Göregenli vd. (2014, s. 79) tarafından yapılan çalışma da bu sonucu desteklemektedir. Eğitim seviyesi düştükçe bireylerin kente karşı aidiyet, bağlılık ve memnuniyet düzeyleri de artmakta ve bunun neticesinde eleştirel bakış açısı kaybedilmektedir.

Eğitim durumu değişkeni gruplarına göre “Kentle bütünleşme faktörü” puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir. Ortaöğretim mezunu bireylerin Kentle bütünleşme faktörü puanı ortalaması, lisans ve lisansüstü mezunu bireylerin Kentle bütünleşme faktörü puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Bu durum bizi bireylerin eğitim seviyesi yükseldikçe bağlılık düzeylerinin düştüğü dolayısıyla bireyselliğin arttığı sonucuna götürmektedir. Benzer olarak Göregenli vd. (2014, s. 84) tarafından yapılan çalışmada düşük eğitimli katılımcıların yüksek eğitimli katılımcılara kıyasla yaşadıkları mahalleye daha çok bağlı oldukları sonucuna varılmıştır. Lewicka (2010, s. 48) tarafından yapılan çalışmada ise eğitim durumunun yere bağlılık üzerinde etkisinin bulunmadığı sonucuna varılmıştır. Avrupa’daki dört kent özelinde yapılan bu çalışmadaki farklılığı coğrafi değişkenler, kentin sunduğu olanaklar ve ölçeğin uygulandığı örneklem grubunun farklılığı ile açıklamak mümkündür.

Eğitim durumu değişkeni gruplarına göre “Kent kimliği faktörü” puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir. İlköğretim mezunu bireylerin “Kent kimliği faktörü” puanı ortalaması, lisans ve lisansüstü mezunu bireylerin “Kent kimliği faktörü” puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Ortaöğretim mezunu bireylerin “Kent kimliği faktörü” puanı ortalaması, lisansüstü mezunu bireylerin “Kent kimliği faktörü” puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Bu durum katılımcıların eğitim düzeyi düştükçe kente karşı aşinalıklarının arttığı sonucunu doğurmaktadır. Eğitim düzeyi arttıkça kente karşı aşinalığın azalmasını ise bireylerin yüksek öğrenim için farklı illeri tercih etmesi ve bu nedenle kentten uzak kalması şeklinde açıklamak mümkündür. Neticede mekânsal aşinalığın gerçekleşmesi için kentsel dokunun biçimsel ve imgesel bileşenlerine bağlı olarak, bireylerin kenti deneyimleme olanağının bulunması gerekmektedir (Özdemir ve Ayataç, 2023, s. 714). Kalaycı vd. (2024, s. 95) tarafından yapılan çalışmada ise kent kimliği boyutu sorularına ilişkin değerlendirmede katılımcıların eğitim durumuna

ilişkin anlamlı bir bulguya ulaşılamamıştır. Bu durum araştırmacının çalışmasının belli bir alan (İsrailevleri) özelinde yapılmış olması ile açıklanabilir.

Eğitim durumu değişkeni gruplarına göre toplam ölçek puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir. İlköğretim mezunu bireylerin toplam ölçek puanı ortalaması, ön lisans, lisans ve lisansüstü mezunu bireylerin toplam ölçek puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Ortaöğretim mezunu bireylerin toplam ölçek puanı ortalaması, lisans ve lisansüstü mezunu bireylerin toplam ölçek puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Buna göre eğitim düzeyi düşük olan katılımcılar, hemşehri derneği üyesi göçmenlerin kent kimliğinin oluşumuna etkisi olduğu yönünde yüksek düzeyde görüş belirtmişlerdir. Bu durumu bireylerin eğitim için farklı kentlere gitmemesi, yaşamlarını çoğunlukla yaşadığı kentte geçirmesi, eğitim hayatına başlamadan doğrudan çalışma hayatına başlayarak kent içinde sabit bir düzene sahip olmaları ile açıklamak mümkündür. Yine buradan hareketle eğitim düzeyinin yükselmesi ile bireylerin kente bakış açısında farklılıklar olduğu, daha özgürlükçü ve bağımsız bir yaklaşım sergiledikleri sonucuna varmak da mümkündür. Nitekim Twigger-ross ve Uzzell (1996, s. 205) tarafından kent kimliğinin yere bağlılık ögesi çerçevesinde araştırıldığı çalışmada kişilerin yere bağlılık düzeyi ile çevrelerine ilişkin değerlendirmeleri arasında farklılık olduğu sonucuna varılmıştır.

Eğitim düzeyi değişkeni açısından istatistiksel sonuçlara bakıldığında “Kent kimliğinin oluşumunda hemşehri derneklerinin etkisine ilişkin görüşler arasında eğitim düzeyine göre fark vardır.” hipotezi (Hipotez.4) doğrulanmıştır.

5.5. Doğum Yeri Değişkeni Açısından

Doğum yeri değişkeni gruplarına göre “Dernek etkisi faktörü” puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir. Doğum yeri Sakarya olan katılımcıların “Dernek etkisi faktörü” puanı ortalaması, doğum yeri diğer olan katılımcıların “Dernek etkisi faktörü” puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Sakarya’da doğmuş ve yaşamını Sakarya’da sürdürmeye devam eden göçmen kökenli bireyler, hemşehri derneklerinin kent kimliğine etkisi olduğu yönünde görüş belirtmişlerdir. Bu durum doğum yeri Sakarya olan katılımcıların kendilerini

kentle daha çok özdeşleştirmeleri ve uzun süredir hatta belki de birkaç kuşaktır Sakarya’da yaşıyor olmaları ile açıklanabilir. Nitekim Akpınar (2013, s. 273) tarafından yapılan çalışmada da benzer sonuçlara varılmıştır. İzmir’de faaliyet gösteren hemşehri dernekleri ile yapılan anket çalışmasında hemşehrilik olgusunun kent üzerinde özellikle de kent siyasetinde etkili olduğu belirtilmiştir. Yine Akça (2012, s. 80) tarafından İstanbul özelinde yapılan çalışmada hemşehri derneklerinin çeşitli etken faktörler ile kent yönetiminde etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Göregenli vd. (2014) tarafından Mahalleye bağlılık düzeyinin kent kimliği ile ilişkisinin konu edinildiği çalışmada da doğum yeri değişkenine göre İzmit Kent Kimliği Ölçeği toplam puan ortalamalarında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılaşma olduğu gözlenmiştir.

Doğum yeri değişkeni gruplarına göre “Toplumsal kimlik faktörü” puanı, istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermemektedir.

Doğum yeri değişkeni gruplarına göre “Kentle bütünleşme faktörü” puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir. Doğum yeri Sakarya olan katılımcıların “Kentle bütünleşme faktörü” puan ortalaması, doğum yeri diğer olan katılımcıların “Kentle bütünleşme faktörü” puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Buradan hareketle Sakarya’da doğmuş ve yaşamını Sakarya’da sürdürmeye devam eden göçmen kökenli katılımcıların, kentle bütünleşmelerinin daha yüksek düzeyde olduğu sonucuna varmak mümkündür. Benzer şekilde Kalaycı vd. (2024) tarafından yapılan çalışmada bir yerde uzun süre yaşamının o yerle bütünleşme düzeyini etkilediği sonucuna varılmıştır. Yine Özkiraz ve Acungil (2012) tarafından yapılan çalışmada da benzer sonuçlar elde edilmiştir. Onlara göre kente yeni gelenlerden ziyade uzun süredir kentte bulunanlar hem hemşehri derneklerine üye olmada hem de kente dair bağlılıkta daha yüksek düzeyde görüş belirtmişlerdir. Buna karşın hemşehri derneklerinin kentle bütünleşmeyi geciktirici etkisi olduğu yönünde çalışmalar da bulunmaktadır. Bu çalışmalardan biri Şahnagil ve Güler (2019, s. 103) tarafından yapılmıştır. Çalışmada hemşehri derneklerinin kentle bütünleşmeyi geciktirdiği sonucuna varılmıştır. Yine Akpınar (2013, s. 273) tarafından yapılan çalışmada hemşehri derneklerin olumlu yönleri olmakla beraber kentle bütünleşmeyi geciktirici yönü olduğu sonucuna varılmıştır. Doğum yeri Sakarya olan katılımcıların kentle bütünleşme faktörüne yüksek düzeyde görüş belirtmesinde uzun süredir ve belki de

birkaç kuşaktır Sakarya’da yaşıyor olmaları ile açıklamak mümkündür. Nitekim Kurt (2019, s. 453) bireylerin sosyalleşme sürecini doğdukları yerde tamamladıklarını ve sonradan geldikleri kentte uyum, aidiyet, bağlanma konularında zorlandıklarını belirtilmiştir. Hajrullahu, Tutar ve Fejza (2021) tarafından yapılan çalışmada ise göç edinilen yerin kültürüne uyum sağlama yeteneği kültürel zekâ olarak tanımlanmıştır. Onlara göre kültürel zekâ, kişilerin kültürlerarası etkileşim ve uyum başarısının nedenidir.

Doğum yeri değişkeni gruplarına göre “Kent kimliği faktörü” puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir. Doğum yeri Sakarya olan katılımcıların “Kent kimliği faktörü” puanı ortalaması, Doğum yeri diğer olan katılımcıların “Kent kimliği faktörü” puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Sakarya’da doğmuş ve yaşamını Sakarya’da sürdürmeye devam eden göçmen kökenli bireyler, Sakarya’nın kendine has bir kimliği olduğu yönünde görüş belirtmişlerdir. Bu katılımcılar doğduğu andan itibaren fiziksel, sosyal, kültürel ve ekonomik faaliyetler de dahil olmak üzere her türlü ihtiyaçlarını Sakarya’da gidermiş ve kente aşına olan bireylerdir. Bu çerçevede kente özgü semboller, göçmen grupların kent mimarisine etkisi, mimarideki kültürel izler ve farklılıklar konusunda yargı bildiren kent kimliği faktörüne pozitif görüş bildirmeleri çalışma açısından önem arz etmektedir. Benzer çalışmalardan biri Özdemir ve Ayataç (2023 s.723) tarafından yapılmıştır. Onlara göre doğum yeri etkeni kente aşinalık konusunda pozitif yönlü bir etki yaratmaktadır. Kente aşinalık kentin fiziksel mekânlarına olan aşinalığı da ölçmektedir. Katılımcıların yaşadığı kent kimliğini daha merkezi biçimde tanıdığını ve kenti daha çok benimsediğini göstermektedir (Derin, 2021, s. 78). Yine kentle özdeşleşme ve bir kente bir kimlik atfedebilmenin yolunun o kentin tanınmasından geçtiği biçiminde değerlendirmelere rastlanmaktadır (Bilgin, 2011, s. 37).

Doğum yeri değişkeni gruplarına göre toplam ölçek puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir. Doğum yeri Sakarya olan katılımcıların toplam ölçek puanı ortalaması, doğum yeri diğer olan katılımcıların toplam ölçek puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Buna göre doğum yeri Sakarya olan katılımcılar, hemşehri derneği üyesi göçmenlerin kent kimliğinin oluşumuna etkisi olduğu yönünde yüksek düzeyde görüş belirtmişlerdir. Bu durumu bireylerin kendilerinden önce Sakarya’ya yerleşmiş aile büyükleri tarafından kenti tanıma,

bütünleşme, kentlileşme gibi birçok etkenin önceden gerçekleştiği ve yine önceden hemşehri ilişkileri ile kurulan sosyal sermaye ağları ile kente etki düzeylerinin yüksek olması ile açıklamak mümkündür. Nitekim Yeni (2021) tarafından yapılan hemşehri dernekleri ve sosyal sermaye ilişkisinin araştırıldığı çalışmada da bu derneklerde sosyal sermaye düzeyinin yüksek olduğu sonucuna varılmıştır.

Doğum yeri değişkeni açısından istatistiksel sonuçlara bakıldığında “Kent kimliğinin oluşumunda hemşehri derneklerinin etkisine ilişkin görüşler arasında doğum yerine göre fark vardır.” hipotezi (Hipotez 1.5) kısmen doğrulanmıştır.

5.6. Üye Olunan Hemşehri Derneği Değişkeni Açısından

Üye olunan hemşehri derneği değişkeni gruplarına göre “Toplumsal kimlik faktörü” puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermemektedir.

Üye olunan hemşehri derneği değişkeni gruplarına göre “Dernek etkisi faktörü” puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir. Sakarya Abhaz Derneği, Sakarya Balkan Göçmenleri Kültür ve Dayanışma Derneği, Sakarya Kafkas Kültür Derneği, Sakarya Trabzonlular Kültür ve Dayanışma Derneği, Serdivan Mübadilleri Derneği üyesi bireylerin Dernek etkisi faktörü puanı ortalaması, diğer dernek üyesi bireylerin Dernek etkisi faktörü puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Sakarya Rumeli Balkan Kültür ve Dayanışma Derneği, Sakarya Samsunlular Eğitim Kültür Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği üyesi bireylerin Dernek etkisi faktörü puanı ortalaması, Sakarya Gümüşhaneliler Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, Sakarya Tokatlılar Kültür ve Dayanışma Derneği ve diğer dernek üyesi bireylerin Dernek etkisi faktörü puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. İstatistiklere bakıldığında hemşehri derneklerin kent kimliğine etkisi olduğu yönünde görüşlerin bulunduğu faktöre üye sayısı yüksek olan derneklerin yüksek düzeyde görüş belirttiği görülmektedir. Bu durum derneğin üye sayısının fazlalığının kent kimliğine etki etme bakımından belirleyici bir etken olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Yine bu durum yerel yöneticiler ile hemşehri dernek yöneticisi/üyeleri arasında karşılıklı çıkar dayalı bir patronaj ilişkisini de akla getirmektedir. Bu ilişki kent kimliği lehine değil de dernek üyelerinin çıkarları lehine bir durumun gelişebileceği olasılığını düşündürmektedir.

Üye olunan hemşeri derneği değişkeni gruplarına göre “Kentle bütünleşme faktörü” puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir. İlimbey Sevdalıları Kültür ve Dayanışma Derneği, Sakarya Abhaz Derneği, Serdivan Mübadilleri Derneği üyesi bireylerin Kentle bütünleşme faktörü puanı ortalaması, Sakarya Tokatlılar Kültür ve Dayanışma Derneği ve diğer dernek üyesi bireylerin Kentle bütünleşme faktörü puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Sakarya Rumeli Balkan Kültür ve Dayanışma Derneği üyesi bireylerin Kentle bütünleşme faktörü puanı ortalaması, Sakarya Samsunlular Eğitim Kültür Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, Sakarya Tokatlılar Kültür ve Dayanışma Derneği ve diğer dernek üyesi bireylerin Kentle bütünleşme faktörü puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Kentle bütünleşme faktörüne genel olarak bakıldığında dış göç ile gelen ve asırlardır Sakarya’da yaşayan katılımcıların kentleşmenin hız kazanması ile başlayan iç göçler ile gelen katılımcılara oranla yüksek düzeyde görüş belirttiği görülmektedir. Bu durum geçirilen zaman faktörü ile bütünleşme arasındaki ilişki ile açıklanabilir.

Üye olunan hemşeri derneği değişkeni gruplarına göre “Kent kimliği faktörü” puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir. Sakarya Abhaz Derneği üyesi bireylerin “Kent kimliği faktörü” puanı ortalaması, Sakarya Gümüşhaneliler Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği üyesi bireylerin “Kent kimliği faktörü” puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Kentin kendine has sembolleri olduğu, evlerin görünümünden hangi topluluğa ait olduklarının bilinmesi, evlerinin kültürlerini yansıtması gibi maddelerin bulunduğu kent kimliği faktörüne yüksek düzeyde görüş belirten Abhazlar kentte kendilerine has mimari anlayışlarını sürdüren bireyler olarak bilinmektedir. Bu bilgiden hareketle Abhazların kent içinde kendi kültürel izlerini ayımsayabilme özelliklerinin gelişmiş olması düşünülebilir. Yine evlerinin mimari görünümüne ve düzenine önem veren bu bireylerin yaşadığı yeri güzelleştirmesi ve güzelleştirdiği yeri sevmesi şeklinde bir yaklaşım sergilemek mümkündür. Nitekim Manahasa (2017) tarafından yapılan çalışmada bireylerin yaşam alanlarındaki konfor arttıkça kent kimliğine yükledikleri anlamda da artış olduğu tespit edilmiştir.

Üye olunan hemşeri derneği değişkeni gruplarına göre toplam ölçek puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir. Sakarya Abhaz Derneği üyesi bireylerin toplam ölçek puanı ortalaması, Sakarya Tokatlılar Kültür ve Dayanışma Derneği ve diğer dernek üyesi bireylerin toplam ölçek puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Sakarya Rumeli Balkan Kültür ve Dayanışma Derneği üyesi bireylerin toplam ölçek puanı ortalaması, Sakarya Gümüşhaneliler Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, Sakarya Tokatlılar Kültür ve Dayanışma Derneği, Sivaslılar Kültür Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği ve diğer dernek üyesi bireylerin toplam ölçek puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Sakarya'ya dış göç ile gelen ve asırlardır kentte yaşamlarını sürdüren katılımcıların, iç göç ile gelen ve çoğunlukla 1950'li yıllardan sonra kente yerleşen katılımcılara göre daha yüksek oranda görüş belirtmesi yine bir yerde geçirilen zaman uzadıkça bütünleşme, aşinalık, bağlanma gibi etkenlerin de arttığı şeklinde açıklanabilir. Yine istatistiklere bakıldığında üye sayısı yüksek olan derneklerin hemşehri derneği üyesi göçmenlerin kent kimliğinin oluşumuna etkisi olduğu yönünde görüş belirttikleri sonucuna varılmaktadır.

Üye olunan hemşeri derneği değişkeni açısından istatistiksel sonuçlara bakıldığında “Kent kimliğinin oluşumunda hemşehri derneklerinin etkisine ilişkin görüşler arasında üye olunan hemşehri derneğine göre fark vardır.” hipotezi (Hipotez 1.6) kısmen doğrulanmıştır.

5.7. Sakarya’da Yaşanılan Süre Değişkeni Açısından

Sakarya’da yaşanılan süre değişkeni gruplarına göre Dernek etkisi faktörü puanı, Toplumsal kimlik faktörü puanı, Kent kimliği faktörü puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermemektedir.

Ancak Sakarya’da yaşanılan süre değişkeni gruplarına göre “Kentle bütünleşme faktörü” puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir. 16 yıl ve üzeri Sakarya’da yaşayan bireylerin “Kentle bütünleşme faktörü” puanı ortalaması, 1-5, 6-10 ve 11-15 yıl Sakarya’da yaşayan bireylerin “Kentle bütünleşme faktörü” puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Bu durumu kentte yaşam süresi arttıkça bireylerin kentle daha çok

özdeşleştiği, sahiplendiği ve bütünleştiği şeklinde açıklamak mümkündür. Kentteki yaşam süresi arttıkça bütünleşmenin de arttığını doğrulayan başka çalışmalar da bulunmaktadır. Bu çalışmalardan biri Kalaycı vd. (2024, s. 109) tarafından yapılmıştır. Ona göre bir yerde uzun süre ikamet edenler o mekanla kuvvetli bir bağ kurmaktadırlar. Göregenli vd. (2024, s. 73) tarafından yapılan diğer bir çalışmada bağlılık ile o yerde kalma süresi arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır. Yine Lewicka (2010, s.48) ve Manahasa (2017) tarafından yapılan çalışmalarda da yere bağlanmada ikamet süresinin etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Yine Sakarya’da yaşanan süre değişkeni gruplarına göre toplam ölçek puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir, 16 yıl ve üzeri Sakarya’da yaşayan bireylerin toplam ölçek puanı ortalaması, 6-10 ve 11-15 yıl Sakarya’da yaşayan bireylerin toplam ölçek puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Buna göre katılımcıların kentte yaşam süresi uzadıkça hemşehri derneği üyesi göçmenlerin kent kimliğinin oluşumuna etkisi olduğu yönünde görüşlerinde de artış olduğu görülmektedir.

Sakarya’daki ikamet süresi değişkeni açısından istatistiksel sonuçlara bakıldığında “Kent kimliğinin oluşumunda hemşehri derneklerinin etkisine ilişkin görüşler arasında Sakarya’daki ikamet süresine göre fark vardır.” hipotezi (Hipotez 1.7) kısmen doğrulanmıştır.

5.8. Meslek Değişkeni Açısından

Meslek değişkeni gruplarına göre “Dernek etkisi faktörü” puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir. Çalışmayan, emekli, esnaf, ev hanımı ve iş adamı bireylerin “Dernek etkisi faktörü” puanı ortalaması, kamu çalışanı bireylerin “Dernek etkisi faktörü” puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Çalışmayan, emekli, esnaf ve ev hanımı olan katılımcılar hemşehri derneklerinin kent kimliğine etkisi olduğu yönünde görüş belirtmişlerdir. Bu bireyler için hemşehri dernekleri sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarını giderdikleri bir alan olarak değerlendirilebilir. Hemşehrilik ağları üzerinden iş bulmak, ticari ilişkiler geliştirmek, sosyal ve kültürel etkinlikler ile sosyalleşme ihtiyacını gidermek gibi etkenler de bu

kapsamda değerlendirilebilir. Kamu çalışanı bireylerin hemşehri derneklerinin kent kimliğine etkisi olduğu yönünde daha düşük düzeyde görüş belirtmelerini ise iş güvencesi ve çeşitli sosyal haklara sahip olmaları, devlet kurumu dışındaki oluşumlara mesafeli durma eğilimleri ile açıklamak mümkündür. Nitekim Altay (2009, s. 314) tarafından yapılan çalışmada meslek gruplarına göre katılımcıların hemşehri dayanışmasında farklılıklar olduğu görülmüştür. Çalışmaya göre hemşehri dayanışmasının en yüksek olduğu grup işsiz-geçici işçi katılımcı grubudur. Hemşehri dayanışmasının en düşük olduğu katılımcı grubu ise memurlardır.

Meslek değişkeni gruplarına göre “Toplumsal kimlik faktörü” puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir. Esnaf bireylerin “Toplumsal kimlik faktörü” puanı ortalaması, özel sektör çalışanı bireylerin “Toplumsal kimlik faktörü” puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Esnaf bireylerin bu konuda olumlu yargı belirtmiş olmalarını, kent içinde daha geniş hareket olanağı sağlayabilecek kadar serbest zamanlarının olması, ekonomik açıdan belli bir serbestiye sahip olmaları ve kentin olanaklarından daha çok istifade edebilmeleri ile açıklayabiliriz. Özel sektör çalışanlarının daha düşük düzeyde görüş belirtmelerini ise genellikle asgari ücretli olarak çalıştıkları ve zamanlarının çoğunu çalışarak geçirdikleri, kentin olanaklarından yeterince istifade edemedikleri şeklinde değerlendirmek mümkündür.

Meslek değişkeni gruplarına göre “Kentle bütünleşme faktörü” puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir. Emekli, esnaf ve iş adamı bireylerin “Kentle bütünleşme faktörü” puanı ortalaması, kamu çalışanı bireylerin “Kentle bütünleşme faktörü” puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Emekli bireyler açısından bakıldığında bu bireylerin genellikle doğası, konumu, sosyal ve ekonomik yapısıyla rahat edebilecekleri bir yerde yaşamayı tercih ettikleri söylenebilir. Emeklilik sonrası Sakarya’da yaşamayı tercih etmeleri, kent hakkında olumlu bir yargıya sahip olmaları ve kentle bütünleşmeleri ile açıklanabilir. Esnaf ve iş adamları açısından bakıldığında ise bu bireylerin Sakarya ile olan ekonomik bağları bulunduğu ve bu bağın uygun koşullar neticesinde çoğunlukla tercihen olduğu, yine kentte kurulu bir düzenlerinin olması ile açıklanabilir. Nitekim Kurt (2019, s. 453) tarafından yapılan çalışmada da benzer sonuçlara varılmıştır.

Çalışmada meslek sahibi olanlar ile yüksek gelir düzeyine sahip olanların kentsel uyum ve kentle bütünleşme düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır.

Meslek değişkeni gruplarına göre “Kent kimliği faktörü” puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir. Emekli, esnaf ve inşaat sektöründe çalışan bireylerin “Kent kimliği faktörü” puanı ortalaması, kamu çalışanı bireylerin “Kent kimliği faktörü” puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Bu farklılığın nedenini katılımcıların yaşadığı bölgelerden yola çıkarak yorumlamak mümkündür. Örneğin Serdivan ilçesi, kentleri etkisi altına alan küresel değişimden fazlasıyla etkilenmektedir. Hızla gelişen ve değişen yapısı ile daha çok kamu çalışanları ve öğrenciler tarafından tercih edilmektedir. Kentin kent kimliği olarak değerlendirilebilecek geleneksel dokusunun bulunduğu Adapazarı ilçesi eskiden varlıklı bireylerin ikamet ettiği bir bölge iken şimdilerde eski yerleşim yerlerini terk etmeyen bazı esnaf ve emekliler tarafından tercih edilmektedir. Yine bu bölge süzülme yolu ile varlıklı bireylerin terk ettiği evlerde ekonomik gerekçelerle yaşamaya devam eden inşaat sektörü çalışanları ile düşük gelirli bireyler tarafından tercih edilmektedir.

Meslek değişkeni gruplarına göre toplam ölçek puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir. Emekli ve esnaf bireylerin toplam ölçek puanı ortalaması, kamu çalışanı bireylerin toplam ölçek puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Bu durum emekli ve esnaf katılımcıların kamu çalışanlarına oranla daha fazla zaman serbestisine sahip olmaları ile açıklanabilir. Öyle ki Uzun (2013, s. 133) tarafından yapılan çalışma da bunu doğrular niteliktedir. Ona göre hemşehri derneklerine gitmek için daha çok zamanı olan serbest meslek sahibi bireylerin bu dernekler ile ilişkileri daha güçlü olmaktadır.

Meslek değişkeni açısından istatistiksel sonuçlara bakıldığında “Kent kimliğinin oluşumunda hemşehri derneklerinin etkisine ilişkin görüşler arasında ne işle meşgul olduğuna göre fark vardır.” hipotezi (Hipotez 1.8) doğrulanmıştır.

5.9. Etnik Köken Değişkeni Açısından

Etnik köken değişkeni gruplarına göre “Dernek etkisi faktörü” puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir. Abhaz/Abaza bireylerin “Dernek etkisi faktörü” puanı ortalaması, Kürt bireylerin “Dernek etkisi faktörü” puanı

ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Arnavut bireylerin “Dernek etkisi faktörü” puanı ortalaması, Arap, Kürt, diğer bireylerin “Dernek etkisi faktörü” puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Daha önce literatür kısmında belirtildiği üzere Abhazlar 1863-1864 yıllarında başlayan göç dalgalarının nihayet bulunduğu yerlerden biri olarak yaklaşık olarak iki asırdır Sakarya’da yaşamaktadır. Arnavutların Balkanlardan Anadolu’ya göçleri ise 15. yüzyılda başlamıştır. Balkan savaşından sonra yoğunlaşan göç dalgaları ile Sakarya’nın da aralarında olduğu kentlere yerleşmişlerdir. Kürtlerin Sakarya’ya yerleşmeleri ise kentleşmenin hız kazandığı 1950’li yıllardan itibaren başlamıştır. Ardından 1980’li yıllardan itibaren tarım, sanayi ve ticaret sektörlerinde duyulan iş gücü ihtiyacı, daha sonra 1990’lı yıllarda terör olayları nedeniyle köylerin boşaltılması ile doğu bölgelerinden gelen Kürtlerin göçü ile devam etmiştir. Arap nüfusu ise demografik bilgiler tablosunda %1,5 oran ile en az katılımcı grubu oluşturmaktadır. Kent geneline bakıldığında Arapların ekonomik, iş, evlilik gibi nedenlerle yine doğu illerinden iç göç ile gelen katılımcı grubunda olduğu değerlendirilebilir. Bu çerçevede Abhaz/Abaza ve Arnavut katılımcıların hemşehri derneklerinin kent kimliğine etkisi olduğu yönünde görüş belirtmeleri asırlardır Sakarya’da yaşamaları ve belli bir nüfusa sahip olmaları ile açıklanabilir. Zaten bu derneklerin faaliyetlerine bakıldığında da Sakarya genelinde aktif bir tutum sergilediklerini görmek mümkündür. Asımgil (2018, s.21) tarafından yapılan çalışmada etnik kimliğin kent kimliğine etki edebilecek kadar etkili olduğu belirtilmiştir. Yazar, bu durumu İzmir’de cadde ve sokakların adında bulunan etnik izlerin etkisi ile örneklendirmiştir.

Etnik köken değişkeni gruplarına göre “Toplumsal kimlik faktörü” puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir. Arnavut bireylerin “Toplumsal kimlik faktörü” puanı ortalaması, Abhaz/Abaza bireylerin “Toplumsal kimlik faktörü” puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Daha önce de belirtildiği üzere toplumsal kimlik faktörü, sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik, kurumsal yapı ve toplumsal refah gibi maddeleri barındıran faktördür. Kentin genel toplumsal yapısına yönelik olumlu yargılar içeren bu faktöre Arnavut katılımcıların Abhaz katılımcılardan daha yüksek yargı belirtmesi dikkat çekicidir. Bunu Abhaz katılımcıların kentin toplumsal yapısı ile ilgili beklentilerinin Arnavut katılımcılara göre yüksek olması ile açıklamak mümkündür.

Etnik köken değişkeni gruplarına göre “Kentle bütünleşme faktörü” puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir. Abhaz/Abaza bireylerin “Kentle bütünleşme faktörü” puanı ortalaması, Türk, Kürt bireylerin “Kentle bütünleşme faktörü” puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Arnavut bireylerin “Kentle bütünleşme faktörü” puanı ortalaması, Türk, Kürt, diğer bireylerin “Kentle bütünleşme faktörü” puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Boşnak, Çerkez, Gürcü, Laz bireylerin “Kentle bütünleşme faktörü” puanı ortalaması, Kürt bireylerin “Kentle bütünleşme faktörü” puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Asırlardır Sakarya’da yaşayan Abhaz ve Arnavut katılımcıların pozitif yargı belirtmeleri geçirilen süre uzadıkça bağlılık faktörünün de arttığı yönündeki sonuçlarla örtüşmektedir. Boşnak, Çerkez, Gürcü ve Lazlar için de aynı değerlendirmeyi yapmak yerinde olacaktır. Işık (2018, s. 97) tarafından yapılan çalışmada göçmenlerin etnik kökeni nedeniyle Sakarya’da herhangi bir ayrımcı uygulamaya maruz kalmadığı sonucuna varılmıştır. Aynı çalışmada katılımcılar kimliğini tanımlarken ilk sırada dinin, ikinci sırada etnik kökenin öncelikli olduğunu belirtmiştir. Göçmenlerin yerel halk tarafından ayrımcı davranışlara maruz kalmaması ve ortak din anlayışının birleştirici etkisi ile kentsel bütünleşmeyi kolaylaştırıcı etki yaratmaktadır. Sakarya’da yaşayan göçmen grupların kentle bütünleşme düzeyine ilişkin pozitif yargı belirtmelerinde bunların etkili olduğunu değerlendirmek mümkündür. Kürt katılımcıların bütünleşme ile ilgili faktöre düşük düzeyde görüş belirtmeleri Sakarya’ya anılan katılımcı gruplara nazaran daha geç bir tarihte gelmiş olmaları ile açıklanabilir. Yine Kürtlerin çoğunlukla köylerden göç etmiş olmaları ve bunun kentsel uyum noktasında gecikmelere neden olabileceği dolayısıyla kente bütünleşme sürecinin de buna paralel olarak gecikebileceği değerlendirilebilir. Ancak Türk katılımcıların kentle bütünleşme faktörüne, dış göçle gelen Abhaz ve Arnavut bireylere nazaran düşük yargı belirtmeleri dikkat çekicidir. Sakarya’da bulunan Türk katılımcılar, yerli olarak nitelendirilen Manavlar, Muhacir olarak nitelendirilen daha çok Yunanistan ve Bulgaristan’dan göç ile gelenler, Karadeniz bölgesinden iç göç ile gelenler ile görev nedeniyle Türkiye’nin çeşitli illerinden gelen bireylerden meydana gelmektedir. Manavlar yerli oldukları için bu çalışmanın kapsamı dışındadır. Muhacir ve Karadeniz kökenli Türkler için ise şu değerlendirmeleri yapmak mümkündür. Muhacirlerin bir kısmının memleketlerinde gayrimenkulleri, ilişkilerinin devam ettiği

akrabaları ve ülke ile vatandaşlık bağlarının bulunduğu bilinmektedir. Bu durum yüzyıllardır Sakarya’da yaşayan ve gidecek başka memleketi bulunmayan diğer göçmen gruplara nazaran kentle bütünleşme faktörüne düşük yargı belirtmiş olmalarında etkili olmuş olabilir. Yine daha çok ekonomik nedenlerle Sakarya’ya yerleşmiş olan Karadenizlilerin uzun yıllardır kente yerleşmiş olanları da dahil olmak üzere çoğunluğunun kendilerini hala memleketleri (Trabzonlu, Rizeli, Artvinli vb.) ile tanımladıklarını görmek mümkündür. Bu durumu hemşehrilik ilişkilerinin yoğun olarak devam etmesi ve hemşehri derneklerinin kentsel bütünleşmeyi geciktirici etkisi ile açıklamak mümkündür. Nitekim hemşehri derneklerinin kentle bütünleşmeyi geciktirdiğine yönelik çalışmalar da bulunmaktadır. Bunlara Akpınar, (2013, s. 273) ile Şahnagil ve Güler (2019, s. 103) tarafından yapılan çalışmalar örnek olarak gösterilebilir.

Etnik köken değişkeni gruplarına göre “Kent kimliği faktörü” puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir. Abhaz/abaza bireylerin “Kent kimliği faktörü” puanı ortalaması, Türk bireylerin “Kent kimliği faktörü” puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Sakarya’nın kendine has bir kimliği olduğu varsayımından yola çıkılarak hazırlanan maddelerden oluşan bu faktöre Abhazların olumlu yargı belirtmeleri literatürle örtüşmektedir. Daha önce Abhazların evlerinin mimari açıdan farklılık sergilediğine dikkat çekilmişti. Abhazlar kent içinde evlerinin görünümüne, peyzajına ve düzenine dikkat etmeleri ile bilinmektedir. Kent kimliği ile ilgili faktörlere olumlu görüş belirtmelerini bu konudaki dikkatleri ile açıklamak mümkündür. Mekân ve kimlik arasındaki ilişki göç olgusu çerçevesinde değerlendirildiğinde göçmen bireylerin yeni ortamdaki kimlik arayışlarının mevcut ortamdaki kimlik ile harmanlanarak yeniden şekillendiği görülmektedir. Yeni gelenen ortamdaki ortak etnik ve dinsel kimlikler bütünleştirici bir etki yaratmaktadır. Bu bütünleştirici etki ile birlikte göçmenler kendi yerel kültürlerini yeni ortama taşıyarak mekanlara yeni kimlikler kazandırmaktadır. Kendilerinin bir yansımasını da gördükleri mekâna karşı aidiyet, sahiplenme ve bağlılık gibi duygular da artmaktadır (Güleç Solak, 2014, s. 151). Bu çerçevede Abhaz/Abazaların Sakarya kent kimliğine yönelik olumlu yargı bildirmelerini kendi kültürlerinden izler görmeleri ile açıklamak mümkündür.

Etnik köken değişkeni gruplarına göre toplam ölçek puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir. Abhaz/Abaza bireylerin toplam ölçek puanı ortalaması, Türk, Kürt bireylerin toplam ölçek puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Arnavut bireylerin toplam ölçek puanı ortalaması, Kürt, diğer bireylerin toplam ölçek puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Hemşehri derneği üyesi göçmenlerin kent kimliğinin oluşumuna etkisi olduğu yönünde görüş belirten Abhaz ve Arnavutlar kent içinde hemşehrilik ilişkileri ve hemşehri derneklerinin aktifliği ile ön plana çıkmaktadırlar. Bunlar kültürel miraslarını korumak için kültür, sanat ve sosyal etkinlikler ile kent içinde sıklıkla görülmektedirler. Asırlardır kentte yaşamakta olan bu katılımcıların kentin kimliğine etki düzeylerinin de yüksek olması muhtemeldir. Bu konuda yapılmış başka çalışmalara bakıldığında benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Etnik kökenin kent kimliğine etkisi ile ilgili yapılmış çalışmalardan biri Hatay özelinde Kaypak (2010, s. 83) tarafından yapılmıştır. Çalışma kapsamında etnik çeşitliliğin kent kimliğine etkisi olduğu ve bunun sonucunda Hatay'ın kültür kenti kimliği ile öne çıktığı vurgulanmıştır. Başka bir çalışmada ise etnisitenin Hatay'da kent kimliğinin en temel belirleyicilerinden biri olduğu vurgulanmıştır (Beyazıt, 2019, s. 329). Altay (2009, s. 280) dayanışma temelli hemşehrilik bağlarının kişilere güven vermesinin yanı sıra bu ilişki ağlarının bazen mezhep, etnik köken veya din temelli ilişki ağlarına dönüştüğünü vurgulamıştır. Böylelikle yerel bağ düzeyinde görülen ilişki ağı boyut değiştirerek kapalı bir sisteme dönüşmektedir. Bu kapalı sistemler genellikle kendileriyle aynı kökenden gelenler ile bir araya gelirken başka yörelerden gelen insanları onlar/öteki gibi ifadelerle tanımlamaktadır. Akpınar da (2013, s. 273) benzer şekilde hemşehri ilişkilerinin olumlu ve olumsuz yönlerine vurgu yapmış ancak en olumsuz yönünün etnik gruplaşmalar olduğunu vurgulamıştır. Sakarya özelinde bakıldığında hemşehri ilişkilerinin daha çok sosyal ve kültürel yönleri ile ön plana çıktığı etnik kökenin ise bir kültürel çeşitlilik olarak algılandığını gözlemlemek mümkündür.

Etnik köken değişkeni açısından istatistiksel sonuçlara bakıldığında “Kent kimliğinin oluşumunda hemşehri derneklerinin etkisine ilişkin görüşler arasında etnik kökene göre fark vardır.” hipotezi (Hipotez 1.9) doğrulanmıştır.

5.10. Boyutlar Arası Korelasyon Açısından

Dernek etkisi faktörü ile toplumsal kimlik faktörü arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan korelasyon analizi sonucunda, puanlar arasında ($r=,354$; $p=,000$) pozitif yönlü ve zayıf seviyede anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buna göre dernek etkisi faktörü puanı arttıkça toplumsal kimlik faktörü puanı da artmaktadır. Araştırmaya katılan hemşehri derneği üyesi göçmenlerin dernek etkisi faktörü puanları arttıkça toplumsal kimlik faktörü puanları da artmaktadır. Dernek etkisi faktörü, hemşehri derneklerinin ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasal faaliyetlerle kent kimliğine olan etkilerini ölçmektedir. Başka bir ifade ile derneklerin kent içinde etkililiğini ölçen ifadelerden meydana gelmektedir. Toplumsal kimlik faktörü ise kentin sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel, kurumsal hizmetler ve toplumsal refah gibi unsurlarına yönelik olumlu yargı içeren maddelerden oluşmaktadır. Bu bulgulardan hareketle hemşehri derneğine üye katılımcıların, derneklerinin kent üzerinde etkililiği arttıkça kentin toplumsal yapısının da olumlu yönde geliştiğine dair bir yargıya sahip oldukları söylenebilir.

Dernek etkisi faktörü ile kentle bütünleşme faktörü arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan korelasyon analizi sonucunda, puanlar arasında ($r=,396$; $p=,000$) pozitif yönlü ve zayıf seviyede anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buna göre dernek etkisi faktörü puanı arttıkça kentle bütünleşme faktörü puanı da artmaktadır. Araştırmaya katılan hemşehri derneği üyesi göçmenlerin dernek etkisi faktörü puanları arttıkça kentle bütünleşme faktörü puanları da artmaktadır. Kentle bütünleşme faktörü katılımcıların kente karşı sahiplenme, bağlanma, özdeşleşme ve aidiyet hissetme gibi unsurları içeren maddelerden oluşmaktadır. Bu bulgulardan hareketle hemşehri derneğine üye katılımcıların, derneklerinin kent üzerinde etkililiği arttıkça kentle bütünleşme düzeylerinin de arttığını söylemek mümkündür.

Dernek etkisi faktörü ile kent kimliği faktörü arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan korelasyon analizi sonucunda, puanlar arasında ($r=,383$; $p=,000$) pozitif yönlü ve zayıf seviyede anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buna göre dernek etkisi faktörü puanı arttıkça kent kimliği faktörü puanı da artmaktadır. Araştırmaya katılan hemşehri derneği üyesi göçmenlerin dernek etkisi faktörü puanları arttıkça kent kimliği faktörü puanları da artmaktadır. Kent kimliği faktörü Sakarya'nın kent mimarisinde kente özgü bir kimlik olduğu yönünde yargı bildiren maddelerden oluşmaktadır. Bu

bulgulardan hareketle hemşehri derneğine üye katılımcıların, derneklerinin kent üzerinde etkililiği arttıkça kentin kendine özgü bir kimliği olduğu yönünde olumlu yargılarının da arttığı sonucuna varılabilir.

Dernek etkisi faktörü ile toplam ölçek arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan korelasyon analizi sonucunda, puanlar arasında ($r=,827$; $p=,000$) pozitif yönlü ve çok güçlü seviyede anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buna göre dernek etkisi faktörü puanı arttıkça toplam ölçek puanı da artmaktadır. Araştırmaya katılan hemşehri derneği üyesi göçmenlerin dernek etkisi faktörü puanları arttıkça toplam ölçek puanları da artmaktadır. Bu durum dernek etkisi faktörünün, ölçeğin geneli ile ölçülmek istenen olguyu yüksek düzeyde ölçebildiği anlamına gelmektedir. Bu bulgulardan hareketle katılımcıların, derneklerinin kent üzerinde etkililiği arttıkça hemşehri derneği üyesi göçmenlerin kent kimliğinin oluşumuna etkisi olduğu yönünde yargılarının da arttığı anlamına gelmektedir. Bu çerçevede “Hemşehri dernekleri, kent kimliğinin oluşumunda etkilidir.” hipotezi (Hipotez 1) doğrulanmıştır.

Toplumsal kimlik faktörü ile kentle bütünleşme faktörü arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan korelasyon analizi sonucunda, puanlar arasında ($r=,391$; $p=,000$) pozitif yönlü ve zayıf seviyede anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buna göre toplumsal kimlik faktörü puanı arttıkça kentle bütünleşme faktörü puanı da artmaktadır. Araştırmaya katılan hemşehri derneği üyesi göçmenlerin toplumsal kimlik faktörü puanları arttıkça kentle bütünleşme faktörü puanları da artmaktadır. Bu bulgulardan hareketle hemşehri derneğine üye katılımcıların, kentin toplumsal yapısına yönelik olumlu yargıları arttıkça kente karşı sahiplenme, bağlanma, özdeşleşme ve aidiyet hissetme yönünde eğilimlerinin de arttığı sonucuna varılabilir.

Toplumsal kimlik faktörü ile kent kimliği faktörü arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan korelasyon analizi sonucunda, puanlar arasında ($r=,402$; $p=,000$) pozitif yönlü ve orta seviyede anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buna göre toplumsal kimlik faktörü puanı arttıkça kent kimliği faktörü puanı da artmaktadır. Araştırmaya katılan hemşehri derneği üyesi göçmenlerin toplumsal kimlik faktörü puanları arttıkça kent kimliği faktörü puanları da artmaktadır. Bu bulgulardan hareketle hemşehri derneğine üye katılımcıların, kentin toplumsal yapısına yönelik olumlu yargıları arttıkça kentin

kendine özgü bir kimliği olduğu yönünde olumlu yargılarının da arttığı sonucuna varılabilir.

Toplumsal kimlik faktörü ile toplam ölçek arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan korelasyon analizi sonucunda, puanlar arasında ($r=,683$; $p=,000$) pozitif yönlü ve güçlü seviyede anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buna göre toplumsal kimlik faktörü puanı arttıkça toplam ölçek puanı da artmaktadır. Araştırmaya katılan hemşehri derneği üyesi göçmenlerin toplumsal kimlik faktörü puanları arttıkça toplam ölçek puanları da artmaktadır. Bu durum toplumsal kimlik faktörünün, ölçeğin geneli ile ölçülmek istenen olguyu yüksek düzeyde ölçebildiği anlamına gelmektedir. Bu bulgulardan hareketle katılımcıların kentin toplumsal yapısına yönelik olumlu yargıları arttıkça hemşehri derneği üyesi göçmenlerin kent kimliğinin oluşumuna etkisi olduğu yönünde yargılarının da arttığı anlamına gelmektedir.

Kentle bütünleşme faktörü ile kent kimliği faktörü arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan korelasyon analizi sonucunda, puanlar arasında ($r=,409$; $p=,000$) pozitif yönlü ve orta seviyede anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buna göre kentle bütünleşme faktörü puanı arttıkça kent kimliği faktörü puanı da artmaktadır. Araştırmaya katılan hemşehri derneği üyesi göçmenlerin kentle bütünleşme faktörü puanları arttıkça kent kimliği faktörü puanları da artmaktadır. Bu bulgulardan hareketle hemşehri derneğine üye katılımcıların kente karşı sahiplenme, bağlanma, özdeşleşme ve aidiyet hissetme gibi unsurları içeren kentle bütünleşme düzeyleri arttıkça kentin kendine özgü bir kimliği olduğu yönünde olumlu yargılarının da arttığı sonucuna varılabilir.

Kentle bütünleşme faktörü ile toplam ölçek arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan korelasyon analizi sonucunda, puanlar arasında ($r=,720$; $p=,000$) pozitif yönlü ve güçlü seviyede anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buna göre kentle bütünleşme faktörü puanı arttıkça toplam ölçek puanı da artmaktadır. Araştırmaya katılan hemşehri derneği üyesi göçmenlerin kentle bütünleşme faktörü puanları arttıkça toplam ölçek puanları da artmaktadır. Bu durum kentle bütünleşme faktörünün, ölçeğin geneli ile ölçülmek istenen olguyu yüksek düzeyde ölçebildiği anlamına gelmektedir. Bu bulgulardan hareketle katılımcıların kente karşı sahiplenme, bağlanma, özdeşleşme ve aidiyet hissetme gibi unsurları içeren kentle bütünleşme düzeyleri arttıkça hemşehri

derneği üyesi göçmenlerin kent kimliğinin oluşumuna etkisi olduğu yönünde yargılarının da arttığı anlamına gelmektedir.

Kent kimliği faktörü ile toplam ölçek arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan korelasyon analizi sonucunda, puanlar arasında ($r=,671$; $p=,000$) pozitif yönlü ve güçlü seviyede anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buna göre kent kimliği faktörü puanı arttıkça toplam ölçek puanı da artmaktadır. Araştırmaya katılan hemşehri derneği üyesi göçmenlerin kent kimliği faktörü puanları arttıkça toplam ölçek puanları da artmaktadır. Bu durum kent kimliği faktörünün, ölçeğin geneli ile ölçülmek istenen olguyu yüksek düzeyde ölçebildiği anlamına gelmektedir. Bu bulgulardan hareketle katılımcıların, kentin kendine özgü bir kimliği olduğu yönünde olumlu yargıları arttıkça hemşehri derneği üyesi göçmenlerin kent kimliğinin oluşumuna etkisi olduğu yönünde yargılarının da arttığı anlamına gelmektedir.

6. SONUÇLAR

Bu çalışmada, hemşehri derneklerinin kent kimliğinin oluşumuna etkisinin araştırılması amaçlanmıştır. Bu çerçevede çalışmanın ilk aşamasında literatür taraması yapılarak olabildiğince fazla kaynağa ulaşılmıştır. Ardından çalışmada kullanılan ölçek araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. AFA, DFA sürecinden sonra ölçeğin geçerliği ve güvenilirliği hesaplanmıştır. Ölçeğin güvenirlik değerleri yüksek seviyededir. “Hemşehri Derneği Üyesi Göçmenlerin Kent Kimliğinin Oluşumuna Etkisi” adlı ölçek, göçmenlerin kent kimliğine etkisini ölçen bir ölçme aracıdır. Hemşehri derneği üyelerine uygulanan ölçme aracına ait anlamlı veriler şu şekildedir:

Birinci anket sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde Sakarya'nın kent kimliğine ilişkin olarak **sanayi ve tarım** kenti öğelerinin öne çıktığı, bunları kültür kenti öğesinin takip ettiği görülmektedir. İkinci anket sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde ise Sakarya denince **ilk akla gelen yer** olarak **Sapanca'nın** anlamlı bir şekilde öne çıktığı görülmüştür. Üçüncü anket sorusu ile Sakarya mutfağında tek bir göçmen grubunun ağırlığından ziyade çeşitli göçmen gruplarının etkisi olduğu sonucuna varılmıştır. Dördüncü soru ile katılımcıların misafirlerini **gezi amaçlı** götürdükleri yer olarak yine **Sapanca** öne çıkmıştır. Bu bulgulardan hareketle, Sakarya'da hemşehri derneği üyelerinin Sakarya'nın öne çıkan kent kimliği, misafirlerini gezi amaçlı nereye götürdükleri ve göçmenlerin Sakarya mutfak kültürüne etkisine ilişkin sorulara cevap alınmıştır.

Araştırmada cevap aranan diğer bir soru “Hemşehri derneği üyelerinin kişisel özelliklerinin (cinsiyet, medeni durum, yaş, eğitim düzeyi, doğum yeri, üye olunan hemşehri derneği, Sakarya'da ikamet süresi, meslek, etnik köken) Sakarya kent kimliği algısındaki etkisi nedir?” şeklindedir. Bu çerçevede anlamlı bulgular şu şekildedir:

Ölçek analizlerine ilk anlamlı bulgu yaş değişkeni bakımından kentle bütünleşme faktöründe görülmektedir. Buna göre 51 yaş ve üzeri bireylerin kentle bütünleşme düzeyleri diğer yaş gruplarına oranla anlamlı bir şekilde farklı ve büyük çıkmıştır.

Analizlerde ikinci anlamlı bulgu eğitim durumu ile ilgilidir. Buna göre eğitim seviyesi düşük olan bireyler, eğitim seviyesi yüksek olan bireylere nazaran, hemşehri

derneklerinin kent kimliğine etkisi olduğu yönünde daha yüksek düzeyde görüş belirtmişlerdir. Yine katılımcıların eğitim seviyesi düştükçe kentin genel toplumsal yapısına olumlu yargılarının arttığı, kentle bütünleşme düzeylerinin yükseldiği ve kentin kendine has bir kimliği olduğu yönünde yüksek düzeyde görüş belirttikleri görülmüştür. Katılımcıların toplam ölçek puanına bakıldığında da anlamlı bir sonuca varılmaktadır. Buna göre eğitim seviyesi düşük olan katılımcıların hemşehri derneği üyesi göçmenlerin kent kimliğinin oluşumuna etkisi olduğu yönünde görüş belirttikleri görülmektedir.

Yine anlamlı bir bulgu olarak Sakarya’da doğmuş ve yaşamını Sakarya’da sürdüren göçmen kökenli bireyler hemşehri derneklerinin kent kimliğine etkisi olduğu yönünde görüş belirtmişlerdir. Yine bu bireylerin kentle bütünleşme düzeylerinin yüksek olduğu ve Sakarya’nın kendine has bir kent kimliği olduğu yönünde görüş belirttikleri görülmüştür. Bu katılımcıların toplam ölçek puanı da anlamlı bir sonuca götürmektedir. Buna göre doğum yeri Sakarya olan katılımcılar, hemşehri derneği üyesi göçmenlerin kent kimliğinin oluşumuna etkisi olduğu yönünde görüş belirtmişlerdir.

Üye olunan hemşehri derneği değişkeni açısından analizlere bakıldığında üye sayısı yüksek olan dernek üyelerinin, hemşehri derneklerinin kent kimliğine etkisi olduğu yönünde görüş belirttikleri görülmektedir. Kentle bütünleşme boyutuna yüksek görüş belirten gruplar ise Sakarya’ya dış göç ile gelerek yüzyıllardır kentte yaşayan katılımcılardan oluşmaktadır. Sakarya’nın kendine has bir kimliği olduğunu ifade eden faktöre ise Abhazlar yüksek düzeyde görüş belirtmişlerdir. Toplam ölçek puanı açısından bakıldığında da anlamlı bir bulguya ulaşılmaktadır. Sakarya’ya dış göç ile gelerek asırlardır kentte yaşamlarını sürdüren katılımcılar, çoğunlukla 1950’li yıllardan sonra iç göç ile gelerek kente yerleşmiş olan katılımcılara göre daha yüksek düzeyde görüş belirtmişlerdir. Dolayısıyla bu katılımcılar hemşehri derneği üyesi göçmenlerin kent kimliğinin oluşumuna etkisi olduğu yönünde görüş belirtmişlerdir.

Sakarya’da yaşanan süre değişkeni gruplarının bulgularına bakıldığında kentteki yaşam süresi arttıkça bütünleşmenin de arttığı görülmektedir. Toplam ölçek puanı açısından bulgulara bakıldığında, yine uzun zamandır kentte yaşayanların ölçek puanının anlamlı düzeyde farklı ve büyük olduğu görülmüştür. Dolayısıyla bu

katılımcı grubu hemşehri derneği üyesi göçmenlerin kent kimliğinin oluşumuna etkisi olduğu yönünde görüş belirtmişlerdir.

Meslek değişkeni açısından bulgulara bakıldığında derneğin etkisine yönelik olarak çalışmayan, emekli, esnaf, ev hanımı ve iş adamı gruplarının yüksek düzeyde görüş belirttikleri görülmektedir. Esnaf bireylerin kentin genel toplumsal yapısına yönelik olumlu yargılarının yüksek olduğu görülmüştür. Emekli, esnaf ve iş adamı bireylerin kentle bütünleşme düzeylerinin yüksek olduğu; kentin kendine has bir kimliği olduğu yönünde yüksek düzeyde görüş belirten katılımcıların ise emekli, esnaf ve inşaat sektöründe çalışanlar olduğu görülmüştür. Toplam ölçek puanı açısından bakıldığında ise emekli ve esnaf bireylerin kamu çalışanlarına oranla yüksek düzeyde görüş belirttikleri görülmektedir. Dolayısıyla emekli ve esnaf bireyler hemşehri derneği üyesi göçmenlerin kent kimliğinin oluşumuna etkisi olduğu yönünde görüş belirtmişlerdir.

Etnik köken değişkeni gruplarına göre dernek etkisi faktörü bulgularına bakıldığında anlamlı bir şekilde farklılık olduğu görülmektedir. Buna göre Abhaz/Abaza ve Arnavut katılımcıların hemşehri derneklerinin kent kimliğine etkisi olduğu yönünde görüş belirttikleri görülmektedir. Toplumsal kimlik faktörüne Arnavut katılımcılar, Abhaz/Abaza bireylere oranla daha yüksek düzeyde görüş belirtmişlerdir. Dış göç ile kente yerleşen göçmen grupların kentle bütünleşme faktörü, iç göç ile kente yerleşen grupların kentle bütünleşme oranlarına göre anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Sakarya'nın kendine has bir kimliği olduğu yönündeki ifadelerin yer aldığı kent kimliği faktörüne ise Abazalar yüksek düzeyde olumlu yargı belirtmişlerdir. Toplam ölçek puanı açısından bulgulara bakıldığında, yine asırlardır kentte yaşamını sürdüren Abaza ve Arnavutların ölçek puanının anlamlı düzeyde farklı ve büyük olduğu görülmüştür. Dolayısıyla bu katılımcı grubu hemşehri derneği üyesi göçmenlerin kent kimliğinin oluşumuna etkisi olduğu yönünde görüş belirtmişlerdir.

Faktörler arası anlamlılık düzeyine bakıldığında şu sonuçlara ulaşılmaktadır:

Dernek etkisi faktörü puanı arttıkça toplumsal kimlik faktörü puanı da artmaktadır. Buna göre hemşehri derneğine üye katılımcıların, derneklerinin kent üzerinde etkililiği arttıkça kentin toplumsal yapısının da olumlu yönde geliştiğine dair bir yargıya sahip oldukları söylenebilir.

Dernek etkisi faktörü puanı arttıkça kentle bütünleşme faktörü puanı da artmaktadır. Buna göre hemşehri derneğine üye katılımcıların, derneklerinin kent üzerinde etkililiği arttıkça kentle bütünleşme düzeylerinin de arttığını söylemek mümkündür.

Dernek etkisi faktörü puanı arttıkça kent kimliği faktörü puanı da artmaktadır. Buna göre hemşehri derneğine üye katılımcıların, derneklerinin kent üzerinde etkililiği arttıkça kentin kendine özgü bir kimliği olduğu yönünde olumlu yargılarının da arttığını söylemek mümkündür.

Dernek etkisi faktörü puanı arttıkça toplam ölçek puanı da artmaktadır. Buna göre hemşehri derneğine üye katılımcıların, derneklerinin kent üzerinde etkililiği arttıkça hemşehri derneği üyesi göçmenlerin kent kimliğinin oluşumuna etkisi olduğu yönünde yargılarının da arttığı görülmektedir.

Toplumsal kimlik faktörü puanı arttıkça kentle bütünleşme faktörü puanı da artmaktadır. Buna göre hemşehri derneğine üye katılımcıların, kentin toplumsal yapısına yönelik olumlu yargıları arttıkça kente karşı sahiplenme, bağlanma, özdeşleşme ve aidiyet hissetme yönünde eğilimlerinin de arttığı sonucuna varılmaktadır.

Toplumsal kimlik faktörü puanı arttıkça kent kimliği faktörü puanı da artmaktadır. Buna göre hemşehri derneğine üye katılımcıların, kentin toplumsal yapısına yönelik olumlu yargıları arttıkça kentin kendine özgü bir kimliği olduğu yönünde olumlu yargılarının da arttığı görülmektedir.

Toplumsal kimlik faktörü puanı arttıkça toplam ölçek puanı da artmaktadır. Bu durum katılımcıların kentin toplumsal yapısına yönelik olumlu yargıları arttıkça hemşehri derneği üyesi göçmenlerin kent kimliğinin oluşumuna etkisi olduğu yönünde yargılarının da arttığı anlamına gelmektedir.

Kentle bütünleşme faktörü puanı arttıkça kent kimliği faktörü puanı da artmaktadır. Buna göre hemşehri derneğine üye katılımcıların kente karşı sahiplenme, bağlanma, özdeşleşme ve aidiyet hissetme gibi unsurları içeren kentle bütünleşme düzeyleri arttıkça kentin kendine özgü bir kimliği olduğu yönünde olumlu yargılarının da arttığı sonucuna varılabilir.

Kentle bütünleşme faktörü puanı arttıkça toplam ölçek puanı da artmaktadır. Bu bulgulardan hareketle katılımcıların kente karşı sahiplenme, bağlanma, özdeşleşme ve aidiyet hissetme gibi unsurları içeren kentle bütünleşme düzeyleri arttıkça hemşehri derneği üyesi göçmenlerin kent kimliğinin oluşumuna etkisi olduğu yönünde yargılarının da arttığı sonucuna varılabilir.

Kent kimliği faktörü puanı arttıkça toplam ölçek puanı da artmaktadır. Buna göre katılımcıların, kentin kendine özgü bir kimliği olduğu yönünde olumlu yargıları arttıkça hemşehri derneği üyesi göçmenlerin kent kimliğinin oluşumuna etkisi olduğu yönünde yargılarının da arttığı anlaşılmaktadır.

Kentler doğal koşulların yanı sıra insanların kültürel, sosyal ve ekonomik tercihleri doğrultusunda şekillenmektedir. Bu şekillenme, toplumların tarihini, yaşam tarzlarını, kültürlerini, inançlarını, gelenek ve göreneklerini yansıtmaktadır. Barındırdıkları insan toplulukları değiştikçe kentler de değişip dönüşmektedir. Kimi zaman yerel kültür kente sonradan gelen göçmenleri potasında eritirken kimi zaman da göçmenler kendi kültürlerinin izlerini kente işlemektedirler. Bu izler kente ait özgün kimliğin nitelendirilmesi olan kent kimliği kavramı ile somutlaşmaktadır. Çalışmadan elde edilen sonuçlar göstermektedir ki göçmenler kent kimliğine hemşehri dernekleri aracılığıyla etki etmektedir. Bu etki, kente uyum sağlama konusunda üyelerine destek olma, kültürel, sanatsal etkinlikler ve ekonomik unsurlar yolu ile gerçekleşmektedir. Yine bu etki kent siyasetinde ve bürokrasisinde aktif bir tutum sergilenmesi, kent ile ilgili kararlara katılım yoluyla söz sahibi olunması şeklinde görülmektedir.

7. ÖNERİLER

Bu bölümde araştırma sürecinde elde edilen veriler çerçevesinde çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

Araştırmacılar İçin Öneriler:

Araştırmada kullanılan ölçme aracı farklı kentlerde yapılacak çalışmalarda kullanılabilir.

Konu ile ilgili nitel ya da karma çalışmalar yapılarak katılımcıların görüşlerini daha geniş bir yelpazede ifade etmeleri sağlanabilir.

Araştırma konusu ile ilgili yurtdışındaki hemşehri dernekleri ile karşılaştırmalı çalışmalar yapılabilir.

Konu ile ilgili bibliyometrik araştırmalar yapılabilir.

Uygulayıcılar İçin Öneriler:

Kentte yaşayanlara bir kentin özgün kimliğinin ne anlama geldiği, kent kimliğinin korunması için her bireye düşen görevlerin ne olduğu gibi kent kimliği bilincini geliştirici bilgiler verilebilir.

Belediye kanununda yer aldığı üzere kentte yaşayan herkesin kentin imkanlarından yararlanma, hizmet alma ve kararlara katılma noktasında eşit haklara sahip olduğu ve kentte ikamet eden herkesin hemşehri sayıldığı bilinci kazandırılarak kentsel bütünleşmenin artırılması sağlanabilir.

Kentsel bütünleşmenin sağlanması için kentte düzenlenen etkinlik ve kültürel faaliyetler artırılabilir. Bu faaliyetlere katılımın sağlanması için bilgilendirme ve ulaşım gibi hizmetler belediye, valilik gibi yerel birimlerce karşılanabilir.

Gençlerin kente karşı bağlılık düzeylerinin artırılması için çalışmalar yapılabilir. Bu kapsamda kentsel olanaklar, gençlerin beklentileri ve ilgi alanları doğrultusunda geliştirilebilir.

Valilik, Üniversite, Belediye, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü bünyelerinde kente eğitim, turizm gibi nedenlerle gelenlere kent oryantasyonu ile ilgili eğitimler

verilebilir. Broşürler hazırlanıp dağıtılabilir. Yine kenti tanıtmaya amaçlı turistik ve tarihi geziler, doğa aktiviteleri düzenlenebilir.

Kent içinde çeşitli faaliyetlerle kitleleri bir araya getiren hemşehri dernekleri ile iş birliği yapılarak, Sakarya'nın çevresel ve toplumsal kimliğinin daha özgün bir hale getirilmesi ve bu kimlik bileşenlerinin tanıtılması noktasında destek alınabilir.

Hemşehri dernekleri yerel kültürlerini korumak, gelenek ve göreneklerini yeni nesillere aktarmak adına çeşitli etkinlikler, festivaller ve şenlikler düzenlemektedir. Bu organizasyonlarda folklor gösterileri, sanatsal faaliyetler, çeşitli oyunlar, yerel mutfak lezzetleri gibi renkli ve özgün unsurlar görülmektedir. Bu unsurlar kent için bir kimlik ögesi olabilecek niteliktedir. Bu çerçevede yerel birimler, hemşehri derneklerinin kültürel etkinliklerine destek verme yoluyla kentin bu özelliğini öne çıkarabilir.

Sakarya'nın belli bölgelerinde topografyadan kaynaklı oluşan kademeli duvar ve yapılarda, ortak unsurların korunması yolu ile estetik görünüm elde edilebilir. Tarihi Mardin evleri, Bodrum'un beyaz evleri veya Granada'nın Albayzın bölgesindeki evlerin kent kimliği ögesi haline gelmesi gibi kente ait özgün bir kimliğin oluşması sağlanabilir.

Araştırma sonucunda Sapanca'nın Sakarya için bir kent kimliği ögesi haline geldiği görülmüştür. Bu çerçevede Sapanca ve çevresinin planlı ve özenli bir şekilde korunarak rant amaçlı oluşumlara izin verilmeden turizm potansiyelinin artırılması sağlanabilir.

Akkaya, M. (2023). *Kentsel tasarım kapsamında kent kimliğine ilişkin yeni bir model ve tutum ölçeği geliştirilmesi: Ankara örneği* (Yayınlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü: Ankara.

Akova, S. (2020). Kent kimliği göstergeleri üzerinden kentlilik bilincine dair bir okuma: Yalova kenti örnekleme. *OPUS International Journal of Society Researches*, 16 (29 Ekim Özel Sayısı), 3344-3386. <https://doi.org/10.26466/opus.770453>

Akpınar, R. (2013). İzmir’de Faaliyet Gösteren Hemşehri Derneklerinin Şehir Kimliğine Etkileri. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(29), 261-275.

Aktaş, A. (2008). *Kültürel renkleriyle Sakarya*. Sakarya: Adapazarı Merkez Belediyesi Kültür Yayınları.

Aktaş, A. (2011). Sakarya’da çok kültürlülük (etnik ve dini yapı), *Sakarya Büyükşehir Belediyesi Hemşehri Dergisi*, 4,10-15. <https://sakarya.bel.tr/a/Yayin/hemsehri-dergisi-4/37>

Aktaş, A. (2016). Göç ve modernleşme bağlamında Siirt’te değişen kent kimliği. *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3(2), 79-100.

Akın, Ö. ve Reyhanoğlu, M. (2022). Benzerlikleri ve farklılıklarıyla göçmen girişimciler ve mülteci girişimciler: Bir tipoloji önerisi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(3), 1-31.

Akyiğit, H., ve Baki, Z. (2021). Sosyal sermayenin göç ve etnik girişimcilik üzerindeki etkisi: İzmir’deki Suriyeli küçük girişimciler. *Yorum Yönetim Yöntem Uluslararası Yönetim Ekonomi ve Felsefe Dergisi*, 9(1), 67-88.

Aldur, M. S. (2020). *Kentsel dönüşümün kent kültürüne ve kentlilik bilincine etkisi: Meram Belediyesi örneği* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Konya.

Aliağaoğlu, A. (2018). Türkülerde Erzurum: Bir şehir kimliği çalışması. *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 44, 14-25.

Aliağaoğlu, A. ve Mirioğlu, G. (2020). Balıkesir kent kimliği. *International Journal of Geography and Geography Education*, (42), 374-399.

- Alpan, S. (1967). Sakarya'nın fizik, beşerî ve iktisadî coğrafyası. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, (7), 71-104.
- Alptekin, M.Y. (2012). *Medeniyet havzalarından küresel trendlere şehir ve toplum: Şehirlerin toplumlara biçimlendirme işlevi*. İstanbul: Beta basım yayım.
- Altay, N. (2009). *İzmir'de hemşehri dayanışmasının kent kültürü üzerindeki etkileri* (Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: İzmir.
- Altıntaş, O. ve Eliri, İ. (2012). Birey toplum ilişkisinde kent kültürü, kamusal alan ve onda şekillenen sanat olgusu. *İdil Dergisi*, 1(5), 61-74.
- Asımgil, B. (2018). İzmir'de kentsel kimlik bileşenlerinden cadde ve sokakların toponimisi ve milliyetçi, etnik izlerin sosyal yapı oluşumuna katkıları. *Trakya Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 19(1), 21-36.
- Aslanoğlu, R. A. (2000). *Kent, kimlik ve küreselleşme*. Bursa: Ezgi kitabevi.
- Ateş Can, S. ve Bakır, K. E. (2021). İdeolojik bağlam: 1920'li yıllarda Sovyet konut mimarisi ve Narkomfin Komünal Konutu. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 12(2), 364-375.
- Aydoğan, M. (2001). *Kent kimliğinin ortaya çıkarılması amacıyla kentsel tasarım rehberlerinin kullanımı: Kemeraltı örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü: İzmir.
- Ayyıldız, S. ve Ertürk, F. (2017). Kentsel kimlik bileşenleri ile yerel kimliğin izlerini sürmek: Kapanca Sokak örneği. *Mimarlık ve Yaşam*, 2(1), 65-88.
- Bal, H. (2015). *Kent sosyolojisi*. İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Balcı, A. (2006). *Sosyal bilimlerde araştırma*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Baran, Z. ve Batman, O. (2022). Destinasyon pazarlamasında mutfak kültürünün rolü: Sakarya örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 10(1), 456-475.
- Barışık, S. (2020). *Göç kavramı, tanımı ve türleri*. Küreselleşen dünyada fırsat eşitliği arayışında uluslararası göç ve Türkiye'nin Suriye deneyimi içinde (1-24), Ankara: Gazi Kitabevi.
- Bayar, F. (2008). Küreselleşme kavramı ve küreselleşme sürecinde Türkiye. *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, 32(4), 25-34.

- Bayraktar, B. (1997). Adapazarı'nda göçler. *Dünden bugüne Adapazarı sempozyumu bildirileri içinde* ss. 127-133. Adapazarı: Sakarya Üniversitesi Basımevi.
- Bayraktar, B. (1998), *Sosyal ve ekonomik yönleriyle Sakarya*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi yayınları.
- Berk, F. M. (2020). Göç fenomeni: Tarihsel perspektif bağlamında ilk insan göçleri. *Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 115-134.
- Betts, A. (2017). *Zorunlu göç ve küresel politika*. Çev. M. Türkaslan, Ankara: Hece Yayınları.
- Beyazıt, E. (2019). *Hatay kent kimliği*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Beyaz, R. ve Boyraz, E. (2018). Kent kimliği, kent imajı ve kent konumlandırma ilişkisi kapsamında kentlerin markalaşma süreci: Erzurum ili örneği. *Türk İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(18).
- Beyhan, Ö., Demir, T., Yılmaz, M. ve Gürel, A. (2015). Sakarya ili'nde dış mekân süs bitkileri yetiştiriciliği potansiyeli, problemleri ve çözüm önerileri. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, (2), 43-47.
- Bıçkı, D. (2017). Küreselleşme sürecinde kentler: mekânsal yarıma, yoksulluk ve Türkiye. M. Zencirkıran (Ed.), *Türkiye'nin toplumsal yapısı* (ss.279-297). Bursa: Dora Yayıncılık.
- Bilgin, N. (2011). Sosyal düşüncede kent kimliği. *İdealkent*, 2(3), 20-47.
- Budak, S., & Kavanoz, S. E. (2019). Küçük yerleşimlerin yerel ve özgün değerleriyle öne çıkarılma süreci: Küreselleşme çağında kent turizmi. *Siyasal: Journal of Political Sciences*, 28(2), 117-140.
- Bulduk, S., Sevinç, N. ve Demircioğlu, Y. (2004). Bursa İli Cumalıkızık Köyü Mutfak Kültürü Üzerine Bir Araştırma. *Somut olmayan kültürel mirasın müzelenmesi sempozyumu bildiriler kitabı* (Editörler: M. Öcal Oğuz ve Tuba Saltık Özkan), 104-107. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayını.
- Büyükkander, C. (2018). Kentlileşmenin kısa bir özeti hemşehri derneklerinin rolü, <https://kocaeliaydinlarocagi.org.tr/kentlilesme/>

- Büyüköztürk, Ş. (2011). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Can, N. (1999). *Kent kimliği* (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.
- Ceylan, E. (2024). Sürdürülebilir şehirleşme bağlamında gıda güvencesi: Sakarya ili örneği. *Uluslararası Akademik Birikim Dergisi*, 7(3), 438-465.
- Chambers, I. (2005). *Göç, kültür, kimlik*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Cheshmehzangi, A. (2015). Urban identity as a global phenomenon: Hybridity and contextualization of urban identities in the social environment. *Journal of Human Behavior in The Social Environment*, 25(5), 391-406.
- Childe, V. G. (2009). *Tarihte neler oldu* (5. Baskı). Çev. Mete Tunçay ve Alaeddin Şenel. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Clark, D. (1996). *Urban world/global city*. London: Routledge.
- Clayton, S., Czellar, S., Nartova-Bochaver, S., Skibins, J. C., Salazar, G., Tseng, Y. C., ... & Monge-Rodriguez, F. S. (2021). Cross-cultural validation of a revised environmental identity scale. *Sustainability*, 13(4), 2387.
- Çelik Bozkaya, G. (2024). Türkiye'deki kentlerde iç göç eğilimi Şanlıurfa ili hane halkı üzerinde değerlendirilmesi. *Social Sciences Studies Journal (Sssjournal)*, 5(38), 3513-3526.
- Çelikyay, H. S. (2017). *Kent imgelerinin kamusal alanı tariflemesindeki rolü. Kamusal Alanların mekânsal Organizasyonu/Spatial Organization of Public Spaces*. Editör: H. S. Çelikyay. Bartın Üniversitesi Yayınları No: 30, Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınları No: 01. 19-40
- Çetin, İ. (2012). Kentsel ayrışma ve mekânsal kümelenme biçimleri. *İdeal Kent*, (7), 160-186.
- Çetin, Y. (2009). *Sakarya'nın kültürel ve tarihi mirası*. İstanbul: İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.

- Çöl, Ş. D. (1998). *Kentlerimizde kimlik sorunu ve günümüz kentlerinin kimlik derecesini ölçmek için bir yöntem denemesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü: İstanbul.
- Danış, A. D. (2004). Yeni göç hareketleri ve Türkiye. *Birikim Dergisi*, 184(1-2).
- Davulcu, M. (2009). Sakarya yöresi kırsal yerleşmelerinde konut mimarisi ve ustalık geleneği üzerine bir inceleme. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 17(2). 687-706
- Davutoğlu, A. (2016). *Medeniyetler ve Şehirler*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Demir, C. (2006). Kent kimliği geliştirme sürecinde mekânsal model tasarımı ve kent plancılarının rolü. *Planlama*, 3, 117-122.
- Derin, D. ve Alparslan, B. (2021). *Kent kimliği ölçeği: İstanbul örneklemini üzerinde ölçek geliştirme çalışması*. On Interaction between the city and the language (s): individual to society, 63.
- Diker, A. A. (2023). *Endüstri mirası alanlarının kent kimliği bileşeni olarak korunması: Adana endüstri mirası rotası* (Doktora Tezi). Eskişehir Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü: Eskişehir.
- Diker, M. ve Erkan, N. Ç. (2017). Kent kimliğinde ibadet yapıları: Antakya örneği. *Planlama Dergisi*, 27(2), 180–192.
- Doğan, A. E. (2002). Yeni bir uluslararası göç dalgasının eşliğinde: “Dünya kentlerine göç”. (Edit. Ahmet Alpay, D.), içinde *Mekansal Kümelenme, Siyaset ve Kültür* (7. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi). Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Döker, M. F. ve Gül, A. (2019). Adapazarı’nda şehirselleşme süreci ve arazi kullanım değişiminin izlenmesi. *Türk Coğrafya Dergisi*, (73), 67-78.
- Duman, B. (2013). Yoğun göç almış metropollerde etniklik ve öteki ile ilişki, *Sosyoloji Dergisi*, 3. Dizi, 27. Sayı, 2013/2, 1-24.
- Durgun Şahin, Y. ve Dikmen, Ç. B. (2023). İklim duyarlı kentsel tasarım ilkeleri ile gelişen kent kimliği: Kanada kış kenti örnekleri. *Online Journal of Art & Design*, 11(4).
- Efe, A. (2013). *Eskişehir demiryolu* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Eskişehir.

- Ekici, S. ve Tuncel, G. (2015). Göç ve insan. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 9-22.
- Eminağaoğlu, Z. ve Surat, H. (2019). İstinat duvarlarının kent kimlik ögesi olarak değerlendirilmesi-Artvin örneği. *Planlama Dergisi*, 29(3), 288-298.
- Erdem, T. (2012). *Yerin Anlamları ile Yere Bağlılık Arasındaki İlişki* (Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İzmir.
- Erdoğan, G. ve Çorbacıoğlu Akay S. (2018). Denizli kent kimliği bileşenleri. *Kent Akademisi*, 11(33), 3, 459-473.
- Erkorkmaz, Ü., Etikan, İ., Demir, O., Özdamar, K. ve Sanisoğlu, S. Y. (2013). Doğrulayıcı Faktör Analizi ve Uyum İndeksleri. *Türkiye Klinikleri J Med Sci*, 33(1), 210-223.
- Fisher, M. H. (2014). *Migration a world history*. Newyork: Oxford University Press.
- Genç, Y. (2017). Sakarya’da yaşayan etnik gruplar ve sosyal uyum. *Geçmişten günümüze Sakarya, tarih / kültür / toplum uluslararası Sakarya sempozyumu bildirileri içinde*. ss. 23-25. Adapazarı: Sakarya Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Sakarya Kitaplığı.
- Gökdemir, F. ve Yılmaz, T. (2023). Likert tipi ölçekleri kullanma, modifiye etme, uyarılma ve geliştirme süreçleri. *Journal of Neurology*, 26(2), 148–160.
- Göksoy, B. (2017). *Göçün kentleşme üzerindeki etkileri: Van örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Van.
- Göregenli, M., Karakuş, P., Kösten, E. Y. Ö. ve Umuroğlu, I. (2014). Mahalleye bağlılık düzeyinin kent kimliği ile ilişkisi içinde incelenmesi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 29(73), 73.
- Görmez, K. (2005). *Küreselleşme ve Yerelleşme*. Ankara: Odak Yayın Evi.
- Görücü, E. Ö. ve Berkmen, N. H. (2022). Plan kararlarının geleneksel merkez dokusuna etkileri: Bergama örneği. *Planlama Dergisi*, 32(3), 461-487
- Güleç Solak, S. (2014). *Mekân Kimlik Etkileşimi ve Kentsel Mekandaki Tezahürleri* (Doktora tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.

Güneş, Ö. ve Yavuz, B. B. (2021). Kafkasya Kökenli Son Kuşak Göçmenlerinin Kimlik Aidiyet Tanımlamaları Sakarya Üniversitesi Kafkas Öğrenci Topluluğu Örneği. The Different Approaches of Academic Disciplines to the Phenomenon of Migration, 503. *International Migration Researches Congress*, 20-22 Mai 2021, International Migration Researches Congress Abstracts Booklet.

Güngör, D. (2016). Psikolojide ölçme araçlarının geliştirilmesi ve uyarlanması kılavuzu. *Türk Psikoloji Yazıları*, 19(38), 104-112.

Güreşçi, E. (2016). Ortak ve farklı yönleriyle iç ve dış göçler. *Journal of International Social Research*, 9(43), 1058-1064.

Gürhan, N. (2016). Diyarbakır kent algısı üzerine bir araştırma. *Şarkiyat*, 8(2), 921-941.

Hacıhasanoğlu, O. ve Hacıhasanoğlu, I. (1995). Mimari ve kentsel kimlik-Venedik örneği. *Yapı-Kültür*, 158, 46-50.

Hajrullahu, V., Tutar, H. ve Fejza, A. (2021). Relationship between cultural intelligence and cross-cultural adjustment of foreign employees in Kosovo. *Journal of Business Research-Turk*, 13 (3), 2440-2454.

Hergüvenç, B. (2020). Bulgaristan göçmenlerinin kimlik kurguları üzerinden şehre uyum pratikleri: Sakarya örneği. *Journal of Balkan and Black Sea Studies*, (4), 35-62.

Hinkin, T. R. (2009). Scale Development Principles and Practices. (Edit. Swanson, R. A. and Elwood F. Honton) in *Research in Organisations*. San Francisco: Berrett Koehler Publishers.

Hoşkara, Ş. Ö. (2007). Kent ve politika antik kentten dünya kentine. (Edit. Ayşegül, M.), içinde *Anadolu-Türk kentlerindeki kentsel mekanlarda-meydanlara fonksiyonel bir bakış*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

<http://sakarya.gov.tr/modern-sehir-sakarya1> (Erişim: 01.12.2023).

<http://www.sakarya.gov.tr/vali-nayir-samsunlular-ile-geleneksel-piknik-soleninde-bir-araya-geldi> (Erişim: 15.01.2025).

<https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/degiskenlerUzerindenSorgula.do?durum=acKapa&menuNo=191&altMenuGoster=1&secilenDegiskenListesi=>, (Erişim: 26.03.2024).

<https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/degiskenlerUzerindenSorgula.do?durum=acKapa&menuNo=191&altMenuGoster=1&secilenDegiskenListesi=>, (Erişim: 27.03.2024).

<https://biruni.tuik.gov.tr/ilgosterge/?locale=tr>, (Erişim: 09.06.2024).

<https://ci.turkpatent.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=54> (Erişim: 14.10.2024).

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=%C4%B0%C5%9Fg%C3%BCc%C3%BC-%C4%B0statistikleri-2023-53521&dil=1#:~:text=%C4%B0%C5%9Fsizlik%20oran%C4%B1%20erkeklerde%20%257%2C7,12%2C6%20olarak%20tahmin%20edildi.&text=%C4%B0stihdam%20edilenlerin%20say%C4%B1s%C4%B1%202023%20y%C4%B1%C4%B1nda,%31%2C3%20olarak%20ger%C3%A7ekle%C5%9Fti>. (Erişim: 08.10.2024).

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=II-Bazinda-Gayrisafi-Yurt-Ici-Hasila-2022-45867>, (Erişim: 17.10.2024).

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=II-Duzeyinde-Isgucu-Istatistikleri-2023-53838>, (Erişim: 17.10.2024).

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Illerde-Yasam-Endeksi-2015-24561#:~:text=Bar%C4%B1nma%20ve%20ya%C5%9Fam%20alan%C4%B1%20olarak,9247%20ile%20Bolu%20takip%20etti>. (Erişim: 20.10.2024).

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Illerde-Yasam-Endeksi-2015-24561>, (Erişim: 05.10.2024).

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ulusal-Egitim-Istatistikleri-2023-53444>, (Erişim: 06.10.2024).

<https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=dis-ticaret-104&dil=1> (Erişim: 17.10.2024).

<https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=nufus-ve-demografi-109&dil=1>, (Erişim: 26.12.2023).

<https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=nufus-ve-demografi-109&dil=1>,
(Erişim: 05.01.2024).

<https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=nufus-ve-demografi-109&dil=1>,
(Erişim: 23.01.2024).

<https://lchaber.com/haber/18944477/sakarya-il-hemsehri-dernekleri-ile-selale-parkta-kahvaltida-bir-araya-geldiler> (Erişim: 15.01.2025).

<https://lchaber.com/haber/21598021/sakarya-gaziantepililer-dernegi-alpay-sirin-ve-ilyas-cetinnara-hayirli-olsun-ziyaretinde-bulundu> (Erişim: 15.01.2025).

<https://media.iskur.gov.tr/88143/sakarya.pdf>. (Erişim: 08.10.2024).

<https://mimdap.org/gozlem/kentsel-simge-badhlamynda-tarihi-carkyn-yeniden-yapymy/>, (Erişim: 30.09.2024).

<https://ogrisl.subu.edu.tr/sites/ogrisl.subu.edu.tr/files/2023-02/Birimlere%20G%C3%Bcre%20%C3%96%C4%9Frenci%20Say%C4%B1lar%C4%B1.pdf> (Erişim: 27.11.2023).

<https://sakarya.goc.gov.tr/18-aralik-uluslararası-gocmenler-gunu-etkinligi>. (Erişim: 07.06.2024).

<https://sakarya.gsb.gov.tr/HaberDetaylari/1/258153/disisleri-bakani-mevlut-cavusoglu-sakaryada-misafir-edilen-depremedelerle-bulustu.aspx> (Erişim: 15.01.2025).

<https://sakarya.ktb.gov.tr/TR-112516/sakarya-genel-bilgiler.html>
(Erişim:01.12.2023).

<https://sakaryalilar.org.tr/anadolu-sakaryalilar-dernegi-yonetimi-geyveli-hemsehrilerini-ziyaret-etti/> (Erişim: 15.01.2025).

<https://sakaryalilar.org.tr/anadolu-sakaryalilar-dernegi-yonetimi-geyve-belediye-baskani-selcuk-yildizi-ziyaret-etti/> (Erişim: 15.01.2025).

<https://sakaryayenigun.com.tr/haber/17834914/rumeli-balkan-senligi-basliyor>.
(Erişim: 06.06.2024).

<https://serdivan.meb.gov.tr/serdivan.html>, (Erişim: 28.05.2024).

<https://sehirhafizasi.sakarya.edu.tr/sakaryali-sporcular/>, (Erişim: 21.11.2025).

<https://sozsakarya.com/haber/20298433/abhazlardan-yil-sonu-etkinligi>. (Erişim: 07.06.2024).

<https://taraklimedya.com/sakaryadaki-hemsehri-derneklerinden-ornek-birliktelik/> (Erişim: 13.01.2025).

<https://turkiyekulturleri.org/en/News-Details/140/Kim-Bu-Hemsinliler-> (Erişim: 27.05.2024).

<https://www.adapazari.bel.tr/idet/81/171/kultur>, (Erişim: 28.05.2024).

<https://www.adatavir.com/sakaryada-yasayan-gurculer-2>, (Erişim: 30.05.2024).

<https://www.bttd.org.tr/haberler/subelerden-haberler/sakarya-hemsehri-bulusmalarinda-bati-trakya-turkleri-dayanisma-dernegi-ruzgari-esti.html> (Erişim: 13.01.2025).

<https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-hakkinda> İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı (Erişim: 22.04.2025).

<https://www.halk54.com/serdivan-mubadilleri-dernegi-kultur-bulusmasinda-yerini-aldi> (Erişim: 13.01.2025).

<https://www.iha.com.tr/sakarya-haberleri/hemsehri-bulusmalarina-unutulmaz-son-millet-bahcesi-kultur-festivalinde-on-binleri-agirladi-107358122> (Erişim: 13.01.2025).

<https://www.iktisatsozlugu.com/tr/nedir/sivil-toplum-orgutu/4422> (Erişim: 23.05.2023).

<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/sakarya/gezilecekyer/bosna-sehitligi> (Erişim: 24.05.2024).

<https://www.medyadetay.com/rumeli-balkan-derneginden-tocogluna-ziyaret> (Erişim: 15.01.2025).

<https://www.sakarya.bel.tr/tr/Sayfa/sakarya-rehberi/1> (Erişim: 01.12.2023).

<https://www.sakarya.bel.tr/tr/Sayfa/sakarya/22> (Erişim: 23.02.2024).

<https://www.sakarya.bel.tr/tr/Sayfa/sakarya/22>. (Erişim: 06.06.2024).

<https://www.sakarya.bel.tr/1/Haber/sakarya-icin-sporda-tarihi-bir-yil-%E2%80%98avrupa-spor-sehri-sakarya-dunyada-iz-birakti/20654#:~:text=UCI%2C%20Tour%20Of%20Sakarya%20ve%20Bike%20Fest&text=Bunlar%C4%B1n%20yan%C4%B1%20s%C4%B1ra%20yol%20bisikleti,pozisyona%20yak%C4%B1%C5%9Fan%20i%C5%9Flere%20imza%20att%C4%> (Erişim: 20.11.2025).

<https://www.sakarya.bel.tr/a/Haber/sakarya-yaza-harika-bir-festivalle-veda-edecek-hemsehri-geceleri-etnospor-cocuk-ata-sporu-oyunlari-renkli-atolyeler%E2%80%A6/24987>. (Erişim: 21.11.2025).

<https://www.sakarya.edu.tr/sayilarla-sau.html> (Erişim: 27.11.2023).

<https://www.sakaryahaberajansi.com.tr/ipekyolu-dernegi-sakarya-kulturunun-ihtisamini-sergiledi/25963> (Erişim: 13.01.2025).

<https://www.sakaryakent.net/haber-serdivan-belediye-baskani-osman-celik-sakarya-gaziantepililer-dernegini-agirladi-41494> (Erişim: 15.01.2025).

<https://www.sakaryayenihaber.com/foto/13254887/hemsehri-dernekleri-baskanlari-toplantida-bulustu>. (<https://www.sakaryaipekyoludernegi.org/etkinlikler/hemsehri-zaiyaretlerimiz>) (Erişim: 14.01.2025).

<https://www.sakaryayenihaber.com/haber/8222514/kelesten-gurcu-laz-dernegine-ziyaret> (Erişim: 15.01.2025)

<https://www.satso.org.tr/bilgiicerik/417/adapazarinda-ticaret-ve-adapazari-islam-ticaret-bankasi.aspx>. (Erişim: 27.12.2024).

<https://www.siviltoplum.gov.tr/dernek-sayilari> (Erişim: 25.12.2023).

<https://www.siviltoplum.gov.tr/illere-ve-faaliyet-alanlarına-gore-dernekler> (Erişim: 10 Kasım 2022).

<https://www.tdk.gov.tr/> (Erişim: 23.05.2023).

<https://www.trthaber.com/haber/spor/sakarya-2023-avrupa-spor-sehri-oldu-710404.html>. (Erişim: 07.06.2024).

<https://www.unesco.org.tr/Pages/181/177/>. (Erişim: 23.09.2024).

Ilgın, C. ve Hacıhasanoğlu, O. (2006). Göç-aidiyet ilişkisinin belirlenmesi için model: Berlin / Kreuzberg örneği. *İTÜDERGİSİ/a*, 5(2), 59-70.

Işık, N. (2018). *Göç, kültür, kimlik üzerine sosyolojik bir analiz: Sakarya ili Küpçüler ve Güneşler örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Eskişehir.

İbiş, S., ve Batman, O. (2013). Sürdürülebilir turizm destinasyonu açısından Acarlar Longozu'nun yerel paydaşlar açısından değerlendirilmesi. 5. *Uluslararası Balkanlarda Sosyal Bilimler Kongresi Bildiriler Kitabı* (Editörler: Recai Coşkun ve Amela Lukač Zoranić), 987-1002.

Jessop, B., & Sum, N. L. (2000). An entrepreneurial city in action: Hong Kong's emerging strategies in and for (inter) urban competition. *Urban studies*, 37(12), 2287-2313.

John, P. (2010). Quantitative methods. *Theory and methods in political science*, 2, 216-230.

Jorgensen, B. S. ve Stedman, R. C. (2001). Sense of place as an attitude: Lakeshore owners attitudes toward their properties. *Journal of environmental psychology*, 21(3), 233-248.

Kafkas Dernekleri Federasyonu, <https://kaffed.org/category/yemek/> (Erişim: 15.10.2024).

Kandemir, M. (2021). Kentsel mekânda ideoloji ve yansımaları. Yayınlanmamış yüksekisans tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Karaman.

Kalaycı, T., Yıldırım, K. ve Mutdoğan, A. S. (2024). Yere bağlılığın ve kent kimliğinin bir mekân üzerinden incelenmesi: İsrailvleri (Dikmen yapı kooperatifi) örneği. *Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 14(1), 296-316.

Karagülle, C. ve Demir, Y. (2011). Yerel verilerin konut tasarım sürecinde değerlendirilmesi: Mardin örneği. *İTÜDERGİSİ/a*, 9(2). 83-94.

Karagül, M., ve Masca, M. (2005). Sosyal sermaye üzerine bir inceleme. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 37-52.

Karaman, U., & Karasu, M. A. (2024). Kent kültürünün kentsel girişimciliğe etkileri. *Econharran*, 8(13), 21-32.

Karakaya, H. (2020). Türkiye’de göç ve etkileri. *Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(2), 93-130.

Karataş, K. (1991). Kentsel bütünleşme sürecinde çözülen gecekondu ailesinin yapısı ve sorunları. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi*, 9(1, 2, 3), 19-39.

Karataş, K., Adıgüzel, Y. ve Ünal, A. Z. (2018). *Göç Travması*, M. Baloğlu (Ed.). Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Ankara: Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları.

Karasu, M. A. (2017). Göç ve uyum sorunu. A. Yatkın (Der.), *Uluslararası 11. kamu yönetimi sempozyumu*, uluslararası göç ve mülteci sorununun çözümünde kamu yönetiminin yeri içinde (ss. 631-650).

Karasu, M. A. (2021). *Kentin eğreti sakinleri: Göçmenler1. Karmaşık Sorunlar ve Kent*. Ankara: Astana Yayınları.

Kayan, A. (2012). *Gap bölgesinde çarpık kentleşme ve gecekondu sorunları* (Diyarbakır, Gaziantep, Şanlıurfa örneği). Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kayan, A. (2018). Çevre sorunlarına eğitimle farkındalık oluşturma. *Journal of Awareness (JoA)*, 3(Special), 481-496.

Kayan, A. (2015). Küreselleşmenin kentler üzerindeki etkileri ve küresel kentlerin özellikleriyle ilgili bir değerlendirme. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 10(1), 271-295.

Kaymaz, I. (2013). *Urban Landscapes and Identity. Advances in Landscape Architecture* M. Özyavuz (Ed.). IntechOpen. <https://www.intechopen.com/chapters/45403> (Erişim: 20.09.2024).

Kaypak, Ş. (2010). Antakya'nın kent kimliği açısından irdelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (14), 373-392. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mkusbed/issue/19556/208658>

- Keleş, R. (2005). Kent ve kültür üzerine. *Mülkiye Dergisi*, 29(246), 9-18.
- Keleş, R. (2016). *Kentleşme politikası* (15. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Keleş, R. (2019). *100 Soruda çevre, çevre sorunları ve çevre politikası*. İzmir: Yakın Yayınları.
- Kent Konseyi Yönetmeliği, *Resmi Gazete* (08.10.2006), Sayı: 26313. Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=10687&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>. (Erişim: 15.11.2025).
- Keskin, C. (2019). İzmit sancağı ve kazalarındaki Müslüman okulları (1898-1903). *Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi E-Dergisi*, 6(2), 33-47.
- Kılıç, S. (2016). Cronbach's alpha reliability coefficient. *Journal of Mood Disorders*, 6(1), 47-48.
- Kiper, P. (2004). Küreselleşme sürecinde kentlerimize giren yeni tüketim mekanları ve yitirilen kent kimlikleri. *Planlama Dergisi*, 4(30), 14-19.
- Köse, A. (2008). Küreselleşme çağında bir aidiyet zemini ve örgütlenme şekli olarak hemşehrilik. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 3(1), 221-232.
- Kropf, K. (1996). Urban tissue and the character of towns. *Urban Design International*, 1, 247-263.
- Kropf, K. (2014). Ambiguity in the definition of built form. *Urban morphology*, 18(1), 41-57.
- Kurt, G. (2019). *Kentsel Uyum ve Bütünleşme (Isparta'da Yaşayan Tunceliler Örneği)* (Doktora tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Isparta.
- Kurt, S. ve Duman, E. (2016). Sakarya ilinde kentsel gelişim sürecinin arazi kullanımı ve jeomorfolojik birimler üzerindeki etkisinin zamansal değişimi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (34), 268-282.
- Kurtoğlu, A. (2005). Mekânsal bir olgu olarak hemşehrilik ve bir hemşehrilik mekânı olarak dernekler. *European Journal of Turkish Studies. Social Sciences on Contemporary Turkey*, (2). <http://ejts.revues.org/index375.html>
- Kurtoğlu, A. (2012). Siyasal örgütler ve sivil toplum örgütleri bağlamında hemşehrilik

ve kollamacılık. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 67(01), 141-169.

Kütükçüoğlu, G. (2021). Çevrimiçi tasarım stüdyosu deneyimleri seminerler, projeler. (Edit. Şen Y., GÖZDE G. T.), içinde *Sokak ve sokak kimliği*, Beykent Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 161 https://www.researchgate.net/profile/Sura-Kilic-3/publication/369196887_Cevrimici_Tasarim_Studiyosu_Deneyimleri-/links/640f7883a1b72772e4f51178/Cevrimici-Tasarim-Stuedyosu-Deneyimleri.pdf#page=37

Lalli, M. (1992). Urban-related identity: Theory, measurement, and empirical findings. *Journal of Environmental Psychology*, 12(4), 285-303.

Lewicka, M. (2010). What makes neighborhood different from home and city? Effects of place scale on place attachment. *Journal of Environmental Psychology*, 30(1), 35-51.

Lynch, K. (2014). *Kent imgesi*. (Çev. İrem Başaran). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Manahasa, E. (2017). *Kent kimliğini tanımlamak için yere bağlılık kavramının bir araç olarak kullanımı: Konut aracılığıyla Tiran kenti üzerine çok katmanlı bir değerlendirme* (Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü: İstanbul.

Marshall, G. (2005). *Sosyoloji Sözlüğü*, çev. Osman Akınhay-Derya Kömürcü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

McLaughlin, F. (2001). Dakar Wolof and the configuration of an urban identity. *Journal of African Cultural Studies*, 14(2), 153-172.

Memiş, E. ve Bülbül, C. (2014). *Eskiçağda göçler*. Bursa: Ekin Yayınevi.

Moriarty, J. (2011). *Qualitative methods overview*. London: School for Social Care Research.

Narin, R. (2011). *19. Yüzyılda Adapazarı*. Sakarya: Değişim Yayınları.

Narin, R. (2015). *Ada'dan Pazar'a Sakarya*. Sakarya: Ufuk Medya.

Obilor, E. I. and Amadi, E. (2018). Test for significance of Pearson's correlation coefficient. *Int. J. Innov. Math., Statist. Energy Policies*, 6(1), 11-23.

- Ocakçı, M. ve Aydın Türk, Y. (2012). Kentsel Kimlik. M. Ersoy (Ed.), Kentsel Planlama, *Ansiklopedik Sözlük İçinde*, (s. 226-228). İstanbul: Ninova Yayıncılık.
- Oğan, O., & Yasak, Ü. (2020). Küreselleşme bağlamında mekansal kent kimliği ve markalaşmanın kent turizmine etkisi. *Türk Coğrafya Dergisi*, (74), 97-105.
- Oğurlu, I. (2014). Çevre-kent imajı-kent kimliği-kent kültürü etkileşimlerine bir bakış. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 13(26), 275-293.
- Oğuz, M. Ö. (2004). *Somut olmayan kültürel mirasın müzelenmesi sempozyumu bildiriler kitabı* (Editörler: M. Öcal Oğuz ve Tuba Saltık Özkan). 9-10. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayını.
- Osmanoğlu, Ö. (2016). Türk Sineması'nda dış göç olgusu: Sosyo-kültürel karşılaşmalar, kimlik çatışması ve yabancılaşma. *Marmara İletişim Dergisi*, (25), 77-98.
- Örer, G. (1993). *İstanbul'un kentsel kimliği ve değişimi* (Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü: İstanbul
- Özdemir, G. (2013). Tampon Mekanizmadan Siyasal Aktörlüğe Hemşehri Dernekleri. *Turkish Studies*, 8(6), 943-959.
- Özdemir, M. ve Ayataç, H. (2023). Kentsel Sokak Dokularının Okunabilirliğinde Mekânsal Aşinalık-Kullanıcı İlişkisi. *Türkiye Kentsel Morfoloji Ağı*, 714-724.
- Özgen, N. ve Sarı, V. İ. (2021). Siyasal ideolojiler bağlamında mekân isimlendirmeleri: *Ankara'daki kültür merkezleri örneği*. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 35-54.
- Özkaynak, M. ve Başar, M. E. (2021). Akarsu kıyı yerleşimlerinde kent kimliğinin sürdürülebilirliği: Amasya ve Kastamonu kentleri örneği. *Artium*, 9(1), 28-35.
- Özkiraz, A. ve Acungil, Y. (2012). Hemşehri derneklerinin kentleşme sürecindeki rolü (Tokat örneği). *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 29(1), 179-206.
- Perruchoud, R. ve Redpath-Cross, J. (2009). *Göç Terimleri Sözlüğü* (2. Baskı). Cenevre: Uluslararası Göç Örgütü.

Radstrom, S. (2014). A PlaceSustaining framework for local urban identity: An introduction and history of Cittaslow. *Italian Journal of Planning Practice*, 1(1), 90-113.

Sakarya Büyükşehir Belediyesi Yayınları. (2008). *Dünden bugüne Adapazarı*. <https://sakarya.bel.tr/uploads/files/dundenbugune2.pdf> (Erişim: 26.10.2023).

Sakarya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, <https://sakarya.ktb.gov.tr/TR-293978/somut-olmayan-kulturel-miras.html> (Erişim:15.10.2024).

Sakarya İli 2022 Yılı Çevre Durum Raporu, (2023). Türkiye Cumhuriyeti Sakarya Valiliği Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü. <https://ced.csb.gov.tr/2022-yili-il-cevre-durum-raporlari-i-109391> (Erişim: 01.12.2023).

Sakarya Ticaret ve Sanayi Odası 2018-2021 Stratejik Planı <https://dosya.satso.org.tr/Satso%202018-2021%20Stratejik%20Plan.pdf>. (Erişim: 03.10.2024).

Sakarya Valiliği İl Brifingi. (2024). http://www.sakarya.gov.tr/kurumlar/sakarya.gov.tr/y_site/sakarya/brifing/Brifing_150224.pdf. (Erişim: 30.09.2024).

Sakarya Valiliği. (1991). *Tarihte ve Günümüzde Sakarya*. Sakarya: Sakarya Valiliği Yayınları.

Şafak, G. N. (2022). *Kent kimliğinin gösterebilimsel çözümlenmesi: Konya örneği* (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.

Şahin Kütük, B. (2017). Hollanda'ya gerçekleştirilen Türk göçü ve ulusötesi faaliyetler. *Journal of Sociological Studies/Sosyoloji Konferansları*, (55).

Şahin, A. (2020). *Sosyo-politik açıdan hemşehri dayanışması: İstanbul'daki Reşadiyeliler örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Çorum.

Şahin, C. (2016). Çerkes göçleri ve Çerkeslerin Anadolu'da yurt edinme arayışları: Sakarya Maksudiye köyü örneği. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(8), 2782-2816.

- Şahin, Y. (2017). *Kentleşme politikası* (6. Baskı). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Şahnagil, S. ve Güler, T. (2019). Kentlilik bilincinin oluşumu ve kente entegrasyon sürecinde hemşehri derneklerinin etkisi. *Journal of Management and Economics Research*, 17(4), 91-105.
- Şentürk, A. ve Gülersoy, N. Z. (2019). Aidiyet, kent kimliği ve kentsel koruma etkileşimi bağlamında kullanıcı sürekliliğinin irdelenmesi: Kadıköy moda örneği. *Megaron*, 14(1).
- T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü, “İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması SEGE-2022”, <https://www.sanayi.gov.tr/merkez-birimi/b94224510b7b/sege/ilce-sege-raporlari> (Erişim:18.10.2024).
- Tamer, M. (2020). Göç, göçün nedenleri ve uluslararası göç üzerine kavramsal bir analiz. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 7(60), 2808-2818.
- Tatlidil, E. (2009). Kent ve kentli kimliği; İzmir örneği. *Ege Akademik Bakış*, 9(1), 319-336.
- Tavşancıl, E. (2018). *Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi* (6. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Tekeli, İ. (1991). *Bir kentin kimliği üzerine düşünceler. Kent Planlaması Konuşmaları*. Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Yayını, 79-89.
- Toker, A., ve Kozak, N. (2020). Göçmenlerin girişimcilik davranışlarının kültürel açıdan incelenmesi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 31(3), 287-298.
- Tuna, F. (2007). *Adapazarı yazıları*. İstanbul: Değişim Yayınları.
- Tuna, F. (2012a). Türkiye Yazarlar Birliği, <https://www.tyb.org.tr/esi-naciye-alicanla-40-soruda-ekrem-alican-ve-adapazari-7400yy.htm>. (Erişim:27.12.2024).
- Tuna, F. (2012b) Türkiye Yazarlar Birliği, <https://www.tyb.org.tr/naciye-alicandan-75-yil-oncesinin-40-adapazarli-ailesi-7469yy.htm>. (Erişim:27.12.2024).
- Turgut, H., Yavuz Özalp, A. ve Erdoğan, A. (2012). Artvin ilinde doğal çevrenin kent kimliğine etkileri. *Turkish Journal of Forestry*, 13(2), 172-180.
- Türkiye Bilimler Akademisi, <http://terim.tuba.gov.tr/> (Erişim: 07.06.2023).

Twigger-Ross, C. L. ve Uzzell, D. L. (1996). Place and identity processes. *Journal of Environmental Psychology*, 16(3), 205-220.

Uçkaç, L. (2006). *Kentsel tasarımın kent kimliği üzerine etkileri: Keçiören örneği* (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü: Ankara.

Usta, M. E. (2021). Anthem concept as the part of organisational culture and Istiklal anthem. *New Era International Journal Of Interdisciplinary Social Researches*, 6(7), 100–107. <https://doi.org/10.51296/Newera.34>

Yalçın, C. (2004). *Göç sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Yalçın, E. (2021). *İzmir tarihi kemeraltı çarşısı bağlamında kent kimliği olgusu* (Yayımlanmamış doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İzmir.

Yaman, F. (2018). *Göç ve toplum, dünyada ve Türkiye’de değişen nüfus hareketleri*. İstanbul: Ketebe Yayınları.

Yaşar, M. (2014). İstatistiğe yönelik tutum ölçeği: Geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 36(36), 59-75.

Yavuzyiğit, M. H. (1995). Dernekler ve demokrasi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 50(01).

Yeni, G. (2021). *Hemşehri Dernekleri ve Sosyal Sermaye İlişkisi Üzerine Bir Araştırma: Edirne Örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü: Çanakkale.

Yeni, G. ve Erdoğan Özbey, M. (2022). Sosyal sermaye oluşumunda hemşehri derneklerinin etkisine yönelik bir araştırma. *Management and Political Sciences Review*, 4(2), 129-141.

Yenihan, B. (2015). Sakarya İli İşgücü Göstergeleri. Sakarya Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (SESAM), (1). 19-38.

Yıldırım Ağanoğlu, H. (2023). *Bir tasfiye ve örtülü sürgün metodu olarak Balkanlar’dan Türkiye’ye göçler (1923-2004)*. İstanbul: Kızılay Kültür Sanat Yayınları.

- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yıldırımalp, S. ve Erdoğan, H. (2019). Suriyelilere bakış açısının toplumsal uzaklık bağlamında incelenmesi: Sakarya ili örneği. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(2), 343-363.
- Yılmaz, A. (2014). Uluslararası göç: Çeşitleri, nedenleri ve etkileri. *Electronic Turkish Studies*, 9(2), 1685-1704.
- Yılmaz, S. (2015). Jeopolitik ve jeostrateji. *Milli Güvenlik Teorisi*, 201-248.
- Yulu, A. ve Doldur, H. (2019). Türkiye’de otomotiv sanayisinin kuruluş ve işleyişinde etkili olan faktörler. *Türk Coğrafya Dergisi*, (73), 17-28.
- Yurdağül, H. (2005). *Ölçek geliştirme çalışmalarında kapsam geçerliği için kapsam geçerlik indekslerinin kullanılması*. XIV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi, 28–30 Eylül 2005.
- Yüceşahin, M. M. ve Özgür, E. M. (2008). Türkiye kentlerinin kentleşme düzeylerinin demografik, ekonomik ve sosyal değişkenlerle belirlenmesi. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 6(2), 115-139.
- Wirth, L. (2002). *Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentleşme*. A. Alkan, B. Duru (Der. ve Çev.), Ankara: İmge Yayınevi
- While, A., Jonas, A. E., & Gibbs, D. (2004). The environment and the entrepreneurial city: Searching for the urban ‘sustainability fix’ in Manchester and Leeds. *International Journal of Urban and Regional Research*, 28(3), 549-569.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

İsim Soyisim: HÜLYA KAHRAMAN USTA

E-Posta: hulyakahramanusta1@gmail.com

EĞİTİM BİLGİLERİ

OKUL	BÖLÜM	MEZUNİYET
ANADOLU ÜNİVERSİTESİ/İKTİSAT FAKÜLTESİ	KAMU YÖNETİMİ	2007
HARRAN ÜNİVERSİTESİ/SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	KAMU YÖNETİMİ (YL)	2020
HARRAN ÜNİVERSİTESİ/LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ	KAMU YÖNETİMİ (DR)	2025

EKLER

Ek 1: Hemşehri derneği üyesi göçmenlerin kent kimliğinin oluşumuna etkisi ölçeği

HEMŞEHİRİ DERNEĞİ ÜYESİ GÖÇMENLERİN KENT KİMLİĞİNİN OLUŞUMUNA ETKİSİ ÖLÇEĞİ

Değerli Katılımcı,

Bu ölçek, Hemşehri derneklerinin kent kimliğinin (Kent kimliği, bir kenti farklılaştıran, diğerlerinden ayıran özgün niteliklerin tümüdür.) oluşumuna etkisini ortaya koymayı amaçlayan araştırmaya veri toplamak amacıyla hazırlanmıştır. Bu ölçek ile toplanan veriler araştırmanın amacı dışında hiçbir şekilde kullanılmayacaktır. Bu yüzden ölçeğe isim yazmayınız. Ölçeklerde yer alan sorulara vereceğiniz doğru ve samimi cevaplar araştırmanın amaçlarını gerçekleştirmeye hizmet edecektir. Katkılarınızdan dolayı şimdiden teşekkür eder, saygılar sunarım.

Hülya KAHRAMAN USTA

Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ABD Doktora
Öğrencisi

Mail: hulyakahramanusta1@gmail.com

I. KİŞİSEL BİLGİLER

Açıklama: Değerli Katılımcı, lütfen, öncelikle bu sayfadaki kişisel bilgiler bölümünü doldurunuz. Sonra diğer sayfalarda yer alan ölçeğin maddelerini dikkatlice okuyarak, size uygun seçeneği (×) işareti koyarak belirtiniz. Anketin güvenilirliği açısından, boş/işaretlenmemiş madde bırakmayınız.

1. Cinsiyetiniz: Kadın [], Erkek []

2. Medeni durumunuz: Evli [], Bekar []

3. Yaşınız: 30 yaş ve altı [], 31-40 yaş arası [], 41-50 yaş arası [], 51 ve üzeri []

4. Eğitim düzeyiniz: İlköğretim [], Ortaöğretim (lise) [], Önlisans (2 yıllık yüksekökol), Lisans (fakülte ya da eşdeğer [], Lisansüstü (yüksek lisans ve doktora []

5. Doğum yeriniz: Sakarya [], Diğer []

6. Üye olduğunuz Hemşehri Derneği:

(yazınız).....

7. Kaç yıldır Sakarya’da yaşıyorsunuz: 1-5 yıl [], 6-10 yıl [], 11-15 yıl [], 16 yıldan fazla []

8. Ne işle meşgulünüz? Kamu çalışanı [], Özel sektör çalışanı [], İnşaat sektörü [], Esnaf [], İş adamı [], Ev hanımı [], Öğrenci [], Emekli [], Çalışmıyorum []

9. Etnik kökeniniz nedir?: Türk [], Kürt [], Arap [], Boşnak [], Laz [], Çerkez [], Abhaz/Abaza [], Gürcü [], Arnavut [], Diğer []

2. ANKET SORULARI

10. Lütfen boşluğu Sakarya’ya uygun bir sözcükle doldurunuz: Sakarya birkentidir (Sanayi, tarım, turizm, ticaret, kültür, üniversite, spor, gastronomi vs. ifadelerinden sadece biri yazılacaktır.)

11. Sakarya denince aklınıza ilk gelen (yer/mekân/bina vb.) hangisidir?

Yazınız.....

12. Sakarya’da misafirlerinizi gezdirmek için nerelere götürürsünüz? Öncelik sıranıza göre yazınız. 1..... 2..... 3..... 4..... 5.....

13. Sakarya mutfağında daha çok..... (Kafkas, Balkan, Karadeniz, Doğu/Güneydoğu vb.) göçmenlerinin mutfak kültürünün etkisi bulunmaktadır.

3. HEMŞEHİRİ DERNEĞİ ÜYESİ GÖÇMENLERİN KENT KİMLİĞİNİN OLUŞUMUNA ETKİSİ ÖLÇEĞİ	Uygunluk Düzeyi				
	Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Orta derecede Katılıyorum	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum
Sayın katılımcılar					
A. DERNEK ETKİSİ FAKTÖRÜ					
1- Kentteki sorunların çözümüne derneğimiz katkı sağlamaktadır.					
2- Derneğimiz kentteki kurumlarla ortak çalışmalar yürütmektedir.					
3- Derneğimiz sıklıkla kültürel ve sanatsal etkinlikler düzenler.					
4- Derneğimiz Kent Konseyi toplantılarına katılmakta ve görüş bildirmektedir.					
5- Derneğimiz kent yönetimi tarafından dikkate alınmaktadır.					
6- Hemşehri dernekleri kültürel, ekonomik vb. unsurlar ile kent kimliğine etki etmektedirler.					
7- Siyasi partiler derneğimizi sıklıkla ziyaret etmektedir.					
8- Derneğim sayesinde bu kente hızlı uyum sağladım.					
B. TOPLUMSAL KİMLİK FAKTÖRÜ					
9- Bu kentte ekonomik refahın yüksek olduğunu düşünüyorum.					
10- Bu kentte eğitime önem verilir.					
11- Bu kentte kültürel ve sanatsal etkinliklere önem verilir.					
12- Bu kentte spora önem verilir.					
13- Bu kentte kurumsal hizmetler (sağlık, eğitim, belediye hizmetleri, valilik vb.) istediğim düzeydedir.					
14- Bu kentte kadınlar çalışma hayatında aktif olarak bulunmaktadır.					
C. KENTLE BÜTÜNLEŞME FAKTÖRÜ					
15- Bu kenti terk etmeyi asla düşünmem.					

16- Kendimi tanıtırken Sakarya'lıyım diye tanıtırım.					
17- Bu kent sokaklarında kendimi güvende hissedirim.					
18- Bu kentte farklı kimliklere hoşgörü ile bakılır.					
19- Bu kent hakkında olumsuz bir haber gördüğümde üzülürüm.					
D. KENT KİMLİĞİ FAKTÖRÜ					
20- Bu kentin her yerinde geçmiş topluluklardan kalan izler görürüm.					
21- Bu kentte evlerin görünümünden o evin hangi topluluğa ait olduğunu anlamak mümkündür.					
22- Bu kentin kendine özgü sembolleri (anıt, meydan, çarşı, cami, bölge, yol vb.) vardır.					
23- Yaşadığım evin dekorasyonu memleketimdeki evlerle benzerlik göstermektedir.					

Ek 2: Harran Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'nun Yazısı

Evrak Tarih ve Sayısı: 28.03.2025-431363

Evrak Tarih ve Sayısı: 27.03.2025-E.431130

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ETİK KURULU

Tarih:17.03.2025
Saat :13:00
Sayı :2025/95
Konu: Hülya KAHRAMAN USTA

Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'nun yaptığı toplantı sonucunda, Harran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü doktora öğrencisi Hülya KAHRAMAN USTA'nın yürütücüsü ve Doç. Dr. Ahmet KAYAN'ın danışmanı olduğu "Hemşehri Derneği Üyesi Göçmenlerin Kent Kimliğinin Oluşumuna Etkisi" başlıklı çalışma oy birliğiyle uygun bulunmuş ve 17.03.2025 tarihinden geçerli olmak üzere onaylanmıştır.

e-imzalıdır
Dr. Öğr. Üyesi Emine YÖNEY
Başkan

e-imzalıdır
Doç. Dr. Hatice ŞAHİN
Başkan Yardımcısı

e-imzalıdır
Doç. Dr. Abdulkadir GÜMÜŞÇÜ

e-imzalıdır
Doç. Dr. Dursun BARUT

(Katılmadı)
Doç. Dr. Ömer SABUNCU

(Katılmadı)
Doç. Dr. Derya EVRAN

e-imzalıdır
Doç. Dr. Yasin TAŞ

e-imzalıdır
Raportör
Doç. Dr. Hatice ŞAHİN

Bu belge, 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununa göre Güvenli Elektronik İmza ile imzalanmıştır.
Evrak sorgulaması için https://ebys.harran.edu.tr/envision/Validate_Doc.aspx?eD=BSPNBV6RTL&eS=431130 adresinden yapılabilir.

Ek 3: Sakarya Valiliği İzin Yazısı

Evrak Tarih ve Sayısı: 13.05.2025-442757
Evrak Tarih ve Sayısı: 13.05.2025-442794

T.C.
SAKARYA VALİLİĞİ
İl Yazı İşleri Müdürlüğü

DAĞITIMLI
13.05.2025

Sayı : E-43335950-000-88998
Konu : Anket izni- Hülya KAHRAMAN USTA

DAĞITIM YERLERİNE

İlgi : Harran Üniversitesi Rektörlüğünün 12.05.2025 tarihli ve 78521740-773.001.001-E.441967 sayılı yazısı.

Harran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Ahmet KAYAN' ın danışmanlığını yaptığı Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı Doktora öğrencisi 205273103 numaralı Hülya KAHRAMAN USTA' nın tez çalışmasında "Hemşehri Derneği Üyesi Göçmenlerin Kent Kimliğinin Oluşumuna Etkisi" isimli ölçeği ile ilgi yazı ekindeki formları kullanarak ilimizde anket çalışması yapılmasına ilişkin talebi Valiliğimizce uygun görülmüştür.

Bilgi ve gereğini rica ederim.

Ersin EMİROĞLU
Vali a.
Vali Yardımcısı

Ek: İlgi Yazı ve Ekleri

Dağıtım:

KAYMAKAMLIKLARA
HARRAN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
SAKARYA İL EMNİYET MÜDÜRLÜĞÜNE
SAKARYA İL JANDARMA KOMUTANLIĞINA

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Doğrulama Kodu: WsJGd+-3TLxUb-hmLYNL-j3KNrU-eXg4hbSq Doğrulama Linki: <https://www.turkiye.gov.tr/icisleri-ebys>

Resmi Daireler Kampüsü A Blok Camii2 Adapazarı
Telefon No: (264)251 35 15 Faks No: (264)251 35 19
e-Posta: sakarya@icisleri.gov.tr İnternet Adresi: <http://www.sakarya.gov.tr>
Kep Adresi: icisleribakanligi@hs01.kep.tr

Bilgi için: Duygu VARÇIN
Veri Hazırlama Ve Kont.İşletmeni
Telefon No:

1

Bu belge,güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.